

**Felelősség és immunitás a választottbíráskodásban mint
alternatív vitarendezési eljárásban. Jogösszehasonlító
elemzés.**

BOÓC ÁDÁM

MTA doktori értekezés

Budapest, 2023

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés, problémafelvetés. A választottbírói felelősség megjelenése a római jogban.	5
1.1 Bevezetés, problémafelvetés	5
1.2 A választottbírói felelősség megjelenése a római jogban	16
2. A választottbírákkal szembeni felelősségre vonás esetén alkalmazandó jog egyes kérdései.	24
2.1 Elméleti előkérdések	24
2.2 A választottbírói szerződésre, a választottbíró kontraktuális felelősségére alkalmazandó jog az Európai Unió jogában	34
2.3 A választottbíró deliktuális felelősségére alkalmazandó jog az Európai Unió jogában	42
3. A választottbírói felelősség, immunitás a <i>Common Law</i> jogrendszerű országokban (USA, Anglia, kitekintéssel néhány további angolszász jogrendszerű államra)	47
3.1 Bevezetés	47
3.2 A választottbírói felelősség az USA jogában	47
3.2.1 Bevezető kérdések	48
3.2.2 A választottbírói immunitás története és gyakorlata az USA jogában	50
3.2.3 A RUAA (Revised Uniform Arbitration Act) vonatkozó szabályozásának bemutatása	72
3.2.4 A Restatement of the Law, the U.S. Law of International Commercial and Investor-State Arbitration (2023) vonatkozó szabályozásának bemutatása	75
3.3 Az angol szabályozás, kitekintéssel néhány további angolszász jogrendszerű államra	78
3.3.1 A választottbírói immunitás az angol jogban a hatályos Arbitration Act (1996) előtti időszakban	78
3.3.2 A választottbírói felelősség, immunitás az 1996. évi Arbitration Act alapján	83
3.3.3 A választottbírói felelősség, immunitás az ír jogban, kitekintéssel néhány további angolszász jogrendszerű országra	86
3.3.4 Az angol Arbitration Act (1996) tervezett reformja és a CI Arb (Chartered Institute of Arbitrators) fegyelmi eljárásának bemutatása	91

4. A választottbírói felelősség a kontinentális jogrendszerű országokban (Németország, Ausztria, Franciaország, Svájc, Spanyolország, Argentína)	96
4.1 Németország	96
4.1.1 Történeti előzmények és a választottbírói felelősségre irányadó hatályos német szabályozás	96
4.1.2 A választottbírói felelősségre irányadó német joggyakorlat	100
4.2 Ausztria	103
4.2.1 A választottbírói felelősségre irányadó hatályos osztrák szabályozás	103
4.2.2 A választottbírói felelősségre irányadó osztrák joggyakorlat	107
4.3 Franciaország.....	108
4.3.1 A választottbírói jogviszonyra, felelősségre irányadó francia elméletek és a vonatkozó szabályozás bemutatása	108
4.3.2 A választottbírói felelősségre irányadó francia joggyakorlat	113
4.3.3 A Club des Juristes 2017. évi Jelentésének bemutatása	122
4.4 Svájc	124
4.4.1 A választottbírói jogviszonyra, felelősségre irányadó svájci elméletek és a vonatkozó szabályozás bemutatása	124
4.4.2 A választottbírói felelősségre irányadó svájci joggyakorlat, a jövőbeni svájci szabályozásra irányadó egyes elméleti modellek bemutatása	130
4.5 Spanyolország	140
4.5.1 Történeti előzmények és a választottbírói felelősségre irányadó hatályos spanyol szabályozás	140
4.5.2 A választottbírói felelősségre irányadó spanyol joggyakorlat, a Tribunal Arbitral de Barcelona és a Centro Internacional de Arbitraje de Madrid Eljárási Szabályzatának összevetése a választottbírói felelősség vonatkozásában.....	143
4.6 Argentína.....	145
4.6.1 A választottbírói felelősségre irányadó hatályos argentin szabályozás.....	145
4.6.2 Kitekintés a portugál és a román jogi szabályozásra a választottbírói felelősség vonatkozásában	148
5. A választottbírói felelősség a magyar jogban	150
5.1 Történeti bevezetés	150
5.2 A választottbírói felelősségre irányadó hatályos magyar szabályozás és a vonatkozó bírói gyakorlat áttekintése	159

5.3	A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választottbíróság 2002. december 31. napja óta hatályos, a választottbírói felelősségre vonatkozó szabályainak áttekintése	167
6.	Néhány nemzetközi, a választottbírói felelősség, immunitás szabályozására irányuló elmélet bemutatása.	173
6.1	Bevezetés	173
6.2	Susan D. Franck elmélete	173
6.3	Christian Hausmaninger elmélete.....	176
6.4	Mark Sponseller elmélete	178
6.5	Peter Rutledge elmélete	181
6.6	Maureen A. Weston elmélete.....	184
7.	A felelősségbiztosítás és a választottbírói felelősség kapcsolata.....	189
7.1	Elméleti kérdések a választottbírói felelősségbiztosítás kapcsán, kitekintéssel egyes külföldi felelősségbiztosítási modellekre	189
7.2	A választottbírói felelősségbiztosítás lehetséges megvalósítása a magyar jogban ..	199
8.	Összegzés, <i>de lege ferenda</i> javaslat a magyar szabályozásra	205
8.1	Elméleti előkérdések	205
8.2	<i>De lege ferenda</i> javaslat a magyar szabályozásra és a javaslat magyarázata	206
	Irodalomjegyzék	219
	Jogesetek jegyzéke.....	254

1. Bevezetés, problémafelvetés. A választottbírói felelősség megjelenése a római jogban.

1.1 Bevezetés, problémafelvetés

René David (aki maga is foglalkozott a választottbírói jog kutatásával¹) jogcsaládokról szóló könyvének angol nyelvű változata bevezetésében – egyebek mellett – az alábbiak olvashatóak: *„The present utility of comparative law can be analysed under three heads: it is useful in historical and philosophical legal research; it is important in order to understand better and to improve one’s national law: and it assists in the promotion of the understanding of foreign people, and thereby contributes to the creation of a context favourable to the development of international relations.”*² Ezen idézet szerint a jogösszehasonlítás egyik lényeges haszna – a hazai jog jobb megismerése és fejlesztése mellett – külföldi emberek, külföldi jogrendszerek megértése, és ebben a kontextusban a nemzetközi kapcsolatok fejlesztéséhez történő hozzájárulás. Ahogyan Kecskés László akadémikus kiemeli: *„A ma világa nem a múlt világa többé. Egyre gyakrabban kerülünk kapcsolatba, találkozunk olyan emberekkel, jogászokkal, akik másfajta képzésben részesültek, mint mi. A miénktől eltérő módszerekkel gondolkodnak, más fogalmakat használnak, más a világról alkotott képük és a jogról vallott felfogásuk. A találkozásoknál az is hamar nyilvánvalóvá válik, hogy a jogösszehasonlítás nemcsak fényképészet, hanem építészet is.”*³

Dolgozatunk témája, a felelősség és immunitás a választottbíráskodásban mint alternatív vitarendezési eljárásban kifejezetten indokolja a jogösszehasonlító módszertan alkalmazását. A választottbírói felelősség, illetve immunitás komplex terület, ahol igen sokfajta, eltérő nemzetközi megoldással találkozunk, és munkánk egyik célja az is, hogy – igazodva a René David által megfogalmazott sarokponthoz – hozzájáruljunk e téma tárgykörében az egymástól eltérő jogrendszerek, jogi kultúrák megismeréséhez, és (ahogyan ezt az értekezés bemutatásra kerülő szerkezete is alátámasztja) a magyar jog fejlesztéséhez.

¹ Lásd: DAVID: *L'arbitrage dans le...* (Az egyes rövidített szakirodalmi hivatkozások feloldása a dolgozat végén, az irodalomjegyzékben található.)

² DAVID – BRIERLEY: *Major Legal Systems...* 4. o. A jogösszehasonlítás metodikai problémáihoz az újabb irodalomból lásd: SAMUEL: *An Introduction to...* 11 – 18. o.

³ Lásd: KECSKÉS: *A polgári jog fejlődése...* 30. o. A „jogösszehasonlítás nemcsak fényképészet, hanem építészet is” fordulathoz lásd: MÁDL: *Összehasonlító nemzetközi magánjog...* 93. o.

A választottbíróági immunitás, illetve felelősség kérdése azzal foglalkozik, hogy a választottbíró mint az állami bíraskodástól független, lényegében magánbíraskodó személy a választottbírói eljárása során felel-e, és ha igen, akkor milyen módon és milyen mértékben tartozik felelősséggel a választottbíráskodás során kifejtett tevékenységéért.⁴ Munkánkban immunitás alatt a választottbírói immunitást értjük, a diplomáciai mentességgel, illetve az állami immunitás kérdéseivel a dolgozatban nem foglalkozunk.⁵ A választottbíróági eljárás alternatív vitarendezési eljárásnak tekinthető. Az alternatív vitarendezési eljárások közül a választottbíró felelősségével foglalkozunk, nem térünk ki például a mediációs eljárás során a mediátor esetleges felelősségére.⁶ Ugyanakkor a választottbírói felelősség elemzésekor számos esetben a nemzetközi jogösszehasonlítás mellett foglalkozunk más hivatásrendek (pl. bírák, ügyvédek) felelősségének egyes kérdéseivel. A bírói felelősségre vonatkozó kitekintést azt indokolja, hogy – miképpen bemutatásra kerül – számos jogrendszer (pl. a német vagy a francia jog) a bírói felelősséget alapul véve szabályozza a választottbírói felelősséget – vagy, mint például az USA joga, a bírói immunitás mintájára alkotja meg a választottbíró immunitását – és a jogalkalmazás során is gyakran figyelembevételre kerülnek a bírói felelősségre vonatkozó szabályok a választottbíró felelősségének megítélésekor. Az ügyvédi felelősségre történő kitekintésnek elsődlegesen a választottbírói felelősség, illetve a tevékenység során okozott károkkal összefüggő felelősségbiztosítás vonatkozásában van jelentősége, mely kérdéssel dolgozatunk egyik fejezetében foglalkozunk.

A 2021-ben elhunyt tekintélyes francia professzor, választottbíró és gyakorló ügyvéd, Emmanuel Gaillard a nemzetközi választottbíráskodás szociológiájáról szóló tanulmányában kiemeli, hogy a választottbíró a választottbíráskodás világának fontos társadalmi kategóriája, mely kategória fejlődésének egyik legfontosabb pontja a professzionális választottbírák rétegének megjelenése. Gaillard kiemeli, hogy egészen a legutóbbi időkig a választottbírói tevékenység természeténél fogva alkalmi tevékenységnek volt tekinthető, azonban a helyzet ma már nem ez. A választottbíró egy önálló társadalmi-professzionális kategória lett, és mint a magán-igazságszolgáltatás képviselője, tevékenységéért tiszteletdíjra jogosult, és ebből a szempontból szolgáltatásnyújtó személynek minősülnek.⁷ Mindez a választottbírói felelősség – immunitás kérdésének elemzését még aktuálisabbá teszi.

⁴ Vannak a magyar szakirodalomban olyan álláspontok, amelyek a választottbíráskodást kevésbé tekintik magánbíraskodásnak, hanem áttételesen igazságszolgáltatást biztosító bírói tevékenységnek minősítik. Lásd: SÁRKÖZY: *A választottbíráskodás helye...* 13. o. Mi a magunk részéről a Kecskés László akadémikus által kialakított állásponttal értünk egyet, mely szerint a választott-bíráskodás intézményi fejlődésében a szerződési és az igazságszolgáltatási jelleg adja a két alapfunkciót, illetve jelenti a választottbíróági tevékenység értékelésével kapcsolatos két dogmatikai szélsőértéket azzal, hogy alapvetően a szerződéses jelleg az elsődleges. Lásd: KECSKÉS: *A választottbíráskodás története...* 33. o.

⁵ Az állami immunitás és a kárfelelősség összefüggéséről lásd: KECSKÉS: *Perelhető-e az állam?*

⁶ A mediátori felelősséghez – példaszerűen – lásd: CHAYKIN: *Mediator Liability – a New Role...* 731 – 764. o.; MUNKÁCSI: *A mediáló és ítélkező...* 75 – 92. o.

⁷ Lásd: GAILLARD: *Sociology of International...* 4. o.; GAILLARD: *A nemzetközi választottbíráskodás...* 87 – 97. o.

A választottbírói felelősség vizsgálatánál a következő alapkérdések feltétlenül említést érdemelnek: (i) hogyan írható le a választottbíró jogviszonya a felekkel, illetve a választottbíróvási intézménnyel, ebből milyen jellegű felelősség vagy immunitás következik, (ii) mennyiben tekinthető a választottbíró felelőssége kontraktuális vagy deliktuális jellegűnek, (iii) miként írható le a választottbíróvási intézmény felelőssége. Dolgozatunkban ezért felelősségtani dogmatikai kérdésekkel is foglalkozunk.

Miként arra a dolgozat összegzésében kitérünk, saját álláspontunk szerint a választottbíróvási intézmény felelőssége kontraktuális. Szintén alapvetően kontraktuálisnak ítéljük meg a választottbíró felelősségét (amely megítélésünk szerint egy *sui generis* jogviszonyon alapul), azzal azonban, hogy némely elemében a deliktuális felelősség nyomai ugyanakkor fellelhetők. Egyes jogrendszerek (például az amerikai) a választottbírói felelősséget deliktuális alapon is megragadhatónak vélik, illetve felmerülhet a választottbíró deliktuális felelőssége harmadik, a választottbíróvási eljárásban félnek nem minősülő személyek vonatkozásában.⁸ A választottbíró felelősségét *sui generis* felelősségi alakzatnak tekintjük, ennek megfelelően mutatjuk be dolgozatunk végén *de lege ferenda* javaslatunkat is.

A választottbíró és a felek közötti kapcsolat jellegét illetően három fő gondolkodási irányzat létezik, a kontraktuális, a státusz elmélet és a hibrid elmélet, illetve ezeken belül egyes alcsoportok is megkülönböztethetők.⁹ Az első elmélet szerint a választottbíró és a felek közötti kapcsolatot a szerződés hozza létre. A második iskola a "státusz" iskolaként azonosítható, amely úgy véli, hogy a választottbíró funkciójának bírói jellege a bíróéhoz hasonló jogállást keletkeztet. A szerződéses elmélet szerint a választottbíró a választottbíróvási eljárásban részt vevő felek által megkötött szerződés eredményeképpen nyeri el tisztségét, melynek lényege, hogy tiszteletdíj ellenében a felek közötti vita rendezésében álló szolgáltatást végezzen.

Fontos utalni e körben a XIX. századi, a későbbi jogi gondolkodást nagy mértékben befolyásoló Philippe Antoine Merlin elméletére, mely szerint a választottbíróvási megállapodás szerződéses kapcsolatot hoz létre a felek és a választottbíró között, melynek értelmében a felek választottbírákat neveznek ki ügynöknek (*agent*), hogy a nevükben a

⁸ Arról, hogy az USA jogában mennyiben lehet a választottbíróvási felelősséget deliktuálisnak tekinteni, az Amerikai Egyesült Államokkal foglalkozó fejezetben írunk részletesen. A kérdéssel kapcsolatban lásd továbbá: FRANCK: *The Liability of International...* 10 – 11. o.

⁹ Összefoglalóan lásd: MULLERAT: *The Liability of Arbitrators...* R. MULLERAT: *The Liability of Arbitrators: a Survey of Current Practice.* Lásd: https://www.josemigueljudice-arbitration.com/xms/files/02_TEXTOS_ARBITRAGEM/01_Doutrina_ScolarsTexts/arbitrators_impartiality_and_independence/mullerat_ilability_arbs.pdf 1- 25.o. (A letöltés ideje: 2023. 02. 19.); ONYEMA: *International Commercial Arbitration...* 33 – 59. o.; FRANCK: *The Liability of International...* 3 – 11. o.; HAUSMANINGER: *Civil Liability of...* 9 – 13. o.; GIOVANNINI: *Immunity of Arbitrators.* 436 – 439. o.; RHODES-VIVOUR: *Immunity of Arbitrators.* 448 – 449. o.; WIGWE: *Duties of Arbitrators in...* 246. o.

jogvitarendezést lefolytassák. Így az ügynök – aki ebben az esetben a választottbíró – által hozott összes döntés, kötelező a megbízóra, azaz a választottbírószági eljárásban részt vevő felekre.¹⁰

A szerződéses elmélet szerint a választottbírák szakemberek, lényegében szerződéses szolgáltatók, akiknek felelőssége a felekkel kötött megállapodásuk feltételein kell, hogy alapuljon. A felek és a választottbírák közötti szerződés pontos természete számos polémia tárgyát képezi, ezzel dolgozatunkban az egyes országok vonatkozó szabályainak bemutatása során részletesen foglalkozunk, ugyanakkor a leginkább elfogadott felfogásnak az tűnik, hogy a választottbírói szerződés *sui generis* szerződés. A *sui generis* jelleget feltétlenül alátámasztja az, hogy a megbízási szerződéstől, illetve az angolszász *agency* szerződéstől eltér a választottbíró bírói feladata, az ítélelhozatal kötelezettsége. Ennek megfelelően a választottbírószági szerződés alapvetően olyan *sui generis* szerződés, amelyre a megfelelő szabályok vonatkoznak, és amelyet úgy kell kezelni, hogy figyelembe vesszük mind a szerződés elveit, mind a választottbíró által betöltött funkció sajátos jellegét.

Ugyanakkor egy igen érdekes kérdés, hogy a felek által megkötött választottbírószági szerződésben a választottbíró félnek tekinthető-e.

A *K/S Norjarl A/S v. Hyundai Heavy Industries* ügyben elfoglalt bírói álláspont szerint a választottbírószági megállapodás a felek között létrejött kétoldalú megállapodás.¹¹ A választottbíró a választottbírói tisztség elfogadásával harmadik fél lesz a választottbírói megállapodásban, amely így háromoldalúvá válik. Klaus Lionnet véleménye szerint a *Norjarl v. Hyundai* ügy legnagyobb problémája az, hogy a választottbíró funkciójának szerződéses alapja automatikusan eltűnik, ha a választottbírói szerződés bármilyen okból érvénytelenné válik. A választottbírák ilyen esetben semmiképpen sem folytathatják tovább a választottbírószági eljárást, mivel elveszítették a választottbírószági megállapodás által rájuk ruházott joghatóságukat. Ha azonban a választottbírószági megállapodástól független, külön választottbírói szerződés van érvényben, a választottbíráknak a felekkel szembeni jogaik és kötelezettségeik, és így a már elvégzett munkáért járó díjazás iránti igényük is megmarad az eme szerződés szerinti szerződéses jogcímen.¹²

Egy brit bíróság a *Compagnie Europeene de Cereals v. Tradex Export* ügyben szintén azt az álláspontot követte, hogy a választottbírák a választottbírószági tisztség elfogadásával részes félle válnak a választottbírószági megállapodásban. Miként azt Susan D. Franck kiemeli, a libanoni és a jemeni jog szerint a választottbíró a választottbírószági megállapodásban részes

¹⁰ Lásd: MERLIN: *Recueil alphabétique de...* 144. o.

¹¹ A *K/S Norjarl A/S v. Hyundai Heavy Industries* (1992) 1 QBD 863 ügy leírását lásd: ONYEMA: *International Commercial Arbitration*. 63. o. Lásd továbbá: RHODES-VIVOUR: *Immunity of Arbitrators*. 450. o.

¹² Lásd: LIONNET: *The Arbitrator's...* 164. o.

fél, és a felekkel fennálló szerződéses megállapodás alapján lehet szerződéses felelőssége.¹³ Függetlenül attól természetesen, hogy a választottbíró a választottbírói megállapodásban szereplő fél, vagy különálló, választottbírói szerződése teremti meg a jogviszonyt (álláspontunk szerint ezen utóbbi felfogás az adekvátabb), a szerződéses elmélet lényege, hogy a szerződés fennállásának tényéből eredezteti a választottbíró működését. Ezen elméletnek a római jogi eredete a későbbiekben bemutatásra kerülő *receptum arbitrii* fogalmában kereshető. A szerződéses elmélet szerint a választottbírák alapvetően a felekkel a jogaikat és kötelezettségeiket tartalmazó szerződést saját maguk hozzadják létre.

A szerződéses elmélet a választottbírákat szellemi szolgáltatást nyújtó szakembereknek tekinti, akik a többi szerződéses szolgáltatást nyújtó személyhez hasonlóan polgári jogi felelősséggel tartoznak. Asif Salahuddin tanulmányában éppen ennek a jelentőségét emeli ki, hangsúlyozva, hogy a választottbírák szerződéses felelőssége irányába történő elmozdulás nagyobb integritást, függetlenséget, elszámoltathatóságot jelentene a választottbírói eljárásban. Asif Salahuddin végkövetkeztetése az, hogy ez a lényegében szerződéses tárgyalásokra támaszkodó, piaci alapú megközelítése (*market based approach*) a választottbírói eljárásnak az, amely a választottbírói immunitás és felelősség közötti egyensúly megtalálására képes optimális mechanizmusnak tekinthető.¹⁴ Ugyanezt az elvet képviseli tanulmányában Dario Alessi is, aki szerint a szerződéses elmélet az egyetlen megfelelő megközelítés arra, hogy a választottbíró és a felek viszonyát megfelelő módon leírja.¹⁵

A "státusz" iskola azon alapul, hogy a választottbírák bírói vagy kvázi-bírói funkciót látnak el, ami olyan "státuszelemet" biztosít, amely a bíróhoz hasonló bánásmódra jogosítja őket. E doktrína szerint a szerződéses elmélet tévesen elemzi a választottbíráskodás természetét, mivel nem ismeri fel, hogy a választottbírói eljárás az állam által a választottbíráknak átengedett hatalom függvénye. Eme elmélet arra az előfeltevésre épít, hogy a választottbíró alternatív (bár magán)bíróként bírói feladatokat lát el, ahogyan azt az adott szuverén állam nemzeti joga (vagy az állam által végrehajtott nemzetközi egyezmény) megengedi.¹⁶ Azt feltételezi, hogy mind a választottbíró hatáskörét, mind a meghozott ítéletet a joghatóság törvényei szabályozzák, így a választottbírói eljárás minden aspektusa végső soron az állam ellenőrzése alá tartozik (*lex arbitrii*).

A státuszelmélet szerint az, hogy a választottbírónak tisztességesen kell eljárnia, alapvetően nem egy szerződéses kötelezettség, hanem a szuverén állam érdekét igazolja a

¹³ A *Compagnie Europeene de Cereals v. Tradex Export* [1986] 2 Lloyd's Rep. 301 ügy kapcsán lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 6 – 7. o.; EL-AHDAB: *Arbitration with the...* 348 – 349. o. Abdul Hamid el Ahdab monográfiájának bemutatását lásd: ULMER: *Arbitration with the Arab...* 521 – 522. o.

¹⁴ Lásd: SALAHUDDIN: *Should Arbitrators Be...* 581. o.

¹⁵ Lásd: ALESSI: *Enforcing Arbitrator's Obligations...* 750. o.

¹⁶ Lásd: PEROVIC VUJACIC: *Obligations of Arbitrators...* 135. o.

választottbírói eljárásban.¹⁷ Ebből az következik, hogy az állam legalább annyira érdekelt abban, hogy a választottbírák tisztességesen járjanak el, mint amennyire a felek abban, hogy tisztességes tárgyalásban legyen részük. A státuszelméletben a választottbíró hierarchikusan a felek fölé emelkedik, csak úgy, mint az állami bíró a polgári peres eljárás résztvevői vonatkozásában.¹⁸

A státuszelmélet egyik alcsoportjának tekinthető álláspontunk szerint a joghatósági elmélet (*jurisdictional theory*), amelynek lényege Hong-Lin Yu sterlingi professzor szerint az, hogy habár ezen elmélet nem vitatja, hogy a választottbírói eljárásnak az eredete a felek választottbírói szerződésében található, de azt hangsúlyozza, hogy a választottbírói megállapodások és a választottbírói eljárásokat a nemzeti jogoknak kell szabályoznia és egy választottbírói ítélet érvényességét abban az országban kell eldönteni, ahol az ítélet elismerését és végrehajtását kívánják kezdeményezni a felek.¹⁹ Szintén Hong-Lin Yu, illetve Eric Sauzier nevéhez köthető a koncessziós elmélet, amely annyiban a szerződéses elméletből ered, hogy elismeri, hogy történetileg a választottbírói eljárás a felek és a választottbírák közötti szerződéses kapcsolat volt, amely kevés jogi szabályozással rendelkezett. Az állam a későbbiekben beavatkozott a választottbírói eljárások szabályozásába akként, hogy azzal kapcsolatban különféle törvényeket fogadott el. Ezen elmélet szerint ezek különböző „koncesszióknak” tekinthetőek, amelyek a választottbírói mechanizmus és a választottbíráskodás fejlődését szolgálják. Hong-Lin Yu és Eric Sauzier ezt az elméletet megkülönböztetik a delegációs elmétől (amely lényegében a státusz elmélet eredeti megfogalmazása), amely szerint az igazságszolgáltatás monopóliumával rendelkező állam delegál bizonyos jogköröket a választottbíráknak. A koncessziós elmélet szerint az állam jelenléte a háttérben van, támogató, de nem elnyomó jellegű. A koncessziós elmélet a nemzetközi választottbíráskodás világában akként van jelen, hogy a különböző államok különféle, a nemzetközi választottbíráskodást szabályozó egyezmények és megállapodások részesei lesznek, és azokat jogrendszerükbe beemelik.²⁰

A hibrid elmélet megpróbálja összeegyeztetni a joghatósági és a szerződéses elméletet, és az a lényege, hogy a választottbíráskodás ugyan a választottbírói megállapodáson alapul, de a választottbíráknak meg kell felelnie egyes, a joghatóságból származó kötelező elemeknek is. Ezen elmélet képviselői úgy vélik, hogy a valóság valahol a szerződéses és a joghatósági elmélet között helyezkedik el, nevezetesen, hogy sem a választottbíró nem lát el jogi funkciót, sem a választottbírói ítélet nem szerződés. A felek megállapodásukkal létrehozták és

¹⁷ Lásd: MUSTILL – BOYD: *Commercial Arbitration*. 219. o.

¹⁸ Lásd: ONYEMA: *International Commercial Arbitration*... 45. o.

¹⁹ Lásd: YU: *Explore the Void*... 180. o.

²⁰ Lásd: YU – SAUZIER: *From Arbitrator's Immunity*... 114. o.

rögzítették magánjoghatóságuk határait, és bár a választottbíró feladata a bíráskodás, az erre vonatkozó hatáskörét a felek megállapodása ruházza rá.

Fontos kiemelni, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás alapvető jelentőségű tankönyve, a Redfern – Hunter tankönyv is a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás kapcsán a hibrid elméletet részesíti előnyben, akként foglalta állást, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás hibrid természetű. A felek közötti magánjogi megállapodásként kezdődik, majd magánjogi eljárásként folytatódik, ahol is a felek akaratának nagy jelentősége van. Végül egy olyan ítélettel végződik, amely jogi kötőerővel rendelkezik, és a világ legtöbb országában végrehajtható, és ezt az államok saját hatóságaikon keresztül, illetve nemzeti jogrendszerükben is elismerik.²¹

A hibrid elmélet akként is leírható, hogy a felek lényegében megbízzák a választottbírást, hogy a magánszemélyek által a felek akaratára alapján gyakorolt igazságszolgáltatási funkció ellátását szervezze meg. A felek nem feltétlenül a választottbíróval, vagy kizárólag a választottbíróval, hanem a választottbírási intézménnyel állnak jogviszonyban (ide nem értve az *ad hoc* választottbíráskodást), amelynek kötelezettsége az eljárás pártatlan lebonyolításának intézményes biztosítása, többek között olyan eljárási szabályzat megalkotásával, és olyan döntési mechanizmus intézményesítésével, amely valóban elismertethető és végrehajtható ítélet meghozatalának lehetőségéhez vezet.

A hibrid elmélet szerint, mivel igazságszolgáltatási, azaz közhatalmi funkciónak kivételesen magánszemélyek által történő, a felek törvényi felhatalmazáson alapuló felhatalmazása alapján történő ellátásáról van szó, a közjogi jelleg nyilvánvaló. Ugyanakkor az sem kétséges, hogy a felek akaratán alapuló felhatalmazás közbejöttével konstituálódik a választottbírást, ezen belül konkrétan az eljáró tanács hatásköre, így a polgári jogi – szerződéses – vonzat sem hagyható figyelmen kívül.

Alapvetően elmondható, hogy a szerződéses megközelítést követi a legtöbb kontinentális jogrendszer, míg a státusz elméletet a *Common Law* jogrendszerű országok alkalmazzák, de ez annyiban mindenképpen árnyalható, hogy – miképpen azt a dolgozat további részeiben részletesen bemutatjuk – számos kontinentális jogrendszerben (például a francia jogban) felfedezhetők a státusz-elmélet jelei, és az angolszász jogrendszerekben is vannak utalások a választottbíró szerződéses helyzetének elismerésére. Csak példaként utalunk az amerikai esetjogról a dolgozatnak az Amerikai Egyesült Államokkal foglalkozó fejezetében bemutatandó *Baar v. Tigerman* ügyre, melyből a választottbíró legfontosabb kötelezettsége, az ítélet meghozatala mint voltaképpen a választottbírói tisztség elfogadásából származó,

²¹ Lásd: REDFERN – HUNTER: *The Law and Practice of...* 1-16. margószám.

lényegében szerződéses kötelezettség kiolvasható. További fontos példa e körben a fentiekben idézett *K/S Norjarl A/S v. Hyundai Heavy Industries* ügy, melyben a választottbírák szerződéses kötelezettségei említésre kerülnek.²² Szintén példaként utalunk a Franciaországgal foglalkozó fejezetben részletesen elemzésre kerülő Civ. 1, 15 2014. január 15., 11–17.196. sz. döntésre, mely, ha nyíltan nem is mondja ki, de a választottbíró tisztségének bírói aspektusát is kiemeli, és ennél fogva közelít a státusz-elméletéhez.²³ Fontos továbbá hivatkoznunk az *ASB Greenworld v. NAI* ügyre, mely részletesen a felelősségbiztosítással foglalkozó fejezetben kerül bemutatásra. Ebben az ügyben a holland Legfelső Bíróság egyebek mellett rögzítette, hogy a választottbírák alapvetően a bírákhoz hasonlóak és a bírói döntésük során szabadságot kell, hogy élvezzenek.²⁴

A választottbírói jogviszony vizsgálata mellett a választottbírói felelősség tekintetében kiemelkedő jelentősége van az immunitás fogalmának, az immunitás tanának.²⁵ Az immunitás – ebben az értelmében – alapvetően a *Common Law* jogrendszerű országokhoz kötődik, az állami bírakat illeti meg és célja, hogy az eljáró bírakat az ügyben érdekelt elégedetlen felek peres követeléseitől megvédelmezze, azaz, amennyiben az eljáró bíró a peres eljárás során személyes hibát is vétett, az immunitás értelmében nincs arra lehetősége a feleknek, hogy peres úton vele szemben igényt érvényesítsenek.²⁶ Amennyiben valamelyik fél kárt szenved, akkor az igazságszolgáltatás által elkövetett hiba vonatkozásában az állammal szemben fordulhat (mindezt az Emberi Jogok Európai Egyezményének hatodik cikkelye is garantálja, amely a tisztességes tárgyalás elvét tartalmazza), és az állam csak kivételes esetben él regressz igénnyel az eljáró bíróval szemben.²⁷

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás szintjén az immunitás – szintén elsősorban a *Common Law* jogrendszerekben – arra az elvre utal, hogy a választottbírák nem lehetnek felelősek bírói funkciójukban elkövetett tetteikért vagy ezzel kapcsolatos mulasztásaikért.²⁸ Miként arra a dolgozatnak az USA jogát bemutató fejezetében külön kitérünk, a választottbírák számára lényegében abszolút immunitást biztosító amerikai jogban is feltétel az, hogy a kérdéses tett vagy mulasztás a választottbíró bírói eljárásához kapcsolódjon, csak ebben az esetben járhat számára az immunitás. Ugyanezt az álláspontot követi az angol jogban a *Sutcliffe v. Thackrah* jogesetben hozott döntés, melyet részletesen elemzünk az angol jogot bemutató fejezetben.

²² Ezzel kapcsolatban lásd különösen: GAILLARD – SAVAGE: *Fouchard, Gaillard, Goldman on...* 601. o.

²³ Lásd továbbá: HORVATH: *The Duty of the Tribunal...* 135 – 158. o.

²⁴ Lásd: CEVC: *Civil Liability of...* 408. o.

²⁵ Lásd: HWANG – CHUNG – CHENG: *Claims Against Arbitrators...* 226 – 230. o.; TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial...* 4 – 10. o.

²⁶ Lásd ezzel kapcsolatban: GIOVANNINI: *Immunity of Arbitrators*. 437. o.

²⁷ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkelyéről a legújabb magyar szakirodalomból lásd: F. ROZSNYAI – KOÓSNÉ MOHÁCSI: 6. cikk: *Tisztességes tárgyaláshoz való jog*. 103 – 173. o.

²⁸ Lásd: GAILLARD – SAVAGE: *Fouchard, Gaillard, Goldman on...* 588. o.

Az immunitás ebben a relációban a nem-felelősséget (*non-liability*) jelenti. Az immunitás koncepcióját ugyanakkor a felelősség korlátozásától teoretikusan kell megkülönböztetni, hiszen ezen utóbbi a választottbíró tevékenységének kontraktuális aspektusát érinti. Másképpen megfogalmazva az immunitás lényege, hogy az voltaképpen a közösség érdekét szolgálja azzal, hogy a választottbírónak a felelősségre vonás alóli mentesülése révén a választottbírói igazságszolgáltatás megfelelő módon tudjon működni. Ebben a kontextusban a választottbíró nem csupán a felek számára egy szolgáltatást nyújtó fél, hanem quasi közhatalmi, igazságszolgáltatási funkciókkal is bír. Ezzel szemben a választottbírói felelősség-koncepció a szerződéses rendelkezések alkalmazásával a választottbíró felelősségét mint szerződéses szolgáltatót a kontraktuális elmélet körén belül maradván kísérli meg korlátozni. Az immunitás melletti fontos érvként szokás felhozni azt is, hogy vélhetően kevesebb jól képzett személy lenne hajlandó választottbíráként eljárni, amennyiben a személyes felelősség kockázatát kellene felvállalniuk választottbírói eljárásuk vonatkozásában. Szokásos ellenérv az immunitást tekintve az, hogy az immunitás bátoríthatja a választottbírói hanyag eljárást, a választottbíróság döntés véglegessége az egyéni igazság feletti prioritással rendelkezik, a választottbírákkal szemben fegyelmi eljárási lehetőségek aligha állnak rendelkezésre, a választottbírói ítéletek érvénytelenítése pedig nem megfelelő eszköz a választottbíró által okozott kár megtérítésére.²⁹

Fentiek alapján a választottbírói felelősség szabályozásánál meg lehet különböztetni egyik szélső értéként a teljes immunitás (*absolute immunity*) tanát, melynek ellentétpárjaként a kontraktuális felelősség áll, míg bizonyos tekintetben – de elsősorban szintén a *Common Law* jogrendszer felfogását tükrözve némiképpen – a két szélső érték között helyezkedik el a minősített immunitás tana (*qualified immunity*).³⁰ Alapvetően kiemelhető, hogy a *Common Law* jogrendszerű országok – amelyek a választottbírói jogviszonyt elsődlegesen vagy részben a státusz-elmélet, vagy annak valamely variánsa alapján közelítik meg – az immunitás valamelyik formáját alkalmazzák. Miként a dolgozatban részletezésre kerül, az abszolút immunitás elsődlegesen az USA jogában jelenik meg (*US blanket approach of absolute immunity*), míg a minősített immunitásra jó példa az angol jog. Ezzel szemben a kontinentális jogrendszerű országok – amelyek a választottbírói jogviszonyt a kontraktuális elmélet mentén határozzák meg – a választottbírói felelősségét is a szerződéses megközelítés szerint szabályozzák. Természetesen e képet egyes kontúrok azért árnyalják. Miként a dolgozatnak a Svájjal foglalkozó részében azt részletesen kifejtem, van olyan svájci szerzőtől származó

²⁹ Lásd: BLACKABY – PARTASIDES – REDFERN – HUNTER: *Redfern and Hunter on...* 331 – 332. o.; Lásd továbbá: TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial...* 19. o.

³⁰ Lásd: SALAHUDDIN: *Should Arbitrators Be...* 575 – 576. o.

elmélet, mely szerint indokolt lenne a svájci jogba bevezetni a minősített immunitás fogalmát.³¹

Érdemes arra utalni, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban meghatározó jelentőséggel bíró UNCITRAL Mintatörvény nem tartalmaz rendelkezést a választottbíró felelőssége vonatkozásában, és az immunitás kapcsán sem alkalmaz egységes megközelítést.³² Michael Hwang, a neves szingapúri választottbíró és választottbírószáki szakértő ennek lehetséges okait abban látja, hogy a felelősségi kérdések vonatkozásában sok vitatott pont van, és az egyes nemzeti jogrendszerek egymástól jelentős mértékben eltérnek.³³

A Nemzetközösség Titkársága (*Commonwealth Secretariat*) által 2020-ban kiadott összefoglaló tanulmány a nemzetközi választottbíráskodásról megemlíti, hogy érdemes lenne kiegészíteni az UNCITRAL Mintatörvényt a választottbírói immunitásra vonatkozó rendelkezésekkel. E tanulmány szerint az immunitás a választottbírói megbízás bírósági jellegének szükséges eleme. Utal arra, hogy számos modern jogrendszer – ideértve elsősorban az angolszász jellegű, azaz a Nemzetközösséghez tartozó jogrendeket – a választottbírói immunitást különböző fokozatokban, de elismeri, ezzel védelmezve a választottbírárt a tevékenységével kapcsolatos, felelősségének megállapítására irányuló polgári jogi igényektől.³⁴

A választottbírószáki intézmények vonatkozásában – miként arra a dolgozat későbbi részei kitérnek – a *Common Law* országaiban többé-kevésbé abszolút immunitással találkozunk, a kontinentális jogrendszerekben ugyanakkor meghatározott károkozó magatartásokért a választottbírák a szerződéses felelősség alapvető elvei alapján felelősek lehetnek.³⁵ A választottbírószáki intézmények immunitásának alapja a *Common Law* jogrendszerű országokban különbözik a választottbírói immunitástól. Azon alapul ugyanis, hogy a választottbírószáki intézmények quasi-bírószáki szervezetként működnek, funkcióik szorosan kötődnek a választottbírószáki eljáráshoz, ekként az immunitáshoz szükséges alapfeltételek teljesülnek.³⁶ Ahogyan azt az USA jogát tárgyaló fejezetben részletesen bemutatásra kerülő *Corey v. New York Stock Exchange* ügyben keletkezett indokolás is tartalmazza, a választottbírószáki intézmények immunitása nélkül értelmetlen lenne választottbírói immunitásról beszélni, mivel ebben az esetben a választottbírói felelősség egyszerűen a választottbírószáki intézményekre szállna át.

³¹ Lásd részletesen a Svájcot bemutató fejezetben, illetve: SMAHI: *La responsabilité civile*... 36 – 38. o.

³² Lásd: GIOVANNINI: *Immunity of Arbitrators*. 439. o.; CEVC: *Civil Liability of*... 406. o.

³³ Lásd: HWANG – CHUNG – CHENG: *Claims Against Arbitrators*... 230. o.

³⁴ Lásd: BUTLER – PRASAD: *A Study of International*... 77. és 82. o.

³⁵ A választottbírószáki intézmények immunitása kapcsán utalni kívánunk az amerikai jogot tárgyaló fejezetben részletesen bemutatásra kerülő *Austern v. Chicago Board* ügyre, míg a választottbírószáki intézmény kontraktuális felelőssége vonatkozásában két, Franciaországban eldöntött jogesetre hivatkozunk, a *Société Cubic Défense Système v. CCI* és az *SNF v. ICC* ügyre, melyek elemzésére a kontinentális jogrendszereket tárgyaló fejezetben kerül sor.

³⁶ Lásd: BLACKABY – PARTASIDES – REDFERN – HUNTER: *Redfern and Hunter on*... 333. o.

E problémafelvetésből az is kitűnik, hogy az egyes országok vonatkozó jogi megoldásait a választottbírói felelősség kapcsán teljesen egységesen osztályozni aligha lehetséges. Egyetértünk e körben a Fouchard – Gaillard – Goldman féle kézikönyv megfogalmazásával, mely szerint veszélyes feladat a jogrendszerek által e körben elfoglalt pozíciókat minősíteni.³⁷ Ezen megállapítás talán legfontosabb eleme az, hogy a kézikönyv szerzőinek véleménye szerint még az abszolút immunitás tanát alkalmazó Egyesült Államokban is nehéz elképzelni azt, hogy egy választottbíró elkerülje a felelősségre vonást egy olyan tettért, amely nyilvánvaló módon alapvető bírói kötelezettségének megszegését jelenti.

Fentiek alapján dolgozatunk fő kérdését, a választottbírói felelősség és immunitás problémáját az alábbiak szerint vizsgáljuk meg. Jelen bevezetést, problémafelvetést követően a kontinentális magánjogrendszerek alapját képező, de az angolszász jogrendszerekre is nagy hatást gyakorló római jogban vizsgáljuk meg a választottbírói felelősség megjelenését, elsősorban a *receptum arbitrii*-n keresztül, illetve egyes forrásszövegek bemutatásával. A következő fejezet témája a választottbírákkal szembeni felelősségre vonás esetén alkalmazandó jog egyes kérdései. E fejezetben a nemzetközi magánjogi elemzés mellett az alkalmazandó jog vonatkozásában egy általunk kidolgozott játékelméleti megközelítést is megkísérlünk feltárni. Ezt követően a választottbírói felelősséget mutatjuk be egyes *Common Law* jogrendszerű országokban. Ebben a fejezetben az USA szabályozásának és gyakorlatának igen terjedelmes rész jut. Megítélésünk szerint ezt feltétlenül indokolja a számos állam szabályozásától eltérő, fentiekben említett, a választottbírákat megillető abszolút immunitás fogalma, illetve az erre épülő gyakorlat. E fejezet foglalkozik az angol joggal is, amely hatással volt számos, az egykori Brit Nemzetközösség tagjainak vonatkozó jogi szabályozására is.

A következő fejezet tárgya a választottbírói felelősség bemutatása egyes kontinentális jogrendszerekben. E körben az alábbi országok vonatkozó jogi szabályozása és gyakorlata kerül bemutatásra: Argentína, Ausztria, Franciaország, Németország, Spanyolország, Svájc. (Röviden egyéb államok – például Portugália, Románia – szabályai is említésre kerülnek.) Az országok kiválasztása során arra törekedtünk, hogy egyfelől olyan országokat mutassunk be, melyek szerepe a választottbíráskodás és általában az európai jogfejlődés tekintetében jelentős (például Svájc, Franciaország), illetve ahol a választottbírói felelősség szabályozása valamilyen szempontból sajátos (Argentína), továbbá olyan joggyakorlatot lehetett azonosítani (Spanyolország), amely a nemzetközi gyakorlatra is hatással van.

Önálló fejezet mutatja be a választottbírói felelősséget a magyar jogban, részletesen leírva annak történeti fejlődését, illetve elemezve a hatályos jog és joggyakorlat által elfoglalt álláspontot.

³⁷ Lásd: GAILLARD – SAVAGE: *Fouchard, Gaillard, Goldman on...* 593. o.

Egy külön fejezetben foglalkozunk néhány olyan nemzetközi – külföldi szerzők tollából származó – elmélettel, melyek – elsődlegesen az immunitás fogalmából, annak valamelyik változatából kiindulva – kísérelnek meg iránymutatást adni a választottbírói felelősség szabályozására. A következő fejezet tárgyalja a felelősségbiztosítás a választottbírói felelősség kapcsolatát. Ebben a fejezetben a felelősségbiztosítás témaköréhez kapcsolódóan további államok vonatkozó szabályozására, joggyakorlatára (például Hollandia, Egyiptom, Dubaj) is röviden kitérünk.

A dolgozat záró fejezete – egyfajta összegzésként – saját álláspontunkat bemutatva *de lege ferenda* javaslatot tartalmaz a választottbírói felelősség lehetséges jövőbeni magyar szabályozására.

1.2 A választottbírói felelősség megjelenése a római jogban

Amikor az *arbiter* (választottbíró) fogalmát kíséreljük meghatározni, mintegy előkérdésként feltétlenül érdemes Peter Stein gondolataira utalnunk, amelyek alapvetően két szempontot tartalmaznak.³⁸ Az első az, hogy az *arbiter* milyen jogcímen, minek alapján járhatott el, és mi történik akkor, ha elfogadta a megbízást, majd attól visszakozni kívánt. A második szempont a választottbíró ítéletére vonatkozott. Érvényes-e az ítélet, és amennyiben igen, akkor az azt be nem tartó fél vajon milyen következményekkel nézhet szembe egy rendes bírósági eljárás keretei között.

Az első kérdés érinti alapvetően a *receptum arbitrii*, a választottbírói szerződés, illetve a választottbírói felelősség kérdését. A római jogban az *arbiter* részéről a választottbírói quasi elfogadó-nyilatkozat (*receptum arbitrii*) megtétele volt a választottbírói eljárás jelentős lépése. A római magánjog rendszerében a *receptum arbitrii* a *pactumok* között kerül tárgyalásra.³⁹ A *receptum arbitrii* lényege, hogy a választottbíró ezen aktussal fogadja el a választottbírói tisztséget, azaz vállalkozik arra, hogy ellátja a felek felkérésének megfelelően *arbiter*ként a jogvita elbírálását. Bizonyos tekintetben a *receptum arbitrii* a mai választottbíró elfogadó nyilatkozata előképének tekinthető. Ebben a vonatkozásban Reinhard Zimmermann megjegyzi, hogy a *receptum arbitrii* továbbélése jelentős. Annak ellenére, hogy például a német BGB nem szerepelteti az egyes szerződések között, mégis Zimmermann hangsúlyozza, hogy általánosan elfogadott, hogy a választottbíró csak a közötte és a felek között fennálló jogviszony alapján járhat el, melynek alapvető eleme a *receptum arbitrii*.⁴⁰

³⁸ Lásd: STEIN: *Roman Arbitration*... 218. o.

³⁹ Lásd ezzel kapcsolatban FÖLDI–HAMZA: *A római jog*... 542. o.

⁴⁰ Lásd: ZIMMERMANN: *The Law of Obligations*.514. o. Lásd továbbá: HUMBERT: *L'arbitrage à*... 285 – 348 o.

A római jog által ismert és szabályozott *arbiter* vonatkozásában is fontos szempontokat találunk a nem kizárólagosan római jogi, illetve kifejezetten irodalmi forrásokban. Az első lényeges jelentése az *arbiter* fogalmának a római forrásokban akként jelenik meg, hogy az *arbiter* mint *bonus vir* kerül megnevezésre. Ezen megfogalmazás szerint az *arbiter* olyan személy, akire másik személyek – voltaképpen állami kényszerítés nélkül – rá merik bízni, hogy vitás ügyükben döntést hozzon.

Cicero *De officiis* című munkájában a következő gondolat olvasható: „*Homo autem iustus isque, quem sentimus virum bonum, nihil cuicquam, quod in se transferat, detrahet.*”⁴¹ Cicero ezen a forráshelyen a *bonus vir* erkölcsi kategóriájában olyan személyt határoz meg, aki tisztességes, becsületes, nyilvánvalóan nem lop el senkitől semmit. Cicero szerint a mások segítésére, adott esetben a jogviták eldöntésére is alkalmas *bonus vir* megfelelő erkölcsi normák által vezérelt személy, és éppen ez teheti alkalmassá a döntőbírói feladatok ellátására is.

Lorenzo Gagliardi kutatásai alapján megállapítható, hogy a választottbíráként eljáró személyeknek a legmagasabb rangú és legfontosabb személyiségeknek, képzett, híres és befolyásos embereknek kell lenniük.⁴²

A római jog forrásait figyelembe véve feltehető, hogy az *arbiter* fogalmának legalább két, egymástól elkülöníthető jelentése alakult ki. Az *arbiter* szó etimológiája szerint a kifejezés az *arbitror* álszenvedő igéből származik, az odamegy jelentéssel bíró *adbito* szóból eredhet, vél, gondolkodik, dönt, kinyilatkoztat igével lehetne lefordítani. Az *arbiter* első jelentésének megfejtéséhez közel vezethet bennünket az, ha az ősi római civiljogi perrend, a *legis actio* második formáját, a *legis actio per iudicis seu arbitrii postulationem* perrend-alakzatot vizsgáljuk meg.⁴³

A *legis actio per iudicis seu arbitrii postulationem*-re vonatkozó forrásszöveg tanulmányozása alapján nyilvánvaló az, hogy a választottbíró kifejezés eme jelentése olyan szakértő személyt jelöl, aki valamely – nemcsak feltétlenül jogi – szakismeret birtokában van, mely alapvetően szükséges a peres eljárás eldöntéséhez.⁴⁴

Az *arbiter* mint különleges szakértelemmel rendelkező személy jellegzetességeire hívja fel Földi András akadémikus a figyelmet egy Ulpianus forrásszöveg elemzése kapcsán (D. 14, 4, 7, 1.). Földi kiemeli, hogy a hatalomgyakorló bár a csődtömeg átgondolására kész, de nem

⁴¹ Cicero *De officiis* című művének szövegét lásd: <https://www.gutenberg.org/files/47001/47001-h/47001-h.htm> (A letöltés ideje: 2023. 04. 18.)

⁴² Lásd: GAGLIARDI: *Zur Figur des...* 244. o.

⁴³ A *legis actio* fogalmához összefoglalóan lásd a magyar nyelvű irodalomból: FÖLDI: *Megjegyzések a...* 47 – 64. o.

⁴⁴ Lásd ezzel kapcsolatban: Gaius. 151. o.

kívánja vállalni a *tributio*val járó *molestia*t, mert így csak a csődvagyonnak egy kis részéhez jutna hozzá. A jogtudósi *interpretatio* a problémát olyan módon oldotta meg, hogy a praetor részére *arbiter* kiküldését javasolta, az azonban nem tudható a szöveg szerint, hogy a praetor által kiküldött *arbiter* mint különleges szakértelemmel rendelkező személy a csődvagyon felosztását peres vagy peren kívüli eljárásban oldotta-e meg.⁴⁵

Az *arbiter* szó másik jelentése bizonyos értelemben közel áll a modern választottbíró fogalmához. E jelentés szerint ugyanis a felek által megbízott, az „állami” jogérvényesítés alternatívájaként alkalmazható vitarendezést jelent a római jogban ahol is, a felek megegyezése, azaz *compromissum*-a eredményeképpen kerül a választottbíró kijelölésre, annak érdekében, hogy a felek jogvitáját eldöntse.⁴⁶ Erre is figyelemmel Max Kaser a római peres eljárásról szóló monumentális munkájában kiemeli, hogy a választottbírói vitarendezés magánjogi jellegű, nem az állami jogérvényesítéshez tartozik, ezért is csak érintőlegesen foglalkozik vele.⁴⁷

Az *arbiter* szó ezen értelmének megfelelően a felek jogvitájuk esetén egy *compromissum*-ot kötnek, melyben abban is megállapodásra jutnak, hogy alávetik magukat a választottbíró ítéletének.⁴⁸ Igen lényeges, hogy a *compromissum* azaz a választottbírói szerződés megkötésének, illetve a választottbíró elfogadó nyilatkozatának megtétele előtt a választottbíró nem járhatott el. Erről az alábbi forrásszöveg is tanúskodik: „*Arbiter ex compromisso sumptus cum ante diem, qui constitutus compromisso erat, sententiam dicere non potest*” (Alf. D. 4, 8, 50.). Ezen forráshely *expressis verbis* azt mondja ki, hogy a választottbíró nem járhat el mindaddig – azaz nyilvánvalóan ítéletet sem hozhat, amíg a peres felek a választottbírói szerződést *compromissum* formájában meg nem kötötték.⁴⁹ Reinhard Zimmermann szerint a *compromissum* voltaképpen megfelel egy harmadik személy felé tett ajánlatnak, felajánlásnak arra, hogy a peres felek ügyében választottbíráként járjon el. A Digestában fellelhető Paulus-forráshely szerint *compromissum*-ot azok köthetnek, akik *contractus*-ok létrehozására is jogosultak, ugyanakkor ha *procurator* útján kötik meg a választottbírói szerződést, az *arbiter* kötelezheti a *procurator* megbízóját a személyes megjelenésre.⁵⁰ J. A. C. Thomas kiemeli azt is, hogy amennyiben a felek a választottbíróval kapcsolatos megegyezésüket *compromissum* formájában nem rögzítették, úgy a választottbíró által meghozott ítélet a felekre nézve kötelező erővel nem is bírhatott.⁵¹ Az *arbiter* fogalmával

⁴⁵ Lásd: FÖLDI: *Kereskedelmi jogintézmények*... 162. o.

⁴⁶ Lásd: ZIMMERMANN: *The Law of Obligations*. 514. o.

⁴⁷ Lásd: KASER – HACKEL: *Das römische Zivilprozessrecht*. 639. o. A választottbíráskodásban érvényesülő eljárási garanciák vonatkozásában az új magyar szakirodalomból lásd különösen: NOCHTA: *Thesis About Guarantees*.... 381 – 385. o.

⁴⁸ Összefoglalóan lásd: KASER: *Römisches Privatrecht*. 180. o.

⁴⁹ Lásd ehhez: BOÓC: *Megjegyzések a...* 451. o.

⁵⁰ Lásd: „*Si domini, qui invicem stipulati sint, procuratores suos agere apud arbitrium velint, potest iubere ipsos etiam adesse.*” (Paul. D. 4, 8, 32, 18.)

⁵¹ Lásd: THOMAS *Textbook of*... 320. o.

és az *arbiter officium* mint választottbíró jellemzőivel, valamint a joghatósági rendszerben betöltött funkciójával kapcsolatos források tekintetében Gerardo Brogginini híres monográfiájára is érdemes figyelmet fordítani.⁵²

A *compromissum* meghatározhatta azt, hogy mennyi idő alatt kell a választottbírónak döntenie, de a Digesta szerint a legjobb az volt, ha a választottbírónak lehetőséget adtak arra, hogy meghosszabbítsa az eljárás tartamát.⁵³ Alapvetően a *compromissum* jelöli ki a választottbíró számára eljárásának határait, szabályait. Ezzel áll összefüggésben az is, hogy az *arbiter* nem feltétlenül – vagy nem kizárólag – a törvények rendelkezései, hanem igazságérzete avagy a jog általános elvei szerintis dönthetett.

A *compromissum* fogalmát szem előtt tartva rendkívül fontos, hogy utaljunk Mario Talamanca kutatásaira. A *compromissum*ban a felek egyrészt megállapodnak abban, hogy választottbírárt bíznak meg, a jogvitát választottbíróság elé terjesztik az általuk megállapított feltételek szerint, és esetleg megjelölik a követendő eljárási szabályokat.⁵⁴ Másrészt pedig abban, hogy meghatározzák a jogvita feltételeit, és vállalják, hogy az eljárás elbírálásához és az ítélet teljesítéséhez szükséges valamennyi cselekményt elvégzik.

Max Kaser a *compromissum* kapcsán kiemeli, hogy a jogintézményt azért nevezik így, mert a választottbíróági eljárásban részt vevő felek büntető jellegű rendelkezésekkel igyekeznek biztosítékokat kikötni arra az esetre, ha valamelyik fél elégedetlen lenne az ítélettel, és esetleg azt nem tartaná be. Iustinianus császár ugyanakkor megelégszik az írásbeli választottbíróági megállapodással, még akkor is, ha az nem tartalmazza a stipulációs záradékot.⁵⁵

Kecskés László a *receptum arbitrii* jelentőségére mutat rá, kimondva, hogy a római jog jelentős hangsúlyt helyezett a választottbíró részéről történő elfogadás fogalmára, amely intézmény a választottbírói tisztség megbízatásának elfogadását, valamint és az ezzel járó felelősség vállalását is jelentette.⁵⁶ Hasonló megállapításra jut Karl Schulte Westhoff 1909-ben megvédett doktori értekezésében, kimondva, hogy a *receptum arbitrii* célja az volt, hogy a választottbíró elfogadja a választottbírói funkciót, arra figyelemmel, hogy a felek szándéka arra irányul, hogy a jogvitát választottbíráskodás útján döntsék el. Westhoff álláspontja szerint kizárható az, hogy a *receptum arbitrii* egy *pactum praetorium* volt, ahogyan megítélése szerint *pactum legitimum*-nak sem minősülhetett. Westhoff szerint amikor Iustinianus császár a választottbíróági ítéletnek a rendes bíróság jogerős ítéletéhez hasonló hatását, illetve – egyes feltételek szerinti – panaszolhatóságát, megtámadhatóságát elismerte, akkor változtatta

⁵² Lásd: BROGGINI: *Iudex Arbitrere*.

⁵³ Lásd: D. 4, 8, 32, 21.

⁵⁴ Lásd: FUSCO: *Studi sul compromissum...* Lásd továbbá: TALAMANCA: *Ricerche in tema...* 56. o. Talamanca munkáságáról lásd: FÖLDI – HAMZA: *A római jog...* 140. o.

⁵⁵ Lásd: KASER: *Römisches Privatrecht*. 189. o. Lásd továbbá: C. 2, 55, 4.

⁵⁶ Lásd: KECSKÉS: *Választottbíráskodás a római...* 195. o.

meg a *receptum arbitrii* kötelező erejét is.⁵⁷ Iustinianus császárnak a választottbíróági ítélet joghatásával kapcsolatos változtatásainak jelentőségét Kecskés László is kiemeli.⁵⁸

Ha a választottbíró elfogadja a tisztséget, és nem merül fel a személyét érintő alkalmatlansági ok, mint például az, hogy rabszolga lenne, serdületlen, őrült, stb., valamint ha nem áll fenn olyan helyzet, mely lehetővé tenné számára a visszautasítást, mint például egyes vallási kötelezettségek, vagy ha ezek az alkalmatlanságok *post arbitrium susceptum* állnak fenn, köteles lesz ítéletet hozni. Amennyiben ezt nem teszi meg, a praetor, az edictumban tett ígérete alapján, felelősségre vonja őt a *receptum* be nem tartásáért. Nincs azonban egyetértés abban, hogy ez a *receptum* mit jelent a választottbíró számára, azaz, hogy a praetor a felelősségét növelni, vagy éppen ellenkezőleg, enyhíteni kívánja-e.⁵⁹

Logikusnak tűnik, hogy abban az esetben, ha a választottbíró az ügyben nem hozott ítéletet, ugyanolyan kárt okozott a felperesnek, mint a rendes bíró, aki az ítélethozatalt elmulasztotta. Ebben az esetben a praetor a nem teljesítő választottbíró ellen az *actio adversus iudicem qui litem suam fecit*-hez hasonló keresetet adhat.⁶⁰

A *receptum arbitrii* és a *compromissum* közti kapcsolat tekintetében Westhoff a figyelmet arra hívja fel, hogy a *receptum* feltételezi a *compromissum* megkötését, azaz a *receptum* a választottbíró részéről akkor kerülhet kiadásra, ha a felek között már a *compromissum* megkötésre került. Mivel a választottbíró csak konkrét jogvitában dönthet, választottbírói feladatait csak konkrét jogvita felmerülése esetén láthatja el, még akkor is, ha egyébként legalábbis formálisan már átvette a választottbírói feladatokat a *receptum* kiadásával. Mindez még inkább annak a jelentőségére mutat rá, hogy a *receptum* tényleges kiadása a konkrét jogvita felmerültét követően volt lehetséges, ill. ténylegesen kivitelezhető.⁶¹

A *receptum arbitrii* vonatkozásában a Földi – Hamza féle római jogi tankönyv azt emeli ki, hogy amennyiben a *receptum arbitrii* útján a vita elbírálását elvállaló személy nem hajlandó teljesíteni a praetor rákényszeríthette az ítélet kimondására bírságolással, azaz anélkül, hogy keresetet adott volna ellene.⁶² Márky Tamás (Thomas Marky) portugál nyelvű tankönyvében utal a praetori *pactumok* ama sajátosságára, mely szerint a *pactum*ban foglalt kötelezettségek praetori jogvédelemre számíthattak.⁶³

Carl von Weizsäcker 1879-ben, Tübingenben kiadott, a választottbíró és a *iudex* intézményét összehasonlító doktori értekezésében megerősíti a választottbírói szerződés *receptum* jellegét,

⁵⁷ Lásd: WESTHOFF: *Das receptum arbitrii*... 72 – 73. o.

⁵⁸ Lásd: KECSKÉS: *Választottbíráskodás a római*... 195. o.

⁵⁹ Lásd: GARCIA: *Receptum arbitrii*. 149. o.

⁶⁰ Lásd: GARCIA: *i. m.* 155. o.

⁶¹ Lásd: Lásd: WESTHOFF: *Das receptum arbitrii*... 67. o.

⁶² Lásd: FÖLDI – HAMZA: *A római jog*... 542. o.

⁶³ Lásd: MARKY: *Curso elementar*... 129. o. Márky Tamás életéről lásd: HAMZA: *Márky Tamás*... 216 – 218. o.

bár elismeri, hogy ez egy *sui generis* szerződés, különös tekintettel arra a lényegében közjogi jellegű sajátosságra, mely a praetor által kiszabható bírságolásra vonatkozik.⁶⁴ Weizsäcker azt is kiemeli, hogy a választottbíró tevékenysége az orvos, a matematikus vagy az író tevékenységéhez hasonlóan magas szintű szellemi tevékenység. Ugyanakkor utal arra, hogy a választottbírói feladat elvállalására tett ígéret nem sorolható a kötelező szerződések szokásos kategóriái alá. Ha azonban a jogviták megszüntetése érdekében és a felek által a választottbíró iránt táplált bizalom megerősítése céljából jogi értelemben is kikényszeríthető helyzetet kívántak a választottbíró számára teremteni, a praetornak rendkívüli eszközökhöz kellett folyamodnia, olyanokhoz, amelyeket *imperiuma* biztosított számára.⁶⁵

Az Ulpianustól származó forráshely, a D, 4, 8, 3. ezzel kapcsolatban kimondja, hogy a praetor senkit sem kényszerít arra, hogy választottbíráskodást vállaljon, hiszen ennek elvállalása önkéntes. Ugyanakkor, amennyiben az adott személy elvállalta a felkérést, kötelessége lesz, hogy eljárjon. A forráshely tartalmazza, hogy miután az ügyet egy vagy több alkalommal megvizsgálta az *arbiter*, foglalkozott vele, és mindkét fél magánügyei, lényegében üzleti titkai ennek megfelelően nyilvánosságra kerültek, majd a választottbíró megtagadja a döntést (akár azért, mert megvesztegették, akár azért, mert ténylegesen elfogult). Ezt követően teszi fel Ulpianus a kérdést, hogy tagadhatja-e bárki, hogy nem teljesen helyes, ha a praetor közbelép, hogy a választottbíró arra kényszerítse, hogy teljesítse a hivatalából fakadó kötelességét, amelyet vállalt? Ennek megfelelően tartalmazza a forráshely a fent kifejtettek szerint a praetori bírságolás lehetőségét. Mindez megítélésünk szerint a választottbírói felelősség szabályozásának lényeges pontját, az ítélet meghozatalának kötelezettségét tartalmazza, mely – miként arra dolgozatunk egyéb részeiben is utalunk – értelemszerűen a modern választottbírónak is elsődleges kötelezettsége.

A Roebuck – Loynes De Fumichon szerzőpáros által írt monográfia szerint a választottbírónak a vitát ítélet meghozatalával kell lezárnia. Az ügyet lezáró határozatnak ítéletnek és nem pedig a felek egyezségének ítéletbe foglalásának kell lennie, annak ellenére sem, hogy a választottbíró kétségtelenül örülne, ha a felek a tárgyalás és választottbírói eljárása eredményeképpen egyezséget kötnek. A szerzőpáros szerint az egyik szembetűnő különbség a modern gyakorlathoz képest a római jogban az, hogy azok a felek, akik saját maguk jutottak egyezségre, nem kérhették a választottbíró, hogy egyezségüket foglalja ítéletébe.⁶⁶ Derek Roebuck kiemeli azt is, hogy ezzel éppen ellentétes az antik görög jog megoldása. A görög jogban ugyanis kifejezetten volt lehetőség arra, hogy a peres felek

⁶⁴ WEIZSÄCKER: *Das römische Schiedsrichteramt...* 64. o.

⁶⁵ Lásd: WEIZSÄCKER: *i. m.* 66. o.

⁶⁶ Lásd: ROEBUCK – LOYNES DE FUMICHON: *Roman Arbitration*. 144. o. 200 – 201. o.

megegyezésüket a választottbíró segítségével ítéletbe foglalhassák, és ezzel a megegyezés elnyerte a véglegesség és a végrehajthatóság azon szintjét, amelyet egy ítélet tud biztosítani.⁶⁷

A római jogban a választottbíró nem vállalt semmilyen kötelezettséget az állam felé, lényegében mindig is magánember maradt. A választottbíró nem a praetorral vagy más állami hatósággal szemben, hanem a felekkel szemben jelentette ki, hogy elvállalja a tisztséget. Ezen túlmenően a választottbírói szerződésnek más sajátosságai is felismerhetők. A praetor által alkalmazható kényszerített rendszeresen csak a felek kérésére gyakorolták. A praetor kényszerítő intézkedései végül is a választottbírónak a felekkel szembeni kötelezettségeinek kikényszerítéséről szóltak.

Ebben a tekintetben helyénvaló a *receptum arbitrii*-ben egy formamentes teljesítési ígéretet látni, amellyel a választottbíró a választottbírószági eljárásban részt vevő feleknek azt ígérte, hogy vitájukat egy ítélet meghozatalával rendezi. Ez a teljesítési ígéret történhetett kifejezetten vagy a tevékenység megkezdésével. A döntő tényező azonban az volt, hogy a felek szabadon választhatták meg a választottbírókat, és a választottbíró szabadon dönthetett arról, hogy vállalja-e ezt a feladatot. Ez a felkérés és elfogadás nagyon hasonlít a szerződéses felkérés és elfogadás elemeire, így a szerződéshez való bizonyos közelség nem tagadható.

A *receptum arbitrii* szerződéses kötelezettségnek tekintendő, amelynek egyetlen (tényleges) kötelezettsége azonban a választottbíró intézkedése, ennek megfelelően kimutatható a *receptum* konszenzuális jellege. A *receptum arbitrii* egy sajátos jogi alakzat marad, amely a saját szabályainak engedelmeskedik, és amelyet elszigetelten kell vizsgálni. Karl Heinz Ziegler egy igen praktikus definíciót ad meg, amely a *receptumot* egy tökéletlenül kialakult teljesítési viszonyként írja le, amely strukturálisan a szerződéses kötelezettségek körébe tartozik.⁶⁸ A *receptumot* ezért a választottbírákra irányadó modern fogalmakkal azonosítani nem lehet, inkább az a döntő, hogy a választottbíró és a felek között – bár a praetoralis kényszer által közvetített – kötelmi jogi viszony állt fenn.⁶⁹

A római jog különböző választottbírószági típusaira vonatkozóan ki kell emelnünk Talamanca álláspontját, amely szerint a forrásokban megtaláljuk az első utalásokat a különbségtételre a pusztán *arbitrium*, amelyben a harmadik fél saját belátása szerint határozhatja meg a teljesítés tartalmát, és az *arbitrium boni viri* között, amelyben a *bonus vir* méltányossága alapján kell gyakorolnia funkcióját, amely objektív kritériumot jelent, és melynek alapján a választottbírószági eljárás esetleg felülvizsgálható.⁷⁰

Az állami bírászkodás és a választottbíráskodás kapcsolata vonatkozásában érdemes figyelemmel lenni Kecskés László álláspontjára, mely szerint a római jogászok mutattak

⁶⁷ ROEBUCK: *Ancient Greek...* 354.o. Lásd továbbá: ROEBUCK: 'Best to Reconcile' ...27 skk o.

⁶⁸ Lásd: ZIEGLER: *Das private Schiedsgericht...* 81. o.

⁶⁹ Lásd fentiekkel kapcsolatban: GAL: *Die Haftung des...* 17 – 18. o.

⁷⁰ See: TALAMANCA: *i.m.* p 517.

hajlandóságot arra, hogy az *arbiter* funkcióját ítélkezési funkciónak tekintsék, és jogállását az állami bírósághoz hasonlóan alakítsák ki.⁷¹

Ami a választottbíráskodás modern értelmét illeti, szem előtt kell tartani José Luis Linares álláspontját, amely szerint a joghatóságnak a választottbírói szférába való minimális beavatkozásának a római jog által alkalmazott modelljét a modern jogalkotónak figyelembe kell vennie.⁷²

Jens Gal monográfiájában a választottbíráskodás kánonjogi fejlődése kapcsán kiemeli, hogy a kánonjogi választottbíráskodás egyik lehetséges kiindulópontja az bizalmatlanság, amellyel a korai keresztény közösség a pogány római állam és annak joghatósága iránt viseltetett.⁷³

A választottbíráskodás megjelenése kapcsán a korai keresztény korban Peter Stein két forrásszöveg kapcsán kiemeli, hogy a C.1.4.7. forráshely szerint azok, akik pereskedni akartak azon püspök előtt, akit *sacrae legis antistes*nek neveznek, nem akadályozhatók meg abban, hogy ezt megtegyék; tisztán polgári peres ügyüket a püspök elé terjeszthetik. A C.Th. 1.27.2 forráshely néhány évvel később ugyanerről szól. A püspök nem választottbíró, de hasonló helyzetben van, és a világi kar végrehajtja a döntéseit, amelyek nem fellebbezhetőek meg.⁷⁴

A választottbíráskodás kánonjogi továbbélésével kapcsolatban az *arbiter ex compromisso* fogalmának, illetve annak a szabálynak, hogy az *arbiter ex compromisso* nincs feltétlenül kötve a törvények előírásaihoz, igen lényeges szerepe van.⁷⁵

Mindezt alátámasztja Durantis *Speculum Iudiciale* című munkája is, melyben kifejezetten tetten érhető a lényeges distinkció.⁷⁶ Következésképpen a kánonjog inkább távolabb áll a valódi választottbírói szerződéstől, mint a római jog. Jens Gal ugyanakkor rámutat arra, hogy paradox módon a kánonjogi jogi helyzet mégis egy lépést jelent afelé, hogy a választottbíró és a felek közötti jogviszonyt egy végrehajtható, érvényesíthető szerződéssé változtassa.⁷⁷ Éppen azért, mert a kánonjog nem rendelkezett a praetori ediktumhoz hasonló kényszerítő szabállyal, ennek érdekében a felek és a választottbíró közötti jogviszony jogi természetét kellett egyre inkább figyelembe venni.⁷⁸

A választottbíráskodás római jogi szabályait összegezve – figyelemmel a választottbíró felelősségére is – alapvetően az jelenthető ki, hogy a választottbírói szerződés modern fogalma sajátos előképének tekinthető a római jogi *receptum*. Lényeges hangsúlyozni, hogy a

⁷¹ Lásd: KECSKÉS: *A választottbíráskodás története...* 41. o.

⁷² Lásd: LINARES: *Reflexión sobre la...* 603 – 604. o.

⁷³ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 19. o.

⁷⁴ Lásd: STEIN: *Roman Arbitration...* 227. o.

⁷⁵ Lásd: COING: *Zur Entwicklung des...* 35 – 36. o.

⁷⁶ Durantis *Speculum Iudiciale* (Pars I. Lib. I. Partic. I., § 1,3. és § 1,2.) című munkájából idéz: ZIMMERMANN: *The Law of Obligations*. 529. o.

⁷⁷ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 22. o.

⁷⁸ Lásd ezzel kapcsolatban: KECSKÉS: *A polgári jog fejlődése...* 114 – 121. o.

választottbírói receptum betartására a praetori bírságolás lehetősége lényeges hatással volt, és a választottbírói felelősség meghatározó, központi elemét képezte az ítélet meghozatalának kötelezettsége, mely – hasonlóan számos modern szabályozáshoz – a választottbírói kötelelem leglényegesebb részének tekinthető.

2. A választottbírákkal szembeni felelősségre vonás esetén alkalmazandó jog egyes kérdései

2.1 Elméleti előkérdések

Az egyes jogrendszerek választottbírói felelősséggel összefüggő rendelkezéseinek ismertetése előtt alappal merül fel az a kérdés, hogy a választottbírákkal szemben felelősségre vonásuk esetén milyen anyagi jog alapján szükséges eljárni. Ez a problémakör evidens módon egy nemzetközi választottbírói jogi környezetben merülhet fel, ahol is vagy a választottbírák eltérő nemzetiségűek, vagy a választottbíráskodás helyszíne tér el a választottbírószági szerződésre, esetleg a választottbírószági eljárásra irányadó jogtól. Az alábbiakban néhány elméleti álláspont összefoglalása alapján kíséreljük meg bemutatni az eme kérdéskör kapcsán felmerülő legfontosabb problémákat.

A választottbírói jogviszony vonatkozásában – miként erre a dolgozat korábbi részeiben már utaltunk – jelentősége van a *receptum arbitrii* fogalmának, mely alapján a választottbíró a választottbírói megbízatást elfogadja, és lényegében a választottbírói eljárásra feljogosító jogviszony létrehozatalra kerül.

A nemzetközi választottbírószági eljárásban a választottbírákkal szemben érvényesítésre kerülő polgári jogi igények vonatkozásában kollíziós kérdések merülnek fel. A választottbíróval szembeni joghatóságot megalapozhatja a választottbíró üzleti tevékenységének székhelye, a választottbíró lakóhelye vagy a választottbíráskodás helye, amely a választottbíróval fennálló szerződéses jogviszony teljesítési helyének tekinthető. Ez utóbbi összhangban áll a Luganói Egyezmény 5. cikkelye (1) bekezdésének a) pontjában foglaltakkal.⁷⁹ A neves svájci választottbíró és választottbírószági szakíró, Pierre A. Karrer arra mutat rá, hogy egy ilyen

⁷⁹ A Luganói Egyezmény (Egyezmény a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról) szövegét lásd: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:22007A1221\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:22007A1221(03)) (A letöltés ideje: 2023. 01. 08.)

jellegű nemzetközi kollíziós kérdésnél elengedhetetlen a *receptum arbitrii* vizsgálata.⁸⁰ Felteszi a kérdést, hogy egy három főből álló választottbíróági testület esetében három *receptum arbitrii*-ről lehet-e beszélni, melyre azt a választ adja, hogy ez aligha lehetséges, valójában a három választottbíró egy társaságot (*partnership*) alkot, mely társaságnak a központja a választottbíráskodás székhelye. Karrer nézete szerint ebben az esetben a *receptum arbitrii* az esetlegesen szintén társaságot (*partnership*) képező felek és a háromtagú választottbíróági testület szerződése lehet, melynek célja a jogvita megoldása.⁸¹ A *receptum arbitrii* természetesen kell, hogy rendelkezzen a saját *lex contractus*-ával. Karrer Vesna Lazič-ra és Gerard J. Meijer-re utal, akik szerint az erre irányadó *lex contractus* a választottbíró üzleti tevékenységének helyszíne a szerződés típusa alapján.⁸² Karrer – álláspontom szerint helyesen – arra mutat rá, hogy a nemzetközi választottbíróági eljárásokban sok esetben három különböző nemzetiségű választottbíró van a testületben, így a felelősség aligha lehetne egyidejűleg több jogrendszer által szabályozva.

Karrer szerint arra figyelemmel, hogy a választottbírók társaságának (*partnership*) székhelye a választottbíráskodás helyszínén van, a *receptum arbitrii* teljesítési helye szintúgy a választottbíráskodás helyszíne, az alkalmazandó anyagi jog a *lex arbitrii* kell, hogy legyen. Ezzel kapcsolatban természetesen felmerül az a kérdés, hogy amennyiben online módon történik az eljárás, akkor mit kell a választottbíráskodás helyszínének tekinteni. Megítélésem szerint az online választottbíróági eljárásban is az Eljárási Szabályzat rendelkezései alapján meghatározható a választottbíráskodás – ilyen esetben virtuális – helyszíne. Erre kiváló esetjogi példa lehet egy, a COVID – 19 világjárvány alatt keletkezett osztrák jogeset.

A COVID 19 pandémia kapcsán – vélhetően a világon elsőként – az Osztrák Legfelső Bíróság 2020. 07. 23-án egy döntésében (18 ONc 3/20s) akként foglalt állást, hogy a választottbíróági testületnek jogában áll a tárgyalást online formában megtartani, és visszautasította az ezen tárgyalási formát ellenző fél azon kifogását, hogy mindez lényeges eljárási jogait sértené.⁸³ A választottbíróági eljárásban egy osztrák és egy kaliforniai székhelyű fél vett részt, és a választottbíróság a pandémiás helyzet okán a bécsi személyes megjelenéssel megtartani tervezett tárgyalást online módon tartotta meg, melyet az amerikai fél ellenezett, és ezzel kapcsolatban az Osztrák Legfelső Bírósághoz fordult.⁸⁴ A Legfelső

⁸⁰ Pierre A. Karrer szakmai tevékenységének méltatását lásd a tiszteletére kiadott *Festschrift*-ben: SHAUGHNESSY – TUNG: *The Powers and Duties...* 21. skk.o.

⁸¹ Lásd: KARRER: *Responsibility of...* 614. o.

⁸² Összefoglalóan lásd: LAZIC – MEIJER: *The Netherlands*.

⁸³ Az Osztrák Legfelső Bíróság ítéletét lásd: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJT_20200723_OGH0002_018ONC00003_20S0000_000/JJT_2020_0723_OGH0002_018ONC00003_20S0000_000.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 09.)

⁸⁴ A döntéssel kapcsolatos magyarázat tekintetében lásd: SCHERER – SCHWARZ – ORTNER – JENSEN: *In a 'First' Worldwide...* <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/10/24/in-a-first-worldwide-austrian-supreme-court-confirms-arbitral-tribunals-power-to-hold-remote-hearings-over-one-partys-objection-and-rejects-due-process-concerns/> (A letöltés ideje: 2022. 06. 02.)

Bíróság rámutatott, az adott esetben nem szükséges mindkét fél beleegyezése az online módon történő tárgyalás megtartásához, erről a Választottbíróság ennek hiányában is dönthet. Ebben a tekintetben a Legfelső Bíróság az Emberi Jogok Európai Egyezményére is utalt.

Fontos körülmény továbbá az is, hogy – reflektálva az egyik alperesi érvre – a Legfelső Bíróság rámutat arra, hogy az időeltolódás Bécs és Los Angeles között nem teszi lehetővé azt, hogy mindegyik fél számára kifejezetten hivatali órákban kerüljön megtartásra az online tárgyalás. A Bíróság szerint azzal, hogy az alperesek beleegyeztek abba a választottbírói megállapodásban, hogy a Bécsi Választottbíróság eljárását kötik ki, elfogadták azt is, hogy az eljárásra az üzleti tevékenységük fő helyszínétől földrajzilag messze lévő helyen kerül sor.

Témánk szempontjából e jogesetnek azért van kiemelt jelentősége, mert az online módon történő tárgyalástartás tényétől függetlenül egyértelműen kimondható, hogy a kérdéses perbeli esetben a választottbíráskodás székhelye Bécs, így amennyiben a fenti modell alapján a választottbírók felelősségét szabályozó jogot kellene megtalálni, úgy a *lex arbitrii*-ként arra az osztrák jog választása lehetne megfelelő döntés.

Christian Hausmaninger álláspontja szerint alapvetően három lehetőség van, amely alapján a választottbírói felelősség szabályozható: (i) a választottbíró kijelölő szerződés (*receptum arbitrii*), (ii) a *receptum arbitrii*-re alkalmazandó jog, illetve (iii) a választottbírói eljárásnak teret adó választottbírói intézmény előre kialakított eljárási szabályzata.

A választottbíró kijelölő szerződésben a felek és a választottbírók szabadon szabályozhatják a választottbírói felelősség kérdését. A felelősséggel összefüggő szabályozás korlátja a választottbíró kijelölését szabályozó jogrendszer kógens rendelkezései vagy azon állam szintén kógens jogszabályai lehetnek, ahol a választottbíróval szemben a peres eljárást kezdeményezni kívánják.

Amennyiben a választottbírói eljárás egy meghatározott választottbírói intézmény előtt zajlik, és ezen intézmény eljárási szabályzata tartalmaz a felelősség vonatkozásában szabályokat, akkor, ha a választottbíró elfogadja a kijelölést, implicite módon hozzájárul ahhoz is, hogy a felelősségi szabályok a választottbíró kijelölő szerződés feltételeivé váljanak. A felek és a választottbírók természetesen a megállapodásukban ezektől a szabályoktól eltérhetnek. Abban az esetben, amennyiben eltérés van az eljárási szabályzat rendelkezése és a választottbírói szerződés között az alkalmazandó jog vonatkozásában, akkor a *lex specialis derogat legi generali* elv alapján a választottbírói szerződés lesz mérvadó. Ugyanerre a kérdésre mutat rá Dario Alessi olasz ügyvéd is tanulmányában, kiemelve, hogy a választottbírónak kötelezettsége az általa is elfogadott szerződéses rendelkezéseknek való

megfelelés (amelyekbe sok esetben integrálásra kerülnek az eljárási szabályzat szakaszai), és ezektől a választottbíró a felek egyetértése nélkül önállóan nem is térhet el.⁸⁵

Hausmaninger is figyelemmel van a kollíziós kérdésekre, amikor kiemeli, hogy amennyiben a fenti szabályozók nem tartalmazznak rendelkezéseket a választottbíró felelősségét illetően, úgy a bíróságoknak a *conflict of laws* szabályai alapján kell meghatározniuk, hogy a *receptum arbitrii*-t melyik jog szabályozza.⁸⁶ Hausmaninger meglátása szerint alapvetően két jogrendszer szabályai lennének alkalmazhatóak, a választottbíró lakhelyének joga, illetve a választottbíráskodás helyszíne. (Hausmaninger – Karrer fejtegetésével szemben – nem említi a választottbíró üzleti tevékenységének színhelyét.)

Hausmaninger álláspontja szerint a választottbíró lakhelyének joga mint alkalmazandó jog a választottbíró számára azzal az egyértelmű előnnyel jár, hogy a választottbíró az egyes felelősségi szabályokkal nyilvánvaló módon tisztában van. Ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy abban az esetben, amennyiben a választottbírói testületben több országból származó választottbírák foglalnak helyet, és az egyes államokban a felelősségre vonatkozó standardok eltérnek egymástól, akkor ez a választottbírák között jogszerűtlen megkülönböztetéshez vezethet.

Hausmaninger kiemeli továbbá, hogy a választottbíráskodás helyszínének mint irányadó jognak a választása azzal az előnnyel jár, hogy vélhetően az eljáró bíróság számára könnyebben meghatározható, azaz a per eldöntése szempontjából ez egyszerűbb.⁸⁷ Ugyanakkor rámutat arra is, hogy ez a választottbírával szemben meghozott ítélet végrehajtása tekintetében jelenthet bizonyos problémákat. Erre példaként az USA jogát hozza fel, akként érvelve, hogy amennyiben az adott tényállás szerint a választottbíró felelősségét egy kontinentális jogi bíróság megállapította, viszont ugyanazon tények alapján a választottbíró az Egyesült Államokban sikerrel hivatkozhatna az immunitásra, akkor az Egyesült Államokban meglehet, hogy az ítélet nem lenne végrehajtható.

Susan D. Franck tanulmányában alapvetően négy fajta (a korábbiakban részben már ismertetett) lehetőséget jelöl meg arra nézve, hogy a választottbírói felelősséget megalapozó jogot miképpen lehet meghatározni. E lehetőségek az alábbiak: (i) a választottbíró lakóhelye szerinti jog, (ii) a választottbíráskodás helyszíne, (iii) a választottbírói szerződésben meghatározott jog, vagy (iv) a hely, ahol a károsult fél található.⁸⁸ A Franck által felsorolt kategóriák közül a negyedik érdemel különös figyelmet, hiszen itt akár a károsult székely is

⁸⁵ Lásd: ALESSI: *Enforcing Arbitrator's Obligations...* 763. o.

⁸⁶ Lásd: HAUSMANINGER: *Civil Liability of...* 44 – 45. o.

⁸⁷ Lásd: HAUSMANINGER: *i. m.* 45. o.

⁸⁸ Lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 49. o.

megalapozhatná az alkalmazandó jogot, illetve a perlési lehetőséget. Megítélésem szerint ebben az esetben nem lehet negligálni az esetlegesen felmerülő, Christian Hausmaninger által is említett végrehajtási problémák lehetőségét.

Franck distinkciót tesz aközött, hogy a károkozást deliktuális vagy kontraktuális felelősség szerint kívánjuk-e elbírálni. Kiemeli, hogy amennyiben a kötelezettségszegést, károkozást a *Common Law* szerinti *tort* felelősségként fogjuk fel, akkor lényegében a *lex loci delicti commissi* szabályt is alkalmazhatjuk, azaz az „elkövetés”, a károkozás helyszíne is megalapozhatja az alkalmazandó jogot.⁸⁹

Ezzel kapcsolatban Franck Marianne Roth tanulmányára utal, aki szerint a nemzetközi választottbíróági eljárásban a hamisan tanúzó személlyel szembeni eljárást az alperes székhelyétől függetlenül ott is lehet kezdeményezni, ahol a károkozásra sor került, vagy ahol a károsult személy található.⁹⁰

Franck utal továbbá A *Restatement (Second) Conflicts of Laws* 188. §-ára, melynek értelmében *tort* felelősség esetében az amerikai bíróságok a károkozás helyszínét is figyelembe veszik az alkalmazandó jog meghatározásakor.⁹¹ A *Second Restatement*, a *First Restatement*-hez hasonló módon a kollíziós jogra vonatkozó, az *American Law Institute* által kiadott mintatörvénynek tekinthető.⁹² Franck következtetése szerint arra figyelemmel, hogy a károkozás helyszíne leginkább a választottbíráskodás helyszíne, így a *law of the situs*, a választottbíráskodás helyszínének joga lesz ebben az esetben az irányadó. (Az online módon tartott választottbíróági eljárással kapcsolatos, korábban szereplő észrevételeink itt is irányadóak.)

Franck megvizsgálja azt a helyzetet is, hogy amennyiben kontraktuális alapon vizsgáljuk a károkozást, akkor melyik jog lehet alkalmazandó. Teoretikusan megemlíti azon értelmezési lehetőségeket, mely szerint lehetséges az, hogy a *receptum arbitrii* önálló jogválasztást tartalmazó külön szerződés, illetve arra is utal, hogy az is alternatív megoldás, hogy a választottbírák a felek közötti választottbíróági szerződés részes feleinek tekinthetők, és ebben az esetben a választottbíróági szerződés joga lehet irányadó.

A *receptum arbitrii* természetesen tartalmazhat eltérő jogkijelölést. Ebben a tekintetben Franck utal a német jogra és a *Common Law* megoldásaira. A német jog vonatkozásában

⁸⁹ A *tort law* vonatkozásában magyarul lásd: KECSKÉS: *Polgári jogi fejlődés...* 315 – 316. o.

⁹⁰ Lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 50. o. A témával kapcsolatban összefoglalóan lásd: ROTH: *False Testimony at...*

⁹¹ Lásd: <http://www.kentlaw.edu/perritt/conflicts/rest188.html> (A letöltés ideje: 2023. 01. 10.) Lásd továbbá: FRANCK: *The Liability of International...* 50. o.

⁹² Erről részletesebben lásd: BURIÁN – KECSKÉS – VÖRÖS: *Magyar nemzetközi kollíziós...* 78. o.

megemlítésre kerül, hogy a német jogban különbséget lehet tenni a felek közötti alapszerződés által meghatározott jog, a választottbírói szerződésben szereplő jog és a választottbírói kijelölő *receptum arbitrii*-ben meghatározott jog között. Ezzel kapcsolatban a BGHZ (*Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*), 40, 323. sz. döntésre utalunk, mely kifejezetten kimondta azt, hogy a peres felek a főszerződésre választhatnak másik jogot, mint amely jog a választottbírói szerződésre irányadó. Ebből az is következik, hogy a választottbírói szerződésben irányadó jog abban az esetben, amennyiben a *receptum arbitrii* nem tartalmaz kifejezett jogválasztást, ezen utóbbira is alkalmazandó.⁹³ Hasonló megkülönböztetést ismernek a *Common Law* jogrendszerű országok is.

Abban az esetben, amennyiben a *receptum arbitrii* nem tartalmaz kifejezett jogválasztást, lehetséges hallgatólagos jogválasztást alkalmazni. Franck ismét a német jogot hozza fel példaként, amely szerint hallgatólagos jogválasztással (*implied choice of law*) meghatározható az alkalmazandó jog a következők szerint: (i) a választottbírói eljárásra irányadó jog lehet alkalmas a választottbírói szerződésben szereplő jogra, (ii) abban az esetben (mely egyébként ma már ritkán kerül alkalmazásra), ha a választottbírói szerződés kifejezetten egy választottbírói jelöl ki név szerint, akkor az alkalmazandó jog a választottbírói szerződésre a választottbíró lakóhelye lehet, illetve (iii) egy kifejezett jogválasztás kiterjedhet a *receptum arbitrii*-ra is.⁹⁴ Lényeges hivatkozni a német jogra, amelynek értelmében ebben az esetben a német jog kizárólag abban az esetben alkalmazható, amennyiben magát a választottbírói eljárást a német jog szabályozza, német állampolgárságúválasztottbírák kerültek kijelölésre, illetve Németország a választottbírói eljárás színtere.⁹⁵

Amennyiben még hallgatólagos jogválasztással sem lehetséges megoldani a választottbírói felelősségét szabályozó jog kijelölését, ott a kollíziós szabályok alkalmazása a szükséges, ahol is a bíróság a *lex fori* elve szerint a bíróság székhelyének megfelelő kollíziós norma alapján dönthet. A német jog kapcsán Gustav Real kiemeli, hogy mivel a *receptum arbitrii* szerződésnek tekinthető, az eljáró bíróság joga – a *lex fori* – szerinti kollíziós szabályok alapján szükséges az alkalmazandó jog meghatározása.⁹⁶ Csak említés szintjén jegyezzük meg, hogy nagyon érdekes eredményhez vezethetne, ha az eljáró bíróság nem a *lex fori*-t, hanem a *lex causae*-t alkalmazná.⁹⁷

Kitekintésképpen utalunk ezzel kapcsolatban Varga Istvánnak részben a magyar nemzetközi magánjogi kódex vizsgálatán is alapuló megállapítására, aki nem a választottbírói szerződés,

⁹³ A BGHZ 40, 323. sz. döntés értelmezését lásd: TRIEBEL – HYDEN: *Germany*. 47. o.

⁹⁴ Lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 50. o.; TRIEBEL – HYDEN: *Germany*. 48. o.

⁹⁵ Lásd: TRIEBEL – HYDEN: *i. m.* 48. o.

⁹⁶ Lásd: REAL: *Der Schiedsrichtervertrag*. 196. o.

⁹⁷ A *lex fori* és a *lex causae* problémájához lásd különösen: MÁDL – VÉKÁS: *Nemzetközi magánjog és...* 92 – 94. o.

hanem a választottbíróági szerződés kapcsán jutott arra a következtetésre (és ez *mutatis mutandis* igaz lehet a választottbírói szerződésre is), hogy a választottbíróági szerződés mindig a kijelölt választottbíróági hely jogával áll szorosabb kapcsolatban, mint a felek alapjogviszonya által definiált jogrendszerrel.⁹⁸

Általánosságban véve a kollíziós elvek figyelembevételével a *receptum arbitrii*-re, illetve ebből következőleg a választottbíró felelősségére az a jog lesz alkalmazandó, amely joggal a legszorosabb kapcsolat áll fenn. Figyelemmel arra, hogy a jellemző szolgáltatást nyújtó fél – vagyis a választottbírói tevékenységet ellátó személy – államának jogával áll fenn a legszorosabb kapcsolat, vélhetőleg a kollíziós elvek alapján a választottbíró lakhelyének joga lenne az alkalmazandó. Habár, mint ismeretes, az Adolf Schnitzer által kidolgozott jellemző szolgáltatás kapcsoló elvét egyes kritikusok „svájci kakukkosóra készítő és szállodatulajdonosok előítéleteire” vezetik vissza, megítélésünk szerint a választottbírói szerződés esetében egyértelműen elmondható, hogy a jellemző szolgáltatást nyújtó fél a választottbíró.⁹⁹

Az USA joga kapcsán Franck – a korábbiakban már hivatkozott *Second Restatement* alapján – kiemeli, hogy amennyiben a választottbíróági szerződés nem tartalmaz kifejezett vagy hallgatólagos jogválasztást, akkor a bíróságok a legjelentősebb kapcsolat elve (*the most significant relationship*) alapján az alábbi tényezőket fogják megvizsgálni: (i) szerződéskötés helye, (ii) szerződéses tárgyalások helye, (iii) teljesítés helye, (iv) az ügy érdemi részének földrajzi elhelyezkedése, (v) a felek lakóhelye, illetve (vi) az egyébként legkönnyebben meghatározható alkalmazandó jog.¹⁰⁰ Franck álláspontja szerint bár esetről esetre kell vizsgálni a legjelentősebb kapcsolat elvét, a két leglényegesebb indikátor a választottbíráskodás helyszíne, illetve a választottbíró székhelye.

Hasonlóan Karrer és Hausmaninger álláspontjához, részben jogpolitikai szempontok alapján Franck felhívja arra a figyelmet, hogy a választottbíró lakhelye szerinti jognak az alkalmazása a választottbírói felelősségre abban az esetben, ha több, eltérő országból származnak a választottbírák, problematikus lehet, ugyanis, „í. ha eltérő felelősségi standardok érvényesülnek az egyes különböző joghatóságokban, akkor az egyebek mellett az egyenlő bánásmód elvét sérti.

Franck megemlíti egy megítélésünk szerint lényeges új szempontot, mely szerint az egyes országokban eltérő választottbíróági felelősségi standardok a választottbírák eltérő viselkedését eredményezhetik. Példaként egy Egyesült Államokból, illetve egy Szaúd-

⁹⁸ Lásd: VARGA: *A választottbíróági szerződés...* 183. o.

⁹⁹ Lásd: BURIÁN – KECSKÉS – VÖRÖS: *Magyar nemzetközi kollíziós...* 224. o.

¹⁰⁰ Lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 52. o.

Arábiából származó választottbíróra utal, olyképpen, hogy míg az előbbi választottbíró – bízva a választottbírói immunitásban – lehet, hogy akár jogellenes (vagy legalábbis kétes) helyzeteket is képes felvállalni, addig az utóbbi, a szaúd-arábiai választottbíró a helyi jog rendkívül szigorú felelősségi szabályai miatt vélhetően kifejezetten jogkövető magatartást fog tanúsítani.¹⁰¹

Teresa Giovannini utal arra, hogy általánosan elfogadott és elismert, hogy a választottbíró immunitására, illetve a felelősség kizárására alkalmazandó jog, a választottbíróválasztási eljárásra irányadó jog lesz, mivel a választottbíró tevékenysége a választottbíróválasztási eljáráshoz kapcsolódik.

Giovannini álláspontja szerint a nemzetközi a választottbíráskodás saját autonómiája miatt gyakran elszakad minden nemzeti eljárási jogtól. Ebben az esetben a választottbíróválasztási eljárás székhelyének joga lesz a legmegfelelőbb kapcsolat, két okból is: (i) a nemzetközi magánjogban gyakran a székhely szerinti jog lesz irányadó a választottbíróválasztási eljárásra; (ii), mivel a választottbírák jogállása részben a bíró jogállását követi. Ebből következik, hogy a bírói minőséghez való hasonlóság alapján annak a helynek a jogát kell alkalmazni, ahol a választottbírák a feladataikat ellátják.¹⁰²

Megítélésem szerint ezzel kapcsolatban egy nagyon fontos, nem csupán jogi szempontú megközelítést szükséges alkalmaznunk. Ha elfogadjuk azt, akár szűkebb tételes jogi értelemben, akár teleologikus megközelítésben, hogy az eljáró választottbírák testülete egy társaságot, jogi közösséget alkot, amelynek a közös célja a választottbíróválasztási eljárás lezárása, az ügy megoldása, akkor teljesen egyértelmű, hogy a választottbírák e tekintetben érdekközösséget alkothatnak.

Amennyiben a fenti elemzés alapján az eltérő honosságú választottbírák esetleges felelősségének megállapítását eltérő jogrendszerek – az egyes választottbírák hazai jogszabályai – szabályoznák, az a fenti érdekközösséget abban a tekintetben megbontaná, hogy a választottbírák már (félve az esetleges, eltérő standardek szerint működő felelősségre vonástól) más motivációkkal rendelkeznek, és mindez ténylegesen egymástól jelentősen különböző választottbíróválasztási viselkedéseket és attitűdöket eredményezhetne.

Fentieknek egy eltérő szempontú, de véleményem szerint fontos és kifejezetten érdemi magyarázatát adhatja a matematikából-közgazdaságtanból ismert játékelmélet. Abban az esetben ugyanis, amennyiben az eltérő honosságú választottbírák felelősségét mindig a választottbírák hazai joga szabályozná, akkor megítélésem szerint a választottbírói közösség

¹⁰¹ Lásd: FRANCK: *i. m.* 53. o.

¹⁰² Lásd: GIOVANNINI: *Immunity of Arbitrators*. 445. o.

már nem tekinthető kooperatív játéknak, hiszen ebben a tekintetben megjelenik a versengés a választottbírák között, mely egyébként a választottbírói közösség valódi céljával mindenképpen ellentétes.

Mint ismeretes, a játékelmélet a matematika egyik, interdiszciplináris jellegű ága, mely azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy mi a racionális (észszerű) viselkedés olyan helyzetekben, ahol minden résztvevő döntéseinek eredményét befolyásolja a többiek lehetséges választása, vagyis a játékelmélet a stratégiai problémák elmélete.¹⁰³ A játékelmélet azzal is foglalkozik, hogy ha egy adott helyzetben több személy is részt vesz, akkor viselkedésüket hogyan tudják sikeressé tenni, illetve döntéseiknek milyen hatása van.¹⁰⁴ Ha a fentiek figyelembevételével, a fenti jogválasztás – minden választottbíró hazai joga – alapján a választottbírói közösséget nem ko-operatív játéknak tekintjük, megítélésem szerint vizsgálni kell, hogy lehetséges-e ebben a közösségben a *Nash*-egyensúly alkalmazása.

A játékelméletben *Nash*-egyensúlynak nevezzük a részt vevő játékosok egyéni stratégiáinak olyan stratégiaegyüttesét, amelyre igaz, hogy minden egyes játékos aktuális stratégiája parciálisan legjobb választ ad a többi játékos aktuális stratégiájára. Más szavakkal ez azt jelenti, hogy amennyiben a többi játékos egyike sem változtat az aktuális stratégiáján, akkor az adott játékosnak sem érdemes változtatnia, mert nem járna jobban a változtatással.¹⁰⁵ A *Nash*-egyensúly esetében amennyiben a résztvevő játékosok megkérdezik maguktól, hogy tudtak-e volna olyan döntést hozni, hogy nagyobb nyereségre tegyenek szert a másik fél döntésének változatlanlansága mellett, akkor erre a kérdésre a szereplők nemleges választ kell, hogy adjanak.

Megítélésem szerint alapvetően kérdéses, hogy létezhet-e ebben a közösségben *Nash*-egyensúly, azaz a különböző felelősségi alakzatokat tartalmazó, többféle jogrendszer által teremtett jogi környezetben tudnak-e a választottbírák olyan módon viselkedni, eljárni, hogy az egyes választottbíró viselkedése (stratégiája) a választottbírói közösség egésze számára is üdvös legyen. Exkurzusként utalunk arra, hogy léteznek olyan játékok, ahol egyáltalán nincsen tiszta *Nash*-egyensúly. Erre klasszikus példa a *kő-papír-olló* néven ismert gyerekjáték. Ennek lényege, hogy a két játékos egyszerre választ követ, papírt vagy ollót, az azonos választás döntetlent eredményez mindkét játékos számára 0 haszonnal. Ha a felek eltérően választanak, akkor – közismert módon – az olló a papírral, a papír a kővel szemben nyer, a nyertes haszna 1, a vesztesé -1. Ebből következik, hogy ennél a játéknál a két játékos

¹⁰³ Lásd: <http://web.cs.elte.hu/~mrobert/MEAM/04.02.%20-%20J%E1t%E9kelm%E9let.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 01. 11.)

¹⁰⁴ Köztudomású tény, hogy a modern játékelmélet egyik megalkotója Neumann János. Neumann János játékelméletének bemutatásához lásd: KÓCZY: *A Neumann-féle...* 31 – 45. o.

¹⁰⁵ A *Nash* féle egyensúly matematikai bemutatásához az újabb magyar szakirodalomban lásd: FORGÓ: *Egyensúly a játékelméletben...*

nem képes együttesen olyan döntést hozni, amitől valamelyiküknek ne érné meg eltérni. Így ebben a játékban tiszta *Nash*-egyensúlyról nem lehet beszélni.¹⁰⁶

Vannak olyan játékok is, amelyekben ugyan létezik *Nash*-egyensúly, az azonban nem feltétlenül optimális. Ennek közismert példája a fogolydilemma. Ebben az esetben két gyanúsítottat egy bűncselekmény közös elkövetésének vádjával tartóztatják le, és külön cellába zárva őket több lehetőséget kínálnak nekik. Amennyiben mindketten tagadnak, csak egy-egy évet kapnak, ha mindketten beismerő vallomást tesznek, akkor nyolc-nyolc évet. Ha az egyikük vall, a másik tagad, akkor az előbbi szabadságra kerül, a másik tíz évet kap. A fogolydilemma esetében a *Nash*-egyensúly nem vezet mindkét fél számára optimális megoldáshoz, mert ebben az esetben azt jelenti, hogy mindkét fogoly vall a másik ellen, még akkor is, ha a kooperációval – azaz ha mindketten tagadnak – nagyobb lenne a nyereségük. Ebben az esetben tehát van *Nash*-egyensúly, de az nem optimális, nem felel meg a közgazdaságban ismert Pareto-optimum elvének, vagyis nem lehet azt elmondani, hogy már nem lehetséges Pareto-javítást eszközölni a kialakult helyzeten, azaz lenne arra lehetőség, hogy egy szereplő jólétét anélkül javítsuk, hogy bárki más jóléte (hasznossága) csökkenne. Egyszerűbben megfogalmazva a fogolydilemma esetében a *Nash*-egyensúlyi helyzet nem felel meg a Pareto-hatékony elosztásnak, a Pareto-optimumnak.

Habár nyilván nem állítható, hogy a hivatkozott – a választottbírói felelősség vonatkozásában több jogrendszer jogát alkalmazó – választottbíróvási környezetben a választottbírák viselkedése teljes mértékben megfeleltethető az itt felhozott játékelméleti példáknak, valószínűnek tűnik, hogy ebben a jogszabályi környezet okán nem ko-operatívnak, hanem versengőnek tűnő környezetben nem lehetséges tiszta *Nash*-egyensúlyt létrehozni, melynek végső kára egyértelműen a választottbíróvási eljárás kimenetelében, eredményességében, függetlenségében jelentkezik.

Ennek magyarázata az lehet, hogy figyelemmel az ilyen módon kialakított jogi környezetre, a választottbírák eltérő motivációkkal rendelkezhetnek az esetleges eltérő felelősségi jogkövetkezmények okán, ezért amennyiben a választottbírói eljárásban döntési helyzetre kerül sor, jó eséllyel nem tudnak a fenti *Nash*-egyensúlynak megfelelő döntéseket meghozni.

Mindez megítélésem szerint a felsorakoztatott jogi argumentumok mellett egy jelentős játékelméleti érv arra nézve, hogy több, eltérő nemzetiségű választottbírából álló választottbírói testület esetében miért nem szerencsés a választottbíró lakóhelye szerinti jog alkalmazása a választottbírói felelősségre.

¹⁰⁶ Lásd: LÓJA: *Játékelméleti módszerek*. 29. o. Lásd továbbá: LÓJA –GIACCONE: *Nash Equilibria in...* 81 – 96. o.

2.2 A választottbírói szerződésre, a választottbíró kontraktuális felelősségére alkalmazandó jog az Európai Unió jogában

A választottbírói szerződésre alkalmazandó jog vonatkozásában természetesen az Európai Unió jogának kiemelt szerepe van.¹⁰⁷ Elöljáróban érdemes utalni Jürgen Basedow professzor megjegyzésére, mely szerint az Európai Unió (illetve azt megelőzően a Közös Piac, az Európai Közösségek) alapegyezményei nem tartalmazzak utalást a választottbíráskodásra.¹⁰⁸ A jelenleg Róma I. és Róma II. rendeleteken túlmenően érdemes figyelemmel lenni a Római Egyezményre (Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, aláírásra megnyitva Rómában, 1980. június 19-én). Az Egyezmény 1. cikk (2) d) pontja az Egyezmény hatálya alól kizárja a választottbírói megállapodásokat és joghatósági kikötéseket.¹⁰⁹ Ugyanakkor nagyon lényeges kiemelni, hogy a Római Egyezmény a választottbírói megállapodásokra és joghatóságokra vonatkozik, és nem említi magát a *receptum arbitrii*-t, a választottbírói szerződést. Nem tudható, hogy a Római Egyezmény megalkotóinak a szándéka arra is kiterjedhetett-e, hogy a választottbírói szerződésre se vonatkozzon az Egyezmény.¹¹⁰

Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) 28. cikkelye azt mondja ki, hogy a rendeletet a 2009. december 17-ét követően kötött szerződésekre kell alkalmazni. A Róma I. rendeletet az 1. cikkely (1) bekezdése szerint a rendeletet szerződéses kötelezettségekre kell alkalmazni polgári és kereskedelmi ügyekben olyan helyzetekben, amikor különböző országok joga között kell választani.¹¹¹ Ebből az is következik, hogy az Európai Unió nemzetközi magánjogi jellegű rendeleteinek megalkotása nagyon jelentős mértékben befolyásolta és befolyásolja a tagállami nemzetközi magánjogi jogalkotást.¹¹²

A Róma I. rendelet 1. cikkely (2) bekezdésének e) pontja az egyezmény hatálya alól a választottbírói megállapodásokat és joghatósági kikötéseket kiveszi.¹¹³ Komoly érvek hozhatók fel amellett ugyanakkor, hogy a Róma I. rendelet kifejezetten alkalmazható a

¹⁰⁷ Az Európai Unió jogalkotása és a nemzetközi magánjog kapcsolatáról lásd különösen: KECSKÉS: *European Union Legislation...* 165 – 186. o.

¹⁰⁸ Lásd: BASEDOW: *EU Law in International...* 368. o. A 2023. 04. 06. napján elhunyt Jürgen Basedow méltatását lásd: KIENINGER – MICHAELS: *Jürgen Basedow*. 229 – 235. o.

¹⁰⁹ A Római Egyezmény szövegét lásd: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:41980A0934&from=HU> (A letöltés ideje: 2023. 01. 12.)

¹¹⁰ Lásd ezzel kapcsolatban: HORTOGLU: *The Law Governing...* 556. o.

¹¹¹ A Róma I. rendelet szövegét lásd: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593&from=HU> (A letöltés ideje: 2023. 01. 13.)

¹¹² A magyar nemzetközi magánjog és a EU nemzetközi magánjogi rendeletek közötti kapcsolat vonatkozásában, a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény kodifikálása kapcsán lásd VÉKÁS: *Az új nemzetközi...* 414. o. A magyar nemzetközi magánjogi kódex és az uniós kötelmi joggal összefüggő rendeletek (Róma I. és Róma II.) viszonyával kapcsolatban lásd továbbá: VÉKÁS – NEMESSÁNYI – OSZTOVITS: *A nemzetközi magánjogról...* 309 – 311. o.

¹¹³ A Róma I. (illetve a későbbiekben bemutatandó Róma II.) rendelet vonatkozásában a magyar szakirodalomból lásd különösen: PALÁSTI – VÖRÖS: *Európai kollíziós kötelmi jog...*; NAGY: *Az európai kötelmi jogi...* 553 – 562. o.

választottbírói szerződésre. Alessi szerint a választottbíró szerződése, a *receptum arbitrii* nem azonos a választottbírói szerződés (*arbitration agreement*) fogalmával, ekként az 1. cikkely (2) bekezdésének e) pontja a választottbírói szerződésre nem is vonatkozhat, és ennek megfelelően a Róma I. rendelet jogválasztási szabályait a választottbírói szerződésre is alkalmazhatónak véli.¹¹⁴

Ami a Róma I. rendelet alapján a választottbírói szerződésre alkalmazandó jogot illeti, Alessi két lehetőséget emel ki. Rámutat arra, hogy a felek jogválasztásának hiányában az alkalmazandó jog a Róma I. rendelet 4. cikkelyének 1 (b) pontja, illetve a szerződés teljesítésének helye szerint határozható meg. A Róma I. rendelet 4. cikkelyének 1 (b) pontja szerint a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog szolgáltatási szerződésre azon ország joga irányadó, ahol a szolgáltatást nyújtó fél szokásos tartózkodási helye található. Alessi ezzel kapcsolatban egyrészt arra, a korábbiakban már hivatkozott problémára hívja fel a figyelmet, hogy mi történik akkor, ha több államból származó, eltérő nemzetiségű választottbírák vannak a testületben, illetve utal arra is, hogy problémát jelenthet abban az esetben is, ha a választottbíró nem az Európai Unióból származik.

Emilia Onyema ezzel kapcsolatban kifejezetten kiemeli, hogy a Római Egyezmény (2) cikkelye alapján ebben az esetben bármely állam joga alkalmazható, függetlenül attól, hogy EU tagállam-e vagy sem, és ez a jogértelmezés során problémákat vethet fel. Onyema szintén osztja azt az álláspontot, mely szerint a választottbírói szerződés nem tekinthető választottbírói szerződésnek (*arbitration agreement*), habár az érvelésében nemcsak a választottbíró és a felek viszonylatában hatályosuló *receptum arbitrii*-t hozza fel példaként, hanem a választottbírói intézmény szerződését is.¹¹⁵ Habár a két szerződés között nyilvánvaló módon nagy a különbség, abban a tekintetben az érvelés szerintem helytálló, hogy mivel egyik sem tekinthető *arbitration agreement*-nek, így bármelyik relációjában alappal igazolható a Róma I. rendelet alkalmazhatósága.

Alessi másik felvetett értelmezése szerint a teljesítés helyének lehet egyébként a legszorosabb kapcsolata a választottbíráskodással, és így a választottbíráskodás helyszínének a joga lehet irányadó. Hasonló álláspont olvasható az Alessi által is idézett Klaus Lionnet ügyvéd, a Siemens AG egykori jogi igazgatója tanulmányában. E fenti álláspontra Lionnet a választottbírói jogállásra irányadó alapvető elméletek (státusz-elmélet és szerződéses teória) összevetése nyomán jut.¹¹⁶ Lionnet arra az – általunk is felvetett – aggályra is utal, hogy amennyiben a választottbírák nemzetközi testület esetében különböző államokból

¹¹⁴ Lásd: ALESSI: *Enforcing Arbitrator's Obligations...* 739. o.

¹¹⁵ Lásd: ONYEMA: *International Commercial Arbitration...* 160. o.

¹¹⁶ Lionnet művét idézi: ALESSI: i. m. 739. o. Az eredeti tanulmány vonatkozó részét lásd: LIONNET: *The Arbitrator's...* 169. o.

származnak, úgy különböző – egymástól adott esetben jelentős mértékben eltérő – felelősségi szabályokat kellene alkalmazni, amely kifejezetten nem kívánatos lehetőség. Lionnet saját álláspontjának alátámasztásául – mely szerint a választottbíráskodás székhelye szerinti jog az alkalmazandó – a New York-i Egyezmény (V) cikkely (1) bekezdésének a) pontjára is utal, ezzel támasztva alá, hogy a választottbíróági eljárás helyszíne képezheti a legszorosabb kapcsolatot, és ekként a választottbíróági eljárás helyszínének joga alkalmazandó. A New York-i Egyezmény (V) cikkelyének (1) bekezdésének a) pontja a választottbíróági határozat elismerése és végrehajtása megtagadásának egyik lehetséges módját tartalmazza. E pont szerint az elismerés és végrehajtás megtagadására akkor is lehetőség van, ha a választottbíróági megállapodásban részes felek a reájuk irányadó jog szerint nem voltak cselekvőképeseek, vagy amennyiben az említett megállapodás a felek által kikötött jog értelmében vagy ilyen kikötés hiányában annak az országnak a joga szerint, amelyben a választottbíróági határozatot hozták, érvénytelen. Lionnet érvelése eme pontja azért nagyon kreatív, mert analógia útján kívánja igazolni a választottbíróági eljárás helyszíne mint legfontosabb kapcsoló elv létjogosultságát.

Fentiekkel kapcsolatban Emilia Onyema az Osztrák Legfelső Bíróság egy 1998. évben meghozott döntésére utal. Az eredeti választottbíróági eljárásra intézményes választottbíróági keretek között Ausztriában került sor két német cég között. A felek két választottbírárt jelöltek, míg a választottbíróági intézmény jelölte ki az eljáró választottbíró elnökét. A választottbíróági eljárásban vesztes fél indított pert a választottbíróági testület elnöke ellen, kártérítést követelve a függetlenség és a pártatlanság hiánya miatt. A választottbírói szerződésre alkalmazandó jog vonatkozásában az Osztrák Legfelső Bíróság akként foglalt állást, hogy a választottbíróági szerződésre és a választottbíróági eljárásra irányadó jogot kell alkalmazni, amely ebben az esetben a német jog. A jelen esetben a választottbírói szerződés a választottbíró és a választottbírói intézmény között állt fenn, ennek alapján indíthatott pert a választottbíróági eljárásban peres fél a választottbíróval szemben. A felek között a választottbíróági szerződésre és a választottbíróági eljárásra irányadó jogként a német jog került közösen kikötésre, annak ellenére, hogy a tárgyalásra egy bécsi ügyvédi irodában került sor.

Onyema felteszi azt a kérdést, hogy mi történik abban az esetben, ha a peres felek megváltoztatják a választottbíráskodás székhelyét, és egy olyan helyről, ahol a választottbírák a felelősség vonatkozásában immunitást élveznek, egy olyan helyszínre teszik át, ahol az immunitás már nem áll fenn, ez vajon befolyásolja-e a választottbíróági szerződésre irányadó jogot. Onyema álláspontja szerint, kivéve abban az esetben, ha a választottbíró olyan módon járul hozzá a választottbíráskodás székhelyéhez, hogy az az ő szerződésének jogát is érinti, a választottbíráskodás helyszínének módosítása nem befolyásolhatja a választottbíró szerződésére irányadó jogot. Onyema ebben a különös helyzetben – a választottbíráskodás

helyszínének a felek általi tudatos, a választottbírói felelősségre kiható módosítása – látja a teljesítés helyének mint a választottbíró felelősségére irányadó jog meghatározásához kapcsolódó legszorosabb kapcsolat elvének a gyenge pontját.¹¹⁷

Érdemes utalni Tadas Varapnickas litván jogász véleményére, mely szerint a Róma I. Rendelet 4. cikkelyének (3) bekezdését kell alapul venni az alkalmazandó jog meghatározásához. Ez a bekezdés egy szubszidiárius rendelkezést tartalmaz, kimondva, hogy amennyiben a konkrét eset valamennyi körülménye alapján egyértelmű, hogy a szerződés nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik egy a 4. cikkely (1) vagy (2) bekezdésében említettektől eltérő ország jogához, akkor e másik ország jogát kell alkalmazni. Varapnickas álláspontja az, hogy a (3) bekezdés szerint alkalmazandó jog a *lex arbitrii* lehet. Utal arra, hogy a *lex arbitrii* szabályozza az eljárás számos eljárásjogi aspektusát, és a választottbírák a választottbíráskodás helyszíne szerinti jog kötelező rendelkezéseihez kötve vannak, ami indokolja azt, hogy a választottbíráskodás helyszíne szerinti jog van a legszorosabb kapcsolatban a választottbírói szerződéssel.¹¹⁸

Alessi álláspontja az, hogy a választottbíró teljesítésének konkrét helye nem feltétlenül egyezik a választottbírói eljárás székhelyével. Utal arra, hogy a választottbírói eljárás egyes szakaszai, a tárgyalás, egyéb eljárási lépések a választottbíráskodás székhelyétől eltérő helyen is megvalósulhatnak – egyebek mellett a virtuális térben – ezért megítélése szerint a tényleges teljesítés helye nem könnyen határozható meg, ezért Alessi azon a véleményen van, hogy a teljesítés helye szerinti jog nem a legmegfelelőbb a választottbírói szerződésre irányadó jogként.

Alessi véleményével a magam részéről ebben a tekintetben nem teljes mértékben értek egyet, elsődlegesen azzal kapcsolatban, hogy a virtuális térben történt eljárási lépések esetében a választottbíráskodás székhelye szerinti jog ne lenne megfelelően alkalmazható. Alessi hivatkozott tanulmánya 2014-ben jelent meg, az azóta eltelt időszakban – különösen a 2020 márciusában kitört, COVID – 19 okozta pandémia következtében – a virtuális eljárás jelentősége nagyobb lett a választottbírói vitarendezés terén.

A COVID-19 vilájárvánnyá válását követően az egyes választottbírói intézmények igen gyorsan reagáltak, annak érdekében, hogy a vitarendezést a lehetőségek szerint a megváltozott körülményekhez igazíthassák. 2020 novemberében – tehát alig, több mint hat hónappal a vilájárvány kitörését követően – egy angol nyelvű jogösszehasonlító átfogó kézikönyv jelent

¹¹⁷ ONYEMA: *International Commercial Arbitration*... 162 – 163. o. Az Onyema által idézett – anonimizált döntés – az alábbi: *Chairman of Arbitral Tribunal (Austria) v. Company X (Germany) (2001)*.

¹¹⁸ Lásd: VARAPNICKAS: *The Law Applicable to...* <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2019/03/25/the-law-applicable-to-arbitrators-civil-liability-from-a-european-point-of-view/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 23.)

meg neves szerzők tollából a nemzetközi Kluwer kiadó gondozásában arról, hogy a COVID-19 világijárvány a nemzetközi választottbíráskodás számára milyen új kihívásokkal jár.¹¹⁹ A munka egyik megállapítása az, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás a koronavírus által okozott krízishez sikeresen alkalmazkodott és a vitarendezés egyes módjai között még szignifikánsabbá és meghatározóbbá vált.¹²⁰

Az *International Bar Association* (IBA) vizsgálata szerint a legjelentősebb választottbíróági intézmények – lényegében az összes kontinensen – aránylag gyorsan mind hoztak olyan intézkedéseket, melyekkel a választottbíróági vitarendezés folytonosságát kívánták biztosítani a lényegesen megváltozott körülmények között.¹²¹ Az intézkedések talán egyik legfontosabb közös sajátossága az volt, hogy a választottbíróági eljárások online lebonyolítását kívánták megteremteni, illetve – amennyiben annak előzményei megvoltak – még inkább előtérbe helyezni, azok további egyes részleteit kidolgozni. Ezt az összegző megállapítást teszi Kim M. Rooney, a *Dispute Resolution International* szerkesztője is a 2020 októberében megjelent, a koronavírusnak a különböző államokban a polgári peres eljárásokra, választottbíróági eljárásokra gyakorolt hatását elemző tanulmányában.¹²² Említést érdemel, hogy a magyar szakirodalomban Csehi Zoltán azonos álláspontot foglal el ebben a kérdésben, hangsúlyozva, hogy a digitalizációból származó flexibilitás a hely jelentőségét erősen csökkentti, hiszen a digitális kommunikáció és adatátvitel elszakítja a konkrét államtól ezeket a cselekményeket, és magát az eljárást is.¹²³

A jelen fejezetben hivatkozott, az Osztrák Legfelső Bíróság 2020. 07. 23-án kelt, 18 ONc 3/20s. sz. döntése alapján ugyanakkor az is egyértelmű, hogy a virtuális választottbíráskodás esetében is a választottbíróági eljárás helyszíne meghatározható, a konkrét esetben ez – miként ismertetésre került – Ausztria volt, a bécsi nemzetközi választottbíróági központ (VIAC).

Egyes szerzők – így például Amy J. Schmitz – kifejezetten utalnak arra, hogy ha nem is minden esetben, de az online választottbíráskodás számos vonatkozásban az igazságszolgáltatáshoz történő könnyebb hozzáférhetőség biztosítására is megfelelő lehet. Álláspontja szerint a COVID-19 által létrehozott pandémiás helyzetből adódó szükségszerűségeket lehetséges az online választottbíráskodás fejlesztésére felhasználni.¹²⁴

¹¹⁹ Lásd: SCHERER –BASSIRI – WAHAB: *International Arbitration and...*

¹²⁰ Lásd: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/10/08/international-arbitration-and-the-covid-19-revolution-part-1-of-2/> (a letöltés ideje: 2023. 01. 16.)

¹²¹ Lásd: <https://www.ibanet.org/Article/NewDetail.aspx?ArticleUid=f304dd60-c20d-4e0d-8040-d34d5850a9aa> (a letöltés ideje: 2023. 01. 16.)

¹²² Lásd: ROONEY: *The Global Impact of...* <https://www.ibanet.org/Article/NewDetail.aspx?ArticleUid=bd404ce3-3886-48a8-98f6-38eaaccd5f53> (a letöltés ideje: 2023. 01. 16.)

¹²³ Lásd: CSEHI: *A nemzetközi választottbíráskodás helye...* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900503.poj> (A letöltés ideje: 2023. 01. 16.)

¹²⁴ Lásd: SCHMITZ: *Ordering Online Arbitration...* 194 – 195. o.

Maxi Scherer, a Queen Mary University of London professzora, elismert nemzetközi választottbírószaki szakíró is kiemeli a távoli tárgyalások vonatkozásában, hogy a releváns szabályozási háttér – így például a választottbírói eljárás helyszínének joga – figyelembevétele rendkívül lényeges kérdés.¹²⁵

A fenti, az online választottbíráskodást támogató vélemények alapján is egyértelműnek tűnik, hogy a modern online térben rendelkezésre álló eszközöktől függetlenül is a választottbíráskodás tényleges helyszíne meghatározható, így ez nem képezheti akadályát annak, hogy a választottbíráskodás helyszínének joga legyen irányadó a választottbírói szerződésre.¹²⁶ Alessi fenti érvelése szerintem – különösen az utóbbi évek, fentiekben bemutatott jogfejlődését is figyelembe véve – meghaladottnak tűnik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az egyéb, a választottbírószaki eljárás helyszínének joga mint legszorosabb kapcsoló elem a választottbírói szerződésre ellen felhozott érvek között ne lenne olyan, ami adott esetben helytálló lehet (itt elsősorban Onyema fent idézett, speciális esetkörökre vonatkozó) megállapításaira utalunk.

A választottbírói szerződésre irányadó jog meghatározása kapcsán Yagmur Hortoglu cikkében szintén fontos megállapításokat tesz. Kiemeli, hogy a Róma I. rendelet azokban az esetekben nem alkalmazható, ahol is az illetékes bíróság nem EU tagállamban van, vagy az alkalmazás egyéb feltételei nem teljesülnek.¹²⁷ Ezért a nemzetközi magánjog elveinek alkalmazásával is megkísérli meghatározni, hogy a választottbírói szerződésre mely jog lehet leginkább alkalmazandó. Tanulmányában ezzel kapcsolatban az alábbi szempontokra hívja fel a figyelmet. Elismeri, hogy a választottbírószaki eljárás helyszíne nem feltétlenül az a hely, ahol a választottbíró a tevékenységét végzi.¹²⁸ Erre figyelemmel felveti, hogy lehetséges kapcsoló szempont lehet a hely, ahol a választottbírói szerződés megkötésre került. Ennek a helynek szoros kapcsolata lehet a választottbírói szerződéssel, ugyanakkor a választottbíró a választottbírói mandátum elfogadásakor lényegében bármilyen helyen tartózkodhat. Ha pedig a választottbíró lakóhelyét tekintjük a szerződés aláírása helyének, akkor ugyanahhoz a már ismert és elemzett problémához érkezünk, hogy több országból származó választottbíró esetében adott esetben több jogrendszert kellene alkalmazni.

Hortoglu kiemeli továbbá, hogy mivel a választottbíró fő kötelezettsége az ítélet meghozatala a választottbírószaki eljárásban, így akár ennek a helynek a joga is alkalmazható lenne a

¹²⁵ Lásd: SCHERER: *Remote Hearings in...* 16. o. Összefoglalóan lásd: SCHERER: *Remote Hearings in International...* 407 – 448. o.

Magyar nyelven lásd: KATONA J.: *Digitalizáció és választottbíráskodás.* 69 – 88. o.; BOÓC: *A választottbíráskodás és a...* 33 – 49. o.

¹²⁷ Lásd: HORTOGLU: *The Law Governing...* 562. o.

¹²⁸ Lásd: LEW – MISTELIS – KRÖLL: *Comparative International Commercial...* 278. o.

választottbírói szerződés jogaként. Praktikus módon jegyzi azt meg, hogy ennek a kapcsoló elvnek kétségtelen előnye, hogy a hely maga könnyen megállapítható, hiszen az ítéleten mindenképpen szerepelnie kell az aláírás helyének. Ugyanakkor Hortoglu arra is utal, hogy a hely megválasztása teljes mértékben a választottbírák saját akaratától függ, így akár egy olyan helyszínt is választhatnak a választottbírói ítélet megírására, ahol teljes immunitást élveznének. Ezen, adott esetben visszaélészerű joggyakorlás fényében Hortoglu – a korábbiakban hivatkozott érvekre is figyelemmel – végül arra jut, hogy az egyes esetleges hátrányokra is figyelemmel mégiscsak a legjobb kapcsoló elv a választottbírói szerződésre alkalmazandó jog meghatározására (konkrét jogválasztás hiányában) a választottbíráskodás színhelye. Ezzel kapcsolatos egyik legfontosabb érvként említi – mellyel magunk is egyetértünk – hogy ezzel elkerülhető az, hogy több, különböző nemzetiségű választottbírákból álló testület esetén több, különböző állam joga legyen alkalmazandó az egyes választottbírák esetleges felelősségének megállapításakor.¹²⁹

Érdeemes bemutatni röviden fentiekkel kapcsolatban a joggyakorlat egy példáját. A kérdéses ügy ugyan nem a Róma I rendeletre, hanem a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, az Európai Parlament és Tanács 1215/2012 Rendeletére (továbbiakban: Brüsszel Ia. rendelet) vonatkozik.

2021. március 31-én a párizsi *tribunal judiciaire* (korábban *tribunal de grande instance*) döntött a francia bíróságok nemzetközi joghatóságáról a választottbírák felelősségének megállapítása kapcsán.¹³⁰ Úgy ítélte meg a bíróság, hogy a Brüsszel Ia. rendelet 7. cikke (1) bekezdésének b) pontja értelmében vett szerződéses igényről van szó, és elutasította a joghatóságot azon az alapon, hogy a választottbíró Németországban nyújtotta szolgáltatását. Az ügy az autóiparban kötött forgalmazási szerződésekkel volt kapcsolatban. A szerződések olyan kikötéseket tartalmaztak, amelyek a német jog szerinti párizsi ICC választottbíróági eljárásról rendelkeztek. A peres felek egyike sem volt francia. Két szerződés felmondását követően választottbíróági eljárás indult. A felek megállapodtak abban, hogy a tárgyalásokat Németországban tartják.

Az így született ítéletet azonban francia bíróságok előtt megtámadták, és végül érvénytelenítették azon az alapon, hogy az egyik választottbíró elmulasztott feltárni bizonyos kapcsolatokat az ügyvédi irodája és a választottbíróági eljárásban részt vevő egyik fél között. A választottbíró Párizsban kártérítésért perelték be. Az első kérdés az volt, hogy az európai joghatósági jog alkalmazandó-e. A Brüsszel I rendelet tartalmazza az ún. "választottbíróági

¹²⁹ Lásd: HORTOGLU: *The Law Governing...* 567 – 568. o.

¹³⁰ A *Tribunal judiciaire de Paris*, 31 mars 2021, n° 19/00795 vonatkozásában lásd: <https://www.tribunal-de-paris.justice.fr/75/communiqués-de-presse> (A letöltés ideje: 2023. 04. 20.); AYED: *L'application du règlement...* Lásd: <https://larevue.squirepattonboggs.com/lapplication-du-reglement-bruxelles-i-bis-a-laction-en-responsabilite-dirigee-contre-larbitre-pour-manquement-a-son-obligation-de-revelation.html> (A letöltés ideje: 2023. 04. 20.)

kivételt".¹³¹ Azt a kérdést kellett megvizsgálni, hogy a választottbíró felelősségének megállapítására irányuló kereset ennek hatálya alá tartozik-e?

A párizsi bíróság úgy ítélte meg, hogy nem. Úgy ítélte meg, hogy a kereset a felek és a választottbírák között fennálló "választottbíróági szerződésen" alapul, és hogy ez a szerződés a választottbíróági eljárástól elkülönül. A párizsi bíróság a választottbíró és a felperes közötti "választottbíróági szerződés" megléte alapján az ügyet a Brüsszel I rendelet hatálya alá tartozónak tekintette.

Ebben az esetben a vonatkozó szerződés egyértelműen szolgáltatásnyújtás volt a Brüsszel Ia. rendelet 7. cikke (1) bekezdésének b) pontja értelmében. Ezért meg kellett határozni a szolgáltatásnyújtás helyét.

A bíróság először a szerződés rendelkezéseit vette figyelembe, amelyek kimondták, hogy a választottbíróági eljárás helye Párizs és a választottbíróági ítéletet és az eljárási utasításokat a választottbíróági eljárás helyszínén, azaz Párizsban kell meghozottnak tekinteni. A bíróság azonban úgy ítélte meg, hogy ezekből a rendelkezésekből nem derül ki a felek azon választása, hogy a szolgáltatásnyújtás helyének ténylegesen Párizst tekintették.

A bíróság ezután értékelte, hogy a választottbíró ténylegesen hol nyújtotta szellemi szolgáltatását. A bíróság megállapította, hogy arra Németországban került sor. A tárgyalásokat ott tartották, és a tanácskozásokra is ott került sor. A bíróság elutasította a joghatóságot. Ebből az következik, hogy a sértett félnek a választottbíró Németországban kell perelnie.

Burkhard Hess, a luxembourgi Max Planck Intézet igazgatója igen részletesen kommentálta a fenti jogesetet, lényegében egyetértve a párizsi bíróság döntésével.¹³² Ezzel kapcsolatban kiemelte, hogy a választottbíró nem rendelkezik hatáskörrel a választottbíró ellen benyújtott szerződéses kártérítési igények elbírálására, az ilyen igények valójában nem kapcsolódnak a választottbíróági eljáráshoz.

Álláspontja szerint egyet lehet érteni azzal, hogy a Brüsszel Ia rendelet alkalmazandó, a teljesítés helyét a rendelet 7. cikke 1b. pontjának 2. francia bekezdése alapján kell meghatározni. A választottbírói szolgáltatásokra vonatkozó szerződés esetében a teljesítés helyének a választottbíróág székhelyét tekinthetjük (ha a felek megállapodtak a választottbíróági eljárás helyszínében). Ellenkező esetben a választottbíróági székhely lehet az a hely, ahol a választottbírák szolgáltatásaikat nyújtják. Mivel a 7. cikk 1. pontja nagy

¹³¹ A Preambulum 12. bekezdésére utalunk, mely azt mondja ki, hogy a rendelet nem alkalmazandó a választottbíráskodásra. Ugyanez a bekezdés azt is tartalmazza, hogy a rendelet egyik rendelkezése sem akadályozza valamely tagállam bíróságait abban, hogy – amennyiben olyan ügyben indítanak előttük keresetet, amellyel kapcsolatban a felek választottbíróági megállapodást kötöttek – nemzeti jogukkal összhangban a feleket választottbíróági eljárásra utasítsák, vagy az eljárást felfüggeszék vagy megszüntessék, illetve megvizsgálják, hogy a választottbíróági megállapodás semmis-e, hatálytalan-e vagy nem teljesíthető-e.

¹³² Lásd: HESS: *A German Perspective...* Lásd: <https://eapil.org/2021/04/12/a-german-perspective-on-jurisdiction-over-liability-claims-against-arbitrators/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 20.)

hangsúlyt fektet a tényleges teljesítési helyre, sok múlik a tényálláson – különösen olyan esetekben, amikor a választottbíróság virtuális tárgyalásokat tart és online tanácskozik. Ebben az esetben megfontolandó, hogy a teljesítés helyét az egyes választottbírák ügyvédi irodájában határozzák meg.

A szóban forgó esetben a követelés az összeférhetetlenség feltárására vonatkozó kötelezettség állítólagos megsértésén alapult. Az ilyen jogsértés értékelése a választottbíró ügyvédi irodájának tevékenységére vonatkozó vizsgálatokat is maga után vonta, az ügyvédi iroda székhelyén. Hess utalt az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatára, amely szerint azonban a 7. cikk 1. pontja értelmében a joghatóság megállapítása szempontjából a fő szolgáltatásnyújtás helye – és nem az a hely, ahol a konkrét szerződéses kötelezettséget megszegték – a döntő.¹³³ Hess fentiek alapján egyetértett a párizsi bírósággal abban, hogy a teljesítés helye Németország volt. Ezen állásponttal mi is egyet tudunk érteni.

2.3 A választottbíró deliktuális felelősségére alkalmazandó jog az Európai Unió jogában

Fentiekben látható volt, hogy Susan Franck a választottbíró felelősségének kérdését külön kontraktuális és külön deliktuális alapon is megközelítette az amerikai jogban, de nem feltétlenül tett distinkciót az egyes felelősséget megalapozó tényállások között, hanem a felelősséget kiváltó magatartások deliktuális avagy kontraktuális alapon történő vizsgálatát látta lehetségesnek.¹³⁴ Ezzel szemben egyes kontinentális jogi szerzők különbséget tesznek a választottbíró szerződéses és szerződésen kívüli felelőssége között és az egyes tevékenységek és mulasztások között is. A kontinentális és angolszász megközelítés közötti eltérés a választottbíró tisztségével kapcsolatos felfogásban is kereshető, hiszen a kontinentális jogrendszerekben a választottbírói pozíció kontraktuális elmélete a domináns, míg az angolszász jogokban elsődlegesen a státusz-teória a meghatározó. A saját – a dolgozatunk végén, a *de lege ferenda* javaslatban is testet öltő – álláspontunk az, hogy a választottbíró *sui generis* felelőssége alapvetően kontraktuális, de némely mozzanatában deliktuális elemeket hordoz.

¹³³ Hess ezzel kapcsolatban a *C-19/09 Wood Floor Solutions* ügyre utal. (Az ügy leírását lásd: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62009CJ0019_SUM&from=RO A letöltés ideje: 2023. 04. 20.) Megemlítendő ezzel kapcsolatban, hogy ebben az ügyben is megállapította az Európai Bíróság, hogy a szerződéssel kapcsolatos peres ügyekben a fakultatív joghatóság megállapításának egyik indoka a kapcsolódási pont, amelyet a szerződés és az ügy elbírálására és eldöntésére felkért bíróság közötti szoros kapcsolat megléte támaszt alá. Lásd: TZAKAS: *Reforming Jurisdiction in...* 55. o.

¹³⁴ Lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 50. o.

A választottbíró deliktuális felelősségének kontinentális jogi felfogására jó példa Dario Alessi megállapítása. A választottbíró ezzel kapcsolatos felelősségét *prekontraktuális* felelősségnek nevezi, hiszen az ezzel összefüggő károkozásra álláspontja szerint még a választottbírói tisztség választottbíró általi elfogadása előtti időszakban kerül sor. E körben Alessi az alábbi két kötelezettséget mutatja be: (i) a választottbírónak a megbízását megelőzően fennálló azon kötelezettségét, hogy minden olyan körülményt közöljön, amely jogos kétségeket ébreszthet a függetlenségét vagy pártatlanságát illetően, illetve (ii) azon kötelezettségét, hogy a megbízását megelőzően képzettségével kapcsolatban valós adatokat közöljön.¹³⁵ Alessi kiemeli, hogy ez a feltárási kötelezettség (*disclosure obligation*) még a választottbírói szerződés megkötése előtti időszakra vonatkozik, azaz ebben az esetben a választottbíró nem egy szerződéses kötelezettség megszegéséért lehet felelős (hiszen szerződés meglétéről még nem beszélhetünk), hanem arról, hogy eljárásával a feleket a választottbírói szerződés megkötésére vette rá, amely szerződést a felek nem kötötték volna meg, ha a választottbíró függetlensége, pártatlansága hiányával, illetve a képzettségével összefüggő körülményekkel tisztában lettek volna. E körben természetesen lényeges lehet az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration (IBA Guidelines)* elnevezésű nemzetközi ajánlás alkalmazása.¹³⁶ Az *IBA Guidelines*-ban szereplő feltárási kötelezettség egyértelműen a szerződés létrejöttét megelőző időszakhoz köthető, ennek megfelelően az ezzel kapcsolatos felelősség álláspontom szerint alapvetően a *culpa in contrahendo* fogalmával írható le. (A szerződéses jogviszony hatálya alatti, úgynevezett folyamatos feltárási kötelezettség megszegése egyértelműen a szerződéses felelősség körébe tartozik.) A *culpa in contrahendo* a felelősségi alakzatok között sajátos helyet foglal el. Számos olyan megfogalmazással találkozunk, mely azt alapvetően sem kontraktuálisnak sem deliktuálisnak nem tekinti.

Szalma József – Izsó Krisztina tanulmánya vonatkozásában kifejti, hogy a *culpa in contrahendo*-nak a német jogban kifejlesztett jogintézménye azt jelenti, hogy a feleket a tárgyalási stádiumban olyan kötelezettségek terhelik, mint a másik fél testi épségének, tulajdonának megóvása, a felvilágosítási kötelezettség, a tárgyalások felelősségteljes folytatása. Nagyon lényeges kérdés, hogy a prekontraktuális kötelezettségek megszegése kontraktuálisnak, vagy deliktuálisnak tekinthető-e. Szalma álláspontja az, hogy annak ellenére, hogy a tárgyalások célja a szerződés létrehozatala, nem mondható az ehhez fűzött felelősség szerződési jellegűnek, esetleg prekontraktuálisnak, de nem tekinthető egyértelműen deliktuálisnak sem, hiszen hiányzik a közvetlen okozás. Szalma a vélelmezett okság elméletét képviseli. E szerint vélelmezhető az, hogy a rosszhiszemű tárgyaló fél okozta a szerződés megkötése után bekövetkező összes kárt. A bizonyítási teher, az ellenkező bizonyítását illetően, a vélelmezett okságnál és vétkességnél megfordul, a károkozónak kell bizonyítania azt, hogy az összes kár egésze vagy része nem neki, hanem például harmadik személynek

¹³⁵ Lásd: ALESSI: *Enforcing Arbitrator's Obligations...* 777. o.

¹³⁶ Ezzel kapcsolatban lásd különösen: BOÓC: *A választottbíró megválasztása és...* 160 – 169. o.

róható fel. Szalma kiemeli, hogy az okságnak a *culpa in contrahendo*-nál még egy funkciója van: mégpedig a felelősség mértékét illetően. Csökkentett a felelősség mértéke, s a kártérítés mértéke csupán azokra a károkra szorítkozik, amelyek a rosszhiszeműségből eredeztethetőek.¹³⁷

Yagmur Hortoglu a választottbíró nem kontraktuális felelősségének körében egyfelől utal az Alessi által hivatkozott prekontraktuális kötelezettségekre, kiemelve azt, hogy a feltárási kötelezettség a szerződést megelőző szakaszt követően, a választottbírói szerződés hatályban léte alatt szerződéses kötelezettséggé válhat.¹³⁸ Megemlíti, hogy ténylegesen deliktualis felelősségi alakzatként jelentkezhethet az, hogyha egy harmadik személy (aki nem peres fél a választottbírói eljárásban) a választottbírói ítélet következtében választottbírói károkozás vagy vétkes mulasztás következtében szenved kárt.¹³⁹ Ennek a lehetőségnek a gyakorlati megvalósulása azért viszonylag ritka, mivel a választottbírói eljárás bizalmas ügykezeléséből adódó módon kicsi az esély arra, hogy harmadik személynek okozzon kárt az ítélet (ráadásul a választottbírónak felróható módon), de nem is kizárható.¹⁴⁰

Az Európai Unió jogában a választottbíró szerződésen kívüli felelősségére irányadó jog meghatározása kapcsán kétségtelenül nagy szerepe van az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendeletének (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.).¹⁴¹ A Preambulum 40. cikkelye szerint Dánia a rendelet elfogadásában nem vett részt, ezért a rendelet Dániát nem kötelezi, alkalmazása rá nem vonatkozik. A rendelet 31. és 32. cikkelye értelmében a rendeletet a 2009. január 11-e után bekövetkező károkra szükséges alkalmazni. Említést érdemel, hogy az Európai Unió és a Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának kilépési megállapodása 66. szakaszának (b) pontja értelmében a Róma II rendeletet a kárt okozó események tekintetében akkor kell alkalmazni, amennyiben az ilyen események az átmeneti időszak vége előtt következtek be.¹⁴² A Kilépési Megállapodás 126. és 127. szakasza az átmeneti időszakot akként határozza meg, hogy az a megállapodás hatályba lépésének napján kezdődik és 2020.

¹³⁷ Lásd: SZALMA: *Szerződésen kívüli (deliktualis)...* 194 – 195. o.; IZSÓ: *Culpa in contrahendo...* 121 – 172. old.; Szalma József tollából a *culpa in contrahendo* vonatkozásában lásd: SZALMA: *Rosszhiszemű szerződéskötési tárgyalás...* 577 – 588.o.; Uő: *Culpa in contrahendo unter...* 167 – 206. o; Uő: *Felelősség a szerződésszegésért.* 347. o.

¹³⁸ Ezzel kapcsolatban lásd: CLAY: *L'arbitre.* 930 skk.o,

¹³⁹ Lásd: HORTOGLU: *The Law Governing...* 568 – 569. o.

¹⁴⁰ A bizalmas ügykezelés vonatkozásában lásd: GELLÉRT: *Új törvény a...* 451 – 452. o.

¹⁴¹ A Róma II rendelet szövegét lásd: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0864&from=HU> (A letöltés ideje: 2023. 01. 20.) A Róma II rendelet vonatkozásában lásd különösen: VÉKÁS: *About the Rome II Regulation...* 267 – 282. o.; SZABÓ: *A nemzetközi szerződések alkalmazandó...* 24 – 51. o.

¹⁴² A Kilépési Megállapodás (Megállapodás a Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának az Európai Unióból és az Európai Atomenergia-közösségből történő kilépéséről) szövegét lásd: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12019W/TXT\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12019W/TXT(02)&from=EN) (A letöltés ideje: 2023. 01. 20.)

december 31-én ér véget.¹⁴³ (Ezen időszak alatt az uniós jogot kellett alkalmazni az Egyesült Királyságban és az Egyesült Királyságra.)

A Róma II. rendelet a prekontraktuális felelősség kapcsán a *culpa in contrahendo*-t maga is szabályozza. A 12. cikk kimondja, hogy a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból eredő olyan szerződésen kívüli kötelmi viszonyra, amely attól függetlenül létrejön, hogy a szerződés megkötésére ténylegesen sor került-e, azt a jogot kell alkalmazni, amely a szerződésre alkalmazandó, vagy amelyet a szerződésre annak megkötése esetén kellett volna alkalmazni. Amennyiben ezek alapján az alkalmazandó jog nem határozható meg, úgy vagy a kár bekövetkezésének helye szerinti jog alkalmazandó (a károkozás helyétől független módon), vagy pedig amennyiben a felek szokásos tartózkodási helye a károkozó esemény bekövetkezésének időpontjában ugyanabban az országban található, akkor ezen ország joga alkalmazandó. Szubszidiárius szabályként szerepel a szakaszban, hogy amennyiben a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszony nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik egy, a fentiektől eltérő országhoz, akkor e másik ország joga lesz alkalmazandó.¹⁴⁴

Amennyiben a választottbíró felelősségét nem a *culpa in contrahendo*, hanem a szerződésen kívüli jogellenes károkozás alapozza meg, akkor a Róma II. Rendelet általános szabályt tartalmazó 4. cikke szerint erre a kötelmi viszonyra azon ország jogát kell alkalmazni, amelyben a kár bekövetkezik, függetlenül attól, hogy mely országban következett be a kárt okozó esemény, valamint függetlenül attól, hogy ezen esemény közvetett következményei mely országban vagy országokban következnek be. Abban az esetben, amennyiben a károkozásért felelősnek tekintett személy és a kárt elszenvedő személy szokásos tartózkodási helye a kár bekövetkezésének időpontjában ugyanabban az országban található, a jogellenes károkozásra ezen ország jogát kell alkalmazni. Szubszidiárius szabályként szerepel a szakaszban, hogy amennyiben a jogellenes károkozás nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik egy, a fentiektől eltérő országhoz, akkor e másik ország joga lesz az alkalmazandó.

Hortoglu cikkében kiemeli, hogy a választottbírák deliktuális felelősségére vonatkozó jog meghatározásához érvek szólnak a *lex loci commissi delicti* elv (vagyis a károkozás helye szerinti jogrendszer) alkalmazása mellett. Ebben az esetben a kártérítési igényt érvényesítő felpereseknek meg kell határozniuk a helyet, ahol a választottbírák elkövették a jogsértést. Adott esetben ez lehet, hogy a választottbíráskodás székhelye, de bizonyos esetekben ez egy fiktív meghatározás. Így Hortoglu véleménye az – mellyel mi is egyetértünk – hogy jobb a Róma II. rendelet szerinti megoldás, amely mind a tényleges deliktuális felelősség, mind a

¹⁴³ A Megállapodás 185. cikkelye a Megállapodás hatályba lépését igen összetett módon szabályozza.

¹⁴⁴ A *culpa in contrahendo* szabályozásához a Róma II rendeletben részletesen lásd: HAGE-CHAHINE: *Culpa in Contrahendo*... 451 – 540. o

culpa in contrahendo esetében a kár bekövetkezése helyét tekinti mérvadóbbnak az alkalmazandó jog meghatározásakor.¹⁴⁵

Megítélésem szerint nagyon érdekes a szabályozásnak az a része, ahol is elválik egymástól a kár okozásának és a kár bekövetkezésének helyszíne, és ebben az esetben a kár bekövetkezésének a helyszíne lesz a domináns a jogválasztás szempontjából. Értелеmszerűen a károkozás és a kár bekövetkezésének helyszíne egymástól nem feltétlenül tér el, de elképzelhető olyan eset is, amikor a választottbíró például a saját lakóhelyén készíti el azt a végzést, amely a választottbírósi eljárásban történő kihirdetését követően egy másik országban – például az egyik peres fél székhelyén – fog kárt okozni.

Hortoglu felhívja arra is a figyelmet, hogy a Róma I. rendelethez hasonlóan a Róma II. rendelet sem alkalmazható abban az esetben, amennyiben az illetékes bíróság nem egy EU tagállam joghatóságában helyezkedik el. Ezekben az esetekben az általános nemzetközi magánjogi szabályok szerint a *lex fori* elvét alkalmazva a bíróság székhelye szerinti jog alapján szükséges megítélni, hogy melyik jog alkalmazandó a választottbírák felelősségére.

¹⁴⁵ Lásd: HORTOGLU: *The Law Governing...* 577. o.

3. A választottbírói felelősség, immunitás a *Common Law* jogrendszerű országokban (USA, Anglia, kitekintéssel néhány további angolszász jogrendszerű államra)

3.1 Bevezetés

Jelen fejezetben a választottbírói felelősség kérdését az USA-ban, Angliában és további angolszász országokban mutatjuk be. Az USA-ban a választottbírói felelősség sajátos szabályozással és gazdag esetjogi gyakorlattal rendelkezik, ezért e fejezetben belül önálló alfejezetben való tárgyalása mindenképpen indokolt.

Elöljáróban kiemelendő, hogy a *Common Law* jogrendszerű országokban ismert választottbírói immunitás gyökere a választottbírói feladat eredetében és jellegében kereshető. Ezekben a joghatóságokban a bírák és a választottbírák hasonló szerepet töltenek be az igazságszolgáltatásban, és az immunitás mellett a közrendre mint a választottbírói immunitást megalapozó körülményre hivatkozó érvrendszerrel találkozhatunk.¹⁴⁶ A *Common Law* jogrendszerekben a választottbírák rendszerint abszolút immunitást vagy korlátozott immunitást élveznek, a felelősségre vonás lehetősége korlátozott. Miként a későbbiekben részletesen bemutatásra kerül, a *Common Law* jogrendszerű országokban a legfontosabb, az immunitás alóli kivétel a rosszhiszeműség vagy a jóhiszeműség hiánya, valamint az olyan károkért való felelősség, amelyeket a választottbíró tisztségéről történő lemondása okoz.

Egyes angolszász jogrendszerekben az immunitás kiterjed a választottbíró által megbízott személyekre is, beleértve az alkalmazottakat, ügynököket, tanácsadókat vagy szakértőket. Ausztráliában az immunitás kiterjed a következőkre is közvetítőként, békéltetőként vagy más, nem választottbírói közvetítőként eljáró választottbíróra. A választottbírói immunitás általában kiterjed a választottbírói intézményekre is, és a választottbírák kinevezése és egyéb funkciók tekintetében alkalmazottjaikra vagy megbízottaikra is. Néhány állam mint például Zambia és Uganda joga úgy rendelkezik, hogy az immunitás kiterjed a választottbírói eljárásban részt vevő tanúkra is.¹⁴⁷

3.2 A választottbírói felelősség az USA jogában

¹⁴⁶ Lásd: LEW – MISTELIS – KRÖLL: *Comparative International Commercial...* 289. o.

¹⁴⁷ Lásd: RHODES-VIVOUR: *Immunity of Arbitrators*. 452. o.

3.2.1 Bevezető kérdések

Az Amerikai Egyesült Államok jogrendszerében a kereskedelmi választottbíráskodás igen jelentős hagyománnyal rendelkezik.¹⁴⁸ Az USA jogának az európai jogrendszerektől jelentősen különböző fejlődési íve, sajátos szabályozási rendszere és gyakorlata mindenképpen szükségessé teszi, hogy a választottbírói felelősséget az amerikai jogban részletesen tárgyaljuk.¹⁴⁹ Természetesen az USA és az európai jogrendszerek választottbírói szabályozásában fennálló különbségekben a jogrendszerek közötti kulturális eltérések mint alapvető okok jól felfedezhetőek.¹⁵⁰

Érdeemes utalni arra, hogy a korai – a később bemutatandó 1925. évi *Federal Arbitration Act*-et megelőző – amerikai jog idegenkedett a választottbírói eljárástól, és azt lényegében jogon kívüli teremtménynek tekintette. Ebben az időben a kereskedők nem is számíthattak kiszámítható módon a választottbírói eljárásra, ugyanis a jogvita kirobbanását követően mindkét fél konszenzusára szükség volt a választottbírói eljárás lefolytatásához.¹⁵¹ Az egyes állami bíróságok a befejezett választottbírói eljárás után ugyan végrehajthatták az ítéletet, de a helyi gyakorlat államonként változó volt.¹⁵² Egy korai, 1845. évi jogesetben, a *Tobey v. County of Bristol* ügyben a bíróság egyenesen a *Common Law* azon sajátosságára hivatkozott, hogy az egyes személyeket nem lehet kényszeríteni arra, hogy választottbírói eljárásra bízzák jogaik és érdekeik érvényesítését, vagy, hogy ebből az okból érvényt szerezzenek a választottbírói megállapodásoknak. A bíróság véleménye szerint a *Common Law* a választottbírói megállapodásoknak nem kedvez, és azok mindaddig visszavonhatóak, amíg az ügyben ítélet meghozatalára nem került sor.¹⁵³ Ebből a jogesetből igen jól látható a választottbírói vitarendezéssel szembenálló, azt nem támogató szemléletmód.

Az USA Kongresszusa 1925-ben fogadta el az Amerikai Egyesült Államok választottbírói törvényét (*Federal Arbitration Act, FAA*), melynek kihirdetésére 1925. február 12-én került sor.¹⁵⁴ Az FAA mind az államok közötti mind a nemzetközi kereskedelemre irányadó jogforrás a választottbíráskodás tekintetében, és a választottbírói vitarendezés iránti bizalom

¹⁴⁸ A kereskedelmi választottbíráskodással, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodással az Egyesült Államokban általában lásd: BORN: *International Commercial Arbitration in the United States.*; VÁRADY – BARCELO III – VON MEHREN: *International Commercial Arbitration.*; BORN: *International Commercial Arbitration...*

¹⁴⁹ A választottbíráskodás átfogó bemutatásához az Amerikai Egyesült Államokban az újabb irodalomból lásd: SZALAI: *Outsourcing Justice.*

¹⁵⁰ Az egyes jogcsaládok, jogi kultúrák közötti eltérésekre a választottbírói eljárások szabályozását tekintve a magyar jogban összefoglalóan lásd: CSEHI: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás...* 622 – 629. o.

¹⁵¹ Lásd: WESTON – BLANKLEY – GROSS – HUBER: *Arbitration.* 8. o.

¹⁵² Lásd: MENTSCHIKOFF: *Commercial Arbitration.* 856 – 857. o.

¹⁵³ A *Tobey v. County of Bristol* 23 Fed. Cas. 1313 (D. Mass. 1845) ügyben született ítéletet lásd: <https://law.resource.org/pub/us/case/reporter/F.Cas/0023.f.cas/0023.f.cas.1313.3.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 12. 06.) Az ügy vonatkozásában lásd továbbá: STURGES – RECKSON: *Common-Law and Statutory Arbitration...* 831. o.

¹⁵⁴ Az FAA részletes magyarázatát lásd: MACNEIL – SPEIDEL – STIPANOWICH: *Federal Arbitration Law...*

lényegében e törvény elfogadását követően kezdett megnövekedni.¹⁵⁵ Fontos megemlíteni, hogy az FAA jelentős mértékben módosításra került azt követően, hogy 1970-ben az Amerikai Egyesült Államok csatlakozott a New York-i Egyezményhez. 1970. július 31-én került kiegészítésre a második fejezettel az FAA, azaz a FAA része lett a New York-i Egyezmény.¹⁵⁶

A föderális választottbíráskodási törvény mellett Vermont állam kivételével a kereskedelmi választottbíráskodás tekintetében minden állam fogadott el törvényt. Számos állam a mintajogszabályként szolgáló *Uniform Arbitration Act* (UAA) alapján alkotta meg saját választottbírási törvényét. A *Uniform Arbitration Act* eredetileg 1924-ben került megalkotásra a tagállamok jogegységesítő bizottságának konferenciája által (*Conference of Commissioners on Uniform State Laws*). A *Uniform Arbitration Act* szövege 1956-ban és 1995-ben is módosításra került, a jelenlegi változata 2000-ben került megalkotásra.

2000. augusztus 3-án a *Conference of Commissioners on Uniform State Laws* egyhangúlag fogadta el az UAA módosítását. Az UAA módosítását kidolgozó bizottság több, mint öt évig dolgozott a módosításokon. Miként a későbbiekben kiemelésre kerül, az UAA 2000. évi módosítása a választottbírási felelősség kérdésében is lényeges szabályokat tartalmaz.¹⁵⁷

Említést érdemel, hogy több államban — például Kaliforniában, Texasban vagy Ohióban — a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás tekintetében is fogadtak el választottbírási törvényeket, e jogszabályok azonban a föderális törvényhez képest csak másodlagosan érvényesülhetnek.¹⁵⁸ Az FAA vonatkozásában az USA Legfelső Bírósága egyértelműen akként foglalt állást, hogy az FAA szövetségi anyagi jogi joganyagnak tekinthető, amely a vele összhangban nem álló szövetségi állami jogszabályokat felülírja, amennyiben egyes államok közötti kereskedelmi ügyről van szó.¹⁵⁹ Természetesen az intézményesített választottbíráskodás is jelentős szerepet játszik a kereskedelmi jogviták rendezése terén az Egyesült Államokban, ebben a vonatkozásban különösen ki kell emelnünk az *American Arbitration Association* (AAA) tevékenységét.

Miként a szakirodalom által gyakran idézett *Mitsubishi Motors Corp v Chrysler Soler-Plymouth Inc.* jogesetben is megemlítsre került, a modern amerikai jogban a kereskedelmi választottbíráskodás mint vitarendezési mód iránt empatikus szövetségi politika mutatkozik („*empathic federal policy in favour of arbitral dispute resolution*”), és ez kifejezetten, különös

¹⁵⁵ Az amerikai tagállamok közötti és a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás vonatkozásában lásd különösen: COE JR.: *International Commercial Arbitration*...

¹⁵⁶ Lásd: BIENVENU: *The Enforcement of International*...

¹⁵⁷ Ezzel kapcsolatban lásd különösen: RUTLEDGE: *Toward a Contractual*... 156. o.

¹⁵⁸ Lásd: MCCLENDON: *State International Arbitration*... 245 – 250. o.

¹⁵⁹ Az *Allied – Bruce Terminix Cos. V. Dobson* 513 US 265 (1995) jogeset vonatkozásában lásd: RIVKIN – DONOVAN: i. m. 395. o. Lásd továbbá: <https://www.law.cornell.edu/supct/html/93-1001.ZO.html> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

erővel érhető tetten a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás területén.¹⁶⁰ Ennek természetesen fontos szerepe van a választottbírák felelőssége, immunitása tekintetében is.

A kereskedelmi választottbíráskodás mellett az USA jogában kiemelkedően jelentős a munkajogi választottbíráskodás is, melynek a választottbírói felelősség kérdésében kiemelt jelentősége van, így – bár témánk alapvetően a kereskedelmi választottbíráskodás – kitekintésszerűen néhány munkajogi választottbírói kérdés elemzésére is sort kell, hogy kerítsünk.¹⁶¹

3.2.2 A választottbírói immunitás története és gyakorlata az USA jogában

Az USA jogában – miként ez részletesen bemutatásra kerül – a választottbíró rendkívül nagyfokú immunitással (*broad immunity*) rendelkezik a polgári jogi felelősség alól. Miként láthatóvá fog válni, ezen felfogással szemben ugyanakkor már számos kritika fogalmazódott meg, ennek ellenére lényegében továbbra is a majdnem teljeskörű immunitás érvényesüléséről lehet beszélni az amerikai gyakorlatban, melyet sok tekintetben a törvényhozás is támogat.

A választottbírói immunitás fontos sajátosságára az amerikai választottbírói szakirodalom klasszikusának tekinthető Martin Domke – az amerikai gyakorlat által lényegében alátámasztott – álláspontja az, hogy az immunitás a választottbírói jog és gyakorlat leglényegesebb elve, mely a bírói immunitáson alapulva a választottbírák függetlenségét és integritását védi meg, és lényegében az elégedetlen peres fél által kezdeményezett bírósági eljárással történő zaklatástól is megóvjá a választottbírákat.¹⁶² Hasonlóan vélekedik Gary B. Born nagyszabású nemzetközi kereskedelmi választottbírói munkájában, kimondva, hogy lényegében minden jogrendszer felruházza a választottbírákat az immunitás bizonyos fokával a választottbírói tevékenységükkel összefüggésben előterjesztett magánjogi igényekkel szemben.¹⁶³

Egy 1986-ból származó – munkajogi-szociális jogi választottbíráskodási tárgyú – jogesetben, az *International Union v. Greyhound Lines, Inc.* ügyben az került kimondásra, hogy a *Common Law*-ból származó, a választottbírákat a perléstől védő szabályt nem csupán

¹⁶⁰ A *Mitsubishi Motors Corp v Chrysler Soler-Plymouth Inc.* 473 US 614 (1985) jogesettel kapcsolatban lásd: RIVKIN – DONOVAN: *United States*. 395. o. Lásd továbbá: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/473/614/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.) Lásd: CARBONNEAU: *Alternative Dispute Resolution...* 120. o.

¹⁶¹ A munkajogi választottbíráskodás felelősségi kérdései kapcsán az Egyesült Államok joga vonatkozásában összefoglalóan lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 229 – 266. o. A munkajogi választottbíráskodáshoz az USA-ban lásd különösen: GETMAN: *Labor Arbitration...* ; NOLAN – ABRAMS: *American Labor...* 557 – 632. o.

916 – 949. o. Az amerikai munkajogi választottbíráskodásról, különösen az egyeztetési-békeltetési választottbírói klauzulák kérdéséről az újabb magyar irodalomban lásd: POKOL: *Summa Iuridica*. 913 – 914. o.

¹⁶² Lásd: DOMKE: *Commercial Arbitration*. §§ 1.01. – 1.02. Martin Domke életútjának bemutatásához lásd a 70. születésnapjára kiadott *Festschrift* recenzióját az alábbiak szerint: GORMLEY: *International Arbitration, Liber...* 137 – 144. o.

¹⁶³ Lásd: BORN: *International Commercial I...* 1639. o.

megegyeztetni, hanem szükség esetén kiterjeszteni is szükséges.¹⁶⁴ Ebben az ügyben a bíróság kiemelte, hogy ha a választottbíró az *Employee Retirement Income Security Act of 1974* (ERISA), vagyis a munkavállalók nyugdíjazását szabályozó törvény rendelkezéseit érintő ügyben jár el, akkor is az esetlegesen okozott károkért való felelősség alól mentesül, amennyiben választottbíráként hivatalos minőségében járt el.¹⁶⁵ Hasonló megállapítás olvasható a *Babylon Milk & Cream Co. v. Horvitz* ügy indokolásában, melyben egy munkajogi választottbíró ellen a munkáltató által előterjesztett, a választottbíró felelősségének megállapítására irányuló kereset került elutasításra azzal az indokkal, hogy a többi bírói hivatalt ellátó személyhez hasonlóan a választottbírónak is mentesnek kell lennie attól a félelemtől, hogy egy sikertelenül pereskedő fél vele szemben érvényesítsen igényt, és az ítéletének meghozatalában a munkajogi választottbírákat nem befolyásolhatja ezen körülmény.¹⁶⁶

Fontos, hogy az indokolás rögzíti, hogy a *public policy* érvrendszere alapján a választottbírákra ugyanaz a mértékű immunitás kell, hogy vonatkozzon, mint az állami bírákra. Egy ezzel ellenkező megoldás a választottbíráskodással szembeni súlyos csapásnak minősülne. Fentiekkel kapcsolatban Robert Coulson azt emeli ki, hogy abban az esetben, amennyiben a választottbírák nem lehetnek biztosak abban, hogy az egyes, választottbíráként megtett cselekedeteikért nem kerülnek felelősségre vonásra, sokan nem vállalnák el a választottbírói tisztséget.¹⁶⁷

Fentiek alapján megállapítható, hogy az amerikai gyakorlat szerint a választottbírák a munkajogi jogviták rendezésében jelentős szerepet játszanak, hozzájárulnak a munkajog fejlesztéséhez, és kiemelkedő a kollektív szerződésekkel kapcsolatos vitarendezés során a munkajogi választottbíráskodás szerepe.¹⁶⁸ Ezzel kapcsolatban érdemes utalni az USA Kongresszusa által 1947-ben elfogadott – *Taft-Hartley Act*-ként is ismert – *Labor Management Act*-re, is melynek 203 (d) §-a az érvényes kollektív szerződések alkalmazásával vagy értelmezésével kapcsolatos viták adekvát módjaként jelöli meg a munkajogi választottbíráskodást.¹⁶⁹

A választottbírói abszolút immunitás elve lényegében a bírói immunitás elvéből származik, mely a *Common Law* rendszerű országokban két angol jogeset megállapításaiból ered (*Marshalsea Case*, *Floyd v. Baker*), mely jogeseteket e fejezet másik részében mutatjuk be

¹⁶⁴ Lásd: BRANSON – WALLACE: *Immunity of Arbitrators*... 87. o.

¹⁶⁵ Az *International Union v. Greyhound Lines, Inc.* 701 F. 2d. 1181 (6th Cir. 1983.) ügy kapcsán lásd továbbá: <https://casetext.com/case/intl-u-united-auto-wkrs-v-greyhound-lines> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

¹⁶⁶ A *Babylon Milk & Cream Co. v. Horvitz*, 151 N.Y.S.2d 221, 224 (N.Y. Sup. Ct. 1956) ügyben született ítéletet lásd: <https://case-law.vlex.com/vid/babylon-milk-cream-co-885982599> (A letöltés ideje: 2022. 12. 13.)

¹⁶⁷ Lásd: COULSON: *American Arbitration Association*... 97. o.

¹⁶⁸ Lásd: WESTON: *Reexamining Arbitral*... 487. o.

¹⁶⁹ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 236. o. A *Labor Management Act (Taft-Hartley Act)* általános bemutatásához lásd: MINESHEMA-LOWE: *Taft-Hartley Act*...

részletesen.¹⁷⁰ Éppen ezért a választottbírói felelősség, immunitás kérdésének vizsgálatához lényeges megvizsgálni az USA jogában a bírói felelősség, immunitás intézményét, az ezzel kapcsolatos jogeseteket. Akként is lehet fogalmazni – miként azt Seena Forouzan metaforikusan megjegyzi, Margaret Johns professzort idézve –, hogy az immunitás fogalma a bírói taláron túllépve többek között (például orvosszakértők mellett) a választottbírákra is kiterjedt.¹⁷¹

Az egyik első, a bírói immunitás kérdésével foglalkozó ügy az amerikai jogban az 1868-as *Randall v. Brigham* ügy volt.¹⁷² Ennek lényege az volt, hogy egy Randall nevű ügyvédet azzal vádolták meg, hogy ügyfelétől egy megállapodást zsaroló módon szerzett be. A bíróság úgy ítélte meg, hogy az ügyvéd eljárása a szakmai szabályokkal súlyosan ellentétes volt, ezért az ügyvédi tevékenység gyakorlásától eltiltotta. Az ügyvéd beperelte az ügyben eljáró Brigham bírót a jogszerűtlen eltávolítás miatt. A Legfelső Bíróság álláspontja szerint a bírák nem felelnek polgári jogi értelemben a bírósági aktusaikért, még akkor sem, ha joghatóságukat átlépve járnak el, kivéve talán abban az esetben, hogyha eljárásuk kifejezetten rosszhiszemű vagy korrupt. A Legfelső Bíróság azt is leszögezte, hogy egy bíróval szemben általában a közjogi felelősségre vonás és a hivatalból történő eltávolítás jobb alternatíva, mint a polgári jogi felelősség érvényesítése. Kiemelésre került az is, hogy a bírósági rendszer pártatlansága megőrzésének elengedhetetlen eszköze a bírói immunitás doktrínája, mely nélkül a bírakat a velük szemben kezdeményezhető jövőbeli perek lehetősége befolyásolhatná az ítélelhozatal során. Érdemes megemlíteni, hogy az indokolás egy helyen a bírói immunitás alóli kivétel lehetőségét meghagyta, mégpedig olyan módon, hogy a bíró abban az esetben nem részesülhet esetlegesen immunitásban, amennyiben a joghatóságát túllépve jár el, ha a kérdéses aktus rosszhiszemű vagy korrupt volt.¹⁷³ Kiemelendő, hogy a választottbírói immunitás vonatkozásában a joghatóság meglétének kérdése lényeges szempont.

Az 1871-ben eldöntött *Bradley Fisher* mint *leading case* tovább lépett a fentiekkel kapcsolatosan, ugyanis itt a Legfelső Bíróság által kimondásra került, hogy a bírói aktusok tekintetében a bírók a felelősségre vonással szemben immunitással rendelkeznek még akkor is, ha a bírói aktus gyakorlása során átlépik a joghatóságukat, és feltételezhetően rosszhiszeműen vagy korrupt módon járnak el.

A *Bradley v. Fisher* ügyben a Legfelső Bíróság a szövetségi bírókat immunitással ruházta fel. A Legfelső Bíróság megállapítása szerint az igazságszolgáltatás megfelelő működéséhez szükséges, hogy a bíró nem tehető felelőssé egy döntéséért egy polgári perben, bármennyire is

¹⁷⁰ Lásd: SPONSELIER: *Redefining Arbitral...* 425. o. NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 230. o.

¹⁷¹ Lásd: FOROUZAN: *The Officer Has No...* 124. o.; JOHNS: *A Black Robe Is Not..* 265 – 319. o.

¹⁷² A *Randall v. Brigham*, 74 U.S. 523 (1868) ügy szövegét lásd: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/74/523/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 04.)

¹⁷³ Az ügy részletes elemzését lásd: STENGEL: *Absolute Judicial Immunity...* 1076 – 1077. o.

téves a döntése, és bármennyire is sérelmes következményekkel járt a felperes részére.¹⁷⁴ Ebben az ügyben a Legfelső Bíróság megfogalmazta, hogy mit jelent a joghatóság túllépése (*excess of jurisdiction*) és a joghatóság hiányában (*absence of jurisdiction*) történő eljárás. Példával alátámasztva az indokolás szerint, ha egy hagyatéki bíróság egy büntetőügyben járna el, akkor biztosan nem állna fenn a joghatóság, míg ha egy büntetőügyben illetékes bíróság valakit egy nem létező bűncselekmény okán bűnösnek gondolna, akkor nem lehetne a bíróság felelősségéről beszélni, hiszen a bíróság itt nem joghatóság hiányában járt el, hanem túllépte a joghatóságát. Egyetérthetünk Timothy M. Stengellel, aki szerint ez a megkülönböztetés nem teljes mértékben egyértelmű, az tűnik ki az indoklásból, hogy egy általános joghatósággal rendelkező bíróságnak lényegében az immunitása korlátlan, mindaddig, amíg bírói aktust hajt végre.¹⁷⁵ Az ügy indoklása azt is tartalmazza, hogy a rosszhiszeműen vagy korrupt módon eljáró bíróval szemben rendelkezésre álló jogi eszköz az *impeachment* vagy más hasonló eljárás lehet, melyből az is következik, hogy a feltételezett rosszhiszemű vagy korrupt eljárás egy bírói aktust nem szorít ki az immunitás „ernyője” alól.

Egy másik jogesetben, a *Pierson v. Ray* ügyben egy bíró helytelenül járt el akkor, amikor Jacksonban (Mississippi) egy buszállomáson polgári jogaikért jogszerűen tüntető személyeket elítélt, a bíróság itt is a bíró részére immunitást biztosított. Ebben az ügyben a Legfelső Bíróság kifejezetten utalt arra a *Common Law*-ból származó jogelvre, mely szerint a bíró immunitással rendelkezik a felelősség alól azokért a károkért, melyek bírósági jogkörében eljárva keletkeztek.¹⁷⁶

Miként arra Susan D. Franck is rámutat, a bíróságok hangsúlyt fektettek arra, hogy a bírói felelősségre vonással szemben rendelkezésre állnak egyéb lehetőségek, mint például a fellebbezés, avagy a bíró közjogi felelősségre vonása, az *impeachment*, melyek a választottbírói eljárásban nyilvánvaló módon nincsenek jelenek.¹⁷⁷

A bírói felelősséggel kapcsolatban az amerikai vonatkozó szakirodalom gyakran idéz egy igen kirívó, komoly kritikákat kiváltó jogesetet, a *Stump v. Sparkman* ügyet, melyben a Legfelső Bíróság 1978-ban hozott ítéletet.¹⁷⁸ Az ügy lényege az volt, hogy egy Indiana állambeli bíró egy végzésben döntött arról, hogy egy 15 éves leányon petevezeték lekötést hajtsanak végre. Az eljárást a leány édesanyja kezdeményezte. A bírói végzés meghozatalát követően az operációra sor került. A leány két évvel később, házasságkötését követően tudta azt meg, hogy

¹⁷⁴ Lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 16. o. A *Bradley v. Fisher*, 80 U.S. 335 (1871) ügghöz lásd továbbá: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/80/335/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

¹⁷⁵ Lásd: STENGEL: *Absolute Judicial Immunity...* 1077. o.

¹⁷⁶ A *Pierson v. Ray*, 386 U. S. 547 (1967) ügy kapcsán lásd: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/386/547/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

¹⁷⁷ Lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 16 – 17. o.

¹⁷⁸ A *Stump v. Sparkman* 435 U.S. 349 (1978) ügygel kapcsolatban a szakirodalomból lásd különösen: FRANCK: i. m. 17. o.; NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 230 – 231. o.; SPONSELIER: *Redefining Arbitral...* 425 – 426. o.; WESTON: *Reexamining Arbitral...* 478 – 479. o. A döntés szövegét lásd: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/435/349/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

művi meddővé tételére került sor. Ekkor indított keresetet az eljáró bíró ellen, hivatkozva arra, hogy alkotmányos jogainak gyakorlásától megfosztásra került.¹⁷⁹ A Legfelső Bíróság úgy találta, hogy a kérdéses ügyben eljáró bíró bírósági jogkörben (*judicial capacity*) járt el, és az, hogy az ügyben bizonyos formai hibák voltak, nem eredményezheti azt, hogy a bíró eljárása ne minősülne bírósági (*judicial*) eljárásnak. A Legfelső Bíróság álláspontja szerint az, hogy egy eljárás bírósági eljárás, attól is függ, hogy ezt a funkciót rendes körülmények között és a peres felek elvárásai alapján bíró végzi.

Annak ellenére, hogy az eljárásból a formális kontradiktórius elem is hiányzott, a Legfelső Bíróság megállapította, hogy azt semmiképpen nem lehet állítani, hogy az eljáró bírónak az ügyre joghatósága ne lett volna. A joghatóság megléte alapvető, és ebben az ügyben, úgy tűnik lényegében elégséges feltétele volt annak, hogy az eljáró bíró a felelősség alól mentesüljön.

A *Stump v. Sparkman* ügygel kapcsolatban a szakirodalomban igen komoly kritikák fogalmazódtak meg. Érdeemes ezzel kapcsolatban K. G. Jan Pillai megállapítására utalni, aki szerint az, hogy mi minősül bírói eljárásnak és ezzel a bíró számára immunitást garantáló tényezőnek, a joggyakorlatban túlzottan széleskörűvé vált, és így akár a bírák olyan etikátlan és durva eljárására is alkalmazható az immunitás, mely nagyon távol esik a valódi és jogszerű bírói funkciótól.¹⁸⁰

A bírói immunitás körében egy teljesen más bírói ügyszak kapcsán a választottbírói immunitás kapcsán is nagyon lényeges szempontokat fogalmaz meg a *Butz v. Economou* ügyben született döntése a Szövetségi Legfelső Bíróságnak.¹⁸¹ A *Butz v. Economou* ügy ugyan az Egyesült Államok Mezőgazdasági Minisztériumának közigazgatási bírának immunitásával foglalkozott, és kimondta, hogy a közigazgatási bírák számára az abszolút immunitás szükséges, hangsúlyozva, hogy a közigazgatási bírósági eljárásban léteznek olyan eljárási oltalmak (*procedural safeguards*), melyek az esetleges bírói visszaélés megakadályozására alkalmasak, így a bírák számára a felelősség alóli mentesülés adott lehet. A *Butz v. Economou* ügyben a Legfelső Bíróság indokolásában egy három pontból álló tesztet dolgozott ki annak elemzésére, hogy a bírókat megillető immunitás egyéb közhivatalt ellátó személyre kiterjed-e. Ezen teszt azt vizsgálja, hogy (i) az adott hivatalnok quasi-bírói feladatot lát-e el, (ii) fennáll-e a valószínűsége annak, hogy a személyes felelősségének érvényesítése befolyásolhatja a quasi bírói feladat ellátását, végül (iii) léteznek-e az eljárásban olyan, a fentiekben említett

¹⁷⁹ A *Stump v. Sparkman* ügy részletes elemzéséhez lásd továbbá: ROMAGNOLI: *What Constitutes a Judicial...* 1506 – 1512. o.

¹⁸⁰ Lásd: PILLAI: *Rethinking Judicial...* 98. o. A *Stump v. Sparkman* ügy kapcsán lásd továbbá: KESSLER: *A Sordid Case...*

¹⁸¹ A *Butz v. Economou*, 438 U.S. 478 (1978) ügyben született ítéletet lásd: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/478/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.)

eljárási oltalmak, melyek a hivatalnok adott esetben alkotmányellenes, jogszerűtlen eljárásával szemben védelmet nyújtanak. Az ítélet ilyen eljárási oltalmak között említi meg a precedensjog követésének elvét, az eljárás kontradiktórius jellegét, illetve a fellebbezés lehetőségét.¹⁸²

A döntés ugyanakkor azt is kimondja, hogy ezen eljárási oltalmak hiányában az abszolút immunitás biztosítása már nem lenne megfelelő. Emmanuela Truli arra mutat rá, hogy a *Butz v. Economou* ügyben hozott döntés indokolása a választottbírói immunitás megítélése esetében is lényeges lehet.¹⁸³ Truli kiemeli, hogy a választottbíró, aki sok esetben ügyvéd vagy üzletember, nem rendelkezik olyan politikai elszigeteltséggel, mint egy választottbíró. Truli álláspontja szerint míg a polgári peres eljárásra a transzparencia jellemző, ez nem feltétlenül igaz a választottbírói eljárásra, ahol is – egyes eljárási szabályok szerint – az ítéletnek nem feltétlenül kell tartalmaznia a döntés indokait, továbbá – érdekes módon – Truli a problémakör tekintetében azt is lényegesnek tartja, hogy egyes választottbírói eljárásokban, a polgári peres eljárásokkal szemben nem feltétlenül készül jegyzőkönyv a tárgyalásokról. Összefoglaló jelleggel Truli úgy látja, hogy azok az eljárási oltalmak, melyeket a Legfelső Bíróság a bírák számára történő abszolút immunitás megadásához ad, a választottbírói eljárásban nem léteznek, ezért a választottbírák számára az abszolút immunitás nyújtása nem is lehetséges.

A *Butz v. Economou* ügy indokolásának egy másik pontjára mutat rá Jenny Brown. Kiemeli, hogy a Legfelső Bíróság sok tekintetben az abszolút immunitás fenntartásának elvét követi, habár az indokolás nem határozza meg azokat a specifikus aktusokat, amelyek a bírói immunitás doktrínája alá tartoznak, léteznek bizonyos olyan személyek, akiknek a különleges funkciói megkövetelik a felelősség alóli teljes mentesülést.¹⁸⁴ Brown megfogalmazásából az tűnik ki, hogy a választottbírák az indokolás fenti meghatározása alá szubszumálhatóak.

Emmanuela Truli álláspontjához hasonló álláspontot képvisel Mark Sponseller is a választottbíró immunitásával foglalkozó tanulmányában. A bíró és a választottbíró közötti különbség vonatkozásában hangsúlyosnak látja, hogy a választottbírónak – az állami bírósággal szemben – nem kell követnie a precedensjogot, ill. utal olyan bírósági döntésre (*Lauria v. Soriano*), mely szerint a választottbíró a bizonyítás szabályaihoz, az eljárási szabályokhoz sincs feltétlenül kötve.¹⁸⁵ A *Lauria v. Soriano* ügyben született ítélet indokolása szerint, amennyiben követelmény lenne, hogy a választottbíró a bizonyítás szabályaihoz,

¹⁸² Lásd: WESTON: *Reexamining Arbitral*... 481 – 482. o.

¹⁸³ Lásd: TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial*... 12 – 13. o.

¹⁸⁴ Lásd: BROWN: *Expansion of Arbitral*... 230. o.

¹⁸⁵ Lásd: SPONSELLER: *Redefining Arbitral*... 436. o.

az eljárási szabályokhoz teljes mértékben kötve legyen, az választottbíróági eljárás tárgyának bukásához vezetne.¹⁸⁶

Megítélésünk szerint ez a megállapítás értelemszerűen nem mondható el minden választottbíróági eljárásról, hiszen számos olyan – akár nemzetközi – kereskedelmi választottbíróági eljárás van, ahol a választottbírák meghatározott (adott esetben a felek által kijelölt) eljárási szabályzathoz kifejezetten kötve vannak.

Sponseller utal továbbá Nolan és Abrams professzorok véleményére, akik szerint a választottbíróági eljárásban léteznek hasonló oltalmazó instrumentumok, melyek a választottbírói immunitás fenntartását indokolják. Ilyennek tekinthető például az, hogy a választottbíróági eljárás önkéntes jellegű, és akik választják, azok tisztában vannak a kockázatokkal. Nolan és Abrams professzorok arra is utalnak, hogy a választottbírák jelölésénél a felek vélhetően óvakodnának olyan választottbíró jelölésétől, aki valamelyik fél igényének megfelelően testre szabja a választottbíróági ítéletet és vélhetően ilyen személyt a jövőben sem jelölnének választottbírónak. Kiemelik továbbá azt, a munkajogi választottbíráskodásban kifejezetten ismert jelenséget, mely szerint általánosan elfogadott szabályok precedensként léteznek, és rendszerint maguk a választottbírák is az adott iparág szereplői, akik jól ismerik az iparági gyakorlatot, etikai kódexeket.¹⁸⁷ A választottbírákat fentiek alapján megillető immunitást a Nolan és Abrams professzorok által idézett *Fong v. American Airlines* ügy meglehetősen tömörséggel foglalja össze, akként indokolva meg az immunitás szükségességét, hogy a választottbírói eljárás integritása a leginkább akkor kerülhet megőrzésre, ha a választottbírákra független döntéshozókként tekintünk, akiknek nincs kötelezettségük arra nézve, hogy magukat egy bíróság előtt megvédjék.¹⁸⁸

Lényeges kiemelni, hogy a bírói immunitáshoz hasonlóan a választottbírói immunitás vonatkozásában is az esetjogban már a XIX. század végén is találunk nagyon fontos példákat. Az 1880. évi *Jones v. Brown* ügy az egyik legrégebbi, amely a választottbírói immunitás kérdésével foglalkozik.¹⁸⁹ Az ügy lényege szerint a választottbíró beperelte a feleket a választottbírói díja megfizetésének elmaradása miatt, az egyik peres fél viszontkeresettel élt, azt állítva, hogy a választottbírák összejátszottak, hogy megkárosítsák őt, és ezért azelőtt hoztak ítéletet, mielőtt az öt szes bizonyíték benyújtásra került volna részükre.¹⁹⁰

¹⁸⁶ A *Lauria v. Soriano*, 4 Cal.Rptr. 328, 333 (Ct. App. 1960) ítélet szövegét lásd: <https://casetext.com/case/lauria-v-soriano> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

¹⁸⁷ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 234. o. A munkajogi választottbíráskodásban a döntéshozatal sajátosságairól az amerikai jogban lásd különösen: ABRAMS: *The Integrity of the Arbitral Process*. 231 – 264. o

¹⁸⁸ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 235. o. A *Fong v. American Airlines, Inc.*, 431 F. Supp. 1340 (N.D. Cal. 1977) ügyben keletkezett ítélet szövegét lásd: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/431/1340/2184458/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

¹⁸⁹ A *Jones v. Brown*, 54 Iowa 74 (1880) ügyben született ítéletet lásd: <https://cite.case.law/iowa/54/74/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.)

Az ügyben eljáró *Supreme Court of Iowa* elutasította a viszontkeresetet, arra hivatkozással, hogy a választottbíró a bírósági aktusai vonatkozásában immunis a felelősség alól. Álláspontom szerint az ügy kapcsán feltétlenül kiemelendő az egyik felperesi érvelés, illetve az arra adott válasz az indokolásban. Felperes véleménye szerint az, hogy a választottbírák az ügyben nem tartottak újabb tárgyalást, hanem berekesztették az eljárást, és ítéletet hoztak, alapvetően igazgatási és nem bírósági jogkör.

Az ítélet indokolása szerint az, hogy a választottbírák elhalasztották a tárgyalást, majd ítéletet hoztak, bírósági jogkörnek számít, ekként a választottbírák a bíróhoz hasonló immunitás megilleti. Az indokolás a választottbíráknak a bíróhoz hasonló státusát emelte ki, hangsúlyozva, hogy a választottbírák feladata az eléjük tárt kérdések megvizsgálása, elbírálás és a felek jogainak meghatározása. Ez azért nagyon lényeges, mert az amerikai jognak arra, a választottbírák felelősségének megítélését is befolyásoló mozzanatára mutat rá, mely szerint a választottbírák esetében a státus, a tisztség és kevéssé a és a felek között fennálló szerződéses jogviszony tekinthető hangsúlyosnak.

Érdemes arra rámutatni, hogy az az eljárás, ami a *Jones* ügy keresetében bemutatásra került, jelesül, hogy a választottbírák nem várták be, hogy az egyik fél a rendelkezésére álló összes bizonyítékot benyújtsa, és már ezt megelőzően az eljárást berekesztették és ítéletet hoztak, az UNCITRAL Mintatörvény 34. § (2) bekezdésének (ii) pontjában szabályozott esethez hasonló. Az UNCITRAL Mintatörvény 34. §-a a választottbírói ítélettel szembeni érvénytelenítés szabályait tartalmazza, és a (2) bekezdés (ii) pontja érvénytelenítési okként határozza meg azt is, ha a fél az ügyét képtelen volt az eljárásban megfelelően előadni.¹⁹¹ Ez az érvénytelenítési ok egyébként az UNCITRAL Mintatörvényt követő legtöbb állam jogrendszerében is jelen van, így például a magyar Vbt. 47. § (2) ab) pontja is tartalmazza ezt a rendelkezést. Érvénytelenítésre lehetőséget ad abban az esetben, amennyiben bizonyításra kerül, hogy a sérelmet szenvedett fél (a választottbírói eljárásban vesztes fél) nem volt képes az ügyét megfelelően előadni. Eme fordulat helyes és szakszerű értelmezése az eljáró bíróságokra nem kis feladatot ró.

Kitekintésképpen érdemes utalni arra, hogy e fenti elvet – az ügy előadásához fűződő jogot, illetve annak sérelmét, mely a *Jones* ügyben a választottbírói felelősség kulcskérdése volt – miként értelmezi a jelenlegi hazai bírói gyakorlat. Nagyon fontos – több esetre irányadó – szempontokat rögzít a BH2003. 127. sz. alatt közzétett határozat, mely szerint a Választottbírósnak az a döntése, hogy a fél által megjelölt bizonyítási indítványnak helyt ad-e vagy sem, nem tartozik az ügy előterjeszthetőségének fogalmi körébe. Annak elbírálása,

¹⁹¹ Az UNCITRAL Mintatörvény szövegét lásd: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf (A letöltés ideje: 2022. 11. 10.)

hogy a fél által kért bizonyítás szükséges-e, az érdemi döntés körébe tartozik, mely alapvetően nem képezheti egy érvénytelenítési per tárgyát. A Fővárosi Törvényszék 9.G.43.060/2014. sz. ügyben meghozott ítélete is hasonló okfejtést tartalmaz ezen érvénytelenítési ok vonatkozásában. Ezen indokolás azt tartalmazza, hogy a választottbíróság annak lehetőségét volt köteles megadni, hogy mindegyik fél egyenlőképpen megjelölhesse bizonyítási eszközeit.¹⁹²

Álláspontom szerint az itt hivatkozott ítélet nagyon világosan írja le azt, hogy a választottbíróság mikor teljesíti ama alapelvet, hogy mindegyik felet egyenlő bánásmódban részesíti, és lehetőséget ad arra, hogy a fél az ügyét előadhassa: az ítélet értelmezésében ez azt jelenti, hogy a választottbíróság annak lehetőségét köteles megadni, hogy mindegyik fél egyenlőképpen megjelölhesse bizonyítási eszközeit. Az azonban, hogy ezekből mely bizonyítási indítványnak ad helyt a választottbíróság, és melyiknek nem, az alapvetően – és a választottbírósági eljárás lényegére rámutatva – a választottbíróság kompetenciája, és az érvénytelenítési per ezzel ellentétes értelmezése az érvénytelenítési pert a Vbt. által rá ruházott jogi tartalmától fosztaná meg.

Érdemes továbbá utalni a Legfelsőbb Bíróságnak az EBH 2007.1705. sz. ügyben kifejtett álláspontjára, mely szerint az ügy előadhatóságának fogalmába beletartozik az is, hogy a fél a másik fél álláspontját megismerhesse és az arra vonatkozó álláspontját kifejtthesse. A felperesnek azonban ez a joga nem sérült abból eredően, hogy a Választottbíróság az alperes újabb beadványát követően nem hívta fel a felperest arra vonatkozó további álláspontjának kifejtésére, miután megállapítható, hogy a korábban előterjesztett kérelmek és nyilatkozatok alapján mindkét fél álláspontja ismert volt, így az újonnan előterjesztett beadvány új elemet, novumot nem tartalmazott.¹⁹³ Ha az ezen – a hatályos magyar gyakorlatból származó – bírósági ítéletekben szereplő, a kérdést alapvetően az érvénytelenítés szemszögéből vizsgáló felfogást összevetjük a Jones ügyben elfoglalt – XIX. századi – amerikai legfelső bírósági állásponttal, az eltérés szembeötlő, és valóban szemléletbeli különbséget tükröz.

Miként arra Maureen Weston rámutat, a *Jones* ügy, illetve az azt követő, részben bemutatásra kerülő ügyek (pl. *Hoosac Tunnel Dock and Elevator Company v. James W. O'Brien and another*) nem foglalkoznak azzal – az egyébként lényeges, a későbbi szakirodalomban felmerülő – kérdéssel, mely szerint az állami bírák és a választottbírák szerepe és aktusai között jelentős különbségek is vannak, és lényegében a bírói immunitásnak a választottbírákra történő kiterjesztése kapcsán hasonló érveket tartalmaznak, úgy mint a döntéshozó függetlenségének védelme, a választottbíró megóvása attól az aggálytól, hogy a pervesztes fél vele szemben a későbbiekben pert kezdeményez, továbbá az a jótékony hatás, amely bátorítja

¹⁹² Lásd: BOÓC: *A választottbírósági ítéletek...* 153 – 154. o.

¹⁹³ Lásd részletesen: MURÁNYI: *Az állami bíróságoknak...* 343. o.

az egyes személyeket a választottbírói tisztség ellátására. Ez a lényegében közrendi (*public policy*) érvrendszert is tartalmazó megítélési mód hangsúlyosan van jelen az amerikai választottbíróági jogban.¹⁹⁴

Több szerző – így Dennis R. Nolan, Roger I. Abrams, ill. Christian Hausmanninger – szerint is a *Jones v. Brown* ügy gyakorolt meghatározó hatást a választottbírói immunitásra az USA esetjogában.¹⁹⁵

A Jones ügghöz hasonlóan van más olyan döntés is az amerikai joggyakorlatban a bírói felelősség körében, amely az UNCITRAL Mintatörvényben szereplő érvénytelenítési okokkal összefüggésbe hozható. Az *Austern v. Chicago Bd. Options Exch.* ügyben volt érvényes választottbíróági megállapodás, melynek értelmében a választottbíróági intézmény felelősségének megállapítását kérelmező felpereseket értesíteni kellett volna, amennyiben ellenük választottbíróági eljárást kezdeményeznek.¹⁹⁶ A választottbíróági eljárást ebben az ügyben a későbbi felperesek tényleges jelenléte és tudomása nélkül folytatták le. A *2nd Circuit* bíróságának álláspontja szerint ugyanakkor a tárgyalás megtartásának és az ítélet meghozatalának az aktusa megfelelő módon bírói (*judicial*) jellegű volt ahhoz, hogy az immunitás a választottbírák számára adott legyen.

Fontos kiemelni, hogy a választottbíróági eljárás alpereseivel, az Austern családdal szemben a választottbíróági ítéletet nem sikerült végrehajtani, és a végrehajtás megtagadására éppen a fenti lényeges szabálysértés, a tárgyalásról történő értesítés elmaradása miatt nem került sor.¹⁹⁷ Érdemes megemlíteni, hogy a már hivatkozott UNCITRAL Mintatörvény 34. §-ának (2) bekezdésének (ii) pontja azt is tartalmazza, hogy az ítélet érvénytelenítése akkor is kérhető, ha a fél a választottbíróági eljárás kezdeményezéséről, vagy a választottbíró jelöléséről nem kapott megfelelő értesítést. Az UNCITRAL Mintatörvénye szerinti érvénytelenítési okhoz nagyon hasonló körülmény az Austern ügyben ugyan a végrehajtás megtagadásához vezethetett eseti döntés alapján, de a választottbíróág felelősségének megállapítására az immunitás okán még elvi szinten sem kerülhetett sor. A Redfern – Hunter féle tankönyv ezt a jogesetet a választottbíróági intézmény felelősség alóli immunitása alapvető példájának tartja az angolszász jogban.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Lásd: WESTON: *Reexamining Arbitral*...485. o.

¹⁹⁵ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 235 – 236. o.; HAUSMANINGER: *Civil Liability of*... 15. o.

¹⁹⁶ Az *Austern v. Chicago Bd. Options Exchange, Inc.*, 716 F. Supp. 121 (S.D.N.Y. 1989) ügyet lásd részletesen <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/716/121/2345604/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 11.)

¹⁹⁷ Lásd: *Fried Trading Company v. Austern*, No. 86 C 8223 (N.D.Ill. Nov. 30, 1988) ügy, melyre hivatkozás történik: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/716/121/2345604/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 11.)

¹⁹⁸ Lásd: BLACKBAY – PARTASIDES – REDFERN – HUNTER: *Redfern and Hunter on*...332. o. Azzal kapcsolatban, hogy a választottbíróági eljárásról történő tudomásszerzés különösen lényeges abban az esetben, ha a választottbíróági eljárás helyszínétől eltérő országban van valamely peres fél lakóhelye, székhelye van, lásd különösen: EINHORN: *The Recognition and Enforcement*... 43 – 65. o.

Miként azt David J. Branson és Richard E. Wallace 1990-ben kiemelték, a korai jogesetek ugyanazt az elvet követik, mint a későbbiek, vagyis azt, hogy a választottbírák *quasi* bírói funkciót töltenek be.¹⁹⁹ Az 1884-ben eldöntött *Hoosac Tunnel Dock and Elevator Company v. James W. O'Brien and another* ügyben is ennek megállapítására került sor.²⁰⁰ A felperesi cég által indított perben eljáró bíróság egyértelműen kimondta, hogy a bírókat a bírói eljárásuk során és annak vonatkozásában megilleti az immunitás, és ez a választottbírákra is igaz, a konkrét ügyben egy munkahelyi baleset következményeinek megítélése kapcsán egy orvos töltött be döntőbírói tisztséget.

Az indokolás kiemeli, hogy a választottbíró *quasi* bírósági tisztséget ellátó személy (*quasi judicial officer*) és pártatlansága, függetlensége és szabadsága megőrzése érdekében fontos számára az immunitás biztosítása, melyet a közérdek, a *public policy* is alátámaszt, amely – miként ez a későbbiekben bemutatásra kerül – a választottbírói immunitás tekintetében nagyon fontos hivatkozási pontként szerepel.²⁰¹

Itt érdemes arra is utalni, hogy néhány XX. századi döntés a választottbírói immunitást olyan magánszemélyekre is kiterjesztette (pl. építészek, értékbecslők, igazgatósági tagok), akik olyan tevékenységet láttak el, amely funkcionálisan hasonlítható a bírói döntéshozatalhoz. A *Lundgren v. Freeman* ügyben a Kilencedik Kerület (*Ninth Circuit*) Bírósága járt el, és kimondta, hogy az építészek, akiket szerződés hatalmazott fel arra, hogy egy megrendelő és vállalkozó között vitákat döntsenek el, *quasi* választottbíróként jártak el és ezért a *tort* felelősség alól mentesülhettek.²⁰² Ebben az ügyben az indokolás tartalmazza azt a más ügyekben is megfogalmazott elvet, mely szerint amennyiben a választottbírák döntéseit a későbbiekben az ellenük indítandó perekkel meg lehet kérdőjelezni, reális esélye van annak, hogy a döntéseiket sokkal inkább az ellenük indítandó perekből való félelem, mint az ügy érdemével kapcsolatos megítélésük fogja befolyásolni.

A *Hutchins v. Merrill* ügyben – mely 1912-ben került eldöntésre – egy értékbecslő számára adott Maine állam Legfelső Bírósága immunitást, akinek az értékelése a felperes tulajdonát képező gerenda vonatkozásában a felek között kötött szolgáltatási szerződés értelmében

¹⁹⁹ Lásd: BRANSON – WALLACE: *Immunity of Arbitrators*... 87. o.

²⁰⁰ A *Hoosac Tunnel Dock and Elevator Company v. James W. O'Brien and another* ügy teljes szövegét lásd: <https://cite.case.law/mass/137/424/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

²⁰¹ A *Hoosac Tunnel Dock and Elevator Company v. James W. O'Brien and another* ügy kapcsán lásd továbbá: BORN: *International Commercial I*... 1654. o.; BOIKO: *Liability in*... 44. o.

²⁰² A *Lundgren v. Freeman*, 307 F.2d 104, 119 (9th Circuit, 1962) ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://casetext.com/case/lundgren-v-freeman> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.) Ehhez hasonló álláspontot képvisel az angol jog, mellyel kapcsolatban a későbbiekben tárgyalandó *Sutcliffe v. Thackrah* ügyre utalunk.

kötelező érvénnyel bírt.²⁰³ Ugyanakkor érdemes figyelemmel lenni a *Levine v. Wiss & Co.* ügyben 1984-ben hozott döntésre, melyben New Jersey állam Legfelső Bírósága akként foglalt állást, hogy a bíróság által kirendelt könyvelők, akik egy adott cég értékét meghatározták, nem voltak jogosultak a választottbírói immunitásra, mivel csupán szakértőként és nem döntéshozóként vettek részt az eljárásban.²⁰⁴ Ennek alapján megállapítható, hogy az amerikai joggyakorlatban a bíróságok azt az érvelést visszautasították, hogy a könyvelők a hibás szakmai tevékenységükkel való ügyfelük irányába történő felelősségük mint quasi választottbírák bírói immunitást élveznének.

A választottbírói immunitás elméleti indokolására – alapvetően a jogesetek által alátámasztott módon – az amerikai jogban egyrészt a funkcionalista (*functionalist*), másrészt a *policy*, azaz a közrendi alapú érvrendszer különíthető el. A funkcionalista érvrendszer lényege, hogy a hivatal immunitásából ered, alapvetően az angol *Common Law*-ban gyökerező módon. Az USA Legfelső Bírósága itt egy funkcionális megközelítést alkalmazva alapvetően az aktus természetét és nem az adott hivatal megnevezését tekinti elsődlegesnek, vagyis azt vizsgálja, hogy az eljárás bírói vagy quasi bírói jellegű-e.

A *policy* (közrendi) jellegű érvrendszer lényege az, hogy az immunitás a választottbíró ítélete függetlenségének alapeleme.²⁰⁵ A legtöbb ítélet nem részletezi, hogy az immunitás miként befolyásolja az ítélet függetlenségét. Egyet lehet érteni Peter Rutledge megállapításával, mely szerint a felelősség kockázata befolyásolhatja a választottbíró ítéletének érdemét e felfogás szerint, és a választottbíró vélhetően inkább egy minimális kockázatot magában rejtő ítéletet fog meghozni, és kevésbé törekedne a jogi értelemben legprecízebb kidolgozásra, ha az bármilyen későbbi felelősségre vonás veszélyét rejtene magában. Peter Rutledge idézett munkájában arra is kitér, hogy a közrendi érvelés a választottbíró függetlenségének biztosítása kapcsán nem megfelelő. Álláspontja szerint azok a választottbírák, akik a választottbírói tevékenységet részben hivatásszerűen űzik, a választottbírói piac szereplői, mindenképpen készítetve vannak arra, hogy megfelelő reputációval rendelkezzenek a függetlenség tekintetében, hiszen ez a jövőbeni jelöléseiket is veszélyeztetné.

Rutledge kitér arra is, hogy elsődlegesen az amerikai belföldi választottbíráskodásban még vannak olyan esetek, ahol a fél által jelölt választottbíró nem feltétlenül semleges, hanem bizonyos értelemben véve az őt jelölő fél érdekeinek képviselőjét látja el. Axel H. Baum fentiekkel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy történelmileg egy amerikai

²⁰³ A *Hutchins v. Merrill*, 84 A. 412, 416 (Me 1912) ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://cite.case.law/me/109/313/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.)

²⁰⁴ A *Levine v. Wiss & Co.* 97 N.J. 242 (1984) 478 A.2d 397 ügy ítéletét lásd: <https://law.justia.com/cases/new-jersey/supreme-court/1984/97-n-j-242-0.html> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.) Lásd továbbá: ICKLAN: *Accountants-Court-Appointed Accountants*...461. o.; A könyvelői felelősség megítéléséről az USA gyakorlatában összefoglalóan lásd: FAIN: *Accountant Liability*. 355 – 402. o.

²⁰⁵ Erről részletesen lásd: RUTLEDGE: *Toward a Contractual*...169 – 172. o.

választottbírónak az Egyesült Államokban nem is kellett függetlennek lennie a szónak abban az értelmében, miként az a nemzetközi választottbíróági gyakorlatban általában értelmezésre kerül.²⁰⁶ Rutledge véleménye szerint ezen, nem semleges, a fél által jelölt választottbíró (*party-appointed nonneutral*) esetében az immunitás a választottbíró eljárásán, viselkedésén semmit sem változtat.

A választottbírói semlegesség és az ezzel kapcsolatos felelősségi kérdések kapcsán az alábbiak mindenképpen figyelmet érdemelnek. Fontos figyelemmel lenni, hogy a nem semleges választottbíró is kötik bizonyos lényeges szabályok, azaz tisztességtelen módon nem járhat el annak a félnek a javára, aki őt jelölte. Ebben a körben vezető jogesetnek tekinthető az amerikai gyakorlatban az *In re Astoria Medical Group* jogeset, melyben kimondásra került, hogy mint mindegyik választottbírónak, így a fél által jelölt választottbírónak is le kell tennie az előírt esküt (kivéve, ha e követelményről lemondanak), mely szerint tisztességesen és lelkiismeretesen meghallgatja és megvizsgálja a vitás ügyet, és legjobb tudása szerint igazságos ítéletet hoz.²⁰⁷

Nolan és Abrams professzorok kiemelik, hogy az amerikai munkajogi választottbíráskodásban gyakori, hogy a peres felek által jelölt választottbíró nem tekinthető függetlennek, hiszen számos esetben például egy szakszervezeti tisztviselő jár el választottbíróként. Nolan és Abrams utalnak arra, hogy ezek a választottbírák valódi *partisan választottbírák*, ezért az ő immunitásuk nem választottbírói immunitás, ha egyáltalán lehetséges az ő esetükben immunitásról beszélni. Álláspontjuk szerint e személyek a felek *agent*-jeiként járnak el, ezért az esetleges immunitás csak e tisztségük alapján járhat a részükre, ugyanakkor azt is leszögezik – és ezzel mi is egyetértünk – az e személyekkel szembeni felelősségérvényesítési perekben eljáró bírának esetről esetre szükséges megvizsgálniuk azt, hogy ezen, nyilvánvalóan nem semleges választottbírákra egyáltalán kiterjeszthető-e a választottbírói immunitás.

Kiemelendő továbbá, hogy az amerikai joggyakorlatban a függetlenséggel, pártatlansággal kapcsolatos kérdések a választottbírói felelősség problémáját nemigen vetik fel. E tekintetben a *Blue Cross Blue Shield of Texas v. Juneau* ügyre érdemes utalni, melynek indokolása szerint

²⁰⁶ Lásd: BAUM: *Conflicts of Interests in...* 7. o.

²⁰⁷ Az *In re Astoria Medical Group* 182 N. E. 2d 85 (N. Y. 1962) jogesetben született ítélet szövegét lásd: <https://casetext.com/case/matter-of-astoria-med-group-health-ins-1> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.) Lásd ezzel kapcsolatban: WALTER: *Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit...* 191. o.; BAUM: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration...* 8 – 9. o. BOÓC: *A nemzetközi kereskedelmi...* 190 – 191. o.; BAUM: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration...* 8 – 9. o.

²⁰⁷ Lásd ezzel kapcsolatban: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 239. o.

a választottbíró pártatlanságával kapcsolatos közlési kötelezettség a választottbírói tisztséggel, pozícióval összefüggő kérdés, ezért a választottbírói immunitás erre is vonatkozik.²⁰⁸

Kétségtelen ténynek tűnik, hogy a választottbírói immunitás vonatkozásában a Kaliforniai Fellebbviteli Bíróság (*California Court of Appeal*) 1983. évi döntése a *Baar v. Tigerman* ügyben korszakos jelentőségű.²⁰⁹ Ebben az ügyben a Kaliforniai Fellebbviteli Bíróság megtagadta, hogy *quasi* bírói immunitást adjon egy választottbírónak, aki – a választottbírói szerződést megszegve – elmulasztotta határidőben meghozni az ügyben az ítéletet. A határozat azt is kimondta, hogy a választottbírói immunitás nem terjed ki egy magánválasztottbírói egyesület által meghozott adminisztratív intézkedésekre.²¹⁰

Az indokolás utalt egy korábbi ügyre, ahol is egy állami bíró vonatkozásában, aki egyáltalán nem hozott ítéletet, a bírói immunitás alkalmazást nyerhetett (*Wyatt, v. Arnot*).²¹¹ Ezt követően az indokolás elemzi az állami bírósági eljárások és a választottbírói eljárások közötti különbségeket, és ebben a körben egyebek között kiemelte az alábbiakat: (i) a bírák a bírói hatalmukat az Egyesült Államok Alkotmányából eredeztetik, míg a választottbírák eljárási jogosultsága a felek magánjogi szerződésén alapul, (ii) a bírói ítélet vonatkozásában lehetséges precedensről beszélni, míg a választottbírói ítéletnek nem kell követnie a precedenseket, s maga sem teremt precedenst, (iii) a független bíróság szükségszerű a demokrácia megőrzéséhez, míg a választottbírói eljárás kevésbé nemes szerepet tölt be, (iv) a bírósági eljárások a nyilvánosság előtt nyitva állnak, míg a választottbírói eljárás bizalmas jellegű, (v) végül, míg a bírónak a jogszabályok előírásait követniük kell, a választottbírák nincsenek azokhoz feltétlenül kötve. A Kaliforniai Fellebbviteli Bíróság arra jutott, hogy a jelen esetben a bírói eljáráshoz kapcsolódó analógia nem elegendő a választottbírói immunitás megadásához.

A korábbi bírói döntésektől némiképpen eltérő módon ez a döntés arra is fókuszált, hogy a választottbírói szerződés a felek között alapvetően egy magánjogi szerződéses jogviszony, amelynek a megszegése keresetőségi jogot alapít, és a bíróság azt a ténykörményt, hogy a választottbíró egyáltalán nem hozott az ügyben ítéletet, a szerződés alapvető megszegésének értékelte. A határozat indokolása kifejezetten kimondja, hogy a választottbíró a *quasi* bírói eljárása során meg kell védeni, de ugyanakkor a választottbíró szerződéses kötelezettségeinek teljesítését is védelmezni kell. Ebből az is következik, hogy az a mulasztás, hogy a választottbíró az ügyben történő döntéshozatalra nem kerített sort, sem a választottbíró, sem a

²⁰⁸ A *Blue Cross Blue Shield of Texas v. Juneau*, 114 S.W. 3d 126, 132 (Tex. App. 2003) ügyben született ítéletet lásd: <https://www.casemine.com/judgement/us/5914b7d8add7b0493478183f> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

²⁰⁹ A *Baar v. Tigerman*, 189. Cal. Rptr. 834, 839 (Ct. App. 1983.) ügyben született döntést lásd: <https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/140/979.html> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

²¹⁰ Az ügy részletes leírását lásd: SPONSELIER: *Redefining Arbitral...* 428 – 430. o.

²¹¹ A *Wyatt v. Arnot*, 94 P. 86 (Cal. Ct. App. 1907) ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://casetext.com/case/wyatt-v-arnot> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

választottbírói intézmény vonatkozásában nem tekinthető bírói aktusnak.²¹² Susan D. Franck arra mutat rá, hogy ebben az ügyben a kaliforniai fellebbviteli bíróság elsődlegesen a választottbíró szerződéses kötelezettségeit hangsúlyozza, továbbá kiemeli, hogy vannak különbségek a bírói és a választottbírói bírósági aktusok között. Ilyennek tekinthető az ítélet szerint az, hogy a bíró *impeachment* útján elmozdítható a hivatalából, illetve, hogy a korabeli kaliforniai eljárásjog lehetővé tette a bíró elmozdítását akkor is, ha tartósan nem tudta feladatát ellátni, és a *Baar v. Tigerman* ügyben szereplő választottbírói mulasztás – a jogkövetkezményekre vonatkozó szabályozás hiányában – ezen esetkörökkel nem ekvivalens.²¹³

Szintén a választottbíró szerződéses kötelezettségeit hangsúlyozza Christian Hausmanninger is. Megítélése szerint amennyiben azt lehet igazolni, hogy a választottbíró szerződéses kötelezettségei teljesítését elmulasztotta – és az ítélet meghozatalának hiánya ide tartozhat – az állami bírakkal való analógia nem alkalmazható, hiszen állami bírák esetében (a választottbírákkal szemben) nem lehetséges a felekkel történő semmilyen szerződéses jogviszonyról beszélni.²¹⁴

Marc Sponseller a *Baar v. Tigerman* ügy kapcsán arra mutat rá, hogy az ítélet a választottbírói szerződéses kötelezettségek megszegését nem határolja le, így minden olyan jogellenes eljárás, amely a választottbírói döntéssel összefügg, akár tekinthető a szerződéses kötelezettség megszegésének, és ekként kiüresítheti az immunitás fogalmát.²¹⁵ (Az amerikai joggyakorlat ezt az értelmezést lényegében nem követte.)

Franck arra is utal, hogy más jogrendszerek (például az argentin jog) is a választottbíró felelősségét megállapíthatja, amennyiben a választottbíró az arra megszabott időn belül az ítélet meghozatalát elmulasztja, mely kérdés megjelenésével az argentin jogban a jelen mű egy másik fejezete foglalkozik.²¹⁶

Bár némiképpen cinikusnak tűnhet, de ebben a kontextusban jól értelmezhető Nolan és Abrams professzorok ama tanácsa, mely szerint a választottbíró számára a legbiztosabb út a személyes felelősség elkerülésére egy ítélet (lényegében bármilyen ítélet) meghozatala, hiszen ezzel elkerülhetővé válik a nemteljesítés vádja.²¹⁷

²¹² Lásd: BRANSON – WALLACE: *Immunity of Arbitrators...* 94. o.

²¹³ Lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 20. o.

²¹⁴ Lásd: HAUSMANINGER: *Civil Liability of...* 28. o.

²¹⁵ Lásd: SPONSELIER: *Redefining Arbitral...* 430.o.

²¹⁶ FRANCK: *The Liability of International...* 43. o.

²¹⁷ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 229. o.

A bíróság ítélete az AAA felelősségének vonatkozásában azt állapította meg, hogy a választottbírói immunitás a választottbírói eljárást szervező intézményt nem védi meg, ha maga a választottbíró sem mentesül a felelősség alól, vagy ha az intézmény kérdéses aktsa adminisztratív jellegű. A felperesek szerint az AAA elmulasztotta az észszerű gondosság tanúsítását a választottbíró kiválasztása során és ekként az eljárás adminisztratív hátterét nem biztosította megfelelő módon. A *Baar v. Tigerman* ügyben hozott döntést a későbbiekben számos kritika érte.²¹⁸ Megemlítendő ugyanakkor, hogy a korabeli szakirodalomban olvasható olyan álláspont is, amely kifejezetten üdvözlí a *Baar v. Tigerman* ügyben elfoglalt bírói álláspontot. Elvi J. Olesen kaliforniai ügyvéd szerint a *Baar v. Tigerman* ügy tényállása esetében – amikor is a választottbíró nem hoz az ügyben ítéletet, és ennek a mulasztásnak semmilyen adekvát magyarázata nincsen – a személyes felelősségre vonásra sort szükséges keríteni, és ez a felek számára megfelelő kompenzációt, a választottbíró számára pedig elrettentést jelenthet. Olesen szerint a *Baar* ügy jó példa arra, hogy az abszolút immunitás beneficiumai nem minden esetben ellensúlyozzák annak esetleges hátrányait, azaz az abszolút immunitás – álláspontja szerint – nem tekinthető standardnak minden esetben.²¹⁹

A kaliforniai törvényhozás sajátosan – Elvi J. Olesen fenti álláspontjával merőben ellentétesen – reagált a *Baar v. Tigerman* ügyre. 1985-ben a kaliforniai polgári eljárásjogi kódex (*California Code of Civil Procedure*) kiegészítésre került az 1280.1 szakasszal. Ez egy ideiglenes rendelkezés volt, eredetileg 1991. január 1-jén hatályát veszítette volna, ez a határidő azonban 1996. január 1-jére módosításra került. Ezen módosított jogszabálysöveg – az időbeli hatály meghatározásán túlmenően – tartalmazza egyfelől, hogy a választottbíróra a bírói immunitást a szerződéses jogviszonyából folyó aktusokra is kiterjeszti, másfelől pedig kimondja, hogy ez az immunitás az egyébként a *Common Law* alapján vagy más jogszabályok alapján fennálló immunitást kiegészíti és nem helyettesíti.²²⁰ Egy 1989-es ügyben (*Coopers & Lybrand, v. Superior Court*) a kaliforniai fellebbviteli bíróság az idézett jogszabályváltozást úgy értelmezte, hogy annak célja az volt, hogy felülírja a *Baar* ügyben elfoglalt álláspontot.²²¹ Ez a Jens Gal által helyesen *sunset clause*-nak, azaz meghatározott időtartamig hatállyal bírói szabálynak nevezett rendelkezés 1997-ben hatályon kívül helyezésre került.²²² Kiemelendő ugyanakkor, hogy a kaliforniai kódex 1297.119 szakasza továbbra is azonos tartalmú szabályt tartalmaz, ami azonban kizárólag a nemzetközi választottbíráskodásra irányadó.²²³ A *Baar v.*

²¹⁸ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 220. o.

²¹⁹ Lásd: OLESEN: *Baar v. Tigerman*... 588 – 589. o.

²²⁰ A jogszabály szövegét idézi: SPONSELIER: *Redefining Arbitral...* 431.o.

²²¹ Lásd: „...the purpose of the legislation was to supersede our holding in *Baar*.” A *Coopers & Lybrand, v. Superior Court* Civ. No. B037725 (1989) ügyben született ítéletet lásd: <https://caselaw.findlaw.com/ca-court-of-appeal/1758916.html> (A letöltés ideje: 2022. 11. 15.)

²²² Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 220. o. A *sunset clause* fogalmához a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban lásd különösen: WILLCOCKS – LAVRANOS: *Sunset clause*. lásd: <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-sunset-clause> (A letöltés ideje: 2022. 11. 15.)

²²³ A *California Code of Civil Procedure* szövegét lásd: https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=CCP&division=&title=9.3.&part=3.

Tigerman ügyben született döntéssel szemben erőteljes kritikát fogalmaz meg az, az alapvetően a széleskörű választottbírói immunitást oltalmazni kívánó álláspont, mely szerint e jogeset az immunitás doktrínáján talált egy kis lyukat, melyet azonban a vonatkozó törvényhozás (a kaliforniai polgári peres eljárás itt idézett módosítása) gyorsan betöltött.²²⁴

A kaliforniai törvényhozás tekintetében hangsúlyozandó, hogy Kalifornia 2003-ban a választottbírák számára etikai szabályzatot alkotott (*Ethics Standards for Neutral Arbitrators in Contractual Arbitration*), mely részletes rendelkezéseket ír elő azzal kapcsolatban, hogy egy választottbírónak feltárási kötelezettsége áll fenn minden olyan körülmény vonatkozásában, amely a választottbíró pártatlanságát kétségessé teheti.²²⁵

Megjegyzést érdemel, hogy a *Baar v. Tigerman* ügyben érintett választottbírói intézmény, az *American Arbitration Association* is a döntést követően relatíve gyorsan, 1986-ban módosította az eljárási szabályát. A módosított szabály úgy az AAA, mind a választottbíró számára egy teljes felelősség alóli kimentést biztosít bármilyen, az AAA eljárási szabályzata alkalmazásával lefolytatott választottbírói eljárás alatti cselekedet, vagy azzal kapcsolatos mulasztás vonatkozásában.

Kiemelendő ezzel összefüggésben, hogy az AAA jelenleg hatályos, a kereskedelmi választottbíráskodásra vonatkozó szabályai a felelősségkizárás tekintetében hasonló rendelkezéseket tartalmaznak az R-52. d) és e) pontjában.²²⁶

Az R-52 d) pontjának első mondata lényegében egyezik a szabályzat 1986. évi, fent hivatkozott – azaz a felelősséget kizáró – verziójával, azzal a különbséggel, hogy az AAA és a választottbíró felelősség alóli kimentését két külön mondatban határozza meg. Érdemes felhívni a figyelmet az e) pontra, melynek értelmében a választottbírói eljárásban részt vevő felek a választottbíró, az AAA, ill. az AAA alkalmazottjának tanúkénti kihallgatását nem indítványozhatják a választottbírói eljárással összefüggő polgári peres vagy egyéb eljárásban, e személyek pedig ezekben az eljárásokban tanúvallomást sem tehetnek. Érdemes utalni továbbá az R-52 b) pontjára, mely akként rendelkezik, hogy sem az AAA sem a választottbíró nem szükségszerűen peres fél egy, a választottbírói eljáráshoz köthető peres eljárásban.

[&chapter=3.&article=2.](#) (A letöltés ideje: 2022. 11. 15.) Értelmszerűen itt nem kerül *sunset clause* formájában az időbeli hatály vége megjelölésre.

²²⁴ Lásd: BRANSON – WALLACE: *Immunity of Arbitrators*... 94. o.

²²⁵ Az *Ethics Standards for Neutral Arbitrators in Contractual Arbitration* elnevezésű dokumentumot a kaliforniai bírói tanács (*Judicial Council*) 2002 júliusában fogadta el, majd 2003. január 1-jei hatályba lépéssel került sor az etika szabályzat lényeges módosítására. Az etikai szabályzat szövegét lásd: https://www.courts.ca.gov/documents/ethics_standards_neutral_arbitrators.pdf (A letöltés ideje: 2022. 12. 09.).

Lásd továbbá: WESTON: *Reexamining Arbitral*...470 – 471. o.

²²⁶ Az AAA jelenleg hatályos kereskedelmi választottbíráskodási szabályait lásd: https://www.adr.org/sites/default/files/Commercial_Rules-Web.pdf (A letöltés ideje: 2022. 11. 16.)

Christian Hausmaninger egy 1990-ben megjelent tanulmányában utal arra, hogy a *California Business and Professions Code*, amely többek között az ügyvédek ügyvédi munkadíjával összefüggő követelések választottbírószági úton történő érvényesítésének lehetőségét írja elő, szintén immunitást biztosít a választottbíróknak, a választottbírói intézményeknek, továbbá azok alkalmazottainak.²²⁷

A *California Business and Professions Code* jelenleg hatályos verziójában § 6200 (f) pont lényegében hasonló rendelkezést tartalmaz azzal az egyetlen lényeges különbséggel, hogy a szabály jelenlegi verziója kiterjed a mediátorokra is.²²⁸ Ebből is látszik, hogy a megfogalmazott szakirodalmi kritikai észrevételektől függetlenül ebben a szabályban a bírói immunitás a választottbírókra továbbra is kiterjesztést nyer.

Fontos kiemelni, hogy a *Baar v. Tigerman* ügghöz hasonló tényállási elemeket magában hordozó ügy volt az Ötödik Kerület (*Fifth Circuit*) által 1977-ben eldöntött *E.C. Ernst, Inc. v. Manhattan Construction Co.* ügy.²²⁹ Az ügyben eljáró bíróságok a késedelmes eljárás miatt megállapították a választottbíróként eljáró építész felelősségét a késedelem miatt. Az ügyben az került kimondásra, hogy a nem teljesítő választottbíró nem hasonlítható már többé az állami bíróhoz, ugyanis késedelmeskedése, vagy a döntés elmulasztása miatt szemben a határidőben meghozott (jó vagy rossz) döntéssel elveszti az állami bíróval történő összehasonlíthatóságát. Érdekes ezzel kapcsolatban Nolan és Abrams professzorok véleményére figyelemmel lenni, akik az *E.C. Ernst, Inc. v. Manhattan* ügy és a *Baar v. Tigerman* ügy közötti eltérést a *misfeasance* és a *nonfeasance*, azaz a hibás teljesítés és a nemteljesítés közötti különbségben látják.²³⁰ Így tehát különbség van az ítélet meghozatalát elmulasztó, és az ítéletet késedelmesen meghozó választottbíró felelőssége között, melyet a későbbiekben bemutatásra kerülő *Stasz v. Schwab* ítélet indokolása is idéz. Figyelemmel arra, hogy Nolan és Abrams professzorok véleménye szerint az immunitás meghatározása szerint a felelősség általános szabálya alóli kivétel, így e kivételnek alaposan megindokoltnak kell lennie. Véleményük szerint a nemteljesítő választottbíró éppen a teljesítés hiánya miatt immunitással azért nem rendelkezhet, ugyanakkor a késedelmesen teljesítő választottbíróra ez már álláspontjuk szerint nem igaz, esetükben helye lehet az immunitásnak.²³¹

²²⁷ Ezzel kapcsolatban lásd továbbá: HAUSMANINGER: *Civil Liability of...* 42. o.

²²⁸ Lásd:

https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=BPC&division=3.&title=&part=&chapter=4.&article=13 (A letöltés ideje 2022. 11. 14.)

²²⁹ Az *E.C. Ernst, Inc. v. Manhattan Constr. Co.* United States Court of Appeals, Fifth Circuit May 9, 1977 551 F. 2d 1026 (5th Cir. 1977) ügyben született ítélet szövegét lásd: <https://casetext.com/case/e-c-ernst-v-manhattan-const-co-of-texas/case-summaries> (A letöltés ideje: 2022. 11. 14.)

²³⁰ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 253. o.

²³¹ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *i. m.* 253 – 254. o.

A választottbírói nemteljesítés bekövetkezhet a választottbírói tisztségről történő indokolatlan lemondással is. Érdemes kiemelni, hogy sem az FAA sem a RUAA nem tartalmaz szabályt arra az esetre, amennyiben a választottbíró megfelelő indok nélkül mond le a választottbírói tisztségéről. Ugyanakkor, miként azt az újabb esetjogi tapasztalat alátámasztja, a megfelelő indok nélkül lemondó választottbírárt a választottbírói immunitás nem védi.

A *Morgan Phillips v. JAMS/Endispute* ügyben a Kaliforniai Fellebbviteli Bíróság akként rendelkezett, hogy a választottbírói immunitás nem alkalmazható arra az esetre, amennyiben a választottbíró megfelelő indok nélkül lemond és ekként visszautasítja a választottbírói ítélet meghozatalát.²³²

A döntés logikája szerint egyfelől a választottbíró indokolatlan lemondása ellentétben áll a választottbíró bírói funkciójával és az etikai elvekkel. Másfelől a lemondásban megtestesülő nemteljesítés lényegében a *Baar v. Tigerman* ügyben kifejtett állásponttal áll összhangban, azzal konzekvens, a két ügy közös ismérve, hogy a választottbíró a leglényegesebb választottbírói kötelezettségnek, az ítélet meghozatalának nem tett eleget.²³³ Az ügy külön érdekessége, hogy az állami bíróság előtti, a választottbírói felelősséget érvényesítő eljárásra egy *med-arb*, vagyis egy mediációs – választottbírói eljárást követően került sor. Ezzel kapcsolatban feltétlenül rá kell mutatnunk arra a lényeges kitételre, hogy az arbitráció és a mediáció közötti egyik alapvető különbség, hogy a választottbíráskodásnak nem az és nem is lehet az a célja, hogy a mediációban ismert módon oldja meg a konfliktust, hiszen a választottbíráskodás jóval formálisabb és a jogvitát – amennyiben a választottbírói bíróság nem kerül felhatalmazásra az *ex aequo et bono* módon történő döntéshozatalra – a választottbírói testület az alkalmazandó jog alapján dönti el.²³⁴

Az amerikai joggyakorlatban ugyanakkor a választottbírói intézményt széleskörű immunitás védi. A *Stasz v. Schwab* ügyben a választottbírói intézménnyel szemben indított pert Shanel Stasz felperes, és a választottbírói intézmény felelősségét abban látta, hogy nem megfelelő, nem független, hanem elfogult választottbíró került a vele szemben indított választottbírói perben kijelölésre.²³⁵ A Kaliforniai Fellebbviteli Bíróság álláspontja szerint a választottbírák immunitására vonatkozó szabály az őket megbízó választottbírói intézményekre is kiterjed. Nolan és Abrams professzor fontos megkülönböztetését a

²³² A *Morgan Phillips, Inc. v. JAMS/ENDISPUTE, et al.*, 2006 Cal. App. (Cal. Ct. App. 2006) ügyben született döntést lásd: <https://caselaw.findlaw.com/ca-court-of-appeal/1074503.html> (A letöltés ideje: 2022. 12. 06.)

²³³ A *med-arb* eljárásokhoz a magyar jogban, az újabb szakirodalomból lásd: GROSU: *Hybrid Procedures*. Az *ex aequo et bono* arbitráció vonatkozásában lásd különösen: BÉLOHLÁVEK: *Application of Law in Arbitration*. Lásd továbbá: OUSLEY: *Arb-Med: Arbitrator* Lásd: <https://www.cpradr.org/news-publications/articles/2006-07-28-arb-med-arbitrator-does-not-enjoy-immunity-after-alleged-withdrawal-web> (A letöltés ideje: 2022. 12. 06.)

²³⁵ A *Stasz v. Schwab*, Cal. Rptr. 17 Cal.Rptr.3d 116, 121 Cal.App.4th 420 (2004) ügyben született ítéletet lásd: <https://case-law.vlex.com/vid/stasz-v-schwab-no-893954772> (A letöltés ideje: 2022. 11. 14.)

választottbírói ítéletet egyáltalán meg nem hozó, az ítélet meghozatalát elmulasztó, és az ítéletet késedelmesen meghozó választottbíró felelőssége közötti különbséget a *Stasz v. Schwab* ügy indokolása is idézte. Az indokolás fontos része, hogy az immunitás azon választottbíróknak jár, akik csupán késedelembe esnek az ítélet meghozatalával, de nem védelmezheti azokat, akik nem teljesítik kötelezettségüket és nem hozzák meg az ítéletet.²³⁶

Ennek megfelelően ugyanezen különbségtétel – a teljesítést elmulasztó, illetve azzal késedelembe eső – a választottbírói intézménynek járó immunitás vonatkozásában is igaz lehet.²³⁷

A választottbírói intézmény immunitásával kapcsolatban az egyik leggyakrabban idézett jogeset a *Corey v. New York Stock Exchange* ügy, mely a felperesek azon kereseti kérelmét hagyta figyelmen kívül, hogy a New York-i Tőzsde (NYSE) mint választottbírói intézmény nem megfelelő választottbírói kijelölési eljárást alkalmazott.²³⁸ A bíróság szerint a *Common Law*-ban fellelhető választottbírói immunitás az intézményre is kiterjed, melynek az ítélet indokolása három alapvető indokát adja: (i) a választottbírói immunitás kiterjesztése a választottbírói eljárásokat szervező intézményekre a választottbírói immunitást jogpolitikai indokának természetes velejárója, máskülönben maga a választottbírói immunitás lenne illuzórikus, (ii) csekély értéke lenne a választottbírói immunitásnak, ha a választottbírói felelősséget a választottbírói intézményre lenne lehetséges hárítani, (iii) a szövetségi választottbírói törvény, az FAA a választottbírói ítélettel szemben jogorvoslatként alapvetően a választottbírói ítélet érvénytelenítésének lehetőségét teszi lehetővé.²³⁹

Hasonló álláspont olvasható ki az *Olson v. National Association of Securities Dealers* ügyben meghozott ítéletből is.²⁴⁰ Az ítélet – hasonlóan a fent idézett *Corey v. New York Stock Exchange* ügghöz – leszögezi, hogy a választottbírói immunitásnak a választottbírói intézményekre történő kiterjesztése hiányában a választottbírói immunitás a felelősségnek a választottbírói intézményre történő áthárításának lehetősége miatt majdnem értelmetlen lenne.²⁴¹

²³⁶ Lásd ezzel kapcsolatban: BORN: *International Commercial...* 2007. o.

²³⁷ A *Stasz v. Schwab* ügy kapcsán lásd továbbá: GAL: *Die Haftung des...* 221. o.

²³⁸ A *Corey v. New York Stock Exch.*, 493 F. Supp. 51 (W.D. Mich. 1980) ügyben született ítéletet lásd: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/493/51/1558114/> (A letöltés ideje: 2022. 12. 13.)

²³⁹ Fentiekkel kapcsolatban lásd különösen: WILHELM: *How Far Is Too Far...* 323. o.

²⁴⁰ Az *Olson v. National Association of Securities Dealers* 85 F.3d 882 (8th Cir. 1996) ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://casetext.com/case/olson-v-national-assn-of-securities-dealers> (A letöltés ideje: 2022. 12. 15.)

²⁴¹ Összefoglaló jelleggel lásd: TRIGO – GOUVEIA: *Liability of Arbitral Institutions...* 59 – 79. o.

A választottbírói immunitás alóli, az igényt érvényesítő peres fél számára lehetséges útként merült fel az amerikai esetjogban a választottbíró joghatóságának vitatása során a választottbíróval szembeni per megindításának lehetősége. Ezeknek az ügyeknek a lényege az, hogy a joghatóság vitatása útján kísérelték meg a peres felek a választottbírói immunitás megkerülését. Az amerikai joggyakorlatban ezzel kapcsolatban a legismertebb jogeset a *Tamari v. Conrad* ügy.²⁴² Az ügyben mind az elsőfokú, mind a másodfokú bíróság elutasította a keresetet. Az indokolás azt is kimondta, hogy a választottbírói immunitás kiterjed a választottbíró joghatóságának vitatásával kapcsolatos eljárásra is, és rámutatott arra is, hogy a választottbírák a peres felek közötti jogvita mikénti kimenetelében nem érdekeltek, ezért őket nem szükséges félként perbe vonni. (Az indokolás hangsúlyozta azt a – az amerikai gyakorlat és elmélet által több esetben említett – szempontot is, mely szerint a perbevonás kockázata jövőbeni választottbírákat elbátortalanítana a választottbírói tisztség elvállalásától.) Az ítélet hangsúlyozta, hogy a választottbírónak a bírói immunitáshoz hasonló immunitása van a quasi-bírói funkció miatt.

Ebben a körben a *Tamari v. Conrad* ügy indokolása az alábbi ügyekre utal: *Cahn v. International Ladies' Garment Workers Union*, *Hill v. Aro Corp.*, 26 F. Supp. 324 (N. D. Ohio 1967).²⁴³ A *Cahn v. International Ladies' Garment Workers Union* ügyben a felperesek keresetükben a választottbíró zaklató magatartására, eljárására hivatkoztak, de a panaszuk egyebet, mint a választottbíró döntéseit, nem jelölt meg. Az elsőfokú és a másodfokú bíróság is elutasította a keresetet, hiszen a felperes nem utalt egyéb, a választottbírói immunitás által nem védett elemre. Miként azt Nolan és Abrams professzorok – némi iróniával – megjegyzik, nehéz elképzelni, hogy a kérdéses ügyben mire utalhatott a felperes, hacsak nem történt tárgyalótermi ökölczata a peres felek és a választottbíró között.²⁴⁴

Fentieknek az a jelentősége, hogy a választottbírói immunitás az érvényes választottbírói megállapodáson alapszik. Ebben az ügyben volt érvényes választottbírói szerződés, a peres felek a testület összetételét vitatták, és ezért nyújtottak be joghatósági kifogást. Az érvényes választottbírói szerződés megléte azonban magát a választottbíró választottbírói minőségét megalapozta, ezért az ítélet indokolása lehetőséget látott a választottbírói immunitásra. Természetesen, amennyiben a peres fél a választottbírói testület összetételét kifogásolja, úgy van lehetőség az ezzel kapcsolatos jogérvényesítésre, adott esetben az ítélet érvénytelenítésével, ebben az eljárásban azonban nem a választottbíró lesz az ellenfél, hanem

²⁴² A *Tamari v. Conrad*, 552 F.2d 778, 780 (7Cir. 1977) ügyben született ítéletet lásd: <https://casetext.com/case/tamari-v-conrad> (A letöltés ideje: 2022. 11. 18.)

²⁴³ A *Cahn v. International Ladies' Garment Workers Union* ügyben született ítéletet lásd: <https://casetext.com/case/cahn-v-international-ladies-garment-union#p114> (A letöltés ideje: 2022. 11. 18.) A *Hill v. Aro Corp.* 263 F. Supp. 324 (N.D. Ohio 1967) ügyben született ítéletet lásd: <https://casetext.com/case/hill-v-aro-corporation-2> (A letöltés ideje: 2022. 11. 18.)

²⁴⁴ Lásd: NOLAN – ABRAMS: i. m. 240. o.

a választottbírósi eljárásban részes másik peres fél, azaz az eljárást ebben az esetben az igazi ellenfél, a perbeli ellenfél ellen kell megindítani.²⁴⁵

Lényeges különbség merült fel azonban egy másik esetben, a *Grane v. Grane* ügyben.²⁴⁶ Ebben az ügyben a jövőbeni választottbíró a felperest csalárd módon vette rá a választottbírósi megállapodás aláírására. Itt a választottbíró immunitására vonatkozó érv az eljáró bíróság által visszautasításra került, éppen arra hivatkozással, hogy az ügy tárgyát a jövőbeni választottbíró olyan időpontban megtett aktusa képezi, amikor még nem volt választottbíró, és ezért nem vonatkozhat rá az immunitás.²⁴⁷ Dogmatikai szempontból a *Grane v. Grane* ügy azért nagyon jelentős, mert arra mutat rá, hogy amíg a választottbírói immunitás ténylegesen a választottbírói mint quasi bírói tevékenységre vonatkozik – amellyel kapcsolatban kiemelhető az is, hogy a választottbíró a jogvita mikénti eldöntésében nem érdekelt –, addig a kérdéses ügyben az adott személy nem mint választottbíró járt el, hanem voltaképpen mint egy *agent*, aki csalárd módon vett rá egy személyt a választottbírói szerződés aláírására.

Így ez az eljárás választottbírói tevékenységnek nem minősül, és erőteljesen megkérdőjeleződik az is, hogy a jövőbeni választottbíró a jogvita kimenetele szempontjából valóban érdektelennek minősül-e. Susan D. Franck is kiemeli a *Grane* ügy jelentőségét, mely szerint a csalárd módon eljáró választottbíró felelőssége megállapításra került, de hangsúlyozni kell – miként ez a fentiekből is következik – hogy a felelősség nem a választottbírói aktusból származik, és ezért nem terjed ki rá az immunitás.²⁴⁸

Érdekes kérdés merül fel abban a tekintetben, hogy a választottbírói immunitás vajon arra az esetre is kiterjed-e, hogy a választottbíró a meghozott ítélettel kapcsolatban a későbbiekben tanúként eljárhat-e, tehet-e tanúvallomást. Az amerikai esetjog alapvetően arra az álláspontra helyezkedik, hogy a választottbíró nem hallgatható meg tanúként az ítélelhozatal körülményeivel kapcsolatban. A *Gramling v. Food Machinery & Chemical Corp.* ügyben a bíróság megjegyezte, hogy a választottbírói testület tanácskozása (*deliberation*) a választottbírói eljárás része, ezért ezt határozott módon védelmezni szükséges. Az ügyben eljáró Judge Wyche álláspontja szerint a kikényszerített tanúvallomás kifejezetten káros a választottbírósi vitarendezés struktúrájára.²⁴⁹

²⁴⁵ Lásd: BRANSON – WALLACE: *Immunity of Arbitrators*... 89. o.

²⁴⁶ A *Grane v. Grane* 143 Ill. App. 3d 979 (Ill. App. Ct. 1986) ügyben született ítélet szövegét lásd: <https://casetext.com/case/grane-v-grane-1> (A letöltés ideje: 2022. 11. 18.)

²⁴⁷ Ezzel kapcsolatban lásd különösen: NOLAN – ABRAMS: i. m. 241. o.

²⁴⁸ Lásd: FRANCK: *The Liability of International*... 13. o.

²⁴⁹ A *Gramling v. Food Machinery & Chemical Corp.* ügyben keletkezett ítélet szövegét lásd: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/151/853/1570245/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 09.) Az indokolás kifejezetten erőteljes módon tartalmazza azt, hogy a választottbírósi ügyben lefolytatott bírói tanácskozás kapcsán a választottbírákat nem lehetséges tanúként beidézni, azt is leszögezve, hogy a

Ehhez képest kivételes megállapítást tartalmaz a *Griffith Co. v. San Diego College for Women* ügy ítélete, melyben a különvéleményt megfogalmazó választottbírónak joga volt tanúvallomást tennie annak érdekében, hogy a többségi véleményt képviselő választottbírák kötelezettségmulasztása igazolható legyen.²⁵⁰

Fontos kiemelni, hogy Nolan és Abrams professzorok véleménye az, hogy amennyiben a választottbíróval szemben pert indítanak vagy tanúkénti meghallgatását kezdeményezik, akkor a választottbírónak célszerű abban a tekintetben agresszíven, vehemenssen fellépnie, hogy akár jogi képviselő megbízásával érdemes eljárnia, és Nolan és Abrams professzorok azt is fontosnak tartják, hogy a pert indító vagy a tanúkihallgatást kezdeményező féllel szemben a választottbírák költségeik megtérítését is követeljék.²⁵¹

3.2.3 A RUAA (*Revised Uniform Arbitration Act*) vonatkozó szabályozásának bemutatása

A RUAA (*Revised Uniform Arbitration Act*) az Egyesült Államok mintegy 22 tagállamában a tagállami törvényhozás által elfogadásra került, és az adott állam választottbíróági jogszabályaként funkcionál.²⁵² Az alábbi államok vették át a tagállami törvényhozásukba a RUAA-t: Alaszka, Arizona, Arkansas, Colorado, Connecticut, District of Columbia, Florida, Hawaii, Kansas, Michigan, Minnesota, Nevada, New Jersey, New Mexico, Észak-Karolina, Észak-Dakota, Oklahoma, Oregon, Pennsylvania, Utah, Washington, West Virginia.

Bruce Meyerson megállapítása szerint a RUAA szabályai adoptálásának fontos következménye, hogy a választottbíróági jog az USA tagállamain belül egyre uniformizáltabb lesz, amely az ügyvédek és ügyfelek számára azzal az előnnyel jár, hogy abban a tudatban járhatnak el választottbíróság előtt, hogy az eljárási szabályok azonosak vagy nagyon hasonlóak lesznek, függetlenül attól, hogy a jogvita melyik tagállamban kerül lefolytatásra.²⁵³

választottbíróági eljárásban csatlósított fél számára a peres eljárás nem szolgálhat egyfajta *fishing expedition*-ként (széles körű, nem kifejezetten jóhiszemű kutatásként), ahová a választottbírák tanúként megidézésre kerülhetnek.

²⁵⁰ A *Gramling v. Food Machinery & Chemical Corp.* és a *Griffith Co. v. San Diego College for Women* 45 Cal.2d 501 (1955) ügy kapcsán lásd: COULSON: *American Arbitration Association*... 100. o. A *Griffith Co. v. San Diego College for Women* ügyben született ítéletet lásd: <https://casetext.com/case/griffith-co-v-san-diego-college-for-women> A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)

²⁵¹ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 263 – 264. o.

²⁵² Lásd ezzel kapcsolatban: <https://www.uniformlaws.org/viewdocument/enactment-kit-83?CommunityKey=a0ad71d6-085f-4648-857a-e9e893ae2736&tab=librarydocuments> (A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)

²⁵³ Ezzel kapcsolatban lásd továbbá: MEYERSON: *The Revised Uniform*... 1 – 45. o.

Kiemelést érdemel továbbá, hogy amikor 2019. július 1-jei hatállyal Pennsylvania szintén adoptálta a RUAA-t, az új pennsylvaniai választottbírói törvény méltatásakor hangsúlyozásra került a választottbírói immunitásra vonatkozó szabályozás, melynek értelmében a választottbírákat a bírói kapacitásában eljáró bíró immunitásával azonos immunitás illeti meg, amely akkor is alkalmazandó, ha a választottbíró feltárási kötelezettségének nem tesz eleget olyan tények vonatkozásában, melyek a pártatlanságát befolyásolhatják.²⁵⁴

A 2000. évben felülvizsgált RUAA 14. cikkelye a választottbírói felelősség, illetve a választottbírói immunitást is szabályozza.²⁵⁵ A szabályozás egyrészt tükrözi az USA esetjoga által kialakított álláspontot, másrészt pedig a további joggyakorlat számára is irányt mutat. Tételese kerül kimondásra a RUAA 14. cikkelye által, hogy úgy a választottbíró, mind a választottbírói intézmény a polgári jogi felelősség (*civil law liability*) alól ugyanolyan immunitást élvez, mint egy állami bíró amennyiben bírósági jogkörben (*judicial capacity*) jár el. Nagyon lényeges, hogy az eme cikkely által létrehozott immunitás kiegészít minden egyéb jogszabály által nyújtott immunitást. Abban az esetben, amennyiben a választottbíró nem tesz eleget a RUAA 12. cikkelyében szereplő, a választottbíró pártatlanságával összefüggő feltárási kötelezettségnek, ez önmagában véve nem fogja jelenteni az immunitás elvesztését.

A RUAA 12. cikkelye lényegében az UNCITRAL Mintatörvényhez hasonlóan fogalmazza meg a választottbíró feltárási kötelezettségét, kimondva, hogy a választottbírónak olyan tények vonatkozásában áll fenn a feltárási kötelezettsége, amely tényeket egy észszerűen gondolkodó személy (*reasonable person*) a választottbíró pártatlanságának befolyásolására érdemesnek tartana. Ezzel kapcsolatban kifejezetten lényeges utalni arra, hogy az UAA – szemben az UNCITRAL Modell-törvénnyel és az azon alapuló számos nemzeti jogszabállyal – csak a pártatlanság követelményét rögzíti, és a függetlenséget nem írja elő. Ugyanakkor tartalmi szempontból a pártatlanság fogalma alá a függetlenséggel összefüggő kritériumok is megfelelően szubszumálhatóak.²⁵⁶

A RUAA 14. cikkelye szerint egy bírósági, hatósági vagy hasonló eljárásban egy választottbíró vagy egy választottbírói szervezet képviselője – a bírósági jogkörben eljáró bíróhoz hasonlóan – nem kötelezhető arra, hogy tanúvallomást tegyen vagy a választottbírói eljárással kapcsolatos iratokat, dokumentumokat adjon át. Ez nem vonatkozik arra az esetre, amikor egy választottbíró, egy választottbírói szervezet vagy annak képviselőjének a választottbírói eljárásban félként szereplő személlyel szembeni

²⁵⁴ Lásd ezzel kapcsolatban: PACIARONI – LEONELLI: *An Overview of...* <https://www.klgates.com/An-Overview-of-Pennsylvanias-New-Arbitration-Law-08-13-20192> (A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)

²⁵⁵ Az UAA szövegét lásd: <https://my.uniformlaws.org/viewdocument/final-act-2?CommunityKey=a0ad71d6-085f-4648-857a-e9e893ae2736&tab=librarydocuments> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

²⁵⁶ A választottbírói függetlenséghez és pártatlansághoz az amerikai jogban lásd különösen: MURPHY: *Standards of Arbitrator...*; BOÓC: *A nemzetközi kereskedelmi...* 175 – 229. o.; BOÓC: *A választottbíró megválasztása, kizárása...* 279 – 286. o.

követelés meghatározásához szükséges ez, illetve, amennyiben a választottbíróági ítélet érvénytelenítése van folyamatban, és e perben szükséges a tanú meghallgatás, ill. a dokumentumok csatolása, feltéve, hogy az érvénytelenítést kérő fél valószínűsíti, hogy az érvénytelenségi ok fennáll. Ebben a körben fontos utalnunk arra, hogy a választottbíróági ítélet érvénytelenítése iránti eljárás egyébként nem feltétlenül megfelelő eszköz a választottbíróval szembeni felelősség érvényesítésére, annak ellenére, hogy nyilvánvalóan adekvát a nem megfelelő választottbíróági ítélet érvényesülésének megakadályozására.²⁵⁷

Fontos megemlíteni, hogy a választottbíróági ítélet érvénytelenítése és a választottbíróval szembeni kártérítés közötti különbség tekintetében – elsődlegesen egyébként a magyar jogot elemezve – hasonló véleményt fogalmaz meg Varga István is. Varga álláspontja, hogy az érvénytelenítési pernek fogalmilag sincs meg az a lehetősége, hogy kártérítési funkcióval bírjon, azaz – voltaképpen Emmanuela Truli fent hivatkozott nézetével teljesen egyező módon – az érvénytelenítési per nem alkalmas az esetlegesen bekövetkezett kár megtérítésére.²⁵⁸

Abban az esetben, amennyiben a választottbíróval, választottbírói szervezettel vagy a választottbírói szervezet képviselőjével szemben a választottbírói tevékenységgel kapcsolatban per kerül kezdeményezésre, és a pert indító személy a választottbíró, a választottbírói szervezetet vagy annak képviselőjét tanúvallomásra vagy dokumentumok becsatolására akarja kötelezni, és a bíróság úgy dönt, hogy a választottbíró, a választottbírói szervezet vagy annak képviselője a polgári jogi felelősség alól immunitással rendelkezik, a bíróság az alperesek számára az észszerű ügyvédi költséget és a pereskedés egyes költségeit meg fogja ítélni.

A RUUA mintájára létrejött tagállami jogrendszerekben is van joggyakorlata a választottbírói immunitással összefüggő kérdéseknek. Ezzel kapcsolatban egy New Jersey államban felmerült ügyre kívánok utalni. New Jersey-ben a RUUA mintájára elfogadott választottbíróági törvény 2003. január 1. napja óta hatályos. A *Malik v. Ruttenberg* ügyben a választottbírói felelősség kérdése nagyon hangsúlyos módon merült fel.²⁵⁹ Az ügy tényállása röviden az alábbiak szerint foglalható össze. Az ügyben végső fellebbviteli fórumként eljáró New Jersey Legfelső Bíróság szerint a választottbírák és a választottbírói egyesületek, szervezetek bírói immunitással rendelkeznek a felelősség vonatkozásában a választottbírói eljárás során keletkezett sérelmekkel kapcsolatban. Lényeges eleme az indokolásnak az, hogy a választottbíró azon aktusa, hogy megtagadja egy jogi képviselő kizárását az eljárásból, illetve szünetet rendel el, kifejezetten a választottbíró bírói funkciójának a része, ezért

²⁵⁷ Lásd ezzel kapcsolatban: TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial...* 19. o.

²⁵⁸ Lásd: VARGA: *A választottbírák felelőssége*. 7. o.

²⁵⁹ A *Malik v. Ruttenberg*, 942 A 2d 136 (N. J. Super Ct. App. Div. 2008) ügyet lásd részletesen: <https://cite.case.law/nj-super/398/489/> (A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)

megilleti a választottbírákat az immunitás. Fontos továbbá, hogy a bíróság nem tulajdonított annak jelentőséget, hogy a választottbíró bírói eljárása során a kérdésben másként is dönthetett volna. Jenny Brown – aki szerint a választottbírák számára az abszolút immunitás megadása a választottbírák elszámoltathatóságának hiánya miatt problematikus – álláspontja az, hogy a *Malik v. Ruttenberg* ügyben az abszolút immunitás elvétől lett volna lehetőség eltérni, és más irányt meghatározni. Brown szerint az ítéletben elfoglalt álláspont helyett üdvösebb lett volna a minősített immunitás jóval korlátozottabb megközelítési módját alkalmazni, mivel ez a választottbírói eljárás integritását erősíthette volna, és ekként mind a peres felek, mind a választottbírák, mind a választottbírói vitarendezési környezet számára jelentős haszonnal járhatott volna.²⁶⁰

3.2.4 *A Restatement of the Law, the U.S. Law of International Commercial and Investor-State Arbitration (2023) vonatkozó szabályozásának bemutatása*

Lényeges kiemelni, hogy az American Law Institute gondozásában, mintegy 15 évnyi előkészítő munkát követően 2023-ban látott napvilágot a *U.S. Law of International Commercial and Investor-State Arbitration* címet viselő *Restatement*. A *Restatement*, melyre munkánk egy másik fejezetében a kollíziós jog kapcsán utalunk annyiban a kodifikáció fogalmára emlékeztet, hogy tartalmaz egy normaszöveg javaslatot is. A *Restatement* megalkotására azonban nem a jogalkotó, hanem a tudomány képviselői által kerül sor. A *Restatement* lényege, hogy egy bizonyos jogterületen megfogalmazott elveket és szabályokat harmonizál, ezzel racionalizálva az USA számos állami és szövetségi bírósága közötti eltéréseket. A *Restatementek* másodlagos jogforrást jelentenek, amelyekre a bíróságok hivatkozhatnak (és gyakran hivatkoznak is) olyan ügyekben, melyek később precedenssé is válhatnak.²⁶¹ Miként a *Restatement* egyik szerkesztője, George A. Bermann professzor egy, a munkálatok elején, 2008-ban megjelent tanulmányában megjegyzi, a kereskedelmi választottbíráskodás területén a nemzetközi együttműködés megfelelő működése több jogrendszer jogelveitől és gyakorlatától függ.²⁶²

A *Restatement* az amerikai kereskedelmi és befektetési választottbíráskodás leglényegesebb kérdéseivel foglalkozik, ekként teret szentel a választottbírói immunitás kérdésének is. Az immunitásra vonatkozó normatervezetet érdemes szó szerint is idézni az alábbiak szerint: § 3.10. *Arbitral Immunity (a) International arbitrators are, to the same extent as judges, immune from civil liability for acts or omissions within the scope of their duties. (b) Arbitral institutions and appointing authorities are immune from civil liability for acts or omissions*

²⁶⁰ Lásd: BROWN: *Expansion of Arbitral...* 238. o.; A *Malik v. Ruttenberg* ügy kapcsán lásd továbbá: PEPPERMAN: *Arbitrator's Immunity...* <https://www.njlawblog.com/2008/03/articles/alternative-dispute-resolution/arbitrators-immunity-from-civil-liability/> (A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)

²⁶¹ Lásd: BERMANN – COE – DRAHOZAL – ROGERS (ed.): *Restatement of the Law...* 484. o.

²⁶² Lásd: BERMANN: *The American Law Institute* 320. o.

*within the scope of their duties as administrators of arbitral proceedings or in appointing arbitrators.*²⁶³

Fentiek alapján a nemzetközi választottbírák a bírákéval azonos mértékben mentesülnek a polgári jogi felelősség alól a feladataik körébe tartozó cselekményekért vagy mulasztásokért. A választottbírószági intézmények és a kijelölő hatóságok mentesülnek a polgári jogi felelősség alól a választottbírószági eljárás igazgatásával vagy a választottbírák kijelölésével kapcsolatos feladataik körében elkövetett cselekmények vagy mulasztások tekintetében. A *Restatement* tehát lényegében a korábbi amerikai gyakorlatban kialakult álláspontot követi az abszolút immunitás biztosítása vonatkozásában. A *Restatement* megalkotása folyamán felmerült a szerkesztők részéről olyan, az *American Legal Institute* által végül nem támogatott álláspont, mely a választottbírák részére nem abszolút, hanem minősített immunitást biztosított volna. A szerkesztők fő érve ezzel kapcsolatban az volt, hogy a választottbíráknak legalább a választottbírószági intézményekkel kontraktuális jogviszonyuk van, és senkinek sem lehet abszolút immunitása a szerződészegés alól. A *tort* felelősség vonatkozásában pedig a szerkesztők azzal érveltek, hogy a nagyfokú gondatlansággal szemben sem lehet abszolút immunitást kikötni.

A választottbírói immunitás lényeges korlátja, hogy az állítólagos választottbírói kötelességszegésnek a választottbíró választottbírószági hatáskörében, a választottbírói kötelezettségek körében kell felmerülnie, arra nem lehet hivatkozni a választottbírószági jogkörön kívüli cselekmények vagy magatartás esetén.²⁶⁴

Ezt a *Restatement* az alábbi példával indokolja. A választottbírószági eljárás szünetében a választottbíró fizikai összetűzésbe keveredik az egyik fél ügyvédjével. Az ügyvéd kártérítési pert indít a választottbíró ellen, testi sértés és bántalmazás miatt. Miután megállapítást nyert, hogy a fizikai összetűzés nem tartozott a választottbíró hatáskörébe a bíróság nem biztosít mentességet a választottbírónak a bírósági eljárás alól. A *Restatement* is utal arra, hogy a választottbíró általános immunitási joga kiegészíthető szerződéses immunitással, amelyet a legtöbb választottbírószági intézmény eljárási szabálya tartalmaz.²⁶⁵

A *Restatement* szerint a választottbírószági intézmények (akár a választottbírói kinevezéssel összefüggő tevékenységük során) a választottbírákkal azonos abszolút immunitást élveznek a polgári peres eljárásokkal szemben. Az intézményi immunitás célja, hogy elkerüljék a lehetséges igények áthárítását a választottbírákkal szemben a választottbírói intézményekre. Ezen immunitás sem vonatkozik a magatartásokra vagy döntésekre, amelyekről

²⁶³ Lásd: BERMANN – COE – DRAHOZAL – ROGERS (ed.): *Restatement of the Law...* 484 – 485. o.

²⁶⁴ Ezzel kapcsolatban lásd továbbá: LEVINE: *The Immunity of Arbitrators...* 197 – 210. o

²⁶⁵ Lásd: BERMANN – COE – DRAHOZAL – ROGERS (ed.): *Restatement of the Law...* 485 – 486. o.

megállapítható, hogy kívül esnek az intézménynek a választottbíráskodással összefüggő feladatkörén. Hozzá kell tenni azt is, hogy a választottbírói intézményeket megillető teljeskörű immunitás vonatkozásában maga a *Restatement* is megfogalmaz egy kritikát, kimondva, hogy a választottbíró kijelölése és kizárása a választottbírói intézmény alapvető igazgatási funkciója, amely kifejezetten kitett a döntéssel elégedetlen felek által kezdeményezett bárminemű lehetséges jogorvoslatnak, érvénytelenítésnek. Mindez – megítélésünk szerint – azt sugalmazza, hogy a *Restatement* szerint is kérdéses, hogy ebben a tekintetben mennyiben szerencsés a választottbírói intézmény számára az abszolút immunitás biztosítása.²⁶⁶ Ezzel kapcsolatban kiemelés érdemel – miként arra már a fejezetben is történt utalás –, hogy vannak az amerikai esetjogban olyan különleges esetek, ahol megkérdőjelezésre került a választottbírói intézmény abszolút immunitása. A *Caudle v. Am. Arb. Ass'n* ügy szerint egy választottbírói intézmény nem feltétlenül élvezne immunitást egy olyan, a választottbírói díj visszafizetésére vonatkozó igény alól, amelyet az intézménnyel szemben a választottbírói szolgáltatás elmulasztása miatt terjesztettek elő.²⁶⁷

Érdemes kiemelni, hogy az újabb amerikai szakirodalomban is több olyan álláspont található, melyek a választottbírói abszolút immunitás helyett más szabályozást javasolnak. Ezeket részletesen a dolgozat egy másik fejezetében mutatjuk be, itt csak utalni kívánunk Matthew Bricker ún. *arbitral judgment rule* elvére. Bricker az *arbitral judgment rule* fogalmát a *business judgment rule* szabályából vezeti le. A *business judgment rule* az amerikai társasági jog egyik fogalma, és az a rendeltetése, hogy egy gazdasági társaság vezető tisztségviselőit megvédje attól, hogy az üzleti döntésekért felelősségre vonhassák őket. A *Smith v. Van Gorkom* ügyben ezzel kapcsolatban az került kimondásra, hogy a *business judgment rule* lényege az, hogy megvédje és elősegítse a menedzsmenti jogok szabad gyakorlását Delaware állam jogszabályai szerint.²⁶⁸ Bricker e meghatározás alapján alkotta meg az *arbitral judgment rule* szabályát, amely szerint a választottbíró az érvényes választottbírói ítélet tekintetében akkor nem tartozhat felelősséggel, amennyiben a választottbírói ítéletet úgy hozta meg, hogy minden lehetséges érdekkonfliktust a felek előtt feltárt, minden lényeges, az ítélet meghozatalához szükséges információval rendelkezett, és az ítéletet az ügy megoldására irányulva, jóhiszeműen hozta meg.²⁶⁹ (Bricker a jóhiszeműséget szerződéses alapú jóhiszeműségnek tekinti, utalva arra, hogy a választottbíró alapvetően szerződéses szolgáltatást vállaló fél.) Bricker álláspontja az, hogy az *arbitral judgment rule* elfogadása

²⁶⁶ Lásd: BERMANN – COE – DRAHOZAL – ROGERS (ed.): i. m. 491. o.

²⁶⁷ A *Caudle v. Am. Arb. Ass'n*, 230 F.3d 920, 922 (7th Cir. 2000) ügyet lásd: <https://casetext.com/case/caudle-v-american-arbitration-assn> (A letöltés ideje: 2023. 06. 05.) Az üggyel kapcsolatban lásd: MOBERLY: *Immunizing Arbitrators from...* 343 – 344. o.

²⁶⁸ A *Smith v. Van Gorkom*, 488 A.2d 858, 872 (Del. 1985) ügyet lásd: <https://casetext.com/case/smith-v-van-gorkom> (A letöltés ideje: 2023. 06. 05.) Az ügy bemutatásához lásd részletesen: SHARFMAN: *The Enduring Legacy of...* 287 – 309. o.

²⁶⁹ Lásd: BRICKER: *The Arbitral Judgment Rule...* 215. o.

modernizálhatná a választottbírákkal szembeni igényérvényesítés lehetőségét. Meglátása szerint a nyilvánosság számára előnyös lenne egy olyan jól átgondolt felelősségi szabály, amely a választottbírákat szakmai köteleességszegésükért felelősségre vonja, de megvédi a választottbírákat a független ítélőképességük alkalmazásából eredő felelősségtől. Egy ilyen felelősségi szabály biztosítaná, hogy a választottbírák – más szakemberekhez hasonlóan – teljesítsék szerződéses kötelezettségeiket és felelősségteljes szakmai szolgáltatásokat nyújtsanak.²⁷⁰

3.3 Az angol szabályozás, kitekintéssel néhány további angolszász jogrendszerű államra

3.3.1 A választottbírói immunitás az angol jogban a hatályos Arbitration Act (1996) előtti időszakban

Angliában a kereskedelmi választottbíráskodás hosszú múltra tekint vissza. Az érdekesség kedvéért érdemes utalni a *Court of Piepowders* fogalmára, amely a „poroslábúak bíróságaként” olyan döntéshozatali fórumként működött, ahol is a kereskedők maguk közül választott, a szükséges szakértelemmel rendelkező társaikat bízták meg azzal, hogy a kereskedelmi jogviszonyokból származó vitáikat eldöntsék.²⁷¹

Angliában jelenleg a választottbíráskodás szabályozására az 1996. évi angol választottbíráskodási törvény (*The English Arbitration Act 1996*) az irányadó, mely 1996. június 17-én került elfogadásra.²⁷²

Habár a választottbíró és a bíró státusa egyértelmű módon az angol jog felfogásában is különbözik egymástól, nyilvánvaló, hogy jogállásuk is eltérő, a neves angol választottbírói szakíró, Julian M. D. Lew a választottbírói jogállás kapcsán a nemzetközi közrend jelentőségére hívja fel a figyelmet, kimondva, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban a választottbírák a nemzetközi kereskedelmi rend őrei, és

²⁷⁰ Lásd: Lásd: BRICKER: i. m. 228 – 229. o.

²⁷¹ Lásd: KECSKÉS: *A választottbíráskodás vallástörténeti...* 10. o.; KECSKÉS: *Választottbíráskodás a középkorban...* 711. o. Az angol választottbíráskodás történetéhez, illetve a fentiekben kifejtettekhez részletesen lásd: HUNTER: *Arbitration Procedure in England...* 84. o. Lásd továbbá: Lásd: VEEDER – DYE: *Lord Bramwell's Arbitration Code...* 329 – 330. o.

²⁷² A választottbírói törvény szövege az Interneten a www.hmsc.gov.uk/acts/acts1996/1996023.htm weboldalon érhető el. (A letöltés ideje: 2023. 02. 01.) Lásd továbbá: HUNTER – LANDAU: *The English Arbitration Act...* Az 1996. évi *Arbitration Act* területi hatálya Angliára, Wales-re és Észak-Írországra terjed ki. A skót választottbíráskodáshoz történeti vonatkozásban lásd különösen: WALKER (ed.): J. STAIR: *The Institutions...* 960 skk o.; A skót választottbíráskodás modern fejlődéséhez lásd: WEIR: *Arbitration in Scotland.* 35 – 49. o.; Lásd továbbá: SHEPPARD: *England and Wales.* 64. o. Kétségtelen, hogy az angol választottbírói jog vonatkozásában – különösen a jelenleg hatályos választottbírói törvény elfogadását megelőző időszak tekintetében – az egyik legtekintélyesebb és legmértavódóbb szakirodalmi forrásnak FRANCIS RUSSELL eredetileg 1849-ben napvilágot látott, és azóta már több ízben átdolgozott és kiadott kézikönyve tekinthető. A mű modern kiadását lásd: WALTON: *Russell on the Law...* ; Lásd továbbá: KECSKÉS: *Polgári jogi fejlődés...* 163. o.

kötelességük fenntartani a nemzetközi kereskedelem alapvető normáit, a nemzetközi kereskedelem szokásait, valamint a kereskedelmi tevékenység minden szintjét megalapozó alapvető erkölcsi és etikai értékeket.²⁷³ A választottbírói abszolút immunitás elve lényegében a bírói immunitás elvéből származik, háttere pedig az, hogy a bíróhoz hasonlóan a választottbírónak is a felek által indítandó esetleges jogérvényesítési eljárások fenyegetettségétől mentesnek kell maradnia a megfelelő ítélethozatal érdekében.

A Bremer Schiffbau v. South India Shipping Corp. Ltd. (1981) ügyben Donaldson bíró azt állította, hogy a bíróságok és a választottbírák ugyanabban a szakmában tevékenykednek, nevezetesen az igazságszolgáltatás terén.²⁷⁴ Donaldson bíró megerősítette továbbá, hogy az egyetlen különbség az, hogy a bíróságok a közszférában, a választottbírák pedig a jogszolgáltatás magánszektorában működnek.

Természetesen a választottbírákra vonatkozó brit jogi gondolkodást is jelentős mértékben befolyásolta Philippe Antoine Merlin elmélete a választottbírói pozíció szerződéses meghatározása vonatkozásában, melyre a jelen dolgozat bevezetésében utaltunk.

A választottbírói jogviszony vonatkozásában az angol jog, bár a státusz elméletből indul ki, ma már alapvetően a hibrid elméletet követi. Angliában a bíróságok azzal a kérdéssel is foglalkoztak, hogy a választottbíró vajon a felek által megkötött választottbírói szerződésben szerződő félle válik-e. Ez a problémakör a dolgozat bevezetésében már említett *K/S Norjarl v. Hyundai Heavy Industries Co Ltd.* ügyben is felmerült.²⁷⁵ Az ügyet eldöntő angol fellebbviteli bíróság álláspontja szerint a választottbírák szerződnek a választottbírói szerződés alapján a felekkel, de nem mint a szerződéshez csatlakozó felek. Ennek ellenére a választottbíró a választottbírói megállapodás vonatkozásában félnek tekinthető.²⁷⁶

Az angol fellebbviteli bíróság bírója, Sir Nicholas Browne-Wilkinson megállapította ebben az ügyben, hogy lehetetlennek tartja a szerződéses és a státusszal kapcsolatos megfontolások szétválasztását: valójában a választottbíró jogai és kötelezettségei e két elem együtteséből fakadnak. A választottbírói megállapodás kétoldalú szerződés az alapszerződés felei között. A választottbíró által tett elfogadó nyilatkozat következtében a szerződés háromoldalúvá válik, melynek értelmében a választottbíró kvázi bírói feladatokat lát el annak fejében, hogy a felek vállalják, hogy díjazást fizetnek neki.²⁷⁷ A kinevezés elfogadásával a

²⁷³ Lásd: LEW: *Applicable Law in...* 413. o.

²⁷⁴ Lásd: MULLERAT: *The Liability of Arbitrators...* 9. o.

²⁷⁵ A *K/S Norjarl A/S v. Hyundai Heavy Industries Co. Ltd. [1991]* ügy tényeinek összefoglalását lásd: <https://www.quimbee.com/cases/k-s-norjarl-a-s-v-hyundai-heavy-industries-co-ltd> (A letöltés ideje: 2023. 03. 01.)

²⁷⁶ Lásd: ONYEMA: *International Commercial Arbitration...* 63. o.

²⁷⁷ A *K/S Norjari v Hyundai* ügy feldolgozását lásd: RHODES-VIVOUR: *Immunity of Arbitrators*. 450. o.

választottbíró kvázi bírói státuszt vállal, az e státuszhoz kapcsolódó összes kötelezettséggel és fogyatékossággal együtt.

A bírói immunitás alapja a *Common Law* rendszerű országokban két – XVII. századi – angol jogeset megállapításaiból ered (*Marshalsea Case*, *Floyd v. Baker*), melyeket az alábbiakban mutatunk be részletesen.

A korabeli angol bíróságok e két ügyben egyértelműen azon az állásponton voltak, hogy a bírák nem felelősek a bírói tevékenységükért, de mindkettőben találunk egy-egy lényeges fenntartást. A *Floyd v. Barker* ügyben egy büntetőügy vádlottja, akit az esküdtszék gyilkosságért ítél el, és Barker bíró halálra ítél, keresetet nyújtott be a bíró, az ügyész, az esküdtszék és a nagyescüdtszék ellen, mert álláspontja szerint jogellenesen összeesküdtek ellene. A bíróság kimondta, hogy amikor a bírák bírói szerepüket gyakorolják, mentességet élveznek a döntéseikből eredő károkkal kapcsolatos perekkel szemben. Lord Coke bíró kiemelte, hogy azt kell feltételezni, hogy az igazságszolgáltatásra felelős bíró bírói minőségében eljárva nem fog igazságtalanságot elkövetni.²⁷⁸ A bírói immunitás alapfeltétele, hogy a bírói jogkörben járjon el, ha ezen jogkörén kívül jár el, akkor az immunitás már nem alkalmazható.²⁷⁹ Érdemes kiemelni, hogy Susan D. Franck egy ezzel kapcsolatos nagyon hasonló ügyre utal az amerikai joggyakorlatból. Az *In Forrester v. White* ügyben egy szövetségi bíró nem rendelkezett immunitással egy alkalmazott felvételére és elbocsátására vonatkozó döntései miatt, mivel a bíróság megállapította, hogy ezek az intézkedések közigazgatási jellegűek voltak.²⁸⁰

A *Marshalsea* ügyben egy bíró ellen az ellene ítélező adós indított keresetet, azt állítva, hogy a bírónak nem volt joghatósága az ügy tárgyában, és ezért nem mentesül a perindítás alól. A bíróság megerősítette, hogy a bíró felelősségre vonható, amennyiben joghatóságán kívül jár el.²⁸¹ Ez azt jelenti, hogy a bírói immunitás a bírónak a joghatósága alá tartozó ügyekben elkövetett bírói cselekményeire korlátozódik.

A választottbírák bíróság elé idézhetősége kapcsán kiemelést érdemel a Lordok Háza egy 1871. évi döntése [*Duke of Buccleuch v Metropolitan Board of Works (Buccleuch)* (1871-72) L.R. 5 H.L.], mely megállapította, hogy a választottbírákat meg lehet hallgatni az ügy tényei kapcsán, de nem az ítélet vonatkozásában, mivel az ítéletnek "önmagáért kell beszélnie".²⁸²

²⁷⁸ A *Floyd v. Barker* 77. Eng. Rep. 1305 (K.B. 1607) ügy részletes leírását lásd: SPONSELLER: *Redefining Arbitral*... 424 – 425. o.

²⁷⁹ Lásd ezzel kapcsolatban: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 229 – 230.o.

²⁸⁰ Az *In Forrester v. White*, 484 U.S. 219, 229-30 (1988) ügyben született ítéletet lásd: <https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/484/219.html> (A letöltés ideje: 2023. 02. 17.). Az ügy elemzéséhez lásd: FRANCK: *The Liability of International*... 16. o.

²⁸¹ A *Marshalsea* 10 Coke's Kings Bench Rep. 68, 77 Eng. Rep. 1027 (K.B. 1612) ügy vonatkozásában lásd: FRANCK: i. m. 16. o.

²⁸² A *Duke of Buccleuch v Metropolitan Board of Works (Buccleuch)* (1871-72) L.R. 5 H.L. ügy bemutatását lásd: GIOVANNINI: *Immunity of Arbitrators*. 437. o.

Fontos utalni továbbá e tekintetben az 1947. évi *Crown Proceedings Act* második szakaszának ötödik bekezdésére, mely kimondja, hogy a Korona (mely ebben a tekintetben magában foglalja a bírói hatalmat is) mentes a felelősség alól minden olyan személy eljárása tekintetében, aki bírói természetű ügyben, bírósági hatalmat gyakorolva járt el.²⁸³

A bírói immunitás széleskörűségének indokoltágát igen jól fogalmazta meg Lord Bridge a *McC v. Mullan* ügyben: ha ezer bíró közül egy tisztességtelenül jár el a hatáskörén belül az előtte álló fél kárára, kevésbé káros a társadalom egészségére, ha az érintett fél jogorvoslat nélkül marad, mint az, hogy 999 becsületes bírót zaklatnak a saját hatáskörük gyakorlása során elkövetett rosszhiszeműségre hivatkozó bosszantó pereskedések.²⁸⁴

Nagyon fontos megállapításokat olvashatunk a *Sutcliffe v. Thackrah* ügyben, melyben úgy ítélték meg, hogy az építész gondatlanságért felelős, amikor leigazolja, hogy egy építési projekt keretében milyen vállalkozási díj jár a kivitelezőnek, ugyanis a teljesítésigazolások kiadásával megbízott építész az ilyen igazolások kiállítása során nem választottbíróként jár el.²⁸⁵ Ha választottbíróként járt volna el, az immunitás járt volna számára. Az ügyben eljáró Lord Reid szerint ahogyan egy bíró nem felel kártérítésért a bírói feladatai ellátása során elkövetett gondatlanságért, úgy egy választottbíró is immunitást élvez, mivel feladatai szintén bírói jellegűek. Ebből az következik, hogy a választottbírói immunitás csak abban az esetben illeti meg a választottbírákat, amikor bírói funkciójukban járnak el, és ez az immunitás megszűnik abban az esetben, amennyiben a választottbírák nem bírói funkciókat látnak el.²⁸⁶

A testület véleménye az volt, hogy a bírák jogosan élveznek mentességet, és emiatt a választottbírák is, mivel bírói feladatokat látnak el.²⁸⁷ Asaf Salahuddin tanulmányában ezzel kapcsolatban azt az elméleti szempontból is jelentős kérdést teszi fel, hogy mindennek van-e olyan hatása, amely a választottbírákat *quasi-bírói* hivatalú viselőkké (*quasi-judicial official*) teszi, és ezért a választottbírák jogosultak-e a bírakat megillető immunitásra.²⁸⁸

Az *Arenson v. Casson Beckman Rutley & Co. (1977)* ügyben az került rögzítésre, hogy a társaság könyvvizsgálói gondatlanságból felelősek lehetnek a részvények alulértékeléséért, ugyanis tevékenységük során szintén nem választottbírói minőségben jártak el.²⁸⁹ Az eljáró bírói testület szerint a választottbírói immunitás akkor járhat, ha az adott személy két vagy több fél közötti kontradiktórius jogvitában jár el, mely feltétel ebben az ügyben nem állt fenn.

²⁸³ Lásd: LEW: *Immunity of Arbitrators*... 21. o.

²⁸⁴ A *McC v. Mullan* HL (1984) ügy részletes leírását lásd: https://swarb.co.uk/in-re-mcc-a-minor-mcc-v-mullan-hl-1984/?utm_content=cmp-true (A letöltés ideje: 2023. 02. 21.)

²⁸⁵ A *Sutcliffe v. Thackrah* [1974] AC 727 (HL) ügyben született indokolást lásd: [https://www.trans-lex.org/311320/-/sutcliffe-v-thackrah-and-others-\[1974\]-ac-727-et-seq/](https://www.trans-lex.org/311320/-/sutcliffe-v-thackrah-and-others-[1974]-ac-727-et-seq/) (A letöltés ideje: 2023. 02. 17.)

²⁸⁶ Lásd ezzel kapcsolatban: SALAHUDDIN: *Should Arbitrators Be*... 578.o. Lásd továbbá: CREMADES: *Should Arbitrators Be*...33. o.

²⁸⁷ A *Sutcliffe v. Thackrah* ügy elemzéséhez lásd: TAMBLYN: *Arbitrator Immunity*... 226 – 227 .o.

²⁸⁸ Lásd: SALAHUDDIN: *Should Arbitrators Be*... 576. o.

²⁸⁹ Az *Arenson v. Casson Beckman Rutley & Co. (1977)* A. C. 405 ügghöz lásd: LEW: *Immunity of Arbitrators*... 23. o.

Ez a döntés követi ugyan a *Sutcliffe v. Thackrah* ügyben kialakult álláspontot, azzal azonban, hogy az *Arenson* ügy szerint sem az ügyvédek, sem a szakértő tanúk nem élveznek immunitást, annak ellenére, hogy a *Sutcliffe*-ügyben kifejtett nézet szerint részükre az immunitás járt, és az abban az ügyben eljáró Lord Salmon őket az immunitással rendelkező személyek további példáiként említette.

Véleményünk szerint míg a *K/S Norjarl v. Hyundai Heavy Industries Co Ltd.* ügy alapján valóban az az álláspont érzékelhető, hogy az angol jog a választottbírói jogviszony vonatkozásában a hibrid elméletet követi, addig a *Sutcliffe v. Thackrah* és az *Arenson*-ügy inkább a státuszelméletet erősíti, ugyanis ezekben az ügyekben az immunitás meglétét kifejezetten a bírói funkcióhoz köti, azaz az immunitás az igazságszolgáltatási tevékenységhez kötődik, mely felfogható úgy is, hogy az állam által delegált igazságszolgáltatási funkció védelme képeződik le a választottbírák számára megadott immunitással.

Fentiekkel kapcsolatban érdemes utalni az új-zélandi ítélkezési gyakorlatra, mely szerint a választottbírák akkor rendelkeznek immunitással, ha bírói funkcióban járnak el. A vezető jogesetben, a *Pickins v. Templeton* ügyben a Christchurch-i Felsőbíró megállapította, hogy bár az 1908. évi választottbírói törvény technikailag választottbíróként minősítette az értékbecslőt, a tevékenysége nem volt eléggé bírói jellegű ahhoz, hogy ez immunitást indokoljon.²⁹⁰

Érdemes kiemelni, hogy a kanadai jogban az értékbecslők vagy szakértők nem élveznek immunitást a tevékenységükkel összefüggésben okozott károk tekintetében. Egyes szerzők – így például Mullerat – azon a véleményen vannak, hogy a kanadai bíróságok hamarosan elmozdulhatnak az abszolút immunitás fogalmától, lehetővé téve a gondatlanság miatti keresetek benyújtását.²⁹¹

A *Sport Maska Inc. v. Zittreer* ügyben a kanadai Legfelső Bíróság úgy ítélte meg, hogy a mentesség csak akkor jár, ha a választottbíró pontos funkciója bírói volt. A bíróság a választottbíró státuszára és a bíróhoz való hasonlóságára összpontosított annak meghatározására, hogy egy személy mentelmi joggal rendelkezik-e. A Legfelső Bíróság jelezte, hogy a választottbíró mentelmi jogának megállapítására szolgáló teszt a következő: (i) a jogvita fennállása, és (ii) a felek köteleessége vagy szándéka, hogy a jogvitát választottbíró elé terjesszék. Annak értékelésénél, hogy egy magánszemély választottbíró-e, a kanadai bíróságok figyelembe veszik: (i) a felek megállapodását a harmadik fél által betöltött funkció megjelölésében, (ii) a választottbíró és a bírósági eljárás közötti hasonlóságot, valamint azt,

²⁹⁰ A *Pickins v. Templeton* [1994] 2 N.Z.L.R ügy leírását lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 22. o.

²⁹¹ Lásd: MULLERAT: *The Liability of Arbitrators...* 16. o.

hogy a feleknek joguk van-e meghallgatásra, érvelésre, tanúvallomás vagy okirati bizonyíték bemutatására, hogy a meghallgatáson ügyvédek is jelen vannak-e, és hogy a harmadik fél indokolással ellátott választottbíróági ítéletet hoz-e, (iii) hogy a döntés végleges és kötelező erejű-e, és (iv) hogy a választottbírónak kell-e döntenie az ellentétes érvek között, vagy személyes tapasztalaton alapuló szakértői véleményhez hasonlót kell-e mondania.²⁹²

3.3.2 A választottbírói felelősség, immunitás az 1996. évi Arbitration Act alapján

A választottbíró immunitásának kérdéséről szóló viták az angol 1996. évi választottbíróági törvény 29. szakaszának előkészítése során figyelhetők meg.

A törvény előkészítését végző *Departmental Advisory Committee* (DAC) jelentése szerint a választottbíróknak ugyanabból az okból, mint a bírácoknak, immunitással kell rendelkezniük, hogy megfelelően elláthassák a pártatlan döntéshozatali funkciót, és hogy biztosítsák a vitarendezési eljárás véglegességét. Ez megerősíti a választottbírói és a bírói immunitás közötti kapcsolatot.²⁹³

A brit 1996. évi *Arbitration Act* 29. szakaszának jelenleg hatályos szövege szabályozza a választottbírói immunitást, és egyben utal a 25. szakaszra is.

A jogszabályszöveg szerint a választottbíró nem felelős a választottbírói feladatainak ellátása vagy állítólagos ellátása során elkövetett vagy elmulasztott cselekményért, kivéve, ha a cselekmény vagy mulasztás bizonyítottan rosszhiszemű volt. Ez a rendelkezés a választottbíró alkalmazottjára vagy megbízottjára ugyanúgy vonatkozik, mint magára a választottbíróra. A választottbíró lemondása vonatkozásában van szerepe a 25. szakasznak. A 25. szakasz első bekezdése szerint a felek a választottbíróval a lemondásának következményeiről (a) a díjra vagy költségekre való jogosultsága (ha van ilyen), tekintetében, (b) az általa a lemondással okozott költségekkel összefüggő felelősségre vonatkozóan szabadon megállapodhatnak.

A választottbírói rosszhiszeműség kapcsán megítélésem szerint nagyon lényeges kiemelni azt, hogy a rosszhiszeműség mint a jóhiszeműség ellentétpárja itt nem feleltethető meg teljes mértékben például a dolgozatunk másik fejezetében elemzett spanyol jog szerinti – objektív – jóhiszeműség fogalmának, hanem értelmezése erőteljesen az angolszász jogi felfogáshoz kötődik. Földi András akadémikus professzor a jóhiszeműség elvét bemutató nagyívű tanulmányában utal arra, hogy az angol jogászokban él a jóhiszeműség elvével szemben történő idegenkedés, melynek okaként az angol gondolkodásmódot máig átható liberális szemléletre utal, amely a legfőbb értékek egyikének tekintett magánautonómiát kívánja védeni. Az angol *good faith* fogalma kapcsán Földi András azt emeli ki, hogy az angol jogász

²⁹² A *Sport Maska Inc. v. Zittre* (1988 1 SCR 564) ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/312/index.do> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.)

²⁹³ A DAC jelentésről összefoglalóan lásd: SAVILLE: *Departmental Advisory Committee...* 275 – 316. o.

számára a *good faith* alapvetően szubjektív jóhiszeműséget jelent.²⁹⁴ Ha az angol jogi nyelv jogi szakszótár által megalkotott meghatározását vizsgáljuk meg a *good faith* – *bad faith* vonatkozásában, hasonló eredményre jutunk, mivel e meghatározás is egyértelműen a szubjektív jóhiszeműség fogalomra utal.²⁹⁵

Fentiek alapján feltételezhető az, hogy az *Arbitration Act* 29. szakaszának (1) bekezdésében szereplő *bad faith* kitétel – mint a szubjektív jóhiszeműség (*good faith*) ellentéte – a gondatlan, tisztességtelen eljárást jelenti, és megfeleltethető néhány kontinentális állam vonatkozó szabályának, mely a választottbíró gondatlan, hanyag károkozását szankcionálja.

A 25. szakasz további rendelkezései szerint a kinevezéséről lemondó választottbíró (a felek értesítésével) a bírósághoz fordulhat, hogy mentesítsék őt az ezáltal felmerülő felelőssége alól, és hogy hozzon az általa megfelelőnek ítélt rendelkezést a díjra vagy költségekre való jogosultsága (ha van ilyen), illetve a már kifizetett díjak vagy költségek visszafizetése tekintetében.

Ha a bíróság meggyőződik arról, hogy minden körülményt figyelembe véve észszerű volt a választottbíró lemondása, akkor a 25. szakasz (3) bekezdés a) pontjában szabályozott immunitást az általa megfelelőnek ítélt feltételekkel megadhatja. A bíróság e szakasz szerinti határozata elleni fellebbezéshez a bíróság engedélye szükséges.

A választottbírói tisztségből történő bíróság általi elmozdítás esetén a 24. cikkely (4) bekezdése tartalmaz jelentős szabályt, kimondva, hogy amennyiben a bíróság elmozdítja a választottbíró, az általa megfelelőnek ítélt rendelkezést meghozhatja a választottbíró (esetleges) díjra vagy költségekre való jogosultsága, illetve a már kifizetett díjak vagy költségek visszafizetése tekintetében.

Az *Arbitration Act* 29. szakasza a választottbírák részére immunitást biztosít a felelősség alól a választottbírói tisztségük ellátása során választottbírói minőségükben elkövetett cselekményekért. A választottbíró azonban továbbra is felelősségre vonható lemondása esetén. Bizonyos esetekben pedig – miként ez említésre került – a választottbírák felelősséggel tartozhatnak a lemondásuk okán ellenük benyújtott kérelmek költségeiért.

Érdemes megemlíteni, hogy az angol törvényhez hasonló szabályt tartalmaz a 2008. évi Mauritius-i Nemzetközi Választottbíróválasztási törvény 19. szakasza, amely kimondja, hogy a választottbíró nem felel semmiért, amit választottbírói minőségében tett vagy elmulasztott megtenni, kivéve, ha a cselekmény vagy mulasztás bizonyítottan rosszhiszemű volt.²⁹⁶

²⁹⁴ Lásd: FÖLDI: *A jóhiszeműség és...* 58. o.

²⁹⁵ Lásd: CLAPP: *Dictionary of the...* 45. o. és 204. o.

²⁹⁶ Lásd: GIOVANNINI: *Immunity of Arbitrators*. 440. o.

A választottbírói immunitás az angol jogban azt az elképzelést tükrözi, hogy a választottbíró nem vállalhat felelősséget abban az esetben, ha választottbírói teljesítménye nem felel meg az elvárható normáknak, megszegi a kötelezettségét, kivéve, ha rosszhiszemű módon járt el.

Elmondható, hogy az angol jogban a 29. szakasz ellenére az immunitás két, egymást átfedő módon sérül. Először is, ha egy választottbíró lemond, alapvetően az ezzel kapcsolatos költségek vonatkozásában felelősségre vonható, amint azt alább tárgyaljuk. Ez minden bizonnyal visszatartó erő a lemondásra, még akkor is, ha a lemondás helyénvaló. Másodszor, ha a választottbíró nem mond le, a fél bírósághoz fordulhat a választottbíró eltávolítása érdekében.

A 29. szakasz (3) bekezdése kimondja, hogy a 29. szakasz (1) bekezdésében foglalt immunitási szabály "nem érinti a választottbíró lemondása miatt felmerülő felelősséget", és hivatkozik a 25. szakaszra. A 25. szakasz (1) bekezdése kimondja, hogy "a felek szabadon megállapodhatnak a választottbíróval [lemondásának] következményeiről", mind a választottbíró díjazása, mind pedig "a választottbíró ezáltal felmerülő felelőssége" tekintetében. Ez a megfogalmazás azt sugallja, hogy a választottbíró a lemondása esetén immunitását elveszti, és felelőssége megállapíthatóvá válik. Ezt a következtetést erősíti a 29. szakasz (3) bekezdésében szereplő fenntartás. A DAC szerint a lemondó választottbíró felelősséggel tartozik a választottbíráskodásra vonatkozó megállapodás megszegéséért. Ha a felek nem állapodnak meg a választottbíró lemondásának következményeiről, a választottbíró a 25. szakasz (3) bekezdése alapján bírósághoz fordulhat, hogy "mentesítse [a választottbíró] a felmerült felelősség alól", és kérje a bíróság határozatát a díjra való jogosultsága tekintetében.

Az immunitás megadásához a bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy a választottbíró lemondása észszerű volt. De még ez sem biztos, hogy elegendő, mivel a bíróságnak van egy maradék mérlegelési jogköre, hogy megadja-e a mentességet még akkor is, ha a lemondás észszerű. A lemondásra okot adhat a betegség vagy a közérdekű kötelezettségvállalás is. További ok lehet a választottbíró és egy tanú közötti kapcsolat későbbi és előre nem látható felfedezése, például a nyilvánvaló elfogultság kockázatával járó kapcsolat felfedezése. Fontos megállapítás, hogy észszerűtlen lemondani csak azért, mert az egyik fél ezt kívánja, megpróbálta kétségbe vonni a választottbíró pártatlanságát, és bizalmatlanságát fejezte ki a választottbíró iránt.²⁹⁷

Ezzel kapcsolatban az *H. v. L* ügyben Popplewell bíró akként foglalt állást, hogy annak érdekében, hogy fenntartsák a peres fél autonómiájának elvét és a választottbírói eljárást

²⁹⁷ Lásd: TAMBLYN: *Arbitrator Immunity and...* 231. o.

hatékonyaságát, a bíróságoknak ügyelniük kell, hogy ne hagyják jóvá a választottbírói lemondásokat pusztán azért, mert a választottbíró jobban érezné magát, ha nem kellene ítélnie egy olyan fél felett, aki kritikus volt, illetve kinyilvánította, hogy nem bízik a bíróság pártatlanságában, jóllehet egy észszerűen gondolkodó személyben nem merülne fel kétely a pártatlanság tekintetében.

Ez azonban nem megfelelő indok a lemondásra vagy eltávolításra. Nathan Tamblyn álláspontja szerint ez kétségtelenül helyes, de nagyon nehéz helyzetbe hozza a választottbíró. Az egyik fél ugyanis lemondásra szólította fel a választottbíró. A másik fél nem egyezett bele, hogy visszavonja a választottbíró hatáskörét. A választottbíró szilárdan tartotta az álláspontját. Ha a választottbíró lemondott volna, automatikusan elveszítette volna immunitását. A panaszos bírósághoz fordult. A választottbíró szükségszerűen félként csatlakozik ehhez az eljáráshoz. Ha a bíróság úgy dönt, hogy eltávolítja a választottbíró, akkor a választottbíró felelősségre vonható az eltávolításával felmerülő költségek kapcsán, miként az a *Wicketts v. Brine Builders* ügyben kimondásra került.²⁹⁸

A *Wicketts v. Brine Builders* ügyben a bíróság eltávolított egy választottbíró, majd két esetben a költségek megfizetésére vonatkozó végzést is hozott ellene. Először is, mert vitatta (de végül elfogadta) a választottbírónak a választottbírói eljárás folytatásától való eltiltása iránti kérelmét, amíg folyamatban volt az eltávolítására irányuló kérelem. Ez a lehetőség különösen akkor aggályos, ha a választottbírónak a jogszabály lehetővé teszi, hogy folytassa a választottbírói eljárást, amíg az elmozdítására irányuló kérelem folyamatban van. A bíróság úgy vélte, hogy a választottbírónak el kellett volna halasztania a választottbírói tárgyalást a leváltására irányuló kérelem elbírálásáig. A második, a költségek megfizetésére vonatkozó végzés azért került meghozatalra, mert a választottbíró sikertelenül támadta meg az ellene kezdeményezett, eltávolítására irányuló kérelmet.

3.3.3 A választottbírói felelősség, immunitás az ír jogban, kitékintéssel néhány további angolszász jogrendszerű országra

Kitékintésszerűen utalunk arra, hogy az angol választottbíráskodási jog kapcsán megítélésünk szerint nem elhanyagolható kérdés, hogy a *Brexit* miként befolyásolja a választottbíráskodási jog gyakorlatát az Egyesült Királyságban. Az Egyesült Királyság az EU-ból történt kilépéstől

²⁹⁸ Az *H v. L.* [2017] EWHC 137 (Comm) ügy összefoglalását lásd <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff76a60d03e7f57eac491> (a letöltés ideje: 2023. 02. 22.); lásd továbbá: TAMBLYN: i. m. 232. o. A *Wicketts v Brine Builders & Siederer* [2001] App.L.R. ügy összefoglalását lásd: <http://www.nadr.co.uk/articles/published/ArbLR/Wickets%20v%20Brine%202001.pdf> (a letöltés ideje: 2023. 02. 23.)

függetlenül a New York-i Egyezmény részese maradt, így a külföldi választottbírószági ítéleteknek – ilyen értelemben a brit választottbírószági ítéleteknek – külföldi országokban történő elismerése adott lesz, ami a választottbírószági eljárások jelentőségét a továbbiakban is felerősítheti.²⁹⁹

Írországból az 1954. és az 1980. évi választottbírószági törvények nem rendelkeztek a választottbírószági immunitás kérdéséről, így az ír választottbírák nem lehettek biztosak abban, hogy a hazai választottbírószági eljárás lefolytatása során immunitással rendelkeznek-e a tevékenységükkel okozott károk vonatkozásában.

Az 1998. évi nemzetközi kereskedelmi választottbírószági törvény 12. szakaszának (1) bekezdése azonban, amelyet Írországból az UNCITRAL Mintatörvénynek való megfelelés érdekében fogadtak el, rendelkezett az immunitásról. Ez azonban nem tett utalást a hazai választottbírószági eljárásokra vonatkozó mentességre, nem volt egyértelmű a helyzet, hogy a belföldi választottbírószági eljárásokban fennáll-e az immunitás.

A különböző választottbírószági testületek már rendelkeztek az immunitásról az eljárási szabályzatokban. A *Chartered Institute of Arbitrators Irish Branch* szabályzata például a választottbírószági immunitást megadta, kivéve, ha a rosszhiszeműség bizonyítható, míg az ír ügyvédi kamara (*Bar Council of Ireland*) a kis értékű követelésekre vonatkozó új, gyorsított eljárásban szintén rendelkezett a választottbírók mentességéről.

Gilligan bíró döntése a *Redahan v. Minister of Education* ügyben tisztázta a választottbírák mentelmi jogának kérdését. A választottbírói mentelmi joggal kapcsolatos ítélkezési gyakorlat áttekintése során Gilligan bíró ítéletében hivatkozott a Lord Denning által a *Sirros v. Moore* ügyben idézett érvekre, valamint a *Manning v. Shackleton* ügyben hozott írországi határozatra, amelyben a Legfelső Bíróság megismételte ama érvek némelyikét, melyek a választottbírákat kvázi bírói funkciókat gyakorlónak minősítették. Arra a következtetésre jutott, hogy rosszhiszeműség hiányában a választottbíró a *Common Law* szerint immunitást élvez a keresettel szemben.³⁰⁰

²⁹⁹ A választottbíráskodás és a Brexit összefüggéseiről az újabb irodalomban lásd: SHAH: *Arbitration in Flux...* <http://arbitrationblog.practicallaw.com/arbitration-in-flux-brexit-and-uks-place-in-international-arbitration/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 27.); DUTSON – SCHUMAN – DUNNING – JONES: *After Brexit: the...* <https://globalarbitrationreview.com/article/after-brexit-the-new-landscape-english-arbitration> (A letöltés ideje: 2023. 02. 27.). Az Egyesült Királyság szerepéről a nemzetközi választottbíráskodás területén a legújabb irodalomból lásd: FULLELOVE – HAMZI – HARRISON (ed.): *International Arbitration in...*

³⁰⁰ A *Sirros v. Moore* [1975] AC 118 ügy összefoglalását lásd: <https://www.lawteacher.net/cases/sirros-v-moore.php> (A letöltés ideje: 2023. 08. 04.); A *Manning v. Shackleton* 1994 WJSC-HC 1335 ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://ie.vlex.com/vid/manning-v-shackleton-793635041> (A letöltés ideje: 2023. 08. 04.) A *Redahan v. Min. for Education & ORS* [No. 1434P/2001] ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://ie.vlex.com/vid/redahan-v-minister-for-793686269> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.)

A *Redahan* ügyben hozott határozat tisztázta az ír álláspontot a választottbírói immunitás kérdésében, lehetővé téve a választottbírák számára, hogy a hazai választottbíróági eljárásokban abban a tudatban végezzék a feladataikat, hogy rosszhiszeműség hiányában a *Common Law* szerint a saját maga szerint sérelmet szenvedett fél által indított perrel szemben mentességet élveznek.

A 2010. évi ír választottbíróági törvény, amely az UNCITRAL-Modelltörvényen alapul, 2010. június 8-án lépett hatályba Írorszában. E törvény értelmében a választottbíró mentesül az ellene indított perek alól, és a választottbíró semmilyen eljárás során nem vonható felelősségre a bírósági eljárás során elkövetett vagy elmulasztott cselekményekért. Ez az immunitás kiterjed az alkalmazottakra, megbízottakra vagy tanácsadóira, valamint a kijelölő vagy jelölő testületekre is.

A 12. szakasz (3) bekezdése értelmében a felek által választottbíró kijelölésére vagy kijelölésére kijelölt vagy felkért választottbíró vagy más intézmény vagy személy nem felel az e feladat ellátása vagy állítólagos ellátása során elkövetett vagy elmulasztott cselekményekért.

A 12. szakasz (4) bekezdése védi továbbá azt a választottbírói vagy más intézményt vagy személyt, akit a választottbíró kijelölték vagy jelöltek, a választottbíró (vagy annak alkalmazottai vagy megbízottai) által választottbírói feladatainak ellátása vagy állítólagos ellátása során elkövetett vagy elmulasztott cselekményekért.

A (3) és (4) bekezdések a választottbírói vagy egyéb intézmény vagy személy alkalmazottjára úgy alkalmazandók, ahogyan azok az említett alszakaszokban hivatkozott választottbírói vagy egyéb intézményre vagy személyre vonatkoznak.

A fentiek fényében vitatható, hogy a szakasz túlságosan tág, és tovább megy, mint az 1996. évi törvényben szereplő hasonló angol rendelkezés, amely immunitást biztosít, de rosszhiszeműség esetén kizárja azt.³⁰¹

Röviden utalunk arra, hogy az afrikai, a *Common Law*-t követő jogrendszerekre nagy hatással volt az angliai szabályozás. Példaként az uganda-i jogra utalunk. Az ugandai 2000. évi választottbíróági és békéltető törvény nem rendelkezik a választottbíró immunitásáról. A 19. szakasz (4) bekezdése azonban úgy rendelkezik, hogy minden tanú, aki tanúvallomást tesz, és minden személy, aki a választottbíró előtt megjelenik, legalább ugyanazokkal a kiváltságokkal és mentességekkel rendelkezik, mint a bíróság előtti eljárásban a tanúk és az

³⁰¹ Ezzel kapcsolatban lásd: *The Principle of Arbitrator...* <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/commercial-law/the-principle-of-arbitrator-immunity-commercial-law-essay.php?vref=1> (A letöltés ideje: 2023. 03. 02.)

ügyvédek. Az *Attorney General kontra Dtt Services & 3 Ors*, 55. sz. ügyben kimondták, hogy a választottbírák immunitással rendelkeznek, amely védi személyüket a felek által előterjesztett, az általuk végzett bírói tevékenységgel kapcsolatos követelésekkel szemben.³⁰² A bíróság ebből kiindulva megállapította, hogy a választottbíráskodásról szóló törvény alapján nem lehet általános vagy különleges kártérítési igényt támasztani egy választottbíróval szemben.³⁰³

Figyelemmel az izraeli jog szoros kapcsolódására a *Common Law*-hoz, érdemes röviden utalni arra, hogy Izrael államban a választottbíró immunitására a *Tort Ordinance Act* 8. cikkelyében szabályozottak az irányadók. Ezen rendelkezés szerint nem indítható kereset bíróságot vagy törvényszéket alkotó vagy annak tagjaként eljáró személy, vagy ilyen személy feladatait jogszerűen ellátó személy, illetve igazságszolgáltatási feladatokat ellátó más személy – beleértve a választottbírókat is – ellen az általa igazságszolgáltatási minőségében elkövetett polgári jogi sérelem miatt.³⁰⁴

Izraelben a választottbírási jogot az 5728-1968. sz. törvény szabályozza.³⁰⁵ A választottbíró felelősségével kapcsolatban alapvetően két helyen találunk lényeges szabályokat a törvényben. A törvény 11. szakasza akként rendelkezik, hogy az állami bíróság elmozdíthatja a választottbírókat, amennyiben a választottbíró az eljárás során késedelembe esik az igazságszolgáltatási tevékenység ellátása vonatkozásában. Ez a jogszabályhely ugyan konkrétan a választottbíró felelősségének megállapítását nem mondja ki, de az nyilvánvaló, hogy a választottbíró eljárásának – mégpedig megbízatásával ellentétes eljárásának – következménye az, hogy ebben az esetben elmozdításra kerül tisztségéből.

A törvény F része a választottbíró díjazásáról és a választottbíró kötelezettségeiről szól. Eszerint a választottbíró, aki elfogadta a kinevezését, a felek felé bizalmi kötelezettséggel tartozik; amennyiben a választottbíró megszegte ezt a kötelezettséget, a károsult fél a törvény szerinti bármely jogorvoslaton túlmenően jogosult a szerződésszegés miatti kártérítésre. A felek kötelesek a választottbíróknak a választottbíró által meghatározott összegben, részletekben és időpontokban megfizetni a választottbíró díját és költségeit.

A bíróság valamelyik fél kérelmére a felek beleegyezése nélkül csökkentheti a választottbíró által megállapított díjakat, ha a díjakat túlzottnak találja, és ennek megfelelően elrendelheti a

³⁰² Az *Attorney General kontra Dtt Services & 3 Ors*, 55 (2013) ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://old.ulii.org/ug/judgment/court-appeal/2013/1> (A letöltés ideje: 2023. 08. 04.)

³⁰³ Az *Attorney General kontra Dtt Services 3 Ors* ügygel kapcsolatban lásd továbbá: RHODES-VIVOUR: *Immunity of Arbitrators*. 452 – 453. o.

³⁰⁴ A *Tort Ordinance* szövegét lásd: <https://www.israelinsurancelaw.com/tort-ordinance-new-version-updated-to-march-2015/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 12.)

³⁰⁵ Az izraeli választottbírási jogról összefoglalóan lásd: OTTOLENGHI: *The Law of Arbitration...*

választottbíró számlájára befizetett összegek visszafizetését, amennyiben a választottbíróági megállapodásból nem következik más szándék.

Ha a díjakat részben vagy egészben nem fizették meg a választottbírónak az esedékesség időpontjáig, a választottbíró jogosult felfüggeszteni az eljárás folytatását és a választottbíróági ítélet meghozatalát vagy annak kézbesítését mindaddig, amíg a hátralékos összeget meg nem fizetik. Ha egy választottbíró elmozdítottak, a bíróság valamelyik fél kérelme alapján dönthet arról, hogy jogosultak-e a díjaikra, részben vagy egészben, vagy nem, és a bíróság ennek megfelelően elrendelheti a választottbírónak a díjaira tekintettel kifizetett összegek visszafizetését.

Az izraeli joggyakorlatban fontos megállapításokat tett a *Baranovitz v Teomim* ügy.³⁰⁶ Ebben az ügyben született ítélet szerint a választottbírónak a *Tort Ordinance* 8. cikkében biztosított, fent részletezett immunitása a választottbíróági intézmény stabilitását védi. Az ítélet indokolása szerint a 8. cikk teljes immunitást biztosít a választottbírónak. A választottbíró kötelessége, hogy szakszerűen, szakértelemmel és gondossággal járjon el, de amíg bírói szerepét gondosan betölti, addig kártérítés nem követelhető vele szemben. Az indokolás utal arra, hogy a 30. cikk megállapítja a választottbíró alapvető kötelezettségét, hogy a felekkel szemben bizalmi alapon járjon el. A kvázi bírói szerepet betöltő választottbíró az objektivitás, pártatlanság, jóhiszeműség, feddhetetlenség, becsületesség és tisztesség normatív követelményei terhelik, beleértve az összeférhetetlenség elkerülésének kötelezettségét és az ezzel kapcsolatos közzétételi kötelezettséget. Ha a választottbíró e tekintetben helytelenül jár el, szerződésszegés miatt kártérítési igényt lehet érvényesíteni.

Az izraeli választottbíróági szabályozás alapján elmondható, hogy a választottbíró immunitására vonatkozó szabályok egyértelműen angolszász hatást mutatnak, ugyanakkor a választottbíróági törvénynek a választottbíró kötelezettségére, díjazására vonatkozó, fent elemzett rendelkezései a választottbíró szerződéses pozíciójának sajátosságait tükrözik.

Kiemelendő ugyanakkor, hogy az izraeli Igazságügyi Minisztérium 2021-ben közzétette egy nemzetközi kereskedelmi választottbíróági törvényjavaslat tervezetét, amely, ha hatályba lép, jelentős lépésnek fog minősülni, ugyanis a javaslat nagyrészt az UNCITRAL Modell törvényen alapul.³⁰⁷

³⁰⁶ A 6830/00 *Baranovitz v Teomim* 57(5) PD 691, 700–1 (2003) ügy vonatkozásában lásd: SHINAR: *An Angel Named The Bank...* 29. o.

³⁰⁷ Lásd ezzel kapcsolatban: PAUKER – ZAILER: *The Ministry of Justice Has...*
<https://herzoglaw.co.il/en/news-and-insights/international-commercial-arbitration-israels-step-forward/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11.)

3.3.4 Az angol Arbitration Act (1996) tervezett reformja és a CIArb (Chartered Institute of Arbitrators) fegyelmi eljárásának bemutatása

Az *Arbitration Act* – figyelemmel 1996-ban történt megalkotására – több, mint 25 éve hatályos, és ilyen módon kerül alkalmazásra az Egyesült Királyságban. E ténykörményre, valamint a *Brexit* kapcsán felmerült, fenn hivatkozott kérdésekre is figyelemmel 2022-ben napirendre került az *Arbitration Act* átfogó felülvizsgálata.

Az Egyesült Királyság kormánya felkérte a Jogi Bizottságot (*Law Commission*), hogy vizsgálja felül a törvényt, és határozza meg, hogy szükség van-e módosításokra, hogy a törvény megfeleljen a célnak, és továbbra is elősegítse, hogy az Egyesült Királyság a kereskedelmi választottbíráskodás vezető célpontja legyen, függetlenül a fentiekben említett körülményektől.³⁰⁸

A választottbírói törvény reformja vonatkozásában a Jogi Bizottság egy konzultációs dokumentumot készített, illetve az érdekeltek széles körével konzultált. A konzultációs dokumentum 2022. 09. 22. napján került közzétételre és a kitöltés határideje 2022. 12. 15. napjában került meghatározásra.³⁰⁹

A választottbírói immunitás vonatkozásában a Jogi Bizottság véleménye az alábbiak szerint foglalható össze. Az 1996. évi választottbírói törvény immunitást biztosít a választottbíráknak, azonban az ítélkezési gyakorlatban vannak példák arra nézve, hogy a választottbírák felelősséggel tartozhatnak a lemondásukkal összefüggő költségeikért, melybe a bírósági eljárási költségek is beletartoznak. A Jogi Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy ezek a jogesetek ellentétesek a törvény szövegével és szándékával.³¹⁰ A Bizottság álláspontja az, hogy helyénvaló lenne megfordítani az ítélkezési gyakorlat irányvonalát és az 1996. évi választottbírói törvényben kifejezetten megerősíteni, hogy a választottbírói immunitás kiterjed a választottbírói eljárásból eredő bírósági eljárások költségeire is.

Nathan Tamblyn – aki részt vesz a Jogi Bizottság munkájában is – a fenti megfontolásokra figyelemmel konkrét szövegjavaslatot is tesz a választottbírói immunitás vonatkozásában az *Arbitration Act* 29 (3) bekezdéséhez. Ahelyett, hogy a választottbíró elveszítse immunitását lemondása esetén, és az csak akkor álljon vissza, ha a lemondás észszerűnek bizonyult,

³⁰⁸ A Jogi Bizottság (*Law Commission*) tevékenységét részletesen lásd: <https://www.lawcom.gov.uk/about/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 28.)

³⁰⁹ Ezzel kapcsolatban részletesen lásd: <https://www.lawcom.gov.uk/project/review-of-the-arbitration-act-1996/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 28.)

³¹⁰ A Jogi Bizottság vonatkozó álláspontjának részletes ismertetését lásd: <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jsxou24uy7q/uploads/2022/09/Arbitration-Consultation-Paper.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 02. 28.)

Tamblyn ezzel ellentétes megoldást javasol az alábbiak szerint: „*an arbitrator does not lose their immunity under subsection (1) above by reason of their resignation, unless the resignation is shown to be unreasonable.*”³¹¹ Tamblyn indoklása szerint ez megszünteti a választottbíró veszélyeztettségének egy részét, különösen a nemzetközi választottbíróesetében, akinek nehézkes a hozzáférése a londoni bíróságokhoz, hogy általuk jóváhagythassa a lemondását. A Jogi Bizottság 2023. 07. 05. napján kelt, majd közzétett végső jelentése (*Final Report and Bill*) szintén alapvetően a választottbírói immunitás fenntartása mellett foglalt állást.³¹² A londoni Paula Hodges 2023 júniusában megjelent tanulmányában ugyancsak az immunitás mellett érvel, kiemelve annak jelentőségét a választottbírákkal szemben megindított, nyilvánvalóan alaptalan keresetek esetén.³¹³

Témánk szempontjából feltétlenül kiemelést érdemel a *Chartered Institute of Arbitrators* (CI Arb) által, fennállásának 100. évfordulója alkalmából, 2015-ben kiadott, a nemzetközi választottbíráskodás hatékony és eredményes lefolytatásának elvei elnevezésű iránymutatás. Ezen elvek szerint az immunitás mentességet biztosít a polgári jogi felelősség alól minden olyan dologért, amelyet a választottbíró jóhiszeműen, választottbírói minőségében tett vagy elmulasztott.

Az angol választottbíráskodási jogban a CI Arb tevékenysége folytán ismert a választottbírói fegyelmi felelősség szabályozása.³¹⁴ A CI Arb rendelkezik egy fegyelmi testülettel, amely jogosult arra, hogy szankciókat szabjon ki tagjaira a választottbírói, döntőbírói, közvetítői vagy egyéb feladatuk ellátása során elkövetett kötelességszegésük miatt.³¹⁵ A CI Arb alapszabályának 15.2. szakasza 5 esetet határoz meg, amelyek megalapozzák a kötelességszegést: (i) A CI Arb jó hírnevét sértő magatartás, amely alkalmatlanná teszi a személyt arra, hogy tag maradjon, vagy olyan magatartás, amely valószínűleg lejáratja az intézetet; (ii) A szakmai vagy etikai magatartás jelentős megsértése, amely magában foglalja a szakmai és etikai magatartási kódexet vagy a CI Arb által közzétett más hasonló dokumentumokat; (iii); Az a tény, hogy a tag jelentősen elmarad a magánvitarendezés területén eljáró kompetens szakembertől vagy kompetens személytől elvárható színvonalától; illetve (iv) CI Arb alapszabálya 15.1 pontja alapján létrehozott szakértői értékelő bizottság utasításának és/vagy ajánlásának észszerű indoklás nélkül történő be nem tartása, (v) vagy a

³¹¹ Lásd: TAMBLYN: *Arbitrator Immunity and...* 239. o.

³¹² Lásd: <https://www.lawcom.gov.uk/project/review-of-the-arbitration-act-1996/> (A letöltés ideje: 2023. 09. 20.)

³¹³ Lásd: HODGES: *Time to Stand Up...* 245. o.

³¹⁴ Megjegyezzük itt, hogy egyes választottbírói szervezetek vagy egyesületek etikai ajánlásokat is közzétettek a választottbírói eljárás viselkedési normái vonatkozásában (lásd például *American Arbitration Association*, *Association Française d'Arbitrage*).

³¹⁵ Ezzel kapcsolatban lásd: <https://www.ciarb.org/constitution/governance/disciplinary-tribunal-decisions/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 19.)

CIArb vagy az alapszabály (vagy a CIArb által közzétett bármely rendelet vagy szabály) bármelyik cikkének jelentős megsértése.³¹⁶

A CIArb által lefolytatott fegyelmi vizsgálatok közül az alábbi ügy feltétlenül kiemelhető. 2011. május 5-én az első fegyelmi bíróság 3000 font pénzbírságot szabott ki, és kizárta John Campbell QC-t, a CIArb korábbi elnökét, aki négy év késéssel hozta meg a választottbírói ügyben az ítéletet. Itt említjük azt meg, hogy az ítélet késedelemmel történő meghozatala, illetve a meghozatalának az elmulasztása más jogrendszerekben is a választottbírói kötelezettségek alapvető megsértését jelentik és elvezethetnek a választottbírói felelősség megállapításához. Ebben a körben különösen utalunk az amerikai gyakorlatban ismert *Baar v. Tigerman* ügyre, mellyel dolgozatunk e fejezetének egy másik pontja foglalkozik, illetve hasonló álláspontot foglal el a svájci jog is, melyet részletesen dolgozatunk Svájccal foglalkozó fejezete tárgyal.

Ezzel a meglehetősen különleges CIArb-eljárással párhuzamosan az Egyesült Királyságban két jogi szakmai szervezet, a Barristers' és a Solicitors' szervezet is rendelkezik fegyelmi szankciókra vonatkozó mechanizmusokkal. Ennek értelmében amennyiben egy választottbíróként eljáró *barrister* megszegné a *Bar Code of Conduct* (Ügyvédi Etikai Kódex) 5. alapszabályát, fel lehetne függeszteni vagy ki lehetne zárni a kamarából, ami egyértelműen csökkentené az esélyeit arra, hogy egy másik ügyben választottbírónak nevezzék ki.³¹⁷ Elmondható, hogy amennyiben a választottbírói piacon az aspiráns választottbírók esetében beszélünk egyfajta versenyhelyzetről, akkor a fegyelmi eljárás kezdeményezésének lehetősége biztos, hogy egyfajta tagadhatatlan versenyelőnyt jelent mind a választottbírói eljárásban részt vevő felek, mind a szakemberek (választottbírók, ügyvédek és szakértők) számára.

A londoni nemzetközi választottbírói bíróság, a *London Court of International Arbitration* Eljárási Szabályzata is – hasonlóan a nagy nemzetközi választottbírói bírósági intézményekhez – rendelkezik felelősségkorlátozó klauzulával, amely alapvetően az üggyel kapcsolatos nemzetközi esetjogra is figyelemmel van. Ebben a tekintetben különösen az *SNF SAS v. ICC* ügy hatása lehet jelentős, mely ügyet dolgozatunk egy másik fejezete elemez.³¹⁸ A jelenleg hatályos 31.1 cikkely egy igen erőteljes felelősségkorlátozást tartalmaz. A szabály lényege, hogy az LCIA választottbírái, elnökségi tagjai, alkalmazottai a szándékos károkozás, illetve az

³¹⁶ A CIArb alapszabálya vonatkozó részét lásd: https://www.ciarb.org/media/1558/ciarb_bye-laws_a-pdf-jan14.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 20.)

³¹⁷ A *barrister*ek szakmai tevékenységének leírásához lásd: ELLIOT – QUINN: *English Legal System*. 101. skk. o.; Lásd továbbá: KENDALL: *Barristers, Independence...* 343 – 352. o.

³¹⁸ A *SNF SAS v. ICC* ügynek az LCIA Eljárási Szabályzatára gyakorolt hatásáról lásd: MORWALE : *Jurisdiction Clause in the...* Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/08/29/jurisdiction-clause-in-the-liability-limitation-provision-of-the-new-lcia-rules-2020-reactive-to-proactive-but-is-that-enough/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 27.)

olyan magatartás kivételével, melyet az alkalmazott jog tilalmaz, nem felelnek a választottbírói eljárás során tanúsított magatartásért, mulasztásért.³¹⁹

Ugyanakkor feltétlenül említést érdemel ugyanezen cikkely 3. bekezdése, mely kötelező joghatósági rendelkezést tartalmaz, kimondva, hogy a peres fél és az LCIA, ill. az LCIA bármely szerve, alkalmazottja, választottbírája közötti jogvitában Anglia és Wales bíróságai járhatnak el. Ezen harmadik bekezdés 2020-ban került bevezetésre, és nem csupán a *forum shopping*-ot akadályozza meg azzal, hogy Anglia és Wales bíróságai lesznek jogosultak az ügyben eljárni, hanem az alkalmazandó jogra is hatással van, hiszen ez a joghatósági záradék a *lex fori* alkalmazását fogja eredményezni. Ki kell emelni, hogy bár ez a rendelkezés nyilvánvalóan összefüggésben áll a Brexittel, de a Kilépési Megállapodás 66. cikkének a) pontja szerint a Róma I. Rendeletet kell alkalmazni az átmeneti időszak vége előtt kötött szerződésekre.³²⁰

Az angolszász és a kontinentális jogi gondolkodás közötti különbség a választottbírói felelősség szabályozási modelljében is tetten érhető. Varga Csaba jogfilozófus egy video-interjúban ezt akként fogalmazta meg, hogy a germán-kontinentális szellem a lényegét mint kvázi-dologiságban az esszenciát keresi, míg az angolszász tapasztalatisággal, példák tömegéből indukáltan építi fel világát. A germán-kontinentális jogi gondolkodás tudja, hogy a piros arcban és ruhában pirosság rejlik, ami van, mert ott van, tehát önálló esszenciaként van, és közösséget képez egyébként másnemű dolgok közt, az angolszász csak annyit tud, hogy a madarak, miket folyvást figyel, tegnapelőtt így repültek, tegnap úgy, s ma újra nézi őket, vagyis törvényt, mindenkorra meghatározott ismétlődést nem láthat bennük, de mivel megfigyelésében rejlik eddig meg nem cáfolt állandóságszerűség, holnapra is remélt hasonlóságokra talán bizalommal építheti ténykedését.³²¹

Szintén Varga Csaba az amerikai és a kontinentális jogi gondolkodás közötti különbségtétel kapcsán kiemeli, hogy civiljogi (kontinentális jogi) célok angolszász praktikákkal történő megvalósítása zökkenőmentesebb lehet.³²² Megítélésünk szerint a választottbírói felelősség szabályozási útjai tekintetében e végkövetkeztetés lényeges lehet, és dolgozatunknak a

³¹⁹ Az LCIA Eljárási Szabályzatát lásd: https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx#Article%2031 (A letöltés ideje: 2023. 06. 28.)

³²⁰ A Kilépési Megállapodás (Megállapodás a Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának az Európai Unióból és az Európai Atomenergia-közösségből történő kilépéséről) szövegét lásd: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12019W/TXT\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12019W/TXT(02)&from=EN) (A letöltés ideje: 2023. 01. 20.). Megjegyzendő, hogy a Kilépési Megállapodás és a Róma II Rendelet viszonyával a dolgozat egy másik fejezete foglalkozik.

³²¹ Lásd: VARGA: *A jogrendszer reagálóképessége...*; A kontinentális és az angolszász jogi gondolkodás összehasonlítása vonatkozásában lásd továbbá: VARGA: *A kontinentális és...*

³²² Lásd: VARGA: *Jogállamiság egy...* 294 – 295. o. Az angol-amerikai és a kontinentális-francia jogrendszer közötti egyes elméleti-strukturális különbségeket – Kanada példáján keresztül – Varga Csaba az alábbi cikkben mutatja be: VARGA: *Az angol-amerikai és a kontinentális-francia...* 309 – 322. o. Lásd továbbá: VARGA: *Konvergencia?* 51 – 75. o.

választottbírói immunitással, felelősséggel foglalkozó több kortárs elméletet bemutató fejezete e következtetés helyességének alátámasztására is törekszik.

4. A választottbírói felelősség a kontinentális jogrendszerű országokban (Németország, Ausztria, Franciaország, Svájc, Spanyolország, Argentína)

4.1 Németország

4.1.1 *Történeti előzmények és a választottbírói felelősségre irányadó hatályos német szabályozás*

A 19. század közepe felé a német területeken a választottbíráskodás egyértelmű fellendüléséről beszélhetünk, mivel az iparnak és a kereskedelemnek szüksége volt egy gyors, olcsó és kompetens vitarendezési mechanizmusra. Az 1857-es porosz kereskedelmi törvénykönyv tervezetének indoklásában is szerepel, hogy kereskedelmi ügyekben gyakran alkalmazták e vitarendezési módszert. A szász polgári törvénykönyv 1421. §-a ezzel kapcsolatban kimondta, hogy a szerződő felek és a választottbíró közötti viszonyt az üzletvitelre vonatkozó szabályok szerint megbízás útján kell elbírálni. A szerződő felek a megbízást csak akkor vonhatják vissza, ha mindannyian beleegyeznek.³²³

Valószínűleg a szász BGB-t követve az 1866. évi drezdai tervezet a választottbírói szerződés tételes jogi szabályozását írta elő.³²⁴ A *Dresdner Entwurf* 970. cikke előírta, hogy a szerződő felek és a választottbíró közötti viszonyt a szerződésre vonatkozó rendelkezések szerint kell megítélni. A megbízást a megbízók csak akkor vonhatják vissza, ha mindannyian beleegyeznek. Ez a rendelkezés azonban nem került be a német BGB-be, és az 1877. évi polgári perrendtartás tizedik könyvében sem vették figyelembe.

Mindazonáltal ez nem feltétlenül jelentette a választottbírói szerződés elutasítását a jogalkotó részéről. A német polgári perrendtartás (ZPO) kifejezetten megemlíti a választottbírói szerződést, bár kissé rejtett helyen. A ZPO 1877. évi 859. §-a kimondja, hogy a választottbírói szerződés hatályát veszti, ha a választottbírói szerződésben megnevezett választottbíró a vele kötött szerződéstől eláll.

³²³ GAL: *Die Haftung des...* 26. o

³²⁴ A Drezdai Bizottság által készített *Dresdener Entwurf* (*Entwurf eines allgemeinen deutschen Gesetzes über Schuldverhältnisse*) elkészítésére 1866-ban került sor. A törvényerőre nem emelkedett *Dresdener Entwurf* Általános Része a BGB-re jelentős hatást gyakorolt. Lásd ezzel kapcsolatban: HAMZA: *Az európai magánjog fejlődése*. 97. o.; KECSKÉS: *A polgári jog fejlődése...* 384 – 385. o.; EÖRSI: *Összehasonlító polgári jog*. 148 – 149. o.

A XX. század eleji német elmélet a választottbírói tisztségnek nem a szerződéses jellegét, hanem a magánhivatali természetét emelte ki, amely a korabeli felfogástól jelentős mértékben különbözött. Ennek az elméletnek fontos képviselője volt Conrad Bornhak professzor és Otto Averdieck.³²⁵ Ezen felfogások szerint az, hogy a korabeli ZPO nem tartalmazott a római jogból ismert praetori ediktumhoz hasonló kényszerítést, azt is jelenti, hogy szerinte a választottbíró és a vitás felek között nincsenek magánjogi kötöttségek és kötelezettségek. Ebben a tekintetben nem lehet szerződés, mert az olyan szerződés, amely nem köti egyik szerződő felet sem, ellentmond a szerződés általános fogalmának, és ezért ezen elméletek magánjogi hivatalnak tekintették a választottbírói pozíciót (*Inhaber eines privaten Amtes*).

A fenti elméletek kritikájaként Jens Gal kiemeli, hogy az azonban, hogy a vitában részt vevő felek megállapodnak a választottbíróval, hogy jogvitájukban kötelező jelleggel döntsön, valójában nem tagadható. Ha azonban a felek közötti kölcsönös akaratmegegyezés alapján kötelezettség keletkezik, nehéz megkérdőjelezni e kötelezettség szerződéses jellegét, így itt a szerződés előfeltételei fennállnak.³²⁶

Németországban a választottbírárságra vonatkozó joganyag törvénye jelenlegi formájában 1998. január 1-jén lépett hatályba. E választottbírársági környezet alapján a választottbírói szerződés tipizálása kapcsán az mondható el, hogy alapvetően *sui generis* szerződésnek tekinthető. A német jog szerint a választottbíró megbízó szerződés a választottbíráskodással kapcsolatos szolgáltatásokra vonatkozó magánjogi szerződésnek minősül. Jens Gal kiemeli, hogy voltak kísérletek arra, hogy a szerződést akár vállalkozási szerződésnek (*Werkvertrag*), akár szolgáltatási szerződésnek (*Dienstvertrag*) minősítsék. Gal álláspontja szerint – melyet a *Dienstvertrag* vonatkozásában fejt ki – éppen a felelősségi szabályok azok, amelyek nem teszik lehetővé a választottbírársági szerződéseknek e kategóriák alá történő szubsumálását.

A szolgáltatási szerződés elutasításának másik oka a választottbíró felelőssége. A német jog nem ismeri el, hogy a választottbíró bármilyen hibáért felelősségre lehessen vonni, különösen ami a döntése helyességét illeti. Ha a választottbírársági szerződést rendes szolgáltatási szerződésnek tekintenénk, nehéz lenne megmagyarázni, hogy miért kellene eltérni a BGB 276. §-ának rendes felelősségi normájától.³²⁷

A német jog egyértelműen elválasztja a választottbíróval kötött alapszerződést a választottbírónak a választottbírársági eljárás belüli eljárási funkcióitól (beleértve a

³²⁵ Lásd: BORNHAK: *Schiedsvertrag und Schiedsgericht...* 1 – 46. o.; AVERDIECK: *Die Haftung des Schiedsrichters...*

³²⁶ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 28. o.

³²⁷ A BGB 276. §-a a szándékosságra, gondatlanságra vonatkozó általános szabályokat tartalmazza:

Lásd: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_276.html (A letöltés ideje: 2023. 04. 26.) A BGB 276. §-hoz a régebbi kommentár-irodalomból lásd különösen: WARNEYER: *Kommentar zum...* 475 – 483. o.

kötelezettségeket is). A német doktrína egyértelműen megkülönbözteti a felek és a választottbíró közötti szerződéses kapcsolatot a választottbíró eljárási funkciótól ("*Amt*"). Ez utóbbit a *lex arbitrii* szabályozza, és a választottbíró eljárási szerepére vonatkozik. Ha a felek nem állapodnak meg konkrét (intézményi) szabályokról, akkor a polgári perrendtartás 1034 - 1039. §-a alkalmazandó.

Fentiekkel kapcsolatban mindenképpen célszerű utalni Karl – Heinz Böckstiegel megállapítására, aki szerint a választottbírói megállapodásból, a választottbírói szabályokból és az alkalmazandó jogból eredő jogi keretet részben formálisan, részben minden esetben gyakorlatilag nem jogi keretek egészítik ki, amelyek betartását a felek és a gazdasági környezet elvárja, még akkor is, ha azok nem jogilag kötelező erejű kötelezettségek.³²⁸

A választottbíró szerződéses jogainak és kötelezettségeinek, valamint felelősségének feltételeinek és mértékének alapja a választottbírói szerződés, amelyet minden választottbíró a választottbírói eljárásban részt vevő valamennyi féllel köt.

A választottbírák immunitására, felelősségére vonatkozóan nincsenek külön szabályok a német jogban.³²⁹ A választottbírák a szerződésszegésért vagy a deliktualis magatartásért az általános német jogi rendelkezések alapján felelhetnek. A választottbírák általában felelősek a választottbírói szerződésük megszegéséért, jellemzően a következő esetekben: (i) olyan körülmények feltárásának elmulasztása, amelyek potenciálisan a pártatlanság és függetlenség hiányát eredményezhetik, (ii) indokolatlan késedelem, (iii) indokolás nélküli lemondás, (iv) vagy a titoktartás megsértése. A felek megállapodhatnak abban, hogy a választottbíró felelősségét a szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartásra korlátozzák. Ennek megfelelő szabályozás olvasható a DIS (*Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit*) Eljárási Szabályzatának 45. cikkelyében.³³⁰ E szabályozás lényege, hogy a választottbíráskodással kapcsolatos bármely más cselekményért vagy mulasztásért a választottbíró, a DIS, a DIS, annak törvényes szervei, alkalmazottai, valamint a DIS-hez kapcsolódó, a választottbírói eljárásban részt vevő bármely más személy nem felelős, kivéve a szándékos kötelezettségszegés vagy a súlyos gondatlanság esetét.³³¹

Említést érdemel ebben a körben, hogy Görögország új, 5016/2023. sz., a nemzetközi választottbírói eljárást szabályozó törvénye – melynek közzétételére 2023. február 4-én került sor – lényegében a német szabályozáshoz hasonló, ugyanakkor (az UNCITRAL

³²⁸ Lásd: BÖCKSTIEGEL: *Status, Aufgaben, Rechte...* 5. o.

³²⁹ Lásd: HOLTZMANN – NEUHAUS: *A Guide to the UNCITRAL...* 556. o.

³³⁰ Lásd: <https://www.disarb.org/werkzeuge-und-tools/dis-regeln> (A letöltés ideje: 2023. 04. 28.)

³³¹ A DIS 2018. évi Eljárási Szabályzatához lásd: HERTEL – KUPKA: *The DIS Rules of Arbitration...*

Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/02/15/new-dis-rules/> (A letöltés ideje: 2023. 05. 05.)

Mintatörvényben nem szereplő) konkrét szabályozást tartalmaz a választottbírói felelősség kapcsán,³³² mely szerint a választottbíró – kötelezettségei ellátása során – csak a szándékos kötelezettségszegésért vagy nagyfokú gondatlanságért lesz felelős.³³³ Ezt a görög választottbírói törvény 22. cikkelye tartalmazza, míg a 27. cikkely (4) bekezdése a választottbírói testület titkárságára is kiterjeszti.

A választottbírák ugyanolyan feltételek mellett felelnek a jogszabályok téves alkalmazásáért, mint a bírósági bírák (azaz, ha a téves jogalkalmazás szándékos bűncselekménynek minősül). A választottbíró elveiben a kötelmi jog általános szabályai szerint gondatlanságért is felelhet (pl. ha a ZPO 1036. §-ának megsértésével elmulasztja olyan körülmények feltárását, amelyek kétséget ébresztenek pártatlanságával vagy függetlenségével kapcsolatban, és ha ez többletköltséget vagy késedelmet okoz). A gyakorlatban az ilyen igények ritkák.³³⁴

A német jog csupán a BGB 839. §-ában rendelkezik a hivatali köteleességszegésért való felelősségről. A Szövetségi Legfelső Bíróság régóta fennálló gyakorlata szerint (BGHZ 42, 313) a választottbíró ugyanazokat a kiváltságokat élvezi, mint az állami bírósági bíró. A jogellenes döntések tekintetében a 839. § (2) bekezdése szerint, ha a bíró egy perben hozott ítéletével hivatali kötelességét megszegi, nem felel az ebből eredő kárért, kivéve, ha a köteleességszegés büntetőeljárással kikényszeríthető közbüntetéssel büntetendő. A bíró/választottbíró felelősségi privilégiumát tovább bővíti a 839. szakasz (1) bekezdése, amely szerint a gondatlanság csak akkor róható fel a bírónak/választottbírónak, ha a károsult fél más módon nem tud kártérítést szerezni. Nem keletkezik továbbá kártérítési kötelezettség, ha a károsult fél szándékosan vagy gondatlanságból elmulasztotta a kárt (tágan értelmezhető) jogorvoslással elhárítani.

Különleges probléma merül fel azokban az esetekben, amikor a választottbíró esetleges köteleességszegése a szerződéskötést megelőző szakaszban történik, azaz a potenciális választottbíró indokolatlan késedelemmel utasítja vissza a neki felajánlott funkciót, vagy hiányosan vagy helytelenül válaszol a szakmai képzettségére és/vagy esetleges elfoglaltságára vonatkozó kérdésekre. Az ilyen magatartás azt eredményezheti, hogy a választottbíró szerződése nem jön létre, de a választottbírói eljárás jelentős késedelmet szenved. Az is lehetséges, hogy a szóban forgó választottbíró később sikerrel perelik, miután kiderült, hogy

³³² Az 5016/2023. sz., a nemzetközi választottbíráskodásról szóló görög törvényről részletesen lásd: CALAVROS – PETROCHILOS: *Greece. A Pioneering...* 23 – 25. o.

³³³ Az új, a nemzetközi választottbíráskodásról szóló görög törvény angol nyelvű verzióját lásd: <https://files.lbr.cloud/public/2023-03/New%20ICA%20Act%20English%20Translation%20%28March%202023%29.pdf?VersionId=3qKg2IRd7wd3gbNNDLbhiP24uS8x7meT> (A letöltés ideje: 2023. 06. 20.)

³³⁴ Lásd: RÜCKTESCHLER – STOOS: *Die vorzeitige Beendigung...* 1517 – 1528. o.

félrevezető információkat adott. E példák mindegyikében a kifogásolt magatartás idején nem áll fenn szerződéses kapcsolat. A német jog szerint ezek olyan tényállások, amelyek a szerződéskötést megelőző felelősség szempontjából relevánsak lehetnek, különösen a *culpa in contrahendo* szempontja alapján

A német jog szerint a választottbíróval megkötésre kerülő szerződés általában mindkét féllel szerződéses viszonyt létesít.³³⁵ Burkhard Hess kiemeli, hogy a BGB 675., 611. és 427. §-a vonatkozik erre a szerződésre és maga is utal arra, hogy nem egyértelmű a német jogban, hogy a szerződés *sui generis* szerződésnek minősül-e.³³⁶ Hess szerint a helyzet analóg, amennyiben egy választottbírószági szervezetről van szó, mivel a szervezet a felek nevében köti meg a szerződést a választottbírákkal.³³⁷

A ZPO 2022. évi Kommentárja kiemeli, hogy a választottbíróársak nem tekinthetők egymás relációjában teljesítési segédeknek. Ha több választottbíró jár el tanácsban, akkor szokásos egyetemleges kötelezettség keletkezik (BGB 426., 840. §§).³³⁸

A büntető felelősségre vonás kapcsán a német jogban kiemelést érdemel, hogy a német büntető törvénykönyv büntetőjogi szankciókat állapít meg a passzív korrupciót (331. cikk (2) bekezdés), az aktív korrupciót (332. cikk (2) bekezdés) és az elfogultságot (336. cikk) elkövető választottbírókra.

4.1.2 A választottbírói felelősségre irányadó német joggyakorlat

A német legfelső bírósági joggyakorlat a választottbírószági megállapodást olyan magánjogi szerződésnek tekinti, amely a választottbíró általános kötelezettségét állapítja meg, hogy legjobb tudása szerint együttműködik a választottbírószági eljárásban, és a vitát a választottbírószági megállapodással összhangban rendezi.

A német joggyakorlatban egy olyan eset ismert, amelyben egy bíróság kártérítés megfizetésére kötelezett egy választottbíró (Hanseatisches Oberlandesgericht, Hamburg, 1960. december 8-i ítélet, 3 U 98/60).³³⁹ E döntés kimondta, hogy ha a választottbírószág német személyekből áll és Németországban ülészik, a német jogot kell alkalmazni kétség

³³⁵ Lásd: SCHLOSSER: *Das Recht der internationalen...*, 378 – 382. o.; SCHACK: *Internationales Zivilverfahrensrecht mit...* 491 – 492. o.

³³⁶ Lásd: HESS: *A German Perspective...* Lásd: <https://eapil.org/2021/04/12/a-german-perspective-on-jurisdiction-over-liability-claims-against-arbitrators/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 20.)

³³⁷ Lásd: STEIN – JONAS: *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, 17. margószám

³³⁸ Lásd: KRÜGER – RAUSCHER (hrsg.) *Münchener Kommentar...* Lásd: <http://beck-online.beck.de/Bcid/Y-400-W-MuekoZPO-G-ZPO-VOR-1-P-1034-GL-II-5> (A letöltés ideje: 2023. 05. 03.)

³³⁹ Lásd: ROWLEY – MENDELSON (ed.): *Arbitration World..* 100. o.

esetén a választottbírószagra. A választottbírószági eljárásra és a választottbírószági megállapodásra a német jogot kell alkalmazni, még akkor is, ha a választottbírószágnak esetleg külföldi jog szerint kell döntenie.

Érdemes utalni a német Legfelső Bíróság (*Bundesgerichtshof*) 1954. október 6-án hozott döntésére a BGZ 15,12 ügyben, melynek indokolása a jelenkori német joggyakorlatra is vélhetően hatással van.³⁴⁰ A Legfelső Bíróság indokolásában rámutatott arra, hogy az ítélezési tevékenysége tekintetében a választottbíró alapvetően az állami bíróhoz hasonló módon felel, ugyanakkor a bírói eljárásra vonatkozó felhatalmazottságát a felek által elfogadott választottbírószági szerződés adja. A bíróság utalt a BGB 839. § (2) bekezdésére. A kérdéses szakasz a hivatali kötelezettségszegéssel foglalkozik. A második bekezdés szerint, ha a tisztviselő az ügy elbírálása során hivatali kötelességét megszegi, az ebből eredő kárért csak akkor felel, ha a kötelességszegés bűncselekményt valósít meg. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a hivatal gyakorlásának kötelességszegéssel történő megtagadására vagy késedelmére. A bíróság álláspontja szerint a felek a választottbírákra szigorúbb felelősséget, mint a bírókra, nem akarhattak telepíteni és a választottbírákként eljáró személyek sem kívánták volna a tisztségüket úgy ellátni, hogy az a bírói felelősségnél szigorúbb felelősséget rójon rájuk.

A választottbírók azonban – miként a fentiekben említésre került – a német jog rendelkezéseivel összhangban szabadon tárgyalhatnak a felekkel előzetesen a felelősségük csökkentése érdekében.³⁴¹ A BGB 276. § (2) bekezdése lehetővé teszi a gondatlan magatartásért való felelősség kizárását. A szándékosságból eredő felelősség nem zárható ki.

Miként Jens-Peter Lachmann arra rámutat, hogy mivel a választottbírószági megállapodás szabadon tárgyalható, elvileg elképzelhető, hogy a német joggyakorlat által kimunkálnál is nagyobb mértékű felelősségcsökkentésben állapodjanak meg.³⁴² Lachmann a Holland Választottbírószági Intézet Választottbírószági Szabályzatára utal, az annak 61. cikkelyében szereplő felelősségkorlátozást hozva fel példaként. A 61. cikkely az alábbiak szerint rendelkezik.³⁴³ Megítélésünk szerint a 61. cikkely utolsó mondata érdemel külön figyelmet, melynek értelmében a Holland Választottbírószági Intézet, annak elnökségi tagjai, az alkalmazottjai (ide nem értve azonban magukat a választottbírákat) a felek által választottbírószági díjként, díjelőlegként letétbe helyezett összegnél magasabb összegért felelősek nem lehetnek.

³⁴⁰ A BGZ 15,12. sz. ügyben a német Legfelső Bíróság döntésének összefoglalóját a Steffen Lorscheider, a dortmundi SPIEKER & JAEGER Ügyvédi Iroda partner ügyvédje bocsátotta rendelkezésünkre.

³⁴¹ Lásd: THOMAS – PUTZO – REICHOLD – HÜSSTEGE: *Zivilprozessordnung. Kommentar*. 1260. o.

³⁴² LACHMANN: *Die Haftung des Schiedsrichters*.... 179. o.

³⁴³ Lásd: <https://www.nai-nl.org/downloads/NAI%20Arbitration%20Rules%20and%20Explanation.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 05. 05.) Lásd továbbá: LACHMANN: *Die Haftung des Schiedsrichters*.... 179 – 180. o.

Lachmann véleménye szerint ez a szabályozás a német jogban már nem nyerhetne alkalmazást. Ezzel kapcsolatban a BGB 276. §-ára utal, mivel a felek megállapodása a BGB 276. §-a kógens szabályának mondana ellent. Megítélésem szerint itt Lachmann a (3) bekezdésre utalhat, mely szerint az adós előzetesen nem mentesíthető a szándékos károkozással összefüggő felelősség alól. Lachmann álláspontja szerint a választottbírói tevékenység egyes szakaszai vonatkozásában meg lehet állapodni a felelősség korlátozásában, de a szándékos károkozásért való felelősség ekkor sem zárható ki.

Álláspontunk szerint jogilag nem feltétlenül kifogásolható, hogy az érintett peres felek és a választottbíró magánautonómiája alapján olyan szabályozásokban állapodjanak meg, amelyekkel a választottbírói tevékenység semmilyen szempontból nem privilegizált, azaz szigorú felelősségi szabályok érvényesülnek. Más kérdés, hogy a választottbíró jól teszi-e, ha vállalja az ezzel járó kockázatokat. Lachmann utal arra, hogy az ügyvédekkel szemben előterjesztett, az ügyvédi felelősséggel összefüggő keresetekkel kapcsolatban kialakult joggyakorlat azt mutatja, hogy a bíróságok objektív köteleességszegés esetén hajlamosak feltételezni egyszerű vagy akár súlyos gondatlanságot.

Jelentősebb lehet a választottbírói felelősség abban az esetben, ha a választottbírói késedelem oda vezet, hogy a késedelmesen meghozott ítéletet a marasztalt féllel szemben az időközben bekövetkezett fizetéseképtelensége okán vele szemben végrehajtani már nem lehet.

Lachmann azt is kiemeli, hogy vannak olyan, kifejezetten szoros határidőhöz kötött perek – például gazdasági társaság tagjainak kizárásával összefüggő választottbírói eljárások, melyek esetében a késedelem mérhető gazdasági hátrányt is eredményezhet. Ennek fényében a felelősségteljesen eljáró választottbírónak a kockázatértékelés (*Risikobewertung*) elve szerint minden egyes esetben meg kell vizsgálnia az előrelátható kockázatok nagyságrendjét és azt, hogy azok milyen mértékben valószínűsíthetőek.

Összességében kiemelhető, hogy a német joggyakorlatban a jogilag hibás döntésért való felelősséget a gyakorlatban ritkán érvényesítik a választottbírával szemben, illetve, hogy a marasztalásra irányuló választottbírói eljárásokban a német gyakorlatban az ritka, hogy a választottbírói késedelem vagy szerződésszegés okán az igényérvényesítés teljes mértékben kizárt lenne, ugyanakkor a késedelemből adódóan keletkezhettek a felek számára olyan többletköltségek, melyekért a választottbíró felelős lehet.³⁴⁴ Ehhez a felfogáshoz némiképpen

³⁴⁴ Lásd: LACHMANN: *Die Haftung des Schiedsrichters*.... 180. o.

hasonló álláspontot képvisel egy választottbíróági ügy kapcsán 1916-ban meghozott holland bírósági ítélet.³⁴⁵

Összefoglalva megállapítható, hogy a német jogban uralkodó álláspont az, hogy a választottbíróági szerződés aláírása alapján úgy kell értékelni a jogi helyzetet, hogy a felek a választottbíró felelősségét korlátozták, azaz ugyanazt a felelősségkorlátozást kell alkalmazni, mint az állami bírák esetében. Ez összhangban van a Német Legfelső Bíróságnak a BGZ 15,12. sz. ügyben hozott döntésében szereplő állásponttal, melyet a fentiekben elemeztünk részletesen. Ettől a korlátozástól azonban megállapodás útján – a felelősség kiterjesztése irányában – el lehet térni.³⁴⁶ Ez adott esetben – amennyiben a felek így állapodnak meg, és a választottbíró is elfogadja ezt – egy igen szigorú felelősségkiterjesztést jelenthet. Felelősségkiterjesztés hiányában ugyanakkor a választottbírák elsődlegesen bűncselekmény elkövetése esetén felelősek, illetve – egyes vélemények szerint – a szándékos kötelezettségszegésért is. Amennyiben a kötelezettségszegés a döntéshozatali folyamathoz képest járulékos jellegű, akkor az általános szerződési elvek szerint felelhet a választottbíró. E körben kell röviden említést tenni arról, hogy a Köbler és Traghetti ügyekben született ítéletek szerint a német bírák privilégiuma – az EU jog megszegéséért való állami felelősség vonatkozásában – nincs összhangban az EU jogával.³⁴⁷

4.2 Ausztria

4.2.1 A választottbírói felelősségre irányadó hatályos osztrák szabályozás

Ausztriában a jogviták választottbíróági úton történő rendezése jelentős múltra tekinthet vissza.³⁴⁸ Ausztriában a választottbíráskodásra vonatkozó alapvető szabályok – több európai jogrendszerhez hasonló módon – a polgári eljárást szabályozó törvényben találhatóak.³⁴⁹ Az

³⁴⁵ A *Hoge Raad* 1916. december 29-én meghozott ítéletét ismerteti: VAN DEN BERG: *Liability of Arbitrators...* 61. o.

³⁴⁶ Lásd: CEVC: *Civil Liability of...* 410. o.

³⁴⁷ Lásd: TERHECHTE: *Judicial Accountability and...* 313 – 339. o. A vonatkozó ügyeket lásd: *Case C-224/01 Köbler v Austria* (2003); <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0224> (A letöltés ideje: 2023. 07. 13.). *Case C-173/03 Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* (2006); <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:62003CC0173> (A letöltés ideje: 2023. 07. 13.). A *Köbler* ügy vonatkozásában összefoglalóan lásd továbbá: VARGA: *The Effectiveness of...*

³⁴⁸ A régebbi osztrák hazai és nemzetközi választottbíróági szabályozás tekintetében lásd különösen: FASCHING: *Schiedsgericht und Schiedsverfahren...*; Lásd továbbá: HANAUSEK: *Schiedsvertrag und Schiedsgericht...* Lásd továbbá: OPPENHEIM: *Választottbíróság Ausztriában.* 732 – 735. o.

³⁴⁹ Kiemelést érdemel ugyanakkor, hogy témánk vonatkozásában – az osztrák választottbíróági jog 2006. évi reformjáig – igen nagy jelentősége volt a polgári bíróságok joghatóságáról és hatásköréről szóló törvénynek is (*Jurisdiktionsnorm — Gesetz vom 1. 8. 1895 über die Ausübung der Gerichtbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtssachen*).

osztrák polgári eljárásról szóló törvény, a polgári perrendtartás, a *Zivilprozessordnung* (a továbbiakban: ZPO) 1898. január 1-jén lépett hatályba.³⁵⁰ A választottbíráskodással kapcsolatos joganyag első jelentős reformjára az 1983-ban megalkotott polgári eljárásjogi novellával került sor.³⁵¹ Az 1983. évi reform előkészítésében – mely reform a *Zivilverfahrens-Novelle 1983* elnevezést viseli – igen jelentős szerepet játszott Szász Iván professzor is, akinek tevékenysége Ausztriában nagy elismerést váltott ki.³⁵²

Az osztrák Parlament 2005 decemberében elfogadta a *Schiedsrechts-Änderungsgesetz 2006* elnevezésű törvényt, mely 2006. január 13-án került kihirdetésre, hatályba pedig 2006. július 1-jével lépett, szemben a korábbi 2006. január 1-jére tervezett hatályba léptetéssel.³⁵³ A hatályos választottbírási joganyag a ZPO 577 – 618. §§-aiban található.

A választottbíró felelőssége szempontjából kiemelkedő jelentőségű a törvény 594. § (4) bekezdése. Ezen szabályozás értelmében az a választottbíró, aki a kijelölés elfogadásával vállalt kötelezettségét nem vagy nem időben teljesíti, felelős a felekkel szemben a vétkes megtagadásával vagy késedelmével okozott kárért.³⁵⁴

E jogszabályhely az osztrák Polgári Perrendtartás korábbi 584. paragrafus (2) bekezdésén alapult, amely lényegileg hasonló rendelkezést tartalmazott. A választottbírák felelősek azért a kárért is, amely az indok nélküli hivatalukról történő lemondásuk következményeképpen keletkezik, ez – miként arra munkánk másik fejezetében utalunk nagy mértékben hasonlít azt angol szabályozáshoz.

Az osztrák Legfelső Bíróság egy 2005. június 5-én meghozott döntésében akként foglalt állást, hogy a Polgári Perrendtartás korábbi 584. paragrafus (2) bekezdésével az osztrák jogalkotó valójában szűkíteni akarta a választottbíró kontraktuális felelősségét, amely egyébként az osztrák polgári jog szerint nagyon széles lenne.

A Legfelső Bíróság fenti döntésében hangsúlyozta, hogy a választottbírák felelősek lehetnek az anyagi jog, illetve az eljárásjog megsértéséért is, de csak abban az esetben, amennyiben a

³⁵⁰ A ZPO vonatkozásában átfogóan lásd: FASCHING: *Zivilprozessrecht.*; FASCHING – KONECNY: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen.*; RECHBERGER: *Kommentar zur ZPO.*

³⁵¹ Az 1983. évi novellát megelőző osztrák választottbírási jogra összefoglalóan lásd: PETSCHKE – STAGEL: *Die österreichische Zivilprozeß.* 45 – 50. o.

³⁵² Ehhez lásd: www.ssd.com/files/tbl_s10News/FileUpload44/12373/Szasz.pdf. A 2012-ben elhunyt Szász Iván szakmai méltatását lásd különösen: KECSKÉS: *Prof. Dr. Szász Iván....* 1 – 2.o.

³⁵³ Vö.: BAIER – TROFAIER: *Austria.* 18. o.

³⁵⁴ Lásd ezzel kapcsolatban: BAIER – TROFAIER: *i. m.* 24. o.

meghozott ítélet az ennek megfelelő okokból érvénytelenítésre került rendes bíróság által.³⁵⁵ Ezen döntés szerint a választottbíróági ítélet érvénytelenítése a választottbíró felelősségének megállapítása szempontjából egy előfeltétel. Kiemelést érdemel, hogy az osztrák Legfelső Bíróság már egy 1929. évi döntésében kimondta azt, hogy a választottbíró felelősségének megállapításához a választottbíróági ítélet érvénytelenítése előfeltétel.³⁵⁶

Jenny Power a jelenleg hatályos osztrák választottbíróági szabályokhoz fűzött, 2006-ban írott kommentárjában felteszi azt a kérdést, hogy ez vajon a módosított, fentebb ismertetett 594. szakasz (4) bekezdése vonatkozásában szintén irányadó értelmezés-e.³⁵⁷ Jenny Power ugyanitt utal arra is, hogy az 594. szakasz (4) bekezdése kógens jogi normának számít, melytől a felek szerződésükben nem térhetnek el. Megemlíti, hogy az osztrák szerződési szabályok általános rendelkezései, valamint a vonatkozó esetjog alapján a felelősség korlátozása kizárólag a *public policy* korlátai között lehetséges.

Lájer Zsolt utal a korai osztrák esetjogi gyakorlatra, az osztrák Legfelső Bíróság OGH 1899. július 12-én meghozott ítéletére. Ezen ítélet szerint ismert, hogy az alapos ok nélkül lemondó választottbírónak a felek felé kártérítési kötelezettsége áll fenn.³⁵⁸

Az osztrák doktrína hagyományosan azt az álláspontot képviseli, hogy az eljárási hibák és a hibás ítéletek (amelyek a (korábbi) ZPO 584. szakaszának (2) bekezdése szűk szó szerinti hatályán kívül esnek) az általános kártérítési jog hatálya alá tartoznak. E tekintetben az osztrák elmélet – a legtöbb kontinentális jogi jogrendszerrel összhangban – elsősorban a szerződéses álláspontot képviseli, amely szerint a választottbíróági eljárás lefolytatása során elkövetett hiba szerződésszegésnek minősül, és a választottbírák mint díjazott szolgáltatók a rendes szerződési jog alapján felelősek az ilyen jogsértésekért. Ugyanakkor a bírói immunitási jog doktrínája, amelyet Ausztriában a közhivatali felelősségről szóló törvényben rögzítenek (1948. évi *Amthftungsgesetz*), analógia útján a választottbírókra is vonatkozhat, olyan módon, hogy jelentősen korlátozza a választottbírók súlyos gondatlansággal kapcsolatos kitétségét.³⁵⁹ Van olyan álláspont, amely szerint a választottbíró felelőssége az eljárási hibák és a hibás ítélet vonatkozásában a szándékosságra vagy a súlyos gondatlanságra korlátozódik.³⁶⁰ Gschnitzer és szerzőtársai arra mutatnak rá, hogy egyetemleges (együttes)

³⁵⁵ Az OGH 6.6.2005 9 Ob 126/04a határozatot lásd: https://rdb.manz.at/document/ris.jur.JJR_20050606_OGH0002_0090OB00126_04A0000_001 (A letöltés ideje: 2023. 03. 21.)

³⁵⁶ Az OGH, ZBI 1929, Nr. 79. sz. ítélet bemutatását lásd: GAL: *Die Haftung des...* 236. o.

³⁵⁷ Lásd: POWER: *The Austrian Arbitration Act*. 62. o.

³⁵⁸ Lásd: LÁJER: *A választottbíró jogviszonyainak...* 183. o.

³⁵⁹ Lásd: SCHWARZ – KONRAD: *The New Vienna Rules*. 620 – 621. o.

³⁶⁰ Ezt Werner Melis egy 1990-ben – tehát a jelenleg hatályos szabályok előtt – írt cikke rögzíti. Lásd: MELIS: *Austria*. 18 – 19. o. A közelmúltban – 2022. szeptember 21-én – elhunyt Werner Melis volt az Osztrák Szövetségi Gazdasági Kamara Nemzetközi Választottbíróági Központjának (VIAC) alapítója, elnöke, majd tiszteletbeli elnöke, az ICCA főtitkára, majd tiszteletbeli alelnöke, 1985 és 2002 között pedig többek között a

kötelem (*Gesamtobligationen*) esetén a választottbíróági szerződés perszonális, egyénenkénti hatállyal bír.³⁶¹

A Ludwig Boltzmann Intézet választottbíróági jogalkotásról szóló szakértői tervezete a ZPO 584. § (2) bekezdésének a) pontját pótlás nélkül törölni kívánta, mivel a választottbíró felelősségének és egy esetleges privilégiumnak a kérdése tisztán magánjogi kérdés, és így nem tartozik a polgári perrendtartásba.³⁶²

Az osztrák tételes választottbíróági jogi szabályozásban fellelhető egy másik olyan jogszabályhely, amely alkalmasint a választottbíróági felelősség esetleges megállapítása szempontjából lényeges lehet. A ZPO jelenleg hatályos 610. szakasza az ítélet felek részére történő kézbesítésétől számított négy hetet biztosít – a felek ellenkező megállapodásának hiányában – arra, hogy a felek a választottbíróaságtól az ítélet kijavítását kérik például számítási hiba miatt, avagy az ítélet magyarázata, kiegészítő ítélet meghozatala céljából kérelmet terjesszenek elő. A 610. szakasz (3) bekezdése a választottbíróaság számára négy hetet biztosít az ítélet kijavítása vagy magyarázata és nyolc hetet a kiegészítő ítélet meghozatalára. Ezzel kapcsolatban Jenny Power megjegyzi, hogy az ítélet kijavítására, magyarázatára vagy a kiegészítő ítélet meghozatalára nyitva álló határidők nem jogvesztőek, ha a választottbíróaság túllépi ezeket a határidőket, általában semmilyen jogkövetkezménye nem lesz. Egyes esetekben, ha a fél a választottbíróasági ítélet kiegészítését kérelmezi, és ahhoz további bizonyítás felvétele szükséges, nem is lehetséges ezen határidő betartása. Ugyanakkor az, hogy a választottbírói testület mennyiben felel meg e határidőknek, meghatározó lehet abból a szempontból, hogy a választottbíróaság a kötelezettségeinek haladéktalanul, késedelem nélkül tett-e eleget az 590. szakasz (2) bekezdése szerint.³⁶³ Ennek megfelelően a 610. szakasz (3) és (4) bekezdésében meghatározott határidők egyfajta viszonyítási alapként szolgálhatnak a választottbírákkal szemben a késedelmes döntéshozatal következtében előterjesztett kárigények vonatkozásában.³⁶⁴

Mint ismeretes, a legtöbb intézményi választottbíróasági szabályzat előírja a választottbírák felelősségének korlátozását. A Bécsi Nemzetközi Választottbíróasági Központ (VIAC) választottbíróasági szabályzatának 46. cikke szerint a választottbírák felelőssége "a jogilag megengedett mértékben" kizárt.

Londoni Nemzetközi Választottbíróaság (LCIA) alelnöke. Werner Melis méltatását lásd: https://www.viac.eu/images/presidium/Werner_Melis_Obituary_September_2022.pdf (A letöltés ideje: 2023. 04. 06.)

³⁶¹ Lásd: GSCHNITZER: *Österreichisches Schuldrecht*... 254. o.

³⁶² Lásd: LIEBSCHER: *Austria adopts the*... 534 – 535. o.

³⁶³ Az 590. szakasz szövegét lásd: <https://www.viac.eu/de/schiedsverfahren/inhalte/schiedsrecht-2013#VorzeitigeBeendigung> (A letöltés ideje: 2023. 03. 27.) Lásd továbbá: OBERHAMMER: *Entwurf eines neuen*... 128. o.

³⁶⁴ Lásd: POWER: *The Austrian Arbitration Act*. 107. o.

4.2.2 A választottbírói felelősségre irányadó osztrák joggyakorlat

Az osztrák Legfelső Bíróság által a választottbírói felelősség kérdésében hozott fontos és érdemi ítélet 2016 márciusából származik. (OGH, 2016.03.22., 5 Ob 30/16x). A szóban forgó ügyben a választottbírói szerződés csak súlyos gondatlanság esetén írta elő a választottbírák felelősségét, valamint abban az esetben, ha a döntést az osztrák polgári perrendtartás 611. szakasza alapján sikeresen érvénytelenítették, ezzel egyébként választ adva Jenny Power fent említett, a jelenleg érvényes választottbírószabályok hatályba lépését követően közvetlenül megjelentetett kommentárjában felvetett kérdésekre.

Az osztrák jog szerint tehát a választottbírószabályi ítélet sikeres érvénytelenítése általában a választottbíró felelősségének *conditio sine qua non*-ját képezi, kivéve, ha az osztrák polgári perrendtartás 594. § (4) bekezdésének kifejezett esete alkalmazandó (az a választottbíró, aki a kinevezés elfogadásával vállalt kötelezettségeinek nem, vagy nem időben tesz eleget, a felekkel szemben felel minden olyan kárért, amelyet a vétkes elutasításával vagy késedelmével okozott).³⁶⁵

Az osztrák joggyakorlat szerint a sikeres érvénytelenítés követelménye megerősíti a választottbírószabályi határozatok jogerős és kötelező erejét, amelyet aláásna, ha a feleknek lehetőség nyílna egyfajta ismételt igényérvényesítésre azáltal, hogy a választottbírákat állítólagosan hibás döntésekért felelősségre vonják.

Megjegyzendő, hogy az osztrák választottbírószabályi szakirodalomban a fenti kérdéssel kapcsolatban több, egymásnak ellentmondó véleményt találunk. Miként azt dolgozatunk egy másik fejezetében kifejtjük, Christian Hausmaninger kifejezetten azon a véleményen van, hogy a választottbírák felelősségre vonásának a választottbírószabályi ítélet érvénytelenítése előfeltétele.³⁶⁶ A régebbi, XX. század eleji szakirodalomban Heinz Weinmann véleménye szerint az osztrák ZPO korábbi 584. § (2) bekezdésében szabályozott (fent részletezett) felelősségen túlmenően (ahol is a választottbírószabályi ítélet érvénytelenítése alapvetően nem szükséges előfeltétel) nem szükséges további feltételeket támasztani a felelősség megállapításához, azaz a sikeres érvénytelenítés nem szükséges előfeltétel, Weinmann a felelősséget bármilyen hiba esetén lehetővé kívánta volna tenni.³⁶⁷

³⁶⁵ Ezen ügy elemzéséhez lásd: LUKIC – GRILL: *Arbitrators' Liability...*

Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2016/09/01/arbitrators-liability-austrian-supreme-court-reconfirms-strict-standards/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 12.)

³⁶⁶ Lásd: HAUSMANINGER: *Civil Liability of...* 48. o.

³⁶⁷ Lásd: WEINMANN: *Die Verfassung der privaten...* 67. o.

A tekintélyes osztrák perjogász, Hans Fasching álláspontja az, hogy a felelősség csak akkor lehetséges, ha a kötelezettségszegésben a szándékosság vagy a nagyfokú gondatlanság fennállása mellett egyidejűleg megsemmisítési ok vagy végrehajtási akadály is fennáll.³⁶⁸

Jens Gal monográfiájában kiemeli, hogy mindazonáltal ezt a korábban uralkodó, a felelősséget a szándékosságra és a gondatlanságra korlátozó véleményt a kötelezettségszegésért való felelősséget a Legfelső Bíróság erre épülő 2005-ös döntése erősen megingatta, ha nem is degradálta egy csapásra kisebbségi véleménnyé.³⁶⁹

4.3 Franciaország

4.3.1 *A választottbírói jogviszonyra, felelősségre irányadó francia elméletek és a vonatkozó szabályozás bemutatása*

A francia jogirodalomban és jogi szabályozásban is többfajta megközelítést olvashatunk a választottbírói jogviszony természetéről vonatkozásában. Természetesen a XIX. században találunk olyan elméletet, amely a megbízási jogviszony szabályai szerint írja le a választottbírói jogviszonyt. A *Code civil* ma is hatályos, 1984. cikkelye határozza meg a megbízást.³⁷⁰ A rendelkezésből kitűnik, hogy a megbízás és a meghatalmazás közösen kerül szabályozásra, azzal, hogy a szerződés alapján a megbízott a megbízó javában és nevében (*pour le mandant et en son nom*) tesz meg valamit. Francois Collart Dutilleul és Philippe Delebecque a megbízási jogviszonynak éppen eme mozzanatát hangsúlyozza, mely szerint a megbízott más javára, más nevében jár el, és ebből kifolyólag a megbízott képviselőjének tekinthető.³⁷¹

Mindez azonban a választottbírói tevékenység azon elemére, amely az ítélet meghozatalára vonatkozik, kevésbé alkalmazható, hiszen az ítélet – a választottbírói eljárás kontradiktórius jellegéből adódó módon – már nyilvánvalóan nem mindkét fél véleményét, akaratát tükrözi.³⁷² Ezzel kapcsolatban Jens Gal monográfiájában a *Cour de Cassation* (Legfelső Bíróság) 1838. évben a *Parquin et Ducros v. Salmon* ügyben meghozott ítéletére

³⁶⁸ Lásd: FASCHING: *Schiedsgericht und Schiedsverfahren...* 73. o.

³⁶⁹ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 242. o.

³⁷⁰ A Code civil hatályos szövegét lásd: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006445236 (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)

³⁷¹ Lásd: DUTILLEUL – DELEBECQUE: *Contrats civils...* 434. o.

³⁷² Lásd: CLAY: *L'arbitre*. 1023. o.

utal, amely egyértelműen kimondja azt, hogy a választottbíró bírói funkciókat lát el, és ekként nem a felek meghatalmazottja.³⁷³

A XX. század második felében kialakuló francia esetjog már inkább a választottbíró tisztségének kontraktuális koncepcióját alkalmazza, erre a következtetésre jutott 1960. január 29-én a *Cour de Cassation* a *Veuve J. Houdet et Fils v. Chambre arbitrale de l'union syndicale de grains et farines de Bordeaux* ügyben.³⁷⁴ A későbbiekben bemutatásra kerülő ügycsoportban, a *Raoul Duval v. van Luijk* ügyben a *Tribunal de Grande Instance de Paris* a választottbírói szerződést *contrat de prestation de service à titre onéreux*-nek tekintette. A szolgáltatásnyújtásra vonatkozó szerződést a *Code Civil* 1710. cikke "*louage d'ouvrage*"-ként (bérmunka) határozza meg. Ez egy olyan megállapodás, amelyet általában ellenszolgáltatás fejében két fél, a szolgáltató és a megrendelője között kötnek, és amely jogokat és kötelezettségeket keletkeztet közöttük.

Miként azt Francois Collart Dutilleul és Philippe Delebecque kiemelik, az ítélkezési gyakorlat fokozatosan kialakította a közös érdekű megbízás, azaz az együttműködésre vonatkozó megbízás fogalmát, amelynek lényegi eleme, hogy a megbízott a megbízó és a saját érdekében is eljárjon. A *mandat d'intérêt commun* tipikus felhasználási területei például egyes mellékmebízások voltak, amelyek a fő szerződésből voltak levezethetőek: a biztosítónak a biztosítási kötvény védelmi záradéka alapján adott megbízás, hogy az eljárást a nevében lefolytassa; a bankárnak adott megbízás, hogy egy pénzüsszeget beszédjen, azzal a lehetőséggel, hogy a beszédett összegből jutalékot vonjon le.³⁷⁵ Érdemes ugyanakkor utalni arra, hogy a *Cour de Cassation* 1984. március 14-i döntése szerint például az ingatlanközvetítő részére adott megbízás nem tekinthető közös érdekből adott megbízásnak.³⁷⁶ Ebből is kitűnik az, hogy a *mandat d'intérêt commun* a választottbírói jogviszony sajátosságainak alapvetően nem felel meg.

Eric Robine tanulmányában azt a kérdést is felteszi, hogy a választottbírói jogviszony megbízási szerződésnek vagy esetleg vállalkozási jellegű jogviszonynak tekinthető, melyre a *Code civil* 1787 és azt követő cikkelyei irányadóak. Ezzel kapcsolatban utal arra, hogy amíg a francia jog szerint a megbízott egyértelműen a megbízó érdekében és nevében jár el, addig a vállalkozási jogviszony vonatkozásában ez alapvetően nincsen így, azaz a megrendelőt a vállalkozó szerződéses jognyilatkozatai rendszerint nem kötik, míg megbízási szerződés esetében ilyen jellegű kötöttségek a megbízott által tett aktusok esetében a megbízó irányában fennállhatnak. A megbízási szerződéssel fennálló probléma vonatkozásában Robine utal arra továbbá, hogy a *Code civil* 2004. cikkelye szerint a megbízási szerződés a megbízott által

³⁷³ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 75. o.

³⁷⁴ A *Cour de Cassation* a *Veuve J. Houdet et Fils v. Chambre arbitrale de l'union syndicale de grains et farines de Bordeaux* ügy leírását lásd: FORNBACHER – KNIEL: *Judicial Immunity versus...* 217. o.

³⁷⁵ Lásd: DUTILLEUL – DELEBECQUE: *Contrats civils...* 457. o.

³⁷⁶ A *Civ. 1re*, 14 mars 1984. döntésről lásd: LUCAS: *Code civil...* 1063. o.

bármikor felmondható. Ugyanakkor, amennyiben mindkét fél kiköti a választottbíróvási megállapodásban valamelyik választottbíróvási intézmény eljárását, akkor egyik fél ezen választottbíróvási intézmény előtti eljárást, az eljárási szabályok alkalmazását a másik fél jóváhagyása nélkül nem utasíthatja vissza. Ebből az érvelésből is az tűnik ki, hogy Eric Robine véleménye az, hogy a választottbíróvási jogviszony *sui generis* szerződésnek tekinthető.³⁷⁷

Fentiekkel kapcsolatban fontosnak tűnik kiemelni, hogy egyes korábbi bíróvási határozatok szerint a választottbíró kinevezését és így a tisztség létrehozását vagy döntéshozatali jogkörét is a választottbíróvási megállapodás határozza meg.

Hasonló, de nem teljesen azonos álláspont olvasható ki az Emmanuel Gaillard és John Salvage által szerkesztett alapvető jelentőségű szakkönyvből (*Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration*).³⁷⁸ Ezen megállapításból az tűnik ki, hogy a szakkönyv szerzőinek felfogásában a választottbíróvási jogviszony hibrid természetű, a szerződésből ered, de a célja egy bíróvási tevékenység. Ebből, illetve a fent hivatkozott álláspontokból kifolyólag a jelenlegi francia jogfelfogás szerint a választottbíróvási szerződés *sui generis* szerződésnek tekinthető, mely legközelebb a megbízási szerződéshez áll. Philippe Fouchard egy 1995-ben megjelent tanulmányában maga is megjegyzi, hogy az, hogy a választottbírói tisztség szerződéses eredetű, ma már nem lehet kétséges, ugyanakkor a szerződés sajátosságai okán nem lehet a megbízási szerződéssel azonosítani, vagyis Fouchard professzor is lényegében *sui generis* szerződésnek tekinti.³⁷⁹

A francia választottbíróvási joganyag 1980-ban teljes átalakításon esett át a hazai választottbíráskodás és 1981-ben a nemzetközi választottbíráskodás tekintetében, hogy összeegyeztethető legyen a korszerű nemzetközi választottbíróvási gyakorlat szükségleteivel. Huszonöt évvel később a *Comité français de l'arbitrage* új szabályozási keretet javasolt a francia választottbíróvási jognak a választottbíróvási fejlesztése érdekében. Ennek az erőfeszítésnek az eredménye 2011. január 13-i módosításban ölt testet, amely a polgári perrendtartás 1442-1527. cikkére vonatkoztak, és 2011. május 1-jén léptek hatályba.³⁸⁰

Miként azt egy 2021-ben megjelent tanulmányában Loretta Malintoppi kiemeli, Franciaországban a választottbírói felelősség nagyon sok tudományos vita tárgya volt és a bírói jogalkalmazás is sokszor foglalkozott. Malintoppi álláspontja szerint az első benyomás a francia jogról e tekintetben az, hogy a választottbírák nem élveznek olyan széleskörű immunitást, mint más, elsődlegesen angolszász jogrendszerű országokban. Malintoppi ezzel

³⁷⁷ Lásd: ROBINE: *The Liability of Arbitrators*... 327 – 328. o.

³⁷⁸ Lásd: SAVAGE: *Fouchard, Gaillard, Goldman on*... 607.o.

³⁷⁹ Lásd: FOUCHARD: *Relationships Between the*... 12. o.

³⁸⁰ Lásd: CASTELLANE: *The New French Law*...371. o.; CLAVIÈRE-SCHIELE – DAMÉ – NATHAN – TOUZET – GRIVNOVA: *French case law on*... Lásd: <https://journal.arbitration.ru/reviews/french-case-law-on-arbitration-in-depth-review/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 29.)

nem ért egyet, a bírói gyakorlat kapcsán pedig azt emeli, ki, hogy az hagyományosan a választottbírói felelősség kettős karakterére fókuszál, egyfelől a bírói küldetésből származó kötelezettségekre, másfelől pedig a megbízási jogviszonyra, amely a választottbírói tisztség elfogadásából vagy a választottbírói kijelölésből származik. A bírói szerep vonatkozásában a választottbíró felelősségét kiváltó mozzanat a csalárd eljárás vagy a nagyfokú gondatlanság lehet.³⁸¹

A választottbírói felelősség francia megközelítése a francia választottbíróra jelentősebb felelősséget telepít, mint az angol és az amerikai jog. Mivel a választottbírói felelősség a legtöbb esetben a bírói immunitáson alapul, fontos először megvizsgálni Franciaország megközelítését a bírói immunitással kapcsolatban. Franciaországban azonban nincs közvetlen kapcsolat a bírói immunitás és a választottbírák és intézmények immunitása között.

Nagyon szűk kivételtől eltekintve történetileg a francia bírák nem voltak személyesen felelősek a bírósági cselekményekért, kivéve a polgári perrendtartás 505. és azt követő cikkeinek rendelkezései szerint. A francia *prise de partie* doktrína négy olyan körülményt írt elő, amelyek esetén a bíró személyesen felelős.³⁸² Bár ez a rendszer lehetővé tette a bíróval szembeni kártérítési igényt, a szigorú eljárási követelmények gyakorlatilag megtagadták alkalmazhatóságát.

Jean-Louis Delvolvé kiemeli, hogy alapvetően két kérdést szükséges vizsgálni az ilyen jellegű ügyekben, egyfelől azt, hogy mennyiben sérül a bírói függetlenség elve, amennyiben a perben sikert el nem érő felek a bírakkal szemben túl könnyen lehet pert kezdeményezni, illetve annak figyelembevétele, hogy minden olyan keresetet meg kell akadályozni, amely a bíró tekintélyének (*l'autorité de la chose jugée*) megkérdőjelezésére, lényegében a *res judicata* elvének megsértésére irányulna.³⁸³

A törvényt 1972-ben megreformálták, hogy lehetővé tegyék a felelősségre vonást *faute lourde* (súlyos gondatlanság) vagy *deni de justice* (az igazságszolgáltatás megtagadása) esetén. Az 1972. július 5-én elfogadott *Code de l'organisation judiciaire* L141-1. cikkelye állapítja meg az állam felelősségét a *faute lourde*, illetve a *déni de justice* esetében.³⁸⁴

A francia jog azt a szemléletet fogadta el, hogy a bíró hibája az igazságszolgáltatási rendszer hibája, és ezért az államnak kell kártérítést fizetnie, nem pedig a bírónak. A súlyos

³⁸¹ Lásd: MALINTOPPI: *Don't Shoot the Sheriff...* 496. o.

³⁸² A négy körülmény az alábbiak szerint határozható meg: (i) ha a bírát csalásban, sikkasztásban bűnösnek találták, (ii) ha külön törvény határozta meg a *prise a partie* alkalmazhatóságát, (iii) ha egy speciális jogszabály írja elő a bírói kártérítés kötelezettségét, (iv) illetve, ha a *déni de justice*, azaz az igazságszolgáltatás megtagadásának esete áll fenn.

³⁸³ Lásd: DELVOLVÉ: *France*. 30. o.

³⁸⁴ Lásd: A *Code de l'organisation judiciaire* L141-1 cikkelye. E rendelkezés szerint az állam köteles megtéríteni az igazságügyi szolgáltatás hibás működéséből eredő károkat. Külön rendelkezések kivételével ez a felelősség csak súlyos gondatlanság vagy az igazságszolgáltatás megtagadása esetén áll fenn. Lásd: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000033458641 (A letöltés ideje: 2023. 06. 26.)

gondatlanság a *Cour de Cassation* joggyakorlata alapján úgy határozható meg, hogy az olyan kirívó hiba, amelyet egy észszerűen lelkiismeretes bíró nem követett volna el.³⁸⁵ Az igazságszolgáltatás megtagadása az, ha a bíró megtagadja az ítélethozatalt, amikor az ügy már döntésre készen áll. Összefoglalva, a francia jog kimondja, hogy a bíró felelősségre vonható, de csak nagyon szűk körben. Ezért a bíró személyesen felelhet a bírói feladatai ellátása során elkövetett hibáért. Az állam, mint az igazságszolgáltatási rendszer quasi „garanciavállalója”, helyt áll, és megtéríti az okozott kárt.

A választottbírák felelőssége a bírákéhoz hasonló, bár a választottbírói felelősség francia megközelítése megkülönböztethető a bírói felelősség megközelítésétől, ugyanis a bírakra vonatkozó jogszabályok nem vonatkoznak a választottbírákra.

A választottbírói felelősség attól függhet, hogy a bíróság a választottbíró kötelezettségeit *obligation de résultat*-nak (eredményre vonatkozó kötelezettség) vagy *obligation de diligence*-nek (gondossági kötelelem) tekintjük. A választottbíró szerződéses felelősséggel tartozik, ha a kinevezését követően és kötelezettségeinek teljesítése előtt lemond, *déni de justice*-t követ el, nem hoz döntést a szerződéses határidőn belül, elfogultság, gondatlanság vagy a titoktartás megszegése miatt. Bár a felelősség vagy annak kizárásának indoklása és alapja eltérő, a francia jog a gyakorlatban közel áll az angol állásponthoz. A választottbíró mentesül a felelősség alól a döntése tekintetében.

Az angol joggal ellentétben – amely, mint azzal dolgozatunk egy másik fejezete foglalkozik, lényegében a minősített immunitás (*qualified immunity*) elve szerint szabályoz – azonban Franciaországban a választottbíró szerződéses felelősséggel tartozik a *faute lourde*, azaz bármely olyan súlyos vagy szándékos hiba esetén, amely miatt a választottbíró nem teljesíti szerződéses kötelezettségeit. Ezt az álláspontot a francia szakirodalomban több neves szerző is osztja. René David álláspontja az, hogy egy választottbírával szemben, pusztán azért, mert jogilag téves ítéletet hozott, nem lehet felelősségre vonásra irányuló eljárást kezdeményezni, mivel ezen pereskedési lehetőség megnyitása a választottbírói ítéletek végleges jellegének megzavarásához vezethet.³⁸⁶

Természetesen a francia esetjogban az igazságszolgáltatás keretei között tanúsított *faute lourde* magatartásra az állami bírakkal kapcsolatban is találunk lényeges ügyeket. A *faute lourde* megállapításra került például a Marseilles-i Törvényszék (*Tribunal Judiciaire de Marseilles*) 1980. október 1-jén meghozott határozatában, ahol is egy vizsgálóbíró (*juge d'instruction*) egy büntetőeljárás során az eljárási szabályokat nem vette figyelembe és egy olyan szakértőt rendelt ki, aki csalárd módon járt el.³⁸⁷ A *Conseil d'Etat* az ún. *Darmont*

³⁸⁵ Lásd: *Cass.Civ.I. 13.10.1953*. A jogesetet bemutatja: RASMUSSEN: *Overextending Immunity: Arbitral Institutional Liability...* 1860. o.

³⁸⁶ Lásd: DAVID: *L'arbitrage dans le...* 381. o. René David könyvéről írott ismertetést lásd: BELLET: *René David: L'arbitrage dans le...* 1295 – 1297. o.

³⁸⁷ Lásd: DELVOLVÉ: *France*, 31. o.

ügyben azt mondta ki, hogy a közhatalmi szervek felelősségét szabályozó általános elvekkel összhangban van az, hogy egy közigazgatási bíróság által az igazságszolgáltatási tevékenysége során elkövetett *faute lourde* olyan természetű, amely a kártérítéshez fűződő jogosultságot hozhat létre.³⁸⁸

Jean Louis Delvolvé megállapítása az, hogy teljesen egyértelműnek tekinthető, hogy a rendelkezésre álló határidőn belül a választottbírósági ítélet meghozatala eredményfelelősségi kérdésnek tekinthető. Utal ezzel kapcsolatban arra, hogy ennek elmulasztásáért a választottbíró felelősséggel kell, hogy tartozzon, ugyanakkor álláspontja szerint az, hogy egy valóban érvényes ítéletet hozzon, eredményfelelősségi kérdésnek nem, csak gondossági kötelemnek tekinthető. Ezzel kapcsolatos indokként a többi szellemi tevékenységre (például ügyvédi hivatás gyakorlása, orvosi tevékenység ellátása) utal, ahol is a szellemi tevékenységgel kapcsolatos eredmény bekövetkezte – azaz például a sikeres perképviselő vagy a beteg meggyógyítása – nem garantálható.³⁸⁹ Ezzel szemben az újabb szakirodalomban például Dario Alessi (miként arra dolgozatunk egy másik fejezetében utalunk) azt az álláspontot képviseli, hogy a választottbíró eredménykötelezettségét képezi az, hogy az általa meghozandó ítélete a választottbíráskodás székhelyén és – amennyiben ismert – az ítélet végrehajtásának lehetséges helyszínein végrehajtható kell, hogy legyen.³⁹⁰ Miként arra a svájci joggal foglalkozó fejezetben kitérünk, van olyan szakirodalmi álláspont (Nadia Smahi), mely szerint a választottbíró ítéletét a választottbírósági megállapodással és az alkalmazandó joggal összhangban kell meghozni.³⁹¹ Ezen utóbbi feltétel, ha a végrehajthatóság fogalmát *expressis verbis* nem is mondja ki, de az eredményfelelősséget csupán az ítélet meghozatala kötelezettségéhez képest tovább árnyalja. A jelen munka végén szereplő, *de lege ferenda* javaslat megfogalmazása során az ítélethozatallal kapcsolatos felelősségi szabályok esetében ezen – egymástól eltérő – elméleti álláspontokra is figyelemmel voltunk.

4.3.2 A választottbírói felelősségre irányadó francia joggyakorlat

Egy 1960-ban eldöntött ügyben, a korábban már hivatkozott *Veuve J. Houdet et Fils v. Chambre arbitrale de l'union syndicale de grains et farines de Bordeaux* peres ügyben (1960. január 29.) a *Cour de Cassation* a választottbírói jogviszony értelmezésének egy, a fent bemutatott elméletektől kissé eltérő aspektusát emelte ki azzal, hogy akként rendelkezett,

³⁸⁸ A CE Ass. 29 December 1978, Darмонт, no. 96004. ügyre vonatkozóan lásd: BELL – LICHÈRE: *Contemporary French Administrative*... 247. o. A Bell – Lichère szerzőpáros utal munkájában arra, hogy a *Conseil d'Etat* döntése közvetlenül nem alkalmazható a közigazgatási jogban.

³⁸⁹ Lásd: DELVOLVÉ: i. m. 35 – 36. o.

³⁹⁰ Lásd: ALESSI: *Enforcing Arbitrator's Obligations*... 766. o.

³⁹¹ Lásd: SMAHI: *The Arbitrator's Liability and*... 885. o.

hogy mivel a választottbíró hivatala nem közhivatal, ezért az állami felelősség azon szabálya, mely a bírákra mint a közhatalom gyakorlóira vonatkozik, választottbírák esetében nem alkalmazható, ezért a választottbírói tevékenységgel okozott kár esetében a választottbíróval szemben elviekben vagy a deliktuális vagy a szerződéses felelősség szabályai szerint lehet fellépni.³⁹² Ezen ítélet vonatkozásában jegyzi meg Christopher R. Seppala, hogy bár a választottbíró által okozott kár esetében nem az állami kárfelelősség szabályait kell megítélni, a jogalap, ami alapján a károkozás fennállása elbírálható, azonos a bírákra vonatkozó szabályokkal, ennek megfelelően Seppala a csalárd eljárást, a komoly szakmai hibát (*faute lourde professionnelle*) és a korábban már említett *deni de justice* fogalmát sorolja ide.³⁹³

Érdemes kiemelni továbbá a francia esetjogból az 1978-ban, a *Florange v. Brissart et Corgie* (27. 09. 1978., No. 482/77.) ügyben hozott ítéletet, mely alapvetően a választottbírák felelősségét korlátozza a csalással, megtévesztéssel vagy az egyik féllel való összejátszással egyenértékű súlyos jogsértés esetén, azaz egyébként nem látja megállapíthatónak a választottbíró felelősségét.³⁹⁴ Ezzel kapcsolatban emeli ki Karl Pörnbacher és Inken Knief, hogy a választottbírói felelősség korlátozása a francia jogban akkor merül fel elsődlegesen, ha a hiba alapvetően a döntéshozatali folyamatban jelentkezik.³⁹⁵ A döntéshozatali folyamaton túlmenően a választottbíró felelőssége úgy tűnik, hogy nem korlátozható, azaz ezekben az esetekben a szerződéses felelősségi szabályok szerint felelnek.

A szerzőpáros ezzel kapcsolatban a Párizsi Fellebbviteli Bíróság 1992. július 2-án, a *Raoul Duval v. Mercuria Sucden* ügyben hozott döntésére utal, melyben a bíróság a választottbírákat felelősnek találta olyan tények és körülmények feltárása elmulasztásában, melyek függetlenségük és pártatlanságuk tekintetében kételyekhez vezethettek. Ebben a jogesetben az egyik fél a választottbíró felelősségét vetette fel a függetlenségi és pártatlansági kötelezettsége megsértése miatt. A választottbíróvási testület elnökét az egyik fél az ítélet aláírásának napját követően szerződéses jogviszonyban alkalmazta.³⁹⁶ A választottbíróvási eljárás során a választottbíró nem hozta nyilvánosságra ezt az üzleti kapcsolatot a másik féllel. Raoul Duval keresetet indított a választottbíróvási ítélet érvénytelenítése érdekében. Az ítéletet 1992. július 2-án érvénytelenítették. A társaság ezt követően a *Tribunal de Grande Instance* elé terjesztette a választottbírónak felróható hiba miatt az ítélet megsemmisítése miatt elszenvedett kár megtérítése iránti kérelmet.

³⁹² A *Veuve J. Houdet et Fils v. Chambre arbitrale de l'union syndicale de grains et farines de Bordeaux* ügyben. Lásd: CASTRES SAINT MARTIN: *Les conflits d'intérêts...* 300. o.

³⁹³ Lásd: SEPPALA: *French Domestic Arbitration...* 766. o.

³⁹⁴ Az ügygel kapcsolatban lásd: ICC Final Report... Lásd: https://library.iccwbo.org/content/dr/COMMISSION_REPORTS/CR_0009.htm#footnote15 (A letöltés ideje: 2023. 01. 27.)

³⁹⁵ Lásd: FORNBACHER – KNIEL: *Judicial Immunity versus...* 217. o.

³⁹⁶ A *Sociétés Raoul Duval & Mercuria Sucden* (Cour de Cassation, 1ere Chambre, 16. 12. 1997 No. 93-15921), ügygel kapcsolatban lásd továbbá: TUSUN: *Independence and Impartiality of...* 23. o. (A Duval ügy kapcsán érdemes még utalni a felperes által indított másik, hasonló tárgy ügyre is: *Raoul Duval v. van Luijk*.)

A párizsi fellebbviteli bíróság kimondta a választottbíró felelősségét. Az indokolás szerint a választottbíró és a felek közötti szerződéses kapcsolat indokolja, hogy a választottbíró felelősségét a francia polgári törvénykönyv 1142. cikke alapján a rendes jog feltételei szerint értékeljük. A választottbíró nem kerülheti meg a rendes jog szerinti felelősség elveit a súlyos gondatlanság bizonyításának megkövetelésével; a választottbíró a felekkel szemben felelősségre vonható kötelezettségeinek megszegéséért. Az információ közlésének elmulasztása tehát olyan személyes hibának minősül, amely a választottbíró felelősségét vonhatja maga után, mivel a választottbírói szerződésből eredő alapvető kötelezettség megszegését jelenti.³⁹⁷

Jens Gal az ítéleti indokolással kapcsolatban megjegyzi, hogy az a felelősségkorlátozásról nem szól, és megítélése szerint a választottbírói felelősség megállapításához az indokolásból kiolvasható módon szintén a *faute lourde* bizonyítása, illetve szintén utal arra, hogy a választottbíró által egy *faute personnelle* elkövetése szükséges.³⁹⁸

Szintén a választottbíró tájékoztatási kötelezettségének elmulasztásából adódó felelősségi kérdéssel foglalkozott az *Annahold v. L'Oréal* ügy, melyben a felek által jelölt egyedüli választottbíró az egyik peres fél elnökének pénzügyi tanácsadója volt és egészen az 1989. év végéig negyedévente 125.000 francia frank díjazásban is részesült. A választottbíróvási eljárást követő, a választottbíró felelősségét felvető peres eljárásban eljáró francia bíróság úgy rendelkezett, hogy a *Code Civil* 1382. cikkelye alapján a sérelmet szenvedő fél jogosult a választottbírárt az általa elszenvedett veszteségek miatt beperelni. A konkrét ügyben a választottbírárt 600.000 frank megfizetésére kötelezték. Nagyon lényeges, hogy a bíróság álláspontja szerint itt a jogalap a *Code civil* általános deliktuális felelősségi szabálya volt, amely a vétkességen okozott kárért való felelősség általános szabályát rögzítette.³⁹⁹

A *Code civil* nevezetes 1382. cikkelyét jellemezte Lábady Tamás neves tankönyvében akként, hogy „egyedül ez, a vétkességen, szemrehányhatóságon nyugvó felelősségi eszme teremtheti meg – a polgárság akkori felfogása szerint – az egyén individuális cselekvési szabadságát.”⁴⁰⁰ Kiemelendő továbbá, hogy Kecskés László a *Code civil* 1382. cikkelyét a kódex egyik legjelentősebb alkotásaként értékeli, hangsúlyozva, hogy a szabály a polgári deliktum általános formáját teremti meg vétkességi alapon, és e mozzanattal a polgári jogi felelősség leválása megtörtént a büntetőjogi felelősségről.⁴⁰¹ Igen érdekes, hogy a bíróság a

³⁹⁷ Az ügygel kapcsolatban lásd: SYTSMA: *Responsabilité et immunité....* Lásd: https://maciuvsq.wordpress.com/2011/01/16/responsabilite-et-immunite-de-larbitre/#_ftn6 (A letöltés ideje: 2023. 07. 03.)

³⁹⁸ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 230 – 231. o.

³⁹⁹ Az *Annahold v. L'Oréal* (TGI, 09. 12. 1992) ügy bemutatását lásd: GAILLARD – SAVAGE: *Fouchard, Gaillard, Goldman on...* 590. o.

⁴⁰⁰ Lásd: LÁBADY: *A magyar magánjog...* 65. o. Lásd továbbá: SZALMA: *Szerződésen kívüli (deliktuális)...* 258.o.; KENDERES: *A büntető kártérítés múltja, jelene...* 27. o.

⁴⁰¹ Lásd: KECSKÉS: *A polgári jog fejlődése...* 220. o. Lásd továbbá: EÖRSI: *Összehasonlító polgári jog.* 139. o.

választottbíró felelősségét ebben az ügyben nem kontraktuális, hanem deliktuális alapon ítélte meg.

A francia bíróságok nem tartják szükségesnek, hogy az intézményeket bírói testületként kezeljék. A *Société Cubic Defense System v. Chambre de Commerce Internationale* ügyben a *Cour de Cassation* elismerte a választottbírói eljárásban részt vevő felek és az ICC közötti szerződést.⁴⁰² A Bíróság megjegyezte, hogy az ICC nem részesül immunitásban, hanem a szerződéses kötelezettségeiért, a hatékony választottbírói eljárás lefolytatásához szükséges eszközök biztosításáért felelősséggel tartozik. Bár a *Cour de Cassation* úgy ítélte meg, hogy az ICC e tények alapján a konkrét ügyben nem felelős, a bíróság megállapította, hogy az ICC szerződéses kötelezettsége, hogy teljesítse alapvető funkcióját választottbírói intézményként. Ez a döntés ellentétben áll az Egyesült Államok *Austern v. Chicago Board Options Exchange* ügyben képviselt álláspontjával.

A felek, a választottbírák és a választottbírói intézmény közötti jogviszony kapcsán érdemes utalni a *Ceckolovenska Obcendi Banka (Cekobank) v. International Chamber of Commerce* (1986) ügyre, melyben a párizsi *Tribunal de Grande Instance* járt el. Ebben az ügyben a bíróság kimondta, hogy amikor a felek úgy döntöttek, hogy ügyüket választottbírói elé viszik, az intézmény és a felek között egy szerződés jött létre, melynek egyik eleme az adott választottbírói intézmény eljárási szabályai szerint történő döntés, amely a választottbírói tisztség elfogadásával a választottbírákat is köti.⁴⁰³

A választottbírói felelősség kérdésében a francia esetjogban igen releváns az 1991-ben hozott határozat az ún. *Bompard* ügyben (*CA Paris 22 mai 1991, Bompard v. Consorts C. et al.*) Ebben a határozatban a párizsi fellebbviteli bíróság kiemelte, hogy a választottbírák a francia Code Civil 1142. és 1147. cikke értelmében polgári jogi felelősséggel tartoznak. A Code Civil szerint a felelősség megállapításához a választottbíró "személyes vétkeiségre" van szükség, azaz "olyan vétkeiségre, amely összeegyeztethetetlen a joghatósági funkcióival". A *Bompard* ügyből az a következtetés vonható le, hogy Franciaországban a választottbíró szerződéses jogviszonya természetének ellenére az állami bíróságok elismerik, hogy a választottbírák hasonló feladatokat látnak el, mint a bírák, és meg kell adni nekik valamilyen formában az immunitást a felelősségük érvényesítését célzó perekkel szemben. Említést érdemel az is, hogy a francia *Code de Civil Procedure* 1457 cikkelyének azon szabálya, mely szerint a választottbíráknak az eljárás végéig el kell látniuk a feladatukat, hacsak nem merül fel olyan törvényes ok vagy indok, amely miatt lemondhatnak tisztségükről, egyik első alkalommal

⁴⁰² A *Société Cubic Defense Systems Inc. v. Chambre de Commerce Internationale*, (*Cour de Cassation. 1ere Chambre*, 20. 02. 2001.) ítélet elemzéséhez lásd különösen: SORRENTE: *La responsabilité de...* 322. o.

⁴⁰³ A *Ceckolovenska Obcendi Banka (Cekobank) v. International Chamber of Commerce* (TGI Paris, 08. 10. 1986.) ügyet idézi: ROBINE: *The Liability of Arbitrators...* 324 – 325. o.; Lásd továbbá: FRANCK: *The Liability of International...* 7.o.

éppen a *Bompard* ügyben került alkalmazásra.⁴⁰⁴ Kiemelendő, hogy a *Bompard* ügyben a bíróság azt is kimondta, hogy a vitában álló felek és a választottbírák közötti szerződés egy *sui generis* szerződés.⁴⁰⁵ Hélène Sironneau a *Bompard* ügy kapcsán megjegyzi, hogy a választottbíró és a felek kölcsönös kötelezettségekkel rendelkeznek, és hogy a választottbíró szerződéses felelősségre vonható bizonyos jogsértésekért.⁴⁰⁶

Mind a *Ceckolovenska Obcendi Banka (Cekobank) v. International Chamber of Commerce* ügy, mind a *Bompard* ügy kapcsán elmondható az – a más jogrendszerekben, például az USA jogában is kimutható – lényeges szempont, hogy a választottbíró számára az ítélet meghozatalának kötelezettsége valójában választottbírói tevékenységének legfontosabb mozzanata, melynek mindenképpen eleget kell tennie, és melynek elmulasztásáért felelősséggel tartozik.⁴⁰⁷

Egy belföldi francia választottbíróági ügyben a választottbíró ítéletét vitató fél a Párizsi Fellebbviteli Bíróság elé kívánta idéztetni az eljáró választottbírákat. Bár a *Consorts Rouny v. S.A. Holding* ügy – melyben a Párizsi Fellebbviteli Bíróság 1992. május 29-én hozott ítéletet – alapvetően egy választottbíróági ügy érvénytelenítéséről szól, a bíróság fontos szempontrendszer rögzített kimondva, hogy a választottbíró az általa eldöntött jogvita vonatkozásában nem minősülhet harmadik félnek. A választottbíró azáltal, hogy elfogadja a felkérést, egy bíró státuszával bír, kötelezettségei is hasonlóak, ekként a bíróhoz hasonlóan a választottbírárt sem lehet meghallgatni az általa tárgyalt ügy vonatkozásában, amikor az ítélet érvénytelenítése a per tárgya.⁴⁰⁸

A választottbíróági intézmények ellen kezdeményezhető, a felelősség megállapítására irányuló perekre irányadó lehetséges kiváltó okokat a rendelkezésre álló esetjog alapján Philippe Fouchard az alábbiak szerint foglalta össze: (i) a választottbíróági intézménynek be kell tartania a választottbíráskodásra irányuló szabályokat (ii) a választottbíróági intézménynek a kontraktuális eszközöket megfelelően kell alkalmaznia. Eric Robine ezen distinkciókhoz észrevételeket tett. Megítélése szerint az teljesen egyértelmű, hogy a választottbíróági intézményeknek be kell tartaniuk a vonatkozó eljárási szabályokat, ugyanakkor a szabályok értelmezése már nehezítheti a jogalkalmazást. Robine utal a (ii) pont kapcsán arra, hogy annak megítélése, amikor a választottbíróági intézmény egy, a választottbíráskodással kapcsolatos kérdés vonatkozásában döntést hoz – ideértve például a

⁴⁰⁴ Lásd: CASTELLANE: *The New French Law*... 374. o.

⁴⁰⁵ Lásd: SHOURBAGY: *Arbitrator and Arbitral Institutions*... 32. o.

⁴⁰⁶ Lásd: SIRONNEAU: *Le témoignage de l'arbitre*... Lásd: <https://blogs.parisnanterre.fr/content/le-t%C3%A9moignage-de-l%E2%80%99arbitre-%E2%80%93-un-aspect-de-l%E2%80%99immunit%C3%A9-arbitrale-vue-par-les-juridictions-am%C3%A9r> (A letöltés ideje: 2023. 07. 05.)

⁴⁰⁷ Lásd ezzel kapcsolatban: SMITH: *Contractual Obligations Owed by*... 20 – 24. o.

⁴⁰⁸ A *Consorts Rouny v. S.A. Holding* (TGI 29. 05. 1992.) ügy leírását lásd: GAILLARD – SAVAGE: *Fouchard, Gaillard, Goldman on*... 589. o. A szerzők szerint ebben a belföldi választottbíráskodással kapcsolatos ügyben kifejtett szempontok a nemzetközi választottbíráskodásra is szükségképpen irányadóak. Ugyanehhez az ügyhöz lásd: GIOVANNINI: *Immunity of Arbitrators*. 437. o.

választottbíró kijelölésének vagy kizárásának ügyét – összetett kérdés abban a tekintetben, hogy a választottbírói intézmény bírói jellegű funkciót gyakorol vagy a szerződéses jogosultságai alapján jár el.

Fentiek vonatkozásában említést érdemel a *Tribunal de Grande Instance de Paris* 1987. 01. 27-én meghozott ítélete, melyet a *Cour d'appel de Paris* 1988. 05. 04. napján helyezett hatályon kívül. A bíróság álláspontja szerint az állami bíróságnak nem szabad abban a kérdésben állást foglalnia, hogy egy választottbírói központ mennyiben garantálta a felek számára a fair tárgyalást. Ez azért lényeges, és tükröz megítélésünk szerint igen praktikus szemléletmódot, ugyanis ha teret lehetne engedni annak, hogy a fair eljárás biztosításának elvét a választottbírói központokon kérjék számon, akkor ez a választottbírói eljárással elégedetlen felek számára egy, az esetleges érvénytelenítési perrel voltaképpen párhuzamos jogérvényesítési lehetőséget jelenthetne.⁴⁰⁹

A francia jogban a választottbírói intézmények felelőssége vonatkozásában kiemelkedő jelentősége van az *SNF SAS v. ICC* ügynek (2009).⁴¹⁰ Az ügy a hosszú ideig tartó SNF kontra Cytec jogvita kapcsán merült fel. Az SNF SAS keresetet nyújtott be az ICC ellen, miután egy holland társaság, a Cytec Industries B.V. ellen folytatott két választottbírói eljárásban olyan ítéletek keletkeztek, amelyeket a belga bíróságok közrendi okokból, nevezetesen az uniós versenyjog megsértése miatt érvénytelenítettek. Ebben az ügyben az SNF SAS az ICC ellen a felelősség megállapítására vonatkozó keresetet terjesztett elő, melyben az eljárás elhúzódására, illetve az ICC-nek a közrend szabályainak megsértésére hivatkozott az ítélet véglegesítés előtt történő áttekintése (*scrutiny of the award*) során. Hivatkozott az SNF SAS arra is, hogy a kérdéses választottbírói szerződést a felek 1993-ban írták alá, és ezért az eljárás során az 1988. évi és nem az 1998. évi ICC Eljárási Szabályzatot kellett volna alkalmazni, az 1988. évi Eljárási Szabályzat ugyanis nem tartalmazott felelősségkizárási klauzulát. Ezzel kapcsolatban arra kell utalni, hogy az ICC. 1988. évi Eljárási Szabályzatának 6. cikkelyének (1) bekezdése azt tartalmazza, hogy ha a felek megállapodtak abban, hogy a szabályzat szerinti választottbírói eljárásnak vetik alá magukat, úgy kell tekinteni, hogy ipso facto alávetették magukat a választottbírói eljárás megkezdésének napján hatályos szabályzatnak, kivéve, ha megállapodtak abban, hogy a választottbírói megállapodásuk időpontjában hatályos szabályzatnak vetik alá magukat.⁴¹¹

A párizsi Bíróság azt mondta ki, hogy az ICC a saját Eljárási Szabályzatának 34. – a felelősséget kizáró – rendelkezése miatt nem tehető felelőssé. Az SNF SAS a Párizsi Fellebbviteli Bírósághoz fordult. A Párizsi Fellebbviteli Bíróság ugyan az ICC felelősségét

⁴⁰⁹ Lásd: ROBINE: *The Liability of Arbitrators...* 328 – 329. o. Eric Robine hivatkozik a Philippe Fouchard által alkalmazott felosztásra.

⁴¹⁰ Az *SNF SAS v. ICC* (*Cour d'appel de Paris*, 22 01. 2009) leírását lásd: MALINTOPPI: *Don't Shoot the Sheriff...* 492. o.

⁴¹¹ Az 1998. évi ICC Eljárási Szabályzat szövegét lásd: https://www.trans-lex.org/750200/_icc-arbitration-rules-1998/#head_10 (A letöltés ideje: 2023. 06. 28.)

nem állapította meg, de azt mondta ki, hogy az ICC Eljárási Szabályzata 1998. évi verziója 34. cikkelye – amely teljeskörű felelősségkizárást tartalmaz – a francia jog szerint jogellenes. Az ICC ugyanis a választottbírói eljárás lebonyolításával kapcsolatban szerződéses jogviszonyt alakít ki a felekkel, ezért egy ilyen jellegű felelősségkizárás ellentétes a francia szerződési jog alapelveivel. Emilia Onyema a Párizsi Fellebbviteli Bíróság ítélete indokolásának ama részére utal, amely azt mondja ki, hogy annak érdekében, hogy az ICC a kötelezettségeinek teljesítéséért a felektől díj fizetését követelhesse, az ICC-nek meg kell szerveznie és le kell bonyolítania a választottbírói eljárást, és ebből a célból a felek számára egy megfelelő választottbírói struktúrát kell rendelkezésre bocsátania, amely a választott szabályok szerint kerül lefolytatásra és egy végrehajtható ítélet meghozatalához vezethet.⁴¹² Mindez az ICC és a felek közötti jogviszony szerződéses jellegét hangsúlyozza. Laurence Kiffer arra mutat rá, hogy a Párizsi Fellebbviteli Bíróság döntése az ICC-hez forduló felek érdekeire figyelemmel hozta meg a döntését, megteremtve az ICC felelősségre vonásának elvi lehetőségét.⁴¹³

Az SNF SAS ügy egyik közvetlen hatása érzékelhető az ICC Eljárási Szabályzatának 2012. évi átdolgozott verziójában. Az átszámozott 41. cikkely itt már a felelősség korlátozása címet viseli, és csak annyiban zárja ki a felelősséget, amilyen mértékben azt az alkalmazandó jog lehetővé teszi.⁴¹⁴

Az *SNF SAS v. ICC* ügy értékelése kapcsán Domitille Baizeau azt emelte ki, hogy a választottbírói intézmények bizonyos fokú elszámoltathatósága mindenképpen kívánatos és ez a gondos választottbírák és választottbírói intézmények számára semmilyen problémával nem jár. Ugyanakkor az eme ügyben elfoglalt álláspont véleménye szerint megnyithatja az utat egy visszaélészerű joggyakorláshoz a nemzetközi választottbírói eljárások peres felei előtt a választottbírák és intézményekkel szembeni felelősségérvényesítésre irányuló eljárások irányában abban az esetben, ha a felek az ügy érdemében veszítenek, és ezt Baizeau igen rossz tendenciának ítéli meg.⁴¹⁵

Szintén az ICC vonatkozásában – igaz, nem a francia esetjogban, hanem az USA gyakorlatában – jelentősnek tekinthető a New York-i Bíróságnak a *Landmark v. Cohen 13 Civ. 9044 (JGK)* ügyben 2014. 11. 25. napján meghozott döntése.⁴¹⁶ A választottbírói eljárásban vesztes Landmark nevű cég keresetében, melyet az eljáró választottbírával, Stephanie Cohen-nel és az ICC-vel szemben kezdeményezett, azt állította, hogy a

⁴¹² Lásd: ONYEMA: *International Commercial Arbitration...* 69. o.

⁴¹³ Lásd: KIFFER: *Comments on the Paris Court...* 579. o.

⁴¹⁴ Lásd ezzel kapcsolatban: MORWALE: *Jurisdiction Clause in the...* <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/08/29/jurisdiction-clause-in-the-liability-limitation-provision-of-the-new-icla-rules-2020-reactive-to-proactive-but-is-that-enough/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 27.)

⁴¹⁵ Lásd: BAIZEAU: *Liability of Arbitral...* 386. o.

⁴¹⁶ A *Landmark v. Cohen 13 Civ. 9044 (JGK)* ügyben meghozott ítéletet lásd: <https://casetext.com/case/landmark-ventures-1> (A letöltés ideje: 2023. 06. 29.)

választottbíró a Landmarkkal szemben tisztességtelen eljárási döntéseket hozott. Álláspontja szerint a választottbíró korlátozta a feltárára irányuló (*discovery*) kérelmeit, nem adott a Landmarknak hosszabbítást egy szakértő tanú felkutatására, miközben a másik peres félnek, az InSightecnek engedélyezte egy szakértő tanú meghívását, és állítólag figyelembe vett egy, az InSightec által nem hivatalosan tett beadványt, továbbá a felek szerződését helytelenül értelmezte.

A New York-i Bíróság a keresetet elutasító ítéletének indoklásában igen részletesen elemezte az ügyre irányadó 2012. évi ICC Eljárási Szabályzat 40., a választottbírák és a választottbírószági intézmények immunitására vonatkozó rendelkezését. A Bíróság álláspontja szerint a választottbírószági megállapodás aláírásával a Landmark elfogadta az Eljárási Szabályzat 40. cikkelyét, mely szerint a választottbíráskodással összefüggésben nem fogja perelni a választottbírákat és az ICC-t, feltéve, ha eme felelősségkorlátozást jogszabály nem tiltja. A Bíróság szerint mindazok a cselekedetek, melyeket a Landmark szerint a választottbíró és az ICC jogellenesen tettek, valójában a választottbíráskodással vannak összefüggésben, ezért a felelősségkorlátozás vonatkozik rájuk.

Az indokolás utal a Landmark azon érvelésére, mely quasi a közrend sérelmeként emeli azt ki, hogy ha a feleknek lehetőségük van ilyen jellegű felelősségkorlátozási rendelkezésekben megállapodni, akkor az összes többi eljárási szabály pusztán üres formalitás (*dead letter*), mivel azokat a választottbíró minden további következmény nélkül figyelmen hagyhatja. A New York-i Bíróság ezt az érvelést nem fogadta el, és arra mutatott rá, hogy még a választottbírói immunitást is figyelembe véve az eljárási szabályok nem tekinthetők meghaladottnak, idejétmúltnak, ugyanis a szabályok megszegése kivételes körülmények esetén az ítélet érvénytelenítéséhez vezethet. Kiemelte a bíróság, hogy a Landmark által jelzett magatartások kifejezetten a 40. cikkely hatálya alá esnek, ezért a felelősségkorlátozás vonatkozik rájuk.

Habár ez az ügy az amerikai és nem a francia jog alapján került eldöntésre, az indokolja az e fejezetben történő tárgyalását, hogy az amerikai bíróság az ICC Eljárási Szabályzata 40. cikkelyét értelmezte. Ez különösen jelentős abból a szempontból, hogy a kérdéses, felelősségkorlátozásra vonatkozó rendelkezés már az SNS SAS v. ICC ügy után reformált szabály, így ezért is lényeges, hogy ezt az USA bírósága – amely értelemszerűen a teljesen eltérő felfogást képvisel a választottbírói felelősség kapcsán az abszolút immunitásból kiindulva – miként értelmezi.

A *Cour de Cassation* 2014. január 15-i döntése alapján a választottbírák nem perelhetők az érvelésükben vagy döntésükben elkövetett hibák miatt. Mindazonáltal a választottbírák szándékos kötelességszegés, csalás, súlyos gondatlanság vagy az igazságszolgáltatás megtagadása esetén polgári jogi felelősségre vonhatók (*Cour de Cassation. Iere Civ. 01. 15. 2014., 11-17.196. sz.*). A *Cour de Cassation* döntésének indoklása rámutat arra, hogy a

választottbírói felelősségre vonás csak különleges esetekben következhet be, és csak akkor, ha a kötelezettségszegés az ítélet tartalmára is kihat.⁴¹⁷ Az a választottbíró, aki elmulasztja felfedni azokat a körülményeket vagy tényeket, amelyek kétséget ébreszthetnek függetlenségével vagy pártatlanságával kapcsolatban, felelősségre vonható, ha a választottbírói ítéletet később ezen az alapon hatályon kívül helyezik.

A francia esetjogban a választottbírói felelősség tekintetében fontos megállapításokat tartalmaz a *Cour de Cassation*, 2018. március 28-án meghozott döntése a 15-16909. sz. ügyben.⁴¹⁸ Ebben a döntésben a *Cour de Cassation* megerősíti, hogy a választottbíró felelősségre vonható a választottbírói hatáskörrel való visszaélésért, ha az eljárás kárt okozott. A konkrét ügyben a választottbíró egy nem megfelelő – jogilag erősen vitatható – választottbírói záradék alapján hozott az egyik felet marasztaló ítéletet, és a választottbíró az ezzel okozott kár megtérítésére kötelezték.⁴¹⁹

A legújabb francia esetjogból a választottbírói döntések érvénytelenítése tekintetében feltétlenül kiemelésre érdemes egy ügy, amely a választottbíró felelőssége vonatkozásában is lényeges szempontokra mutat rá. A *Cour d'appel de Paris (Pôle 5 chambre 16)* 2023. 05. 16-án a 21/21189 sz. ügyben hozott ítéletet. A bíróság az érvénytelenítési keresetet elutasító ítéletben kimondta, hogy a felperesek által felhozott számos érv közül több is a jogvita érdemi felülvizsgálatát igényli.

Az érvek között a felperesek valóban azt állították, hogy: (i) az egyedüli választottbíró a választottbírói záradékot megsértve fenntartotta joghatóságát, amely kötelező közvetítést írt elő (amelyre nem került sor); (ii) az egyedüli választottbíró nem követte a békés megegyezés szabályait (*ex aequo et bono*), és csak homályosan és nem megfelelően indokolta meg a döntését; (iii) az egyedüli választottbíró nem volt jogosult ellenszakértő kirendelésére, sem pedig egy dokumentum relevanciájának vagy irrelevanciájának mérlegelésére; (iv) az egyedüli választottbíró megsértette a nemzetközi közrendet azáltal, hogy a peres kérdésben lényeges szerepet betöltő körülmény, egy bizonyos forrásvíz összetételének értelmezése alapján újra minősítette a szerződést; és (v) a határozat csalárd tényálláson alapult.

A fenti határozatból az tűnik ki, hogy azok a kérdések, melyek alapvetően a választottbíró felelősségét felvethetik – hiszen megítélésem szerint a fenti felperesi érvek sugalmazzák a választottbíróval szemben a felelősségre vonás lehetőségét – nem feltétlenül eredményezik a

⁴¹⁷ A *Cour de cassation, civile, Chambre civile 1*, 15. 01. 2014, 11-17.196 döntését lásd: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000028482677/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 13.) Lásd ezzel kapcsolatban: <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/commercial-arbitration/report/france> (A letöltés ideje: 2023. 06. 13.).

⁴¹⁸ A *Cour de cassation, civile, Chambre civile 1*, 28. 03. 2018, 15-16.909. sz. ügyben hozott ítéletet lásd: https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000036780098?init=true&page=1&query=15-16909&searchField=ALL&tab_selection=all (A letöltés ideje: 2023. 06. 29.)

⁴¹⁹ A jogeset részletes bemutatását lásd: CLAVIÈRE-SCHIELE – DAMÉ – NATHAN – TOUZET – GRIVNOVA: *French case law on...* Lásd: <https://journal.arbitration.ru/reviews/french-case-law-on-arbitration-in-depth-review/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 29.)

választottbíróági ítélet érvénytelenítését, hanem ahhoz az szükséges, hogy a francia polgári perrendtartás (*Code de procédure civile*) 1492. cikkelyében meghatározott érvénytelenítési okokat igazolják az érvénytelenítési per során.⁴²⁰ Ebből az is következhet – szemben e fejezet másik pontjában bemutatott osztrák jogban uralkodó felfogással – hogy a választottbíróval szembeni felelősségérvényesítésnek nem feltétlenül előfeltétele a választottbíróági ítélet érvénytelenítése. Kiemelést érdemel ugyanakkor, hogy az UNCITRAL Mintatörvényben meghatározott érvénytelenítési okokon túlmenően a francia *Code de procédure civile* 1492. cikkelye (6) bekezdésében meghatározott fordulat tartalmaz egy további lehetőséget is, mely szerint, a választottbíróági ítélet érvényteleníthető, amennyiben a választottbíróági ítélet nem tartalmaz indokolást, az ítélet meghozatalának napját, az ítéletet meghozó választottbírák nevét vagy aláírását, illetve annak feltüntetését, amennyiben az ítélet nem többségi döntéssel került meghozatalra.

A francia jog szerint ugyanis minden választottbírónak alá kell írnia a választottbíróági ítéletet (Polgári perrendtartás, 1480. és 1513. cikk). Amennyiben a kisebbségben maradó választottbírák megtagadják az aláírást, ezt meg kell említeni, de ez nem érinti a választottbíróági ítélet érvényességét. Ha azonban a többség megtagadja az aláírást, a francia belföldi választottbíróági eljárás során az ítéletet érvényteleníteni lehet. A nemzetközi választottbíróági ítélet továbbra is érvényes marad, amennyiben a választottbíróság elnöke aláírja a választottbíróági ítéletet, és megemlíti a többiek elutasítását. Bár a francia jog lehetővé teszi, hogy a választottbíróság elnöke egyedül hozzon nemzetközi ítéletet, a választottbíráknak szem előtt kell tartaniuk, hogy számos választottbíróági szabályzat (pl. az UNCITRAL-szabályok) többségi döntést ír elő. Ilyen esetben fennáll a veszélye annak, hogy az egyetlen választottbíró aláírásával ellátott ítéletet Franciaországban nem hajtják végre, vagy hatályon kívül helyezik, ugyanis a választottbíróság vitathatóan megszegné a rá ruházott megbízatást.⁴²¹ Kiemelendő, hogy ezek olyan lényeges kérdések, amelyek adott esetben a választottbírói felelősségérvényesítésre kifejezetten alkalmasak.

4.3.3 A Club des Juristes 2017. évi Jelentésének bemutatása

A francia *Club des Juristes* nevű szervezet 2017-ben felállított egy *ad hoc* bizottságot, mely a választottbírói felelősség jogösszehasonlító elemzésével foglalkozott, és egyebek mellett azt is vizsgálta, hogy a választottbírói felelősségre vonásban az egyes fegyelmi testületek milyen szerepet játszanak. Megállapításra került, hogy az ügyvédi kamarai fegyelmi eljárás kiterjesztése a választottbírákra nem lenne lehetséges, hiszen a választottbírák nem feltétlenül

⁴²⁰ A *Code de procédure civile* 1492. cikkelyének szövegét lásd: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000023421711/#LEGISCTA000023421730 (A letöltés ideje: 2023. 05. 31.) Lásd ezzel kapcsolatban összefoglalóan: KNOLL-TUDOR: *Recognition or Enforcement...* 453 – 490. o.

⁴²¹ Lásd: <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/challenging-and-enforcing-arbitration-awards/report/france> (A letöltés ideje: 2023. 05. 31.)

ügyvédek.⁴²² Miként azt Thomas Clay professzor megjegyezte, mivel a választottbíráskodás nem egy önálló szakma, ezért a szabályozási szakadékok közé csúszik, és kapaszkodik más szakmák szabályozásai felé: nincs biztosítás, nincs külön adóztatás, nincs választottbírói szakmai testület.⁴²³ A jelentés megállapítja, hogy Franciaországban jelenleg a választottbíró fegyelmi felelőssége tekintetében intézményes szabályozás nincsen. A jelentés szerint ugyanakkor a fegyelmi felelősség kapcsán az alábbi kérdések vonatkozásában lenne szükség szabályozásra: (i) a választottbírói függetlenség és pártatlanság hiánya, (ii) a választottbírói eljárás vezetése a természetes igazság és az *audiatur et altera pars* elve jegyében, (iii) a választottbírói eljárások hossza, és az ítélet meghozatalára nyitva álló idő, (iv) az ítélet minősége.⁴²⁴

Fentiekkel kapcsolatban feltétlenül utalni kell Jean-Louis Delvolvé megállapítására, melyben megemlíti, hogy 1984-ben a korabeli párizsi Ügyvédi Kamara ügyvéd tagjai részére előírt bizonyos kötelezettségeket, melyeket választottbírói működésük során be kellett tartaniuk. Ezen követelmények azt tartalmazzák, hogy amikor egy ügyvéd választottbírói feladatot lát el, akkor az ügyvédi kamara tagjaként e tevékenységére is vonatkoznak az ügyvédi hivatása általános szabályai, figyelmet fordítva ezen különleges feladat sajátosságaira, úgy, mint a választottbíró függetlensége, pártatlansága, a választottbírói belső egyeztetések titkossága, illetve az egyes határidők szigorú tiszteletben tartása.⁴²⁵ Nyilvánvaló, hogy ez a kamarai rendelkezés kizárólag az ügyvédként is dolgozó választottbírák vonatkozásában lehet releváns, azaz azokra a választottbírákra, akik nem ügyvédi kamarai tagok, nem tartalmazhat kötelezettségeket, mindenesetre a szándék, amely a választottbírói működés szabályozására irányul, nyilvánvaló.

A jelentés felteszi a kérdést, hogy az általa „klub-jelenségnek” nevezett fogalom megoldást talál-e a problémára. A jelentés szerint a „klub-jelenség” azt jelenti, hogy a választottbírói gyakorlat koncentráltan gyakorló szakemberek korlátozott köréhez összpontosul, és ez azt is jelenti, hogy jogellenes magatartás esetén a kérdéses tagot ebből a képzeletbeli klubból *de facto* kizárják, amiből következik, hogy a későbbiekben nem kap választottbírói megbízást. A jelentés összefoglaló megállapítása ugyanakkor az, hogy mindenképpen szükséges lenne egy olyan testület felállítása, amely szervezett keretek között foglalkozna a választottbírák esetleges fegyelmi ügyeinek kezelésével.

A jelentés elsődleges javaslata az, hogy egy választottbírói fegyelmi ügyekkel foglalkozó egyesület létrehozása lenne szükséges, amely a választottbírák heterogenitására figyelemmel (azaz, hogy számos szakma képviselői közül kerülnek ki), az ennek folytán felmerülő egyes nehézségek kiküszöbölésére is alkalmas lenne. Így független lehetne például az ügyvédi

⁴²² *The Arbitrator's Liability Report...* 71. o.

⁴²³ Lásd: CLAY: *L'arbitre est-il un...* 234. o. c

⁴²⁴ Lásd: *The Arbitrator's Liability Report...* 73 – 75. o.

⁴²⁵ Lásd: DELVOLVÉ: *France*. 33. o.

kamaráktól, hiszen egy választottbíró nem folytat feltétlenül ügyvédi tevékenységet, nem rendelkezik ügyvédi kamarai tagsággal. A javaslat szerint bár ez egy, a választottbírószági intézményektől független entitás lenne, az intézményes választottbíráskodás esetén lényeges lenne az egyesület és az egyes választottbírószági intézmények közötti szoros együttműködés a választottbírószági eljárás bizalmas jellege, illetve számos, a választottbírószági eljárás fontos értéke okán. A jelentésben alapvetően az az álláspont dominál, hogy a választottbírák fegyelmi felelősségének megfelelő megítéléséhez egy, a fentiek szerinti önálló entitás létrehozása mindenképpen fontos lenne.⁴²⁶

4.4 Svájc

4.4.1 *A választottbírói jogviszonyra, felelősségre irányadó svájci elméletek és a vonatkozó szabályozás bemutatása*

Svájc közkedvelt helyszíne a nemzetközi választottbírószági eljárásoknak, mely számos történeti, jogtörténeti okkal is magyarázható.⁴²⁷ Svájc tekintetében – a jogrendszer sok, a választottbíráskodás szempontjából előnyös vonása mellett – kiemelést érdemel, hogy a svájci jogi kultúrában igen nagy hagyománya van a választottbírószági vitarendezési módnak.

A svájci választottbíráskodás szabályait tekintve meghatározó jelentősége volt (és részben még van ma is) a Svájci Konkordátumnak. A Svájci Konkordátum (*Concordat sur l'arbitrage du 27 mars 1969*), amely 1970. május 1-je és 2004. december 31-e között volt hatályos, a svájci kantonok közötti választottbírószági egyezmény volt. Létrejött azzal indokolható, hogy az 1960-as évekre egyre inkább nyilvánvaló lett, hogy a huszonhat különböző kantonális polgári perrendtartásban szereplő választottbírószági szabályok túlzottan szerteágazóak voltak, ezért mindenképpen szükségessé vált a jogegységesítés. Ennek eredményeként jött létre a Svájci Konkordátum, melyet a Szövetségi Tanács 1969. augusztus 27-én ratifikált.⁴²⁸ A svájci nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás és a svájci nemzetközi magánjog igen intenzív, a hatályos jogra egyaránt jellemző kapcsolatát az is jelzi, hogy az erre vonatkozó szabályok ugyanabban a törvényben, az 1987. december 18-án elfogadott, a svájci nemzetközi magánjogról szóló szövetségi törvényben (*Bundesgesetz über das internationale Privatrecht vom 18. Dezember, 1987*, a továbbiakban: IPRG) lelhetőek fel. Az IPRG nemzetközi

⁴²⁶ Lásd: *The Arbitrator's Liability Report...* 78 – 80. o.

⁴²⁷ A svájci választottbírószági jogról magyar nyelven összefoglalóan lásd: BOÓC: *A nemzetközi kereskedelmi...* 51 – 60. o. A svájci magánjog fejlődéséhez lásd: SÁNDOR.: *A svájci kereskedelmi jog...* 83 – 97. o.; KECSKÉS: *A polgári jog fejlődése.* 435 – 454. o.; HAMZA: *Entstehung und Entwicklung...* Budapest, 2009. 236 – 256. o.; BLESSING: *Introduction to Arbitration...* 63 – 64. o. Lásd továbbá: BOÓC: *A svájci nemzetközi választottbírószági...* 1. o.

⁴²⁸ Lásd: BLESSING: *Introduction to Arbitration...* 164. o.

kereskedelmi választottbíróági eljárást szabályozó 12. fejezete 1989. évben történt hatályba lépése óta a Svájci Konkordátumot lényegében csak belföldi választottbíráskodási eljárásban lehetett alkalmazni.⁴²⁹ A belföldi kereskedelmi választottbíráskodásra vonatkozó szabályokat a svájci Polgári Perrendtartás 3. része tartalmazza 2011 óta. Ezek a szabályok jelentős védelmet, támogatást biztosítanak az eljárás szempontjából gyengébbnek tekinthető feleknek, mint például bérlőknek vagy munkajogi választottbíráskodás esetén munkavállalóknak.

A svájci jogban a választottbíró és a felek közötti kapcsolat alapvetően szerződéses természetű (*der Schiedsrichtervertrag, le contrat d'arbitre, il contratto d'arbitro*), azaz a választottbírói viszonyrendszerre vonatkozó elméletek közül egyértelműen a szerződéses elmélet a meghatározó.⁴³⁰ Léteznek természetesen olyan elméletek, amelyek a választottbírói tisztség hivatali jellegét hangsúlyozzák. Ennek a teóriának a képviselője volt Otto Schuppiesser is, aki 1922-ben megjelent munkájában utal arra is, hogy a hivatali jelleg mellett lényeges a felek és a választottbíró közötti szerződéses kapcsolat is, kiemelve, hogy a kinevezést élesen meg kell különböztetni attól a szerződéstől, amellyel a választottbíró vállalja a feleknek, hogy választottbíróként jár el.⁴³¹ Ebből az is következik, hogy a választottbírói tisztség mint hivatal jellegű felfogása mellett még mindig van lehetőség a másodlagos magánjogi szerződések megkötésére is, amelyek a választottbírói tiszteletdíjat is szabályozhatják. A választottbírói pozíció meghatározására irányuló svájci elméletek közül – érdekessége miatt – feltétlenül említést érdemel Walter Gressly koncepciója. Gressly megpróbál hasonlóságot találni a választottbíró és a végrendeleti végrehajtó között, aminek vélhetően az lehet a magyarázata, hogy a választottbíró magánhivatalát a végrendeleti végrehajtó tisztségével tekinti analógnak.⁴³²

Az 1969. évi Svájci Konkordátum 14. cikke a választottbírák és a felek közötti jogviszony szerződéses jellegéről rendelkezik. Érdemes kiemelni – különösen a fentiek tükrében –, hogy a szöveg adott nyelvi változatától függően azonban a választottbíró feladatát németül "hivatalként" (*Amt*), franciául viszont "megbízásként" (*mandat*) – tehát szerződéses jelleggel – határozzák meg.⁴³³ Jens Gal a választottbíróági jogviszony elméleti meghatározása kapcsán a svájci jogtudományból kifejezetten utal Sylvain Contini álláspontjára, aki szerint a választottbíróági szerződés egy magánjogi szerződés, mely eljárásjogi karakterrel is rendelkezik.⁴³⁴

⁴²⁹ Lásd: WEHRLI: *New Swiss Law on...* 165 – 166. o.

⁴³⁰ Lásd: KAUFMANN-KOHLER – RIGOZZI: *International Arbitration, Law...* 231. o.

⁴³¹ Lásd: SCHUPPIESSER: *Das zivilprozessrechtliche Schiedsgericht...* 66. o.

⁴³² Lásd: GRESSLY: *Die Stellung des Schiedsrichters...* 33. o.

⁴³³ Lásd: *Final Report On...* Lásd: https://library.iccwbo.org/content/dr/COMMISSION_REPORTS/CR_0009.htm (A letöltés ideje: 2023. 06. 01.)

⁴³⁴ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 87. o. Lásd továbbá: CONTINI: *Contribution à l'étude...* 229. o.

A svájci jog szerint a választottbíró szerződése első látásra szolgáltatási szerződésnek, pontosabban ügynöki szerződésnek lenne tekinthető az OR 394. cikkelye alapján.⁴³⁵ Mindazonáltal a választottbíró szerződése nem valódi ügynöki szerződés, mivel az utóbbi egyes jellemzői nem alkalmazhatóak a választottbírói szerződésre. Ezek közül Nadia Smahi arra mutat rá, hogy a választottbírói szerződés a választottbíráskodásban részt vevő valamennyi felet köti, függetlenül attól, hogy közvetlenül a felek jelölik ki a választottbírókat vagy sem. A felek utasításadási joga nem értelmezhető a választottbírói tevékenység relációjában, illetve a választottbírói szerződés megszűnése is alapvetően eltér a megbízási szerződés általános megszűnési lehetőségeitől. E megfontolásokra tekintettel a választottbírói szerződést inkább úgy kell meghatározni, mint egy *sui generis* szerződést, amely közel áll a megbízási szerződéshez.⁴³⁶

A svájci választottbíró felelősségét megalapozó *contrat de mandat* tekintetében Jean-Flavien Lalive kiemeli, hogy az állami bírót kötelező gondosság és megfelelő eljárás elve a választottbírákat is egyértelműen köti. Az állami bírói felelősség kapcsán Lalive utal a korábbi svájci esetjogban vezető ügynek tekinthető *Spezial* ügyre (1953, ATF 79). Ebben az ügyben a Szövetségi Legfelső Bíróság az állami bíró kötelezettségszegése mértékének megítélésével kapcsolatban foglalt el lényeges álláspontot, kimondva, hogy az állami bíró akkor tekinthető egy komoly hibában vétkesnek, amennyiben azt a komoly hibát egy másik bíró azonos körülmények között nem követte volna el.⁴³⁷ Ilyennek tekinthető az önkényesség, a joggal való visszaélés kérdése. Az 1980-ban eldöntött *Pater* ügyben ugyanakkor a Legfelső Bíróság a *Spezial* ügyben kimunkált álláspontot korlátozta, leszögezve, hogy önmagában az, hogy egy felsőbbbíróság az első fokú bíróság döntését önkényesnek minősítette, ez még automatikusan az eljáró bíró felelősségét nem veti fel, ugyanis a bíróval szemben történő felelősségérvényesítés csak szűk körben lehetséges, akkor, ha a diszkrecionális jogával visszaélésszerűen élt. Az 1957-ben eldöntött *Meuwly v. Canton de Fribourg* (1957, ATF 83) ügyben az került kimondásra, hogy a bírói felelősségre vonás előfeltételét képezi a bírói döntés indokainak és annak jóhiszeműségének vizsgálata. Lalive ugyanakkor kiemeli, hogy a választottbíró tisztségéből adódóan olyan speciális szabályok, mint például a bizalmas eljárás követelményének megszegése, felvetheti a felelősségét.⁴³⁸ Ezzel – miként az részletezésre kerül – egyes újabb szerzők is egyetértenek.

Lalive azt is kiemeli, hogy a választottbírói tisztség megbízási jogviszonyszerű mivoltából az is következik, illetve a megbízási szerződésre irányadó svájci magánjogi szabályokból azt vezeti le, hogy a nem megfelelő időben történő lemondás a megbízási tisztségről szintén felvetheti a választottbíró kártérítési felelősségét. A svájci OR 404 cikkelye szerint a megbízott

⁴³⁵ Az OR 394. cikkelyének szövegét lásd: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/de (A letöltés ideje: 2023. 05. 11.)

⁴³⁶ Lásd: SMAHI: *The Arbitrator's Liability and...* 883. o.

⁴³⁷ Lásd: LALIVE: *Immunity of Arbitrators...* 125. o.

⁴³⁸ Lásd: LALIVE: *i. m.* 126. o.

bármikor lemondhat tisztségéről, vagyis felmondhatja a megbízási szerződést. Ugyanakkor amennyiben alkalmatlan időre esik a felmondás, az megalapozza a kártérítési felelősséget. Az OR 404. cikkelyének (2) bekezdése szerint az alkalmatlan időben a szerződést felmondó fél a másik félnek okozott valamennyi kár megtérítésére köteles.⁴³⁹ Lalive véleménye szerint ez a felelősség egészen odáig terjedhet, hogy a szerződésszegő félnek (azaz a választottbírónak) olyan helyzetbe kell hozni a másik szerződő felet (azaz a választottbírói eljárás résztvevőit), amilyenben akkor lettek volna, hogyha a szerződés nem került volna felmondásra.⁴⁴⁰ Ez lényegében a teljes kártérítés elvének megjelenése.

Bár dolgozatunk egy másik fejezetében foglalkozunk az angol joggal, röviden érdemes utalni arra, hogy az angol választottbírói jog is –a svájctól eltérő szabályozási alapon, hiszen nem a megbízási szerződés szabályaiból levezetve – igen komoly jogkövetkezményeket teremt a választottbíró felelősségét illetően a választottbírói lemondás esetén. Az angol joggal foglalkozó fejezet ezen szabályokat részletesen elemzi, így itt csak utalunk arra, hogy maguk a felek is megegyezhetnek egymással és a választottbíróval abban, hogy a választottbírói lemondás esetén a választottbíró mennyiben lesz jogosult a választottbírói díjazásra, illetve a lemondás következményeiért milyen felelősséggel tartozik. A svájci joggal történő összehasonlítás vonatkozásában különösen az a szabály érdekes, hogy a lemondott választottbíró a felek értesítése mellett kérheti az állami bíróságtól (az esetleges tiszteletdíjra való jogosultságának megállapítása mellett), hogy a választottbírói eljárás mentesítse őt a lemondással kapcsolatos felelősség alól, és a bíróság mindennek akkor tesz eleget, amennyiben úgy látja, hogy minden körülmény figyelembevételével észszerű volt a választottbíró lemondása.⁴⁴¹

Jens Gal azt az álláspontot képviseli, hogy Svájcban a választottbírói szerződés eljárásjogi eleme erőteljesen hangsúlyos. Véleménye szerint az a koncepció, hogy a választottbírói megállapodásnak eljárási-materiális kettős jellege van, uralkodó álláspontnak tekinthető. Utal ugyanakkor arra – és ebben lényegében Nadia Smahi később keletkezett véleményét osztja –, hogy vannak olyan nézetek is, amelyek szigorúan elválasztják a kinevezést a kötelmi jogi szerződés megkötésétől, és így anyagi jogi szerződést feltételeznek, amelyet vagy megbízásnak, vagy *sui generis* szerződésnek tekintenek.⁴⁴²

Az újabb irodalomból Nadia Smahi hangsúlyozza, hogy a választottbírói eljárás kezdetén kötik meg a felek és a választottbíró a választottbírói szerződést.⁴⁴³ Elveti ugyanakkor azt a – többek között Murray L. Smith által is megemlített, és általunk sem osztott – álláspontot,

⁴³⁹ A svájci OR szövegét lásd: https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/20230209/de/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-27-317_321_377-20230209-de-pdf-a.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 07.)

⁴⁴⁰ Lásd: LALIVE: *Immunity of Arbitrators...* 126. o.

⁴⁴¹ Lásd az 1996. évi angol választottbírói törvény (*Arbitration Act*) 25. cikkelyét: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/section/25> (A letöltés ideje: 2023. 06. 07.)

⁴⁴² Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 91. o.

⁴⁴³ Lásd: SMAHI: *The Arbitrator's Liability and...* 882. o.

mely szerint a választottbíró a felek által eredetileg megkötött választottbírói szerződés alanyává válik.⁴⁴⁴ Meg kell jegyezni ezzel kapcsolatban azt is, hogy Murray L. Smith maga is kidolgozott egy választottbírói szerződésmintát, melyben kifejezett felelősségmentesítés szerepel a választottbírák vonatkozásában.⁴⁴⁵ A Smith által kidolgozott – tanulmányának végén szereplő – szerződésmintában az alábbi felelősségmentesítés szerepel: „*The arbitrator is exempt from liability for breach of any legal duty or for any act or omission in connection with or related to the contract of the arbitration, whether or not such act or omission is within jurisdiction.*” Fontos megjegyezni, hogy Smith – szemben a hagyományosan a választottbíró számára erőteljes immunitást adó angolszász jogokkal – még a joghatóságán kívül eljáró választottbíró részére is biztosítja az immunitást, mely felfogás a kontinentális jogi gondolkodástól, miként e dolgozat több részében kiemelésre került, igen távol áll.

Érdemes utalni arra, hogy a svájci szerzők közül vannak olyanok, akik az immunitást nem mint egy abszolút védelmet fogják fel, hanem mint az egyébként létező felelősség korlátozását.⁴⁴⁶ Megítélésem szerint ez inkább a dolgozat más fejezetei által tárgyalt minősített immunitás (*qualified immunity*) fogalmához áll közel, bár azzal nem azonos. Ez dogmatikai szempontból azért igen lényeges, mert az immunitás alapvetően angolszász és a felelősség korlátozása mint kontinentális jogi fogalom között nagyon lényeges különbség áll fenn – ahogy ezt e munka bevezetése is tartalmazza – ezért az immunitás és a felelősség korlátozásának esetleges azonosítása fontos dogmatikai kételyeket vet fel.

A svájci IPRG 12. fejezetében nincs olyan rendelkezés, amely mentesítené a választottbírókat a felek felelősségi igényei alól. Ezért a választottbírónak a kötelezettségei nem megfelelő teljesítéséért való felelősségét a svájci jogban a felelősségre vonatkozó általános jogi szabályok szerint kell meghatározni. A svájci OR 97. cikke kimondja azt az elvet, hogy a szerződő fél kártérítéssel tartozik, ha nem megfelelően teljesíti a szerződésben foglalt kötelezettségeit, kivéve, ha bizonyítani tudja, hogy nem róható fel neki hiba.

Habár ma már – miként e fejezetben erre kifejezetten utalunk is – a Konkordátumnak inkább csak történeti jelentősége van, Jean-Flavien Lalive utal a Konkordátum 22. cikkelyének (2) bekezdésére, mely szerint amennyiben a választottbíró magatartása következtében ún. *juste motif* állt fenn, az állami bíróság valamelyik fél kérelmére a választottbíróválasztási tisztség megszűnéséről rendelkezhetett. Ugyanakkor a Konkordátum nem határozta azt meg, hogy mi tekinthető olyan súlyos oknak, amely miatt a választottbíróválasztási tisztség megszűnését ki lehetett mondani. Lalive álláspontja szerint ennek lényeges eleme lehet a bizalomvesztés is, ugyanis a bizalomvesztés, ha önmagában nem is, de más körülmények fennállása esetén

⁴⁴⁴ Lásd: SMITH: *Contractual Obligations Owed by...* 26. o.

⁴⁴⁵ Lásd: SMITH: *i. m.* 39. o.

⁴⁴⁶ Lásd: BERNET – ESCHMENT: *Die Haftung des Schiedsrichters...* 41. o.

egyértelműen lehetetlenné teszi azt, hogy a választottbíró a választottbírói tevékenységét a jövőben is folytathassa.⁴⁴⁷

Ahogy azt dolgozatában Eleonora Favre-Bulle hangsúlyozza, a gyakorlatban a felelősség szerződéses korlátozása – akár a svájci joggal összhangban van, akár nem – csak nagyon ritkán fordul elő, mivel a választottbíró megbízását (amennyiben külön megbízási szerződés készítésére kerül sor) a felek és a választottbíró ritkán foglalják írásba. Ez inkább akkor fordul elő, ha a felek az ilyen záradékokat tartalmazó választottbírói szabályokra hivatkoznak. Favre-Bulle kiemeli, az ilyen korlátozás csak annyiban érvényes, amennyiben megfelel a svájci jognak.⁴⁴⁸

Serhii Lashyn LLM értekezésében azt emeli ki, hogy a választottbírák felelősségének kérdését Svájcban a választottbírói szerződés keretei között döntenek el, és lényegében az általános szerződéses felelősségi kérdések vonatkoznak rá. Lashyn álláspontja szerint a választottbírói szerződést ügynöki szerződésként azonosítják, mivel az OR előírja, hogy a más speciális szerződéstípus által nem szabályozott munkaszerződésekre az ügynöki tevékenységre irányadó rendelkezések vonatkoznak.⁴⁴⁹ Mivel a választottbírák szerződés alapján járnak el, szerződésen kívüli felelősségük nem merülhet fel, ekként a választottbírák felelőssége kontraktuális jellegű. Ezért az OR szerint a választottbíró akkor vonható felelősségre, ha (i) kárt okozott, (ii) megszegte a szerződésben foglalt kötelezettségét, és (iii) a kár és a szerződésszegés között kapcsolat áll fenn. A választottbírói felelősség származhat szándékosságból vagy súlyos gondatlanságból.

Nadja Smahi szerint a felelősség e mértékének meghatározása igazságos lehet arra figyelemmel, hogy a felek között konszenzus áll fenn abban a tekintetben, hogy választottbírói szerződéshez fordulnak.⁴⁵⁰ Ezzel kapcsolatban Pierre Lalive megállapítására kell utalni, mely szerint a felek közötti fenti konszenzus magában foglalja némi tévedés vagy hiba lehetőségét a választottbírói ítéletben.⁴⁵¹

Reinmar Wolf arra is rámutat, hogy megítélése szerint, amennyiben a választottbíró teljesítménye nem felel meg a választottbírói szerződésben foglaltaknak vagy idő előtt lemond megbízatásáról, akkor a svájci OR 205. cikkelyének (1) bekezdése és 368 cikkelyének (2) bekezdése alapján van lehetőség a választottbírói tiszteletdíj csökkentésére. Arra figyelemmel, hogy a felek kevesebbet kapnak, mint amit a választottbírói szerződés tartalmaz, kevesebb is tartoznak. A csökkentés mértéke azzal egyezik, amennyivel a tényleges teljesítés mértéke a szerződésben meghatározott teljesítés mértéke alatt van.

⁴⁴⁷ Lásd: LALIVE: *Immunity of Arbitrators...* 126. o.

⁴⁴⁸ Lásd: AVRE-BULLE: *Le mandat d'arbitre*. 21. o.

⁴⁴⁹ Lásd: LASHYN: *Immunity of Arbitrators*. 18 – 19. o.

⁴⁵⁰ Lásd: SMAHI: *The Arbitrator's Liability and...* 888. o.

⁴⁵¹ Lásd: LALIVE: *Sur l'irresponsabilité...* 431. o.

Wolff arra is utal, hogy egyösszegű díjazás kikötése esetében arra is lehetőség van, hogy az ICC Eljárási Szabályzata III. melléklete 2. cikkelye (8) bekezdése szerint diszkrecionális módon kerüljön csökkentésre a választottbíró tiszteletdíja.⁴⁵²

Abban az esetben azonban, amikor már egyes eljárási lépések teljesítésre kerültek, úgy azok ellentételezéseként a választottbíró az arányos díjazásra jogosult. A választottbírói felelősséggel mindez annyiban van Wolff szerint összefüggésben, hogy a tiszteletdíj csökkentése nem követeli meg a választottbíró részéről a felróhatóságot, vétkességet, és Wolff megemlíti, hogy a csökkentéshez nem szükséges vétkesség. Ha a választottbíró vétkes volt kötelezettségeinek megszegésekor, a felek a kártérítési igényüket ezen felül beszámíthatják a választottbíró díjazási igényébe.⁴⁵³

Fentiek alapján megállapítható, hogy a tiszteletdíj fentiek szerinti csökkentése lényegében a kötbér magyar jog és svájci jog szerinti fogalmának felel meg. Az OR 160 – 161. §§-a ugyanis a kötbér fogalma kapcsán – egyebek mellett azt rögzíti –, hogy a kötbérigény a szerződés nem vagy nem megfelelő teljesítése esetén jár (amennyiben azt kikötötték), és a kötbér akkor is követelhető, amennyiben tényleges kár nem merült fel, továbbá a kötbér mértékét meghaladó kárigény a kártérítés szabályai szerint érvényesíthető.

4.4.2 A választottbírói felelősségre irányadó svájci joggyakorlat, a jövőbeni svájci szabályozásra irányadó egyes elméleti modellek bemutatása

A választottbírói szerződés jogi minősítése szempontjából a svájci joggyakorlatban meghatározó döntésnek minősül a genfi fellebbviteli bíróság (*Cour de justice Genève*) ítélete a *Coriman International v. Batima und Auxiba* ügyben, mely ítélet a választottbírói szerződés megbízási jellegét tartja elsődlegesnek. Jens Gal eme ügy vonatkozásában azt is kiemeli, hogy vélhetőleg egy francia jogász számára különös lenne a választottbírói szerződést *mandat*-nak minősíteni, amikor is a választottbíró semmilyen módon nem képviselője a feleknek. Ezt Gal azzal magyarázza, hogy – szemben a francia jogfelfogással – Svájcban, Németországhoz hasonlóan a meghatalmazás az alapjául szolgáló jogügylettől élesen elkülönül.⁴⁵⁴

A genfi Fellebbviteli Bíróságnak a *Coriman*-ügyben a választottbírói jogviszony természete tekintetében kellett állást foglalnia, abban a vonatkozásban, hogy a választottbírói jogviszony miként szűnik meg a választottbíró lemondása következtében. Az 1984. február 10-én kelt ítélet ugyan nem mondja ki *expressis verbis* azt, hogy a választottbírói jogviszony megbízási szerződésnek tekinthető, viszont megvizsgálja annak lehetőségét, hogy a jogviszony

⁴⁵² Lásd: <https://iccwbo.org/dispute-resolution/dispute-resolution-services/arbitration/rules-procedure/2021-arbitration-rules/#block-accordion-62> (A letöltés ideje: 2023. 06. 05.)

⁴⁵³ Lásd: WOLF: *Rights and Duties of...* 2736 – 2737. o.

⁴⁵⁴ Lásd: GAL: *Die Haftung des...* 90. o.

megszüntetésére a megbízási szerződés megszüntetésének szabályai alkalmazhatóak-e. A határozat szerint nehéz annak megítélése, hogy pontosan milyen jogviszony a választottbírói jogviszony, hiszen például létezik olyan – nehezen védhető – álláspont, mely szerint az kifejezetten közjogi jellegű. A határozat szerint e közjogi jellegnek mond ellent az, hogy a választottbíró egyáltalán nem köteles a tisztség elfogadására. A határozat álláspontja szerint szintén a megbízási jelleget erősíti, hogy a választottbírónak gondosan és szakszerűen kell eljárnia. A választottbírárt a felekhez kapcsoló viszony bizalmi jellege okán a bíróság azt az álláspontot képviselte, hogy az OR – fentiekben elemzett – 404. cikkelye, mely a megbízás felmondását szabályozza, nem vonatkozik a választottbírák lemondására, hacsak nem állnak fenn azzal kapcsolatban kifejezetten komoly okok (*wichtige Gründe*). Az ítélet szerint eme komoly okokat nagyon megszorító módon szükséges értelmezni.⁴⁵⁵ Marçal Justen Filho egy tanulmányában kiemeli, hogy a *Coriman* – ügyben született határozat fontos érdeme, hogy felismerte a választottbírói jogviszony minősítésével kapcsolatos egyes ellentmondásokat és megkísérelte a jogviszony egységes értelmezését.⁴⁵⁶

A választottbírói költségekkel kapcsolatban a svájci joggyakorlatból kiemelkednek a lausanne-i Szövetségi Legfelső Bíróság 4A_391/2010; 4A_399/2010 sz., 2010. november 10-én meghozott, választottbírói ítélet érvénytelenítésével összefüggő döntései.

A konkrét választottbírói ügyben a választottbírói testület a költségek vonatkozásában egy olyan közbenső ítéletet hozott meg a Svájci Választottbírói Szabályok (*Swiss Rules*) 41. cikk (4) bekezdése alapján, mely szerint a 175.588.32 CHF összegű választottbírói tiszteletdíj és költségelőleg megfizetéséig az eljárás felfüggesztésre kerül. Azon túlmenően, hogy rögzítette, hogy a felperesek és az alperesek közösen és egyetemlegesen felelősek a választottbírói díj megfizetéséért, témánk szempontjából lényeges módon tartalmazza az ítélet, hogy a választottbírói ítélet alapján jogosult a választottbírói költségekre és díjakra.

Az alperesek ezen ítélet ellen a svájci Lausanne-i Szövetségi Legfelső Bíróság előtt érvénytelenítési keresetet terjesztettek elő. A Legfelső Bíróságnak eljárásjogi szempontból kellett az ügygel foglalkoznia, és azt kellett eldöntenie, hogy a választottbírói közbenső döntése a költségek vonatkozásában minősül-e olyan előzetes ítéletnek, mely az IPRG 190. cikkelye (3) bekezdése alapján elviekben érvényteleníthető lehet. A Szövetségi Legfelső Bíróság megerősítette, hogy az eljárási döntések, melyek a választottbírói testületet nem kötik, és melyek a választottbírói eljárás alatt megváltoztathatóak, nem minősülnek olyan döntéseknek, melyeket az IPRG 190. cikkelyének (3) bekezdése alapján érvényteleníteni lehet.

⁴⁵⁵ A *Coriman International v. Batima und Auxiba* (Sem. jud. 1984) ügyben született ítélet rövid méltatását lásd: *Switzerland: Coriman International...* 277 – 278. o.

⁴⁵⁶ Lásd: FILHO: *Administração Pública e arbitragem...* 107. o.

Habár fentiek alapján nem lett volna szükséges, de a Szövetségi Legfelső Bíróság érdemben is foglalkozott a kérdéses közbenső ítélettel, és azzal kapcsolatban az alábbiakat rögzítette. Azt vizsgálta meg a Szövetségi Legfelső Bíróság, hogy a *receptum arbitrii* alapján a választottbírói költségek tekintetében mekkora mozgástér lehetséges. A Legfelső Bíróság álláspontja szerint a választottbírói döntése a választottbírói tiszteletdíj vonatkozásában az ítélet rendelkező részében lényegében egy nem kötelező erejű díjigény, amelyet vita esetén az állami bíróságnak kell véglegesen eldöntenie, a tiszteletdíjjal kapcsolatos rendelkezésekből csak az rész tekinthető kötelező erejűnek, amely a tiszteletdíjnak a felek általi viselésének arányára vonatkozik. Ennek az a magyarázata megítélésünk szerint, hogy a tiszteletdíj viselésének megosztása a felek között a pervesztesség-pernyertesség arányában történik, ekként ez érdemi részét képezi a döntésnek, hiszen a választottbírói döntés a felek által a jogvita érdemi eldöntésére kapott felhatalmazást. A Legfelső Bíróság szerint azonban az a felhatalmazás véget ér akkor, ha a felek között a választottbírói tiszteletdíj kapcsán vita keletkezik, ebben az esetben az állami bíróság lesz jogosult az ügyben való döntésre. Mindez megítélésünk szerint a választottbírói tisztség szerződéses jellegének alátámasztására szolgáló bírói döntésként értékelhető.⁴⁵⁷

A választottbírák felelősségének teljes kizárása Svájcban a jogszabály erejénél fogva érvénytelen, mivel az OR – hasonlóan a német joghoz – úgy rendelkezik, hogy minden olyan megállapodás, amely a szándékosság vagy súlyos gondatlanság miatti felelősséget előre kizárja, semmis. A Poudret – Besson szerzőpáros választottbírói kézikönyve ugyanakkor azt emeli ki, hogy a választottbíró felelőssége a választottbírói ítélezői tevékenységgel kapcsolatban elsődlegesen nagyfokú gondatlanság esetén áll be, ugyanakkor a nem szorosan az ítélezői tevékenység esetében is fennállhat a felelősség, például ha a választottbíró az összeférhetetlenségével kapcsolatban valamely tényt elhallgat, vagy megsérti a titoktartási kötelezettségét.⁴⁵⁸ A felelősségre vonatkozóan azonos álláspontot foglal el a Martin Bernet – Jörn Eschment szerzőpáros is, kimondva, hogy Svájcban a választottbíró szinte egyöntetűen csak szándékos vagy súlyosan gondatlan kötelességszegés esetén felel a bírói tevékenységéért, enyhe vagy közepes gondatlanságért viszont nem felel. Ennek egyik indokaként utal a szerzőpáros arra, hogy a felelősségi privilégium hátterében az áll, hogy a választottbíró nem "normál" szerződő fél, hanem bíró is, akinek ítélezési tevékenysége különleges védelmet igényel, és nem befolyásolhatja a felelősségtől való félelem.⁴⁵⁹ Miként arra az Amerikai Egyesült Államokkal foglalkozó fejezetben utaltunk, az amerikai joggyakorlatban számos esetben olvasható az abszolút immunitás melletti érvként az a felvetés, hogy ez képes garantálni az ítélezési tevékenység függetlenségét. Ehhez képest a

⁴⁵⁷ Az ítélet részletes leírását lásd: STUTZER: *Receptum arbitri and the...* https://thouvenin.com/wp-content/uploads/2013/11/20110127-receptum-arbitri-and-the-Arbitrators-fees_HJS.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 09.)

⁴⁵⁸ Lásd részletesen: POUDRET – BESSON: *Comparative Law of...* 437 – 450. o.

⁴⁵⁹ Lásd: BERNET – ESCHMENT: *Die Haftung des Schiedsrichters...* 48. o.

svájci szabályozás ehhez nem az abszolút immunitást, hanem lényegében a gondatlanságért való felelősséget rendeli.

Mindazonáltal számos elmélet létezik, amely arra vállalkozik, hogy a svájci jogon belül valamiféle választottbírói immunitásra utaló nyomot, indikációt mutasson be. Az egyik azt állítja, hogy a választottbírák és a felek között létezik egyfajta hallgatólagos megállapodás, amely a felelősség kizárását a lehető legnagyobb mértékben feltételezi az OR 100. cikkének (1) bekezdése által megszabott határon belül.⁴⁶⁰ Az OR 100. cikkének (1) bekezdése azt mondja ki, hogy minden olyan megállapodás, amely a jogellenes szándékosságot vagy a nagyfokú gondatlanságot előzetesen kizárja, érvénytelen. Lashyn álláspontja szerint ez az elmélet nem helytálló, mivel valóban nehéz megérteni, hogy pontosan mi van kizárva, és az OR 100. cikk (1) bekezdése meglehetősen szigorú e tekintetben. Nadia Smahi álláspontja szerint a svájci jogban a választottbírói immunitásnak potenciálisan az alábbi lehetséges forrásai lehetnek: (i) a felek és a választottbíró között fennálló implicit megállapodás ezzel kapcsolatban; (ii) a szövetségi magánjog nem írásos szokásjogi formája, illetve (iii) az állam felelősségének alkalmazása a választottbíróra. Az itt említett (ii) pont Hoffet megállapításából vezethető le, aki elutasítja az állami felelősségi szabályok közvetlen vagy analóg alkalmazását, és a felelősség hallgatólagos korlátozásának feltételezését is túlságosan nem kötelező erejűnek és homályosnak tartja. Hoffet szerint ehelyett a választottbírói megállapodás célja, azaz a vitában a választottbíró által hozott végleges döntés megköveteli, hogy az OR 100. cikk (1) bekezdésének keretében a felelősség szándékosságra és súlyos gondatlanságra való maximálisan lehetséges korlátozása a szövetségi magánjog (íratlan) kötelező normájaként kerüljön kialakításra.⁴⁶¹

Ezen utóbbira utalnak azon törekvések, amelyek a svájci állami bírák immunitását a választottbírák tevékenységére is megpróbálják kiterjeszteni. Serhii Lashyn szerint ez a javaslat a legígéretesebb, mivel hasonlít a választottbírák immunitása mögött meghúzódó indokláshoz az angolszász jogrendszerű országokban.

Nadia Smahi ezzel nem ért egyet és álláspontja az, hogy habár kutatásai szerint figyelemreméltó esetjogi gyakorlat nem alakult ki a választottbírák immunitása kérdésében Svájcban az e tárgyban indított keresetek hiánya miatt, üdvös lenne az immunitás bevezetése Svájcban.⁴⁶²

Megítélése szerint az alábbi érvek támogathatják adott esetben a választottbírói immunitás bevezetését: (i) a választottbíró részére előnyös lehet bizonyos immunitás a bírakkal való hasonló tisztségükből adódó okokból, (ii) a választottbírói immunitás a választottbírói ítéletek véglegességét segíti elő, és (iii) a választottbírói immunitás képes annak garantálására, hogy

⁴⁶⁰ Lásd: SMAHI: *The Arbitrator's Liability and...* II. 67 – 68. o.

⁴⁶¹ Lásd: HOFFET: *Rechtliche Beziehungen zwischen...* 306. o.

⁴⁶² Lásd: SMAHI: *The Arbitrator's Liability and...* II. 78. o.

kellő számú, megfelelő képzettséggel rendelkező személy vállalja a választottbíróként történő eljárást.⁴⁶³

A bírói hivatal és a választottbírói tisztség között fent vont párhuzam vonatkozásában lényeges utalni arra, hogy a viszonylag újabb szakirodalomban Dario Alessi számos érvet sorakoztat fel amellet, hogy miért látja helytelennek a választottbírák és a hivatásos állami bírák közötti analógiát. Alessi kiemeli, hogy a választottbírák nem bírák. A választottbírák ítélezési jogosultsága a felek megállapodásán alapul, nem az állami igazságszolgáltatáson, ahol is egyébként – a választottbíráskodással szemben – véletlenszerű ügyelosztás van. A választottbírói ítéletek sokkal korlátozottabb felülvizsgálat tárgyát képezik, mint a bírósági ítéletek, és ezért nagyobb fokú véglegességet élveznek. A bírakkal ellentétben a választottbíráknak a jelölésük után rendszerint korlátlan joguk van a jelölés visszautasítására vagy a feltételek megtárgyalására, míg a bírának nincs ilyen joguk. A bírától eltérően a választottbíráknak nincs kényszerítő jogosultságuk a bizonyítékok gyűjtése, az ideiglenes intézkedések, a tanúk és egyéb eljárási kérdések tekintetében, és a választottbírák nem dönthetnek harmadik felek választottbírói eljárásán kívüli jogairól és kötelezettségeiről sem. A választottbírák továbbá a felek által viselt tiszteletdíj ellenében végzik szolgáltatásaikat, míg a bírák állami alkalmazottként javadalmazást kapnak, és nem kaphatnak fizetést a felektől. Alessi egyébként ezen érvrendszerével az általa szillogizmusnak nevezett, Pierre Lalive-tól származó megállapítást kívánja cáfolni, mely szerint *(-i)* egy választottbíró funkciója bírói vagy quasi bírói, *(ii)* a bírák immunitást élveznek és immunitást kell élvezniük, és *(iii)* ezért a választottbíráknak is immunitást kell élvezniük.⁴⁶⁴

Ezzel kapcsolatban érdemes utalni a dolgozatunk más részében több alkalommal hivatkozott amerikai Nolan – Abrams szerzőpáros megállapítására, mely szerint a választottbírói immunitás alapvetően a felek és a nyilvánosság számára és nem maguknak a választottbírák számára létezik. Mindez alapvetően arra mutat rá, hogy a választottbírói immunitás semmiképpen nem tekinthető öncélúnak.⁴⁶⁵

Ugyanezt az álláspontot képviseli dolgozatában Angela Obrist is, aki szerint a választottbírói privilégium, választottbírói immunitás (*Schiedsrichterprivileg*) kevésbé a választottbíró, mint inkább a választottbírói funkció és a választottbírói eljárás intézményének védelmét jelenti.⁴⁶⁶ Obrist is kiemeli a szakirodalomban szereplő – e dolgozatban is több helyen említett – különbségtételt az ítélet meghozatalával kapcsolatos és az egyéb választottbírói kötelezettségek között, külön utalva arra, hogy a választottbíró a tevékenységének alapvető területét képező ítélethozatal, egészen pontosan az ítélet helyessége (*„die Richtigkeit des Schiedsspruches”*) vonatkozásában felelősséggel nem tartozhat. Habár főszabály szerint eme

⁴⁶³ Lásd: SMAHI: i. m. 73 – 74. o.

⁴⁶⁴ Lásd ezzel kapcsolatban: LALIVE: *Irresponsibility in International...* 166. o.

⁴⁶⁵ Lásd: NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. 237. o.

⁴⁶⁶ Lásd: OBRIST: *Die Haftung des...* 36. o.

megállapítás elfogadható, lehetnek olyan esetek, amikor az ítéletben szereplő hiba a választottbíró felelősségéhez vezethet.

Nadia Smahi is kiemeli, hogy a választottbírói szerződés középpontjában a választottbíró fő kötelezettsége áll: a felek közötti vita rendezésének kötelezettsége, pontosabban az, hogy e tekintetben választottbíróvási ítéletet hozzon. Ezt Nadia Smahi annyiban eredménykötelezettségnek minősíti, hogy a választottbírónak meg kell hoznia az ítéletet, vagyis az ítélet meghozatala vonatkozásában terhelheti eredménykötelezettség a választottbíró.⁴⁶⁷ Smahi rámutat arra, hogy ezt a fő kötelezettséget két másik kötelezettség egészíti ki: a választottbíró azon kötelezettsége, hogy a választottbíróvási megállapodással és az alkalmazandó joggal összhangban hozza meg a választottbíróvási ítéletet, valamint a választottbíró azon kötelezettsége, hogy személyesen teljesítse a feladatát, még akkor is, ha a svájci jog szerint általában megengedett a választottbíróvási titkárok segítsége.⁴⁶⁸

Miként arra Constantine Partasides rámutat, Svájcban különösen nagy hagyománya van annak, hogy a választottbíróvási titkárokat alkalmazzák. Ez a Svájci Konkordátumban kifejezetten kiemelésre került, amelynek 15. cikke kimondja, hogy "a felek egyetértésével" a választottbíróvási "kijelölhet egy titkárt".

Partasides utal a neves professzorra, Pierre Lalive-ra, aki a választottbíróvási titkárok alkalmazásának támogatója volt. Partasides szerint Lalive professzor az alábbiakban foglalta össze az általuk kínált előnyöket: idő- és költségtakarékosság, ha egy választottbíróvási titkárra bízzák az olyan adminisztratív feladatokat, mint az iktatás, az ICC-vel és a felekkel való kommunikáció a választottbíró felügyelete és felelőssége mellett. Ennél is fontosabb az a lehetőség, hogy a titkári funkció egyfajta tanulódőszakot jelenthet a jövőbeni választottbíróvási tevékenységhez, ugyanis Lalive professzor álláspontja szerint semmi sem helyettesítheti ezt a fajta gyakorlati képzést, még a konferenciákon való szorgalmas részvétel vagy az ICC titkárságán végzett szakmai gyakorlat sem.⁴⁶⁹ Itt jegyezzük azt meg, hogy a választottbírói tanulási folyamatnak a titkársági feladatok ellátása mellett modern és jó példája lehet az *arbitrator shadowing*, ahol egy választottbíró megfigyelőként (árnyékként) kíséri egy később szintén választottbírói tevékenységet ellátni kívánó személyt, és ilyen módon sajátítja el számos, a választottbíráskodáshoz szükséges ismeretet. Ezzel kapcsolatban érdemes utalni arra, hogy Amanda J. Lee egy közelmúltban megjelent cikkében ki is dolgozott, egy az *arbitrator shadowing*-ra vonatkozó protokollt is.⁴⁷⁰ Ennek megfelelően az egyes választottbíró aspiránsokat a választottbírói intézmények vagy az *ad hoc* választottbírói

⁴⁶⁷ A választottbírói kötelezettségek meghatározása kapcsán William W. Park bostoni professzor, a *London Court of International Arbitration* egykori elnöke képies formában, de igen szellemesen jegyezte azt meg, hogy ez továbbra is minden, csak nem könnyű feladat, és olyan sajátos dimenziókkal rendelkezik, amelyek a legjobb elméket is a visszaverődő hullámok alá süllyesztették. Lásd: PARK: *The Four Musketeers of...* 25. o.

⁴⁶⁸ Lásd: SMAHI: *The Arbitrator's Liability and...* 885. o.

⁴⁶⁹ Lásd: PARTASIDES: *The Fourth Arbitrator?* 148. o.

⁴⁷⁰ Lásd: LEE: *Outrunning the Shadows...*

testületekben helyet foglaló választottbírák jelölnék ki, hogy megfigyeljék (*shadowing*) az egyes választottbíróági eljárásokat. Lee álláspontja szerint ezzel a választottbíró-jelöltek a testület belső működésével kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokat is szerezhethetnek.

A titkárok szerepével Reinmar Wolf is foglalkozik. Wolf kiemeli, hogy a választottbíró által személyesen ellátandó feladatok és az átruházható feladatok közötti határvonalat néha nehéz meghúzni. Gyakorlati jelentőséget különösen a választottbíróság titkáraival összefüggésben nyer. A titkárok által nyújtott segítség különösen az összetett választottbíróági eljárásokban gyakori, és Svájcban még gyakoribb, mint más országokban, mivel Svájcban hagyománya van a választottbíróági titkárok igénybevételének. Ha a felek másként nem állapodnak meg, a bíróság saját maga is kinevezhet titkárságot (ZPO 365. cikk (1) bekezdés; ugyanez vonatkozik a nemzetközi választottbíróági eljárásokra is). A titkárra olyan feladatok bízhatók, mint a jegyzőkönyvvezetés, a nyilvántartások és a könyvelés vezetése, az írásbeli beadványok cseréjének adminisztrálása, a meghallgatás helyszínének megszervezése és hasonló feladatok. A titkár nem vehet részt az ügy eldöntésében, de – különösen a svájci nemzetközi választottbíróági eljárásokban – megbízható a bíróság döntése alapján a választottbíróági ítélet szövegezésének tervezetével.⁴⁷¹

Fentiekkel kapcsolatban feltétlenül kiemelést érdemel a Svájci Szövetségi Legfelső Bíróság DFC 4A_709/2014 sz. ítélete. Ebben az ügyben az egyik peres fél a Lausanne-i Szövetségi Legfelső Bírósághoz fordult egy választottbíróági ítélet érvénytelenítése iránti kérelemmel, egyebek mellett azzal az indokkal, hogy a választottbíróági ítélet érdemi meghozatalában vett részt a választottbíróági testület titkára, és ennek megfelelően az ügyben egy nem megfelelő módon összeállított választottbíróági tanács járt el. (A keresetben az is szerepelt, hogy a titkár mellett a választottbíró számára egy ügyvéd is segítséget nyújtott az ítélkezési tevékenység ellátása során.) A titkár vonatkozásában az érvénytelenítési kereset azt is tartalmazta, hogy a választottbíróági testület (ténylegesen az egyesbíró) a titkár részére nem megengedhető módon ruházta át a választottbíró egyes személyes felelőssége körébe tartozó jogköreit, így például az alkalmazandó jog és a bizonyítékok elemzését, a választottbírói tanácskozásban való részvételt, ill. a választottbíróági ítéletek készítését.

A felek és a választottbíró közötti szerződést *intuitu personae* kötik, ami azt jelenti, hogy a választottbírónak személyesen kell ellátnia feladatait, és így nem ruházhatja át feladatát harmadik félre, még az ugyanabban az ügyvédi irodában dolgozó kollégájára sem. A döntéshozatali szakaszban a választottbírónak ismernie kell az ügy iratait, meg kell vitatnia az ügyet, és részt kell vennie a választottbíróság akaratának kialakításában.⁴⁷²

⁴⁷¹ Lásd: WOLF: *Rights and Duties of...* 2732. o.

⁴⁷² Az *intuitu personae* szerződések vonatkozásában lásd különösen: PEROVIC VUJACIC: *Obligations of Arbitrators...* 134. o.

A svájci szövetségi Legfelső Bíróság azonban megjegyezte, hogy a választottbíró feladatának átruházására vonatkozó tilalom nem feltétlenül zárja ki a segítségnyújtás lehetőségét, például a választottbírószági titkár vagy a tanácsadó által. A választottbírószági titkár kijelölésével kapcsolatban a Svájci Szövetségi Legfelső Bíróság megállapította, hogy általánosan elfogadott, hogy a választottbírószág nemzetközi választottbírószági eljárásban is kijelölhet választottbírószági titkárt, még akkor is, ha az IPRG 12. fejezete (amely a nemzetközi választottbíráskodást szabályozza), ellentétben a svájci polgári perrendtartás 365. cikkének (1) bekezdésével – amely a hazai választottbíráskodást szabályozza – nem említi kifejezetten ezt a lehetőséget. Ami a választottbírószági titkár feladatait illeti, a svájci szövetségi Legfelső Bíróság kifejtette, hogy azok hasonlóak a bírósági titkár állami bírósági eljárásokban végzett feladataihoz, mint például a tárgyalások előkészítése, a tárgyalások jegyzőkönyvének elkészítése, a perköltség kiszámolása. Nem kizárt, hogy a választottbírószági titkár a választottbírószág ellenőrzése mellett és utasításainak megfelelően (vagy ha a döntés nem egyhangú, akkor a választottbírószág többségével) bizonyos segítséget nyújt a választottbírószági ítélet megszövegezésében, ami megköveteli, hogy a választottbírószági titkár segédkezzon a meghallgatásokon és a választottbírószág tanácskozásain. A felek megfelelő megállapodása nélkül azonban a választottbírószági titkárnak tartózkodnia kell a bírói funkció gyakorlásától, amely továbbra is a választottbírák kiváltsága marad. A Szövetségi Bíróság a keresetet elutasította.⁴⁷³

.Az ítéletet elemző cikkükben az ügyben képviseletet is ellátó Michael Feit és Chloé Terrapon Chassot megállapítják, hogy a Svájci Szövetségi Legfelső Bíróság viszonylag liberális álláspontot képvisel a választottbírószági titkár kijelölése kapcsán, ugyanis a határozatból az következik, hogy (i) a választottbírószág kijelölhet egy választottbírószági titkárt (vagy egy választottbírószági tanácsadót) anélkül, hogy a feleknek előzetesen jóvá kellene hagyniuk, vagy akár anélkül, hogy előzetesen konzultálnia kellene a felekkel, és hogy (ii) a választottbírószág titkár feladata nem korlátozódik kifejezetten az adminisztratív munkára, hanem kiterjedhet bizonyos mértékben a választottbírószági ítélet megszövegezésében való közreműködésre, feltéve, hogy a választottbírószági titkár a választottbíró irányítása alatt és utasításainak megfelelően jár el. A szerzők kiemelik továbbá, hogy ez a megközelítés nem csupán a Svájcban régóta fennálló hagyományhoz illeszkedik, hanem konzisztens a nemzetközi választottbíráskodásban jelenleg tapasztalható felfogással is.⁴⁷⁴

A választottbíró azon kötelezettsége, hogy megbízatását annak befejezéséig teljesítse (vagy hogy ne mondjon le, mielőtt meghozta volna a döntést), a választottbíró fő eredménykötelezettségének része. Az eredményre vonatkozó fő kötelezettségen kívül a

⁴⁷³ Lásd: FEIT – TERRAPON CHASSOTT: *The Swiss Federal Supreme Court...* 898 – 903. o.

⁴⁷⁴ Lásd: FEIT – TERRAPON CHASSOTT: *i. m.* 917. o.; Lásd továbbá: PARTASIDES – BASSIRI – GANTENBERG – L. BRUTON – A. RICCIO: *The Coming of a...* 330 – 332. o.

választottbíró számos további kötelezettség („*best efforts obligations*”) is köti, azaz olyan kötelezettségek, amelyekkel a választottbíró megígéri, hogy minden tőle elvárhatóat megtesz az elvárt eredmény elérése érdekében. A választottbíró további, eljárási kötelezettségei arra vonatkoznak, hogy milyen módon kell teljesítenie a feladatát. Ezek a következők: kötelessége, hogy a választottbírósi eljárást a felek megállapodásával összhangban folytassa le, a választottbírósi eljárást gondosan és gyorsan lefolytassa, pártatlan és független legyen, a feleket egyenlően kezelje és tiszteletben tartsa a meghallgatáshoz való jogukat, és végül mindent megtegyen annak érdekében, hogy végrehajtható ítéletet hozzon.

A választottbíró további mellékkötelezettségek is kötik, ilyennek tekinthető a választottbíró titoktartási kötelezettsége, valamint az akták megfelelő ideig történő megőrzésére vonatkozó kötelezettsége ilyen mellékkötelezettségek.⁴⁷⁵ Smahi nem ért egyet azzal a szakirodalomban megjelenő véleménnyel, hogy a nem kötelező erejű jogi szabályok és iránymutatások (pl. a különböző IBA-iránymutatások) figyelembevételének kötelezettsége is mellékkötelezettségnek minősülhet. Ezt az álláspontot képviseli egyébként Reinmar Wolf, aki akként érvel, hogy az ügyvédek számára készült szakmai kódexek általában jogi kötőerővel bírnak, de a választottbíró hivatalára nem alkalmazhatóak, akkor sem, ha a választottbíró az ügyvédi kamara tagja. Az *IBA Rules of Ethics for International Arbitrators* vagy az *AAA/ABA Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes* elnevezésű szabályok ugyan nem rendelkeznek jogi kötőerővel, ugyanakkor azokat a választottbíró figyelembe veheti annak érdekében, hogy a legjobb gyakorlatokkal (*best practice*) összhangban járjon el.⁴⁷⁶

Nadia Smahi szerint az ilyen nem kötelező erejű jogi szabályok csak akkor alkalmazandók, ha a felek kifejezetten megállapodnak bennük.⁴⁷⁷ A fenti megállapítással szemben annyiban mindenképpen nem értünk egyet, hogy elviekben lehetséges olyan jogszabályi rendelkezés, mely külön megállapodás hiányában is egy *soft law* jellegű ajánlás alkalmazását kötelezővé teheti. Ebben a körben a magyar Vbt-re utalunk, melynek a választottbíró felelősségére vonatkozó rendelkezéseit dolgozatunk egy másik fejezete mutatja be részletesen. A Vbt. 3. § (3) bekezdése szerint a Vbt. rendelkezéseit a jogok jóhiszemű gyakorlásának követelményével összhangban, valamint az UNCITRAL Mintatörvényének az UNCITRAL által kiadott azon magyarázataira figyelemmel kell értelmezni, amelyeknek magyar nyelvű fordítását a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbírószág honlapján közzétették.⁴⁷⁸ Ebben az esetben tehát külön megállapodás hiányában is választottbírói kötelezettségnek tekinthető egy voltaképpen *soft law*, illetve magyarázatának figyelembevétele egy választottbírósi eljárás során.

⁴⁷⁵ A titoktartási kötelezettség vonatkozásában lásd különösen: TRAKMAN: *Confidentiality in International...* 1 – 18. o.

⁴⁷⁶ Lásd: WOLF: *Rights and Duties of...* 2735. o.

⁴⁷⁷ Lásd: SMAHI: *La responsabilité civile...* 8 – 9. o. és SMAHI: *The Arbitrator's Liability and...* 884 – 886. o.

⁴⁷⁸ Lásd: ERDŐS: *A megújult választottbírósi eljárás...* 40 – 41. o.

Említést érdemel, hogy a választottbíró járulékos kötelezettségeinek a megszegése is felhívhatja a kontraktuális felelősségi szabályok alkalmazását, például ha felfed bizalmas információkat, és ezzel megszegi a közötte és a felek között érvényben lévő titoktartási megállapodást.⁴⁷⁹

Nadia Smahi értekezése összegzésénél kiemeli, hogy a nemzetközi választottbíráskodás megbízhatósága és sikere számos jól bevált elven nyugszik, mint például a választottbíró függetlenségének és pártatlanságának követelménye, de a választottbíróági ítélet jogerősségének követelménye is. Megítélése szerint eme elvek megkérdőjelezése a választottbíróval szembeni felelősségi igényekkel alááshatja a nemzetközi választottbíráskodást mint alternatív vitarendezési eszközt. Ezért véli úgy, hogy a választottbíró immunitásának bevezetése, amely a szándékosan vagy súlyos gondatlansággal okozott károk esetére korlátozódna, kívánatos lenne.

Nagyon fontos Smahi azon – általunk is támogatott – megállapítása, hogy a polgári jogi felelősségre és a választottbírói immunitásra vonatkozó különböző szabályok egységesítése csak annyiban támogatható, amennyiben megakadályozná, hogy az azonos feladatot ellátó választottbírákat eltérő bánásmódban részesítsék attól függően, hogy a választottbíróági eljárás székhelye szerint hol látják el feladatukat. Ennek fényében merül fel az a kérdés, hogy a választottbíró hogyan védheti meg magát az ellene irányuló felelősségi igényekkel szemben. Az első lehetséges – Smahi által kínált – megoldás a *receptum arbitrii* alkalmazandó felelősségkorlátozási záradék előírása, akár a felekkel kötött megállapodásban, akár az alkalmazandó választottbíróági szabályokon keresztül. Megjegyezzük, hogy az általunk vizsgált és a jelen dolgozatban említett választottbíróági intézmények eljárási szabályzata tartalmaz általában felelősségkorlátozó rendelkezéseket a választottbírák vonatkozásában, ezek azonban nem minden esetben teljes körűek.

Smahi megemlíti, hogy egy másik lehetséges megoldás az lenne, ha a választottbíró megfelelő felelősségbiztosítást kötne a választottbírói megbízatásának gyakorlása során végzett cselekményekre. E tekintetben hangsúlyozza, hogy az ügyvédként is dolgozó választottbírák rendszerint rendelkeznek felelősségbiztosítással.⁴⁸⁰ Ezzel kapcsolatban jelentős kérdés az, hogy az ügyvédi felelősségbiztosítás általi kockázat vajon kiterjedhet-e a választottbírói felelősségre. Miként a dolgozat e fejezetének egy másik alpontjában bemutatásra kerül, a spanyol jogban az ügyvédi felelősségbiztosítás a választottbírói tevékenységgel okozott esetleges károk fedezetére kiterjed, ugyanakkor a magyar jogot elemző fejezet megállapítása szerint a magyar ügyvédi felelősségbiztosítási rendszer nem alkalmas a választottbírói károkozással kapcsolatos felelősségi kérdések rendezésére. Nyilvánvalóan azokban az

⁴⁷⁹ Lásd: OBRIST: *Die Haftung des...* 44. o.

⁴⁸⁰ Lásd: SMAHI: *La responsabilité civile...* 36 – 38. o.

országokban, ahol az ügyvédi felelősségbiztosítás nem kötelező az ügyvédi tevékenység folytatásához, úgy annak automatikus kiterjesztése nem értelmezhető a választottbírói tevékenységre. Ebből az következik, hogy amennyiben a választottbírói felelősség kérdését a felelősségbiztosítással kívánjuk megoldani, akkor arra sajátos, kifejezetten a választottbírói tevékenységgel összefüggő felelősségbiztosítás alkalmazása szükséges.

Smahi határozott álláspontja ugyanakkor az, hogy a választottbíró immunitásának bevezetése a svájci jogban növelné Svájc népszerűségét mint a nemzetközi választottbíráskodás egyik lehetséges központját. Nadia Smahi kiemeli, hogy mivel Svájc mindig is innovatív álláspontot foglalt el a nemzetközi választottbíráskodás területén, nincs ok arra, hogy ne Svájc legyen az egyik első kontinentális jogrendszerű ország, amely a *Common Law* országokéhoz hasonló megközelítést vezet be jogrendszerébe.

Smahi javaslatot is tesz az IPRG megfelelő kiegészítésére a választottbírói felelősség szabályozása tekintetében az alábbiak szerint:

*„Választottbírói immunitás. 1. A választottbíró nem felelős a választottbírói feladatainak ellátása vagy állítólagos ellátása során tett vagy elmulasztott cselekményekért, kivéve, ha jogellenes szándékkal vagy súlyos gondatlansággal okozott kárt vagy veszteséget. 2. A jogerős és kötelező érvényű választottbírói határozatok érdemi része nem vizsgálható felül felelősségre vonatkozó keresetek útján.”*⁴⁸¹

A fentiek alapján megítélésünk szerint ugyanakkor kérdéses, hogy vajon a svájci jogalkotó elfogadja-e felvetést, és biztosít-e immunitást a választottbírák részére.

4.5 Spanyolország

4.5.1 Történeti előzmények és a választottbírói felelősségre irányadó hatályos spanyol szabályozás

A választottbírói felelősség tárgyalását a spanyol és az argentin jogban indokolja az igen részletes – és viszonylag szigorú – felelősségi szabályok megléte, valamint, hogy Spanyolország esetében jelentős, a nemzetközi gyakorlatot is befolyásoló esetjogról beszélhetünk.

A spanyol parlament 2011. május 19-én fogadta el a választottbíráskodásról szóló 60/2003. évi december 23-i törvény reformjáról szóló törvényjavaslatot. Ez a 11/2011-es törvény,

⁴⁸¹ Lásd: SMAHI: i. m. 36. o.

amely 2011. május 21-én jelent meg a spanyol Hivatalos Közlönyben. A módosítások 2011. június 10-én léptek hatályba.⁴⁸² A spanyolországi választottbíráskodásról szóló jelenlegi törvény tárgyalása előtt érdemes egy pillantást vetni a múltbeli vonatkozó szabályokra.

Kiemelendő egy 1953. december 22-én kelt rendelet, amely főként a választottbírószági eljárásokat szabályozta.⁴⁸³ E rendelet szerint kétféle eljárás létezett. Lehetett választani a *de jure* vagy a *de facto* választottbírószági eljárást. Ha a felek a *de jure* választottbírószági eljárást választották, a választottbíráknak jogi szakmával rendelkező spanyol állampolgároknak kellett lenniük, míg a másik esetben (*de facto* választottbírószági eljárás) az egyetlen követelmény az volt, hogy a választottbíráknak tudniuk kellett írni és olvasni, de külföldi állampolgárok is lehettek.

E szabályok szerint a választottbírákat a feleknek kellett kiválasztaniuk; páratlan számúnak kellett lenniük, de ez a szám nem haladhatta meg az ötöt. Érdemes megemlíteni, hogy a választottbírák kinevezését egy közjegyző rögzítette, aki jegyzőkönyvet készített az elfogadásról, amelyet aztán ő és a választottbírák aláírtak.⁴⁸⁴

A jelenlegi *Ley de Arbitraje* előtt létezett az 1988. évi választottbírószági törvény, amely kétségkívül fejlettebbnek tekinthető, mint az 1953-ban kelt rendelet, de még mindig nem felelt meg az UNCITRAL-Modelltörvénynek.

Mint a többi tárgyalt állam esetében a választottbírák felelőssége és az állami bírák felelőssége között lényeges összefüggés áll fenn. A korábbi spanyol jog a bírák vonatkozásában is komoly felelősségi szabályokat állapít meg. Bernardo Cremades spanyol professzor ezzel kapcsolatban azt állapítja meg, hogy az angol jogban fontos szerepet játszó – dolgozatunk másik fejezetében részletesen elemzett – *Sutcliffe v. Thackrah* ügy megállapítása, amely immunitási szabályt tartalmaz, a spanyol bírákra nem alkalmazható.⁴⁸⁵ A régi, már nem hatályos, 1881. évi spanyol polgári perrendtartási kódex (*La Ley de Enjuiciamiento Civil de 1881*) a 903 – 918. cikkelyekben részletesen szabályozta a bírói felelősség eseteit.⁴⁸⁶ A felelősség alapját akár a gondatlanságból okozott jogszabálysértés is megalapozhatta az ítélezési eljárás során, azzal azonban, hogy a bíró felelősségre vonására csak akkor kerülhetett sor egy hat hónapos határidőn belül, ha az alapügy ítélettel vagy más módon befejeződött és a peres fél a rendelkezésre álló jogorvoslati eszközöket már igénybe vette.

⁴⁸² A korábbi spanyol választottbírószági szabályokhoz lásd: FARAGÓ: *Nemzetközi választottbíráskodás*. 49. skk. o.

⁴⁸³ Lásd részletesen: FARAGÓ: *Nemzetközi választottbíráskodás*. 49. skk. o.

⁴⁸⁴ Lásd: *Commercial Arbitration and the Law*.... skk. o.

⁴⁸⁵ Lásd: CREMADES: *Spain*. 72. o.

⁴⁸⁶ Az 1881. évi spanyol polgári eljárásjogi törvényt az új polgári perrendtartási kódex, az 1/2000. sz. törvény váltotta fel. Ennek szövegét lásd: <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Law%201-2000%20of%207%20January.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 03. 10.)

Az 1881. polgári perrendtartási kódex a 796. és a 800. cikkelyében tartalmaz a választottbírák felelősségét érintően lényeges szabályokat.⁴⁸⁷

A 796. cikkely szerint a választottbírói elfogadó nyilatkozat megtételével (mely a spanyol jogi doktrína szerint lényegében a választottbírói kontraktuális felelősséget megalapozó jognyilatkozatnak tekinthető) a felek felhatalmazást nyernek arra, hogy rászorítsák a választottbírákat választottbírói kötelezettségeik teljesítésére, azzal, hogy azok elmulasztása esetén az esetleges károkért felelősséggel tartoznak.⁴⁸⁸ A 800. cikkely szerint a választottbírói szerződés hatályát veszti a szerződő felek egyhangú akaratából, illetve a választottbírói szerződésben megjelölt határidő lejártával, valamint az esetleges hosszabbítással, akár az ítélet meghozatala nélkül. Amennyiben az ítélet meghozatalának elmulasztása a választottbírák hibájából történik, akkor kártérítésre kötelesek.

A jelenleg hatályos 2003. évi *Ley de Arbitraje* preambuluma nagyon sokat elmond a spanyol jognak a választottbírói vitarendezéshez történő viszonyulásáról. A preambulum szerint Spanyolország mindig is érzékenyen reagált a jogharmonizációra irányuló felhívásokra, valamint a választottbíráskodásra vonatkozó rendelkezések harmonizálására, különösen a nemzetközi kereskedelemre vonatkozóan, hogy elősegítse ennek az eszköznek a használatát és a kritériumok következetességét.⁴⁸⁹

A jelenleg hatályos 2003. évi *Ley de Arbitraje* 2011-ben esett át átfogó – a választottbírák felelősségét is érintő – módosításon, mely módosításnak legfontosabb oka az volt, hogy elősegítse, hogy Spanyolország preferált választottbírói székhelyé válhasson, és megpróbálja a spanyol választottbírói rendszert teljesen összhangba hozni más európai és Európán kívüli országok szabályaival.⁴⁹⁰ (Fontos megjegyezni, hogy ez a törvény teljes mértékben az UNCITRAL választottbíráskodásra vonatkozó Modelltörvényen alapul).

A módosítás tartalmazza a választottbírák vagy választottbírói intézmények felelősségbiztosítási szerződés megkötésére vonatkozó kötelezettségét. Ez azért lényeges, mert a dolgozatunkban vizsgált országok közül kizárólag a spanyol jog az, amelyik a választottbírák vonatkozásában kötelező felelősségbiztosítást ír elő. A spanyol jog álláspontja szerint a választottbírák polgári jogi felelősségre vonhatók, ha nem teljesítik a feladatukból eredő kötelezettségeiket, és kárt vagy sérelmet okoznak.

⁴⁸⁷ A *Ley de Enjuiciamiento Civil de 1881* szövegét lásd: https://legalpigeon.com/wp-content/uploads/2021/03/ley-de-enjuiciamiento-civil-de-1881_compressed_watermark.pdf (A letöltés ideje: 2023. 03. 10.)

⁴⁸⁸ Lásd: CREMADES: *Spain*. 76. o.

⁴⁸⁹ Lásd: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Act_on_arbitration_%28Ley_60_2003_de_arbitraje%29.PDF (A letöltés ideje: 2023. 03. 13.)

⁴⁹⁰ Lásd: PROL: *Summary of Amendment...* Lásd: <https://prolabogados.com/> (A letöltés ideje: 2023. 03. 05.)

Az elfogadó nyilatkozat – melyet a *Ley de Arbitraje* 21. szakasza szabályoz – megköveteli a választottbíráktól és adott esetben a választottbírószági intézménytől, hogy jóhiszeműen teljesítsék megbízatásukat. Ha ezt elmulasztják, nem így tesznek, felelősek a rosszhiszeműségből, gondatlanságból eredő károkért. Az intézményesített választottbíráskodás esetén a károsult fél közvetlenül az intézmény ellen indíthat pert, függetlenül a választottbírák ellen benyújtott kártérítési keresettől.

A spanyol jogban az ügyvédi felelősségbiztosítás, mely hagyományosan az ügyvédi tevékenység gyakorlásából eredő kárigényekre terjed ki, például jogi, adó- és munkaügyi tanácsadóként, ingatlanügynökként, közvetítőként, vagyonkezelőként stb. végzett tevékenység során okozott károk esetére biztosít helytállást. Ugyanakkor a választottbírói tevékenységre is kifejezetten fedezetet nyújt.

4.5.2 A választottbírói felelősségre irányadó spanyol joggyakorlat, a Tribunal Arbitral de Barcelona és a Centro Internacional de Arbitraje de Madrid Eljárési Szabályzatának összevetése a választottbírói felelősség vonatkozásában.

A vonatkozó spanyol esetjog kapcsán kifejezetten kiemelést érdemel az ún. *Puma ügy* (Spanyol Legfelső Bíróság, 102/2017. 2017. 02. 15.). 2010-ben egy Luis Ramallo García (elnök), Miguel Temboury és Santiago Gastón által alkotott választottbírószág arra kötelezte a Puma nevű céget, hogy fizessen 98 millió eurót az Estudio 2000 cégnek a forgalmazási szerződésük jogellenes felmondása miatt. A Puma által kijelölt választottbíró, Gastón úr nem írta alá az ítéletet. Később kiderült, hogy ennek oka az volt, hogy nem kapott lehetőséget a választottbíró társaival való tanácskozásra. Bár az Estudio 2000-nek megítélt kártérítéssel kapcsolatban eltérő véleménye volt, meglepő módon választottbíró kollégái anélkül ültek össze, hogy erről értesítették volna, megváltoztatták a korábban elfogadott ítélet tartalmát, és befejezték annak megírását. A választottbíráknak még aznap sikerült aláírniuk és értesíteniük a feleket. 2017. február 15-én a spanyol Legfelső Bíróság a két választottbíró hivatalkájuk gyakorlásával kapcsolatban felelősségre vonta azért, mert Gastón urat kizárták a tanácskozási eljárásból, és kötelezte őket, hogy fizessenek a Puma részére 1.500.000 euró kártérítést és a törvényes kamatokat. A spanyol Legfelső Bíróság döntése nemzetközi mérföldkőnek számít a választottbírák tanácskozási eljárásával kapcsolatban.

A bíróság szerint a két érintett választottbíró – jelentős tekintéllyel rendelkező spanyol személyek – nyilvánvalóan megsértették a választottbírószági szabályokat azzal, hogy kizárták az ügy harmadik választottbíróját a tanácskozási eljárásból, ami az ítélet érvénytelenítéséhez és egy második választottbírószági eljárás szükségességéhez vezetett.

A két választottbíró a spanyol választottbíróági törvény fentebb részletezett 21. cikkének (1) bekezdése alapján találták felelősnek.

Az ügyben a Puma jogi képviselőjeként eljáró Bernado M. Cremades szerint a Legfelsőbb Bíróság mérőföldkönek számító döntést hozott, amely véleménye szerint helyes és szükséges, és az alapul szolgáló tények alapos mérlegelésén alapul. Cremades szerint a választottbírák nem vonhatók felelősségre a választottbírói jogkörük gyakorlásáért, ugyanakkor szerződéses kötelezettségük áll fenn a felekkel szemben, és abban az esetben, ha gondatlanul megszegik ezeket a kötelezettségeket, kártérítési felelősséggel tartoznak. Cremades álláspontja szerint ez a döntés nem jelent kockázatot általában a spanyolországi választottbírák számára, inkább egy olyan figyelemfelhívásnak tekinthető, amely a választottbírói kötelezettségek helyes gyakorlásához vezethet.⁴⁹¹ Röviden utalunk arra, hogy Cremades már jóval régebben, még a jelenleg hatályos választottbíróági törvény elfogadása előtt azon a szakmai állásponton volt, hogy a választottbírák számára nem szerencsés a teljes immunitás biztosítása.⁴⁹²

A fent elemzett, a választottbírák felelősségre vonását lényegében lehetővé tévő spanyol jogszabályi környezet kapcsán feltétlenül érdemesnek tűnik röviden annak megvizsgálása, hogy egyes spanyol választottbíróági intézmények eljárási szabályzataikban a választottbírói felelősség vonatkozásában milyen rendelkezéseket tartalmaznak.⁴⁹³

A Barcelonában székhellyel rendelkező, *Tribunal Arbitral de Barcelona* (TAB) eljárási szabályzata 49. cikkelyében kimondja, hogy a TAB, azaz a Választottbíróóság nem felel az általa igazgatott választottbíróági eljárással kapcsolatos semmilyen cselekményért vagy mulasztásért, kivéve, bizonyított csalás, visszaélés esetén. Ennek a rendelkezésnek az indoka a spanyol választottbíróági törvény fent elemzett, 21. cikkelyében kereshető, amely a választottbíróági intézmény közvetlen perelhetőségét teszi lehetővé.

A Madridi Nemzetközi Választottbíróági Központ (*Centro Internacional de Arbitraje de Madrid*, vagy CIAM, spanyol kezdőbetűi szerint) a Madridi Választottbíróóság (CAM), a Polgári és Kereskedelmi Választottbíróóság (CIMA, spanyol kezdőbetűi szerint) és a Spanyol Választottbíróóság nemzetközi tevékenységének összeolvadásából jött létre 2020. január 1-jei hatállyal. E választottbíróóság eljárási szabályzatának 59. cikkelye a választottbírói felelősség vonatkozásában kimondja, hogy sem a Központ, sem a választottbírák nem felelnek a Központ által igazgatott választottbíróági eljárásra vonatkozó cselekményekért vagy

⁴⁹¹ Lásd: <https://www.cremades.com/es/noticias/spanish-supreme-court-declares-arbitrators-liable-for-excluding-colleague/> (A letöltés ideje: 2023. 03. 10.)

⁴⁹² Lásd: CREMADES: *Should Arbitrators Be...* 32. o.

⁴⁹³ A választottbírói felelősség kapcsán az újabb spanyol esetjogból lásd: Lásd: JONES: *Arbitrator Liable in...* <https://globalarbitrationreview.com/arbitrator-liable-in-spain-over-advisory-work> (A letöltés ideje: 2023. 07. 13.)

mulasztásokért, kivéve, ha bizonyítottan rosszhiszeműség, gondatlanság vagy jogtalan szándék áll fenn részükről.⁴⁹⁴

A két szabályzat vonatkozó rendelkezéseinek összevetéséből jól látható, hogy míg a barcelonai választottbíróság eljárási szabálya szerint csak a Választottbíróság (TAB) mentes a felelősség alól, addig a madridi választottbíróági központ szabályzata úgy a központ, mind az eljáró választottbírák vonatkozásában megadja a mentességet. A kivétel szabályok is kis mértékben eltérnek: a barcelonai szabályok szerint a bizonyított csalás, visszaélés esetén nem áll fenn a Választottbíróság mentessége, ehhez képest a madridi eljárási szabályzat ennél tágabban fogalmaz, hiszen a kivétel alkalmazásához elegendő a rosszhiszeműség, a gondatlanság vagy a jogtalan szándék. Ezen utóbbi szabálynak a lényege megítélésem szerint az, hogy míg a madridi szabályok a barcelonainál tágabb személyi körnek adják meg főszabály szerint a mentességet a felelősség alól (hiszen ideértik az ügyben eljáró választottbírákat is), ugyanakkor a kivétel szabály esetének alkalmazására is nagyobb a lehetőség, hiszen sokkal több esetben kerülhet az adott személy felelősségre vonásra összehasonlítva a barcelonai választottbíróság eljárási szabályzatával.

4.6 Argentína

4.6.1 *A választottbírói felelősségre irányadó hatályos argentin szabályozás*

Argentínában 2015 augusztusában új polgári és kereskedelmi törvénykönyv, a *Ley 26.994 Código Civil y Comercial de 2014* lépett hatályba, amely felváltotta és egységesítette a több mint egy évszázada hatályban lévő polgári és kereskedelmi törvénykönyveket.⁴⁹⁵ Számos újítása között az új kódex tartalmazott egy, a választottbíróági megállapodásokat szabályozó fejezetet. Három évvel később az argentin kongresszus elfogadta a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági törvényt (ICAL). Az új kódex és az ICAL hatálybalépésével Argentína dualista választottbíróági rendszert vezetett be, és csatlakozott a modern és kipróbált választottbíróági jogi kereteket kínáló országok csoportjához.

Az argentin jog szerint a választottbírák három típusú felelősségnek vannak kitéve: (i) büntető felelősség, mint például az igazságszolgáltatás meghamisítása (az argentin büntető törvénykönyv 269. cikkelye szerinti *prevaricato*) a szakmai titok megsértése (az argentin

⁴⁹⁴ Lásd: https://www.cearbitraje.com/sites/default/files/2020-05/Reglamento_y_Estatutos_CEA.pdf (A letöltés ideje: 2023. 03. 13.)

⁴⁹⁵ A választottbíróági jog régebbi szabályozásához Argentínában lásd: BOÓC: *Arbitration in South America...* 186 – 193. o. Ezt megelőzően Argentínában az 1869. évi Polgári Törvénykönyv (*Código civil*) volt hatályban, melynek hatályba lépésére 1871. január 1-jén került sor. Az argentin magánjog fejlődéséhez lásd: HAMZA: *Entstehung und Entwicklung...* 654 – 659. o.

büntető törvénykönyv 156. cikkelyében szabályozottak szerint)⁴⁹⁶; (ii) fegyelmi felelősség a választottbírói intézmény vagy szervezet előtt, (iii) polgári jogi felelősség a felekkel szemben.

Ezen utóbbi kapcsán érdemes az alábbiakat külön is kiemelni. Az argentin polgári és kereskedelmi törvénykönyv 3. könyv 4. titulusa alatt, az egyes szerződések között önálló szerződésként kerül szabályozásra a választottbírói szerződés a 29. fejezetben. Az 1662. cikkely kifejezetten a választottbírói kötelezettségeket tartalmazza.⁴⁹⁷ A rendelkezés szerint a választottbíró, aki elfogadja a tisztséget, szerződést köt a felek mindegyikével, és vállalja a választottbíráskodással összefüggő feladatok elvégzését. Ezek közül kiemelendő a feltárási kötelezettség, az ügy ellátásának a kötelezettsége, az eljárás bizalmas módon történő kezelése, illetve – egyebek mellett – az, hogy a megállapított határidőn belül indokolással ellátott döntést kell hoznia. A választottbíráknak minden esetben biztosítaniuk kell a felek egyenlőségét és a kontradiktórius eljárás elvének alkalmazását, valamint azt, hogy mindegyiküknek elegendő lehetőséget biztosítsanak jogaik érvényesítésére. Fentiekből kiemelhető, hogy ez a törvényi szabályozás a választottbíráskodás szerződéses jellegét hangsúlyozza, melyből az is következik, hogy a választottbíró a szerződéses kötelezettségei teljesítéséért nyilvánvalóan felelősséggel tartozik. A polgári és kereskedelmi törvénykönyvben külön felelősségi szabályokat erre figyelemmel nem találunk a választottbíró vonatkozásában, ugyanis amennyiben a választottbíró megszegi a kötelezettségeit, a szerződésszegés jogkövetkezményei alkalmazhatóak.

Az argentin polgári és kereskedelmi perjogi kódex, a *Codigo Procesal civil y comercial de la Nacion* hatodik könyvének első titulusa foglalkozik részletesen a választottbírói eljárással (*Juicio Arbitral*). A 745. cikkely kimondja, hogy a választottbírói tisztség elfogadása a választottbíró részéről a feleket feljogosítja arra, hogy a választottbírákat kártérítés terhe mellett kötelezzék feladatuk teljesítésére.⁴⁹⁸ A 756. cikkely rendelkezése szerint a választottbíró, aki indokolt ok nélkül nem hozza meg az ítéletet a megadott határidőn belül, nem jogosult választottbíró tiszteletdíjra, és emellett kártérítési felelősséggel tartozik.⁴⁹⁹

Amennyiben a választottbíró felelősségét a polgári jogi felelősség alapján kívánjuk meghatározni, a szerződésszegés megítéléséhez klasszikusan az alábbi tényezők vizsgálata

⁴⁹⁶ Lásd: Az argentin büntető törvénykönyv, a Ley 11.179 – *Codigo Penal de la Nacion Argentina* szövegét lásd: <https://observatoriolegislativocele.com/codigo-penal-de-la-republica-argentina-ley-11179/> (A letöltés ideje: 2023. 03. 17.)

⁴⁹⁷ Az argentin polgári és kereskedelmi törvénykönyv 1662. cikkelyének szövegét Lásd: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/235000-239999/235975/texact.htm#22> (A letöltés ideje: 2023. 03. 17.)

⁴⁹⁸ A *Codigo Procesal civil y comercial de la Nacion* 745. cikkelyét lásd: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16547/texact.htm#21> (A letöltés ideje: 2023. 03. 17.)

⁴⁹⁹ A 756. cikk szövegét lásd: Lásd: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16547/texact.htm#21> (A letöltés ideje: 2023. 03. 17.)

szükséges: (i) kötelezettségszegés a választottbíró részéről, (ii) felróhatóság, (iii) kár, illetve okozati összefüggés. Ha a választottbíró fent felsorolt kötelezettségeit vizsgáljuk, akkor ezek megszegése felvetheti a választottbíró felelősségét.

A választottbírói kötelezettségszegés felmerülhet a fentebb felsorolt választottbírói köteleességek akár tevással akár mulasztással történő megsértésével. A jelenleg hatályos kereskedelmi és polgári törvénykönyv 1724. cikkelye a felelősséget megalapozó tényezőknek tekinti a hanyagságot, a gondatlanságot is. Figyelemmel arra, hogy nem találunk olyan rendelkezést, mely a választottbíró felelősségét erre nem terjesztené ki, a szerződéses felelősségi szabályok alapján elmondható, hogy főszabály szerint a választottbíró az argentin jogban a gondatlan kötelezettségszegésért is felelős lehet.

A régebbi argentin szakirodalom álláspontja szerint a választottbírák a felelősségüket kizáró szerződéses rendelkezést nem építhettek be a választottbírói szerződésükbe.⁵⁰⁰ A választottbírói felelősség teljes körű kizárása vélhetően most sem lehetséges, de figyelemmel többek között a polgári jogi és kereskedelmi jogi kódex szerződéses szabadságot deklaráló 958. szakaszára, a felelősség korlátozására lehet mód.⁵⁰¹ Ezzel kapcsolatban mindenképpen meg kell említeni a polgári és kereskedelmi törvénykönyv 1743. cikkelyét is.⁵⁰² Ezen cikkely szerint a kártérítési kötelezettséget mentesítő vagy korlátozó kikötések érvénytelenek, ha azok sérthetetlen jogokat érintenek, sértik a jóhiszeműséget, a jó szokásokat vagy a kötelező jogszabályokat, vagy visszaélészerűek. Ugyancsak érvénytelenek, ha előzetesen részben vagy egészben felmentik az adókat vagy azokat a személyeket, akikért felelősséggel tartoznak, a csalás miatt elszenvedett kár alól. Ebből az is következik, hogy az itt megemlített korlátozástól eltekintve lehetséges a felelősségkorlátozás a szerződésben, így vélhetőleg ezen szabályok figyelembevételével a választottbírói felelősség szerződéses korlátozására is van mód.

⁵⁰⁰ Lásd: GRIGERA NAON: *Argentina*, 11. o.

⁵⁰¹ Az argentin polgári jogi és kereskedelmi jogi kódex 958. szakaszának szövegét lásd: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/235000-239999/235975/texact.htm#20> (A letöltés ideje: 2023. 03. 17.)

⁵⁰² Az argentin polgári jogi és kereskedelmi jogi kódex 1743. cikkelyét lásd: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/235000-239999/235975/texact.htm#20> (A letöltés ideje: 2023. 03. 17.)

4.6.2 Kitekintés a portugál és a román jogi szabályozásra a választottbírói felelősség vonatkozásában

A választottbíráskodást Portugáliában jelenleg a 63/2011. sz. törvény szabályozza. A 2011. évi portugál választottbírószági törvény az UNCITRAL Modelltörvényen alapul, beleértve annak 2006-os módosításait is.⁵⁰³

A választottbírószági törvény 9. szakasza szerint miután egy választottbíró elfogadta kinevezését, a választottbíró nem vonható felelősségre az általa hozott határozatok vagy ítéletek által okozott károkért, kivéve ugyanazon esetekben, amelyek esetén a bírák is felelősségre vonhatók. A bírák és az ügyészek csak akkor felelősek a döntéseik által okozott károkért, ha szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jártak el. A választottbíró minden esetben csak a jogvitában részt vevő felekkel szemben lehet felelős.

A választottbírák a választottbírószág elé terjesztett jogvita eldöntésének indokolatlan késedelmével a feleknek okozott kárért is felelősek. A választottbíró közvetlen elszámoltathatósága a felekkel szemben ösztönzi a választottbírószági eljárás gyors eredményének elérését, ami kiegészíti a jogvita törvényes vagy megállapított határidőn belüli eldöntésére vonatkozó kötelezettséget.⁵⁰⁴ Lényeges kiemelni, hogy míg a felelősség megállapíthatóságára vonatkozó elemek a spanyol jogi szabályozásra sok tekintetben emlékeztetnek – bár a portugál jog a rosszhiszeműsége vonatkozó kitélt nem tartalmazza – a portugál jog a késedelmes választottbírói döntéshozatalt is szankcionálja, illetve ilyen esetben a választottbíróval szemben a felelősségre vonást lehetővé teszi.⁵⁰⁵ Ezen megoldást a magyar szabályozásra tett *de lege ferenda* javaslatunk során is felhasználjuk, mely javaslatot a dolgozat egy másik fejezete tartalmazza.

Érdekes lehet röviden megvizsgálni a választottbírói felelősség vonatkozásában a román jog vonatkozó szabályait. Romániában a 2013. 02. 15. napján hatályba lépett polgári eljárásjogi kódex, a 134/2010. számú törvény, melyet a 76/2012. sz. törvény léptetett hatályba a választottbírák felelőssége vonatkozásában – hasonlóan a korábbi, 1865. évi polgári eljárásjogi törvényhez – igen szigorú felelősségi szabályokat tartalmaz. (A választottbírószágra vonatkozó szabályozás az UNCITRAL Modelltörvényt követi.⁵⁰⁶)

⁵⁰³ Lásd: VICENTE: *Portugal*. Suppl. 120/1.

⁵⁰⁴ Lásd: <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-international-arbitration/portugal> (A letöltés ideje: 2023. 03. 13.)

⁵⁰⁵ A portugál választottbírószági törvény 43. cikkelyének (4) bekezdése szerint az a választottbíró, aki indokolatlanul akadályozza a határozat határidőn belüli meghozatalát, felelős az okozott kárért. Lásd: https://www.centrodearbitragem.pt/xms/files/Legislacao/Lei_n_632011_Lei_da_Arbitragem_Voluntaria.pdf (A letöltés ideje: 2023. 03. 14.)

⁵⁰⁶ Összefoglaló jelleggel lásd: LEAUA – BAIAS (ed.): *Arbitration in Romania...*

A polgári eljárásjogi kódex szerint a választottbírák általában mentesülnek a döntéshozatallal kapcsolatos felelősség alól, kimondva, hogy az ügyet belső meggyőződésük szerint értékelhetik.

A román polgári eljárásjogi kódex 565. cikke előírja, hogy a választottbírák felelősséggel tartoznak a következő cselekményekből eredő károkért: (i) az ügyben való szolgálatból való indokolás nélküli visszalépés (választottbírói kötelességük elhagyása); (ii) az ügy tárgyalásán való részvétel indokolás nélküli elmulasztása; (iii) a határozat meghozatalának elmulasztása a megállapított határidőn belül; (iv) a titoktartási kötelezettség elmulasztása; és (v) egyéb kötelezettségeinek szándékos vagy gondatlan megszegése.⁵⁰⁷

A Román Kereskedelmi és Iparkamara Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíróháza (*Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a României*) Választottbíróházi Szabályzatának 53. cikke előírja, hogy a választottbírák nem felelnek egyik féllel szemben sem a választottbíráskodással kapcsolatos bármely tevékenységért vagy mulasztásért, kivéve, ha ez a tevékenység vagy mulasztás szándékos kötelességszegés vagy súlyos gondatlanság miatt történt.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ Lásd: <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/commercial-arbitration/report/romania> (A letöltés ideje: 2023. 03. 09.)

⁵⁰⁸ Lásd: <https://arbitration.ccir.ro/regulile-de-procedura-arbitrala/> (A letöltés ideje: 2023. 03. 09.)

5. A választottbírói felelősség a magyar jogban

5.1 Történeti bevezetés

Korábbi magyar magánjogunk a választottbírói felelősség vonatkozásában több, lényeges, és a hatályos jogértelmezés szempontjából sem elhanyagolható szabályt tartalmazott. Különbséget szükséges tenni a választottbíró polgári jogi és büntetőjogi felelősségre vonása között a korabeli jogban, még akkor is, ha a két felelősségi alakzat között bizonyos átmenetek tapasztalhatóak. Kiemelendő, hogy a bírói (és nem a választottbírói) hatalom gyakorlásának alapvető kérdéseit az 1869. évi IV. törvénycikk szabályozta, melynek 24. §-a külön törvényben rendelte szabályozni a bírói felelősséget.⁵⁰⁹ Az 1869. évi IV. törvény fontos szabályt tartalmaz a 19. §-ban az alábbiak szerint: „19. § A bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.” Hamza Gábor akadémikus ezzel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy ezen törvényi felhatalmazás alapján a bírák a szokásjog alkalmazása során a római jog hatására is figyelemmel lehettek.⁵¹⁰

A magánjogi felelősség tekintetében két régebbi jogszabály érdemel figyelmet, az 1871. évi VIII. tc., illetve a Plósz-féle Pp. vonatkozó rendelkezései.⁵¹¹ A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. tc. 66. §-a kimondta, hogy ha a bíró vagy bírósági hivatalnok szándékosan vagy vétkes gondatlanságból kárt okozott, akkor, ha rendes perorvoslással nem volt elhárítható, teljes kártérítéssel tartozott.⁵¹²

Bódiné Beliznai Kinga utal arra tanulmányában, hogy az 1871. évi VIII. tc. a bírói felelősség vonatkozásában akként rendelkezett, hogy a bírók és a bírósági hivatalnokok hivatali kötelességük szándékos vagy vétkes gondatlanságból elkövetett megszegéséért felelősséggel

⁵⁰⁹ A törvénycikk szövegét lásd: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86900004.TV&targetdate=&printTitle=1869.+%C3%A9vi+IV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.) A törvénycikkkel összefüggésben lásd: HOMOKI-NAGY: *A bírói felelősség az...* 45 – 68. o.

⁵¹⁰ Lásd: HAMZA: *Entstehung und Entwicklung...* 377. o.

⁵¹¹ Az 1871. évi VIII. törvény kapcsán lásd különösen: HOMOKI-NAGY: *A bírói felelősség...* 208 – 237. o.

⁵¹² A vonatkozó jogszabályhelyet lásd: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87100008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torveny%3Fpagenum%3D28> (A letöltés ideje: 2022. 07. 18.). Az 1871. évi VIII. törvény képviselőházi vitájához lásd: SCHLACHTA: *A bírák és bírósági hivatalnokok...* 207 – 214. o.; A régebbi magyar szakirodalomból lásd különösen: MÁTHÉ: *A bírói felelősség...* 175 – 187. o.

tartoznak, valamint felelősek azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak.⁵¹³

Fontos megemlíteni, hogy az 1869. évi IV. tc. és az 1871. évi VIII. tc. történetileg is meghatározott és a hatályos jogunkra is gyakorolt hatását jól bizonyítja, hogy a 33/2012. (VII. 17.) AB határozat mindkét jogszabályt történeti kútfőnek tekinti.⁵¹⁴

A Plósz féle Pp. a választottbírószági eljárásra vonatkozó szabályok között a választottbírói kötelezettségszegés kérdésével is foglalkozott. Az a választottbíró, aki eljárása során kötelezettségeivel késedelembe esett, kétezer korona pénzbírsággal volt szankcionálható és kártérítéssel tartozott.⁵¹⁵

A választottbíróági ítélet meghozatalának késedelme kapcsán lényeges rendelkezést tartalmaz a 780. § is, kimondva, hogy amennyiben a választottbíróóság az ügy eldöntésével késedelembe esik, a rendes bíróság határidőt tűz ki az ítélet meghozatalára, melynek elmulasztása esetén a választottbíróági szerződés hatályát veszti.⁵¹⁶

Fontos sajátosság, hogy a 780. § és a 773. § egymástól függetlenül is alkalmazható, melyben az kerül elismerésre, hogy a választottbíró késedelmeskedése nem feltétlenül és nem is kizárólag az ítélet meghozatalában ölthet testet.

Kiemelést érdemel, hogy a ma is hatályos osztrák polgári perrendtartási törvény, az 1895. évi ZPO eredeti szövegezése is hasonló rendelkezést tartalmazott az 584. § (2) bekezdésében.⁵¹⁷ Fontos rámutatni arra, hogy habár az osztrák ZPO ezen szakasza a bírák bírságolásával nem foglalkozik, a károkozás alapját a Plósz féle Pp-vel azonos módon szabályozza, amely az eljárás felróható akadályozását (*Weigerung*) vagy a késedelmes eljárást (*Bezögerung*) tekinti károkozó magatartásnak. Egyértelműen megállapítható, hogy az osztrák szabályozás – több más közép-európai államhoz hasonlóan – a magyar perjogi törvényhozásra is jelentős hatással volt.⁵¹⁸

⁵¹³ Lásd: BÓDINÉ BELIZNAI: *A bírói felelősség...* 23. o.

514 A 33/2012 (VII.17.) AB határozat szövegét lásd: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/0D0C4A0C9BF49CC4C1257ADA00524F96?OpenDocument> (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.)

Lásd:
<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=91100001.TV&targetdate=&printTitle=1911.+%C3%A9vi+I.+r%C3%B6v%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (A letöltés ideje: 2022. 07. 19.)

516 <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=91100001.TV&targetdate=&printTitle=1911. +%C3%A9vi+I.+t%C3%B6rv%C3%A9nycik&referer=1000ev> (A letöltés ideje: 2022. 07. 19.)

⁵¹⁷ Lásd: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1895&page=492&size=47> (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.)

⁵¹⁸ Az osztrák polgári perrendtartásnak a közép-európai államokra gyakorolt hatását összefoglalóan lásd: RECHBERGER: *Die Ideen Franz Kleins...* 101 – 110. o.

A Pp. 773. §-át a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseiről szóló 1928. évi X. tc. 15. § (1) bekezdése a pénznem vonatkozásában módosította, a kétezer koronát kétezer pengőre változtatta..⁵¹⁹

Annak okaként, hogy az osztrák korabeli ZPO-ban nem, míg a Plósz féle Pp-ben szerepel a választottbíró bírságolásának lehetősége, érdemes utalni a képviselőház igazságügyi bizottságának jelentésére a Pp. javaslat vonatkozásában, melyre Ujlaki Géza hivatkozik munkájában.⁵²⁰ A jogalkotói szándék nemcsak a kárt okozó, hanem az eljárásban a felektől nem független, nem pártatlan módon eljáró – azaz adott esetben kizárási eljárás alá vonható – választottbíró szankcionálására is vonatkozott. Ujlaki ugyanakkor azt is kiemeli, hogy önmagában a késedelem, vagy a köteleességek nem szabályszerű teljesítése kizárási okot nem képez, csak akkor, ha a késedelmeskedéssel a választottbíró az ellenfélnek kedvez, vagy a késedelmeskedés miatt a bíraskodás gyakorlására alkalmatlan.⁵²¹

A korabeli német polgári perrendtartás, az 1877. évi Zivilprozeßordnung a fentiekben bemutatott osztrák és magyar szabályozástól annyiban lényegesen eltér, hogy – a választottbíróági eljárás szabályai között nem szabályozza a választottbíró felelősségét, ugyanakkor a nem megfelelő választottbírói eljárás kizárási okot eredményezhet a korabeli 857 – 858. §§ szerint.⁵²²

Lényeges különbség lelhető fel a két szakaszban meghatározott választottbírói státusz között. A 857. §-ban magában a választottbíróági szerződésben kijelölt választottbíróról van szó, és témánk szempontjából az az esetkör releváns, amikor az ilyen – a modern kereskedelmi választottbíráskodásban szokatlan – módon kijelölt választottbíró megtagadja a választottbíráként történő eljárást. Ez, ha nem is feltétlenül károkozó magatartás, de a felek érdekét sértheti. Ebben az esetben annak a félnek, aki a választottbíróági szerződésben kijelölte a választottbíró, van lehetősége új választottbírárt jelölni, melynek elmaradása esetén az illetékes állami bíróság fogja ezt a jogot gyakorolni. A 858. § pedig azt az esetkört szabályozza, amikor a nem feltétlenül a választottbíróági szerződésben magában név szerint meghatározott választottbíró a kötelezettségei teljesítésével nem elfogadható módon késedelmeskedik, és ez a választottbírónak az eljárásból történő kizárását vonhatja maga után.

<http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr25/rechberger%81i101%95%C5%82%A9%82%E7%81j.pdf> (2022. 07. 20.). Az osztrák polgári perrendtartásnak a választottbíráskodás vonatkozásában a szlovák és a kárpátaljai jogra gyakorolt hatása tekintetében lásd: BOÓC: *Észrevételek a választottbíráskodás...* 161 – 180. o.

⁵¹⁹ Lásd:

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92800010.TV&targetdate=&printTitle=1928.+%C3%A9vi+X.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (A letöltés ideje: 2022. 07. 22.)

⁵²⁰ Lásd: UJLAKI: *A választottbíráskodás kézikönyve*. 172. o.

⁵²¹ Lásd: UJLAKI: *i. m.* 175. o.

⁵²² Lásd: <https://staatenbund-deutschesreich.info/application/files/9115/2750/6546/CPO1877.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 07. 22.)

A Plósz – féle Pp. által szabályozott, a választottbíróra vonatkozó bírságolási eljárás peren kívüli eljárásnak tekinthető, ahol már nem a felek egymás közötti jogviszonya az érdekes, hanem a választottbíró kerül egyfajta alaki jogviszonyba a rendes állami bírósággal a bírságolási eljárás során, melynek keretei között a Pp. 254. §-a alapján akár meghallgatásra is kerülhet a választottbíró.⁵²³

A két törvényhely – az 1871. évi VIII. tc. 66. §-a és a Plósz féle Pp. 773. §-a – egymáshoz való viszonyát a korabeli szakirodalom is vizsgálta. Fabinyi Tihamér megállapítja, hogy alapvetően a Pp. rendelkezése a választottbíró minden jellegű kötelezettségszegésére kiterjedhet, és lényegében teljeskörű kártérítési felelősséget ír elő, azzal, hogy a felelősség tekintetében a választottbírónak *exkulpációs* bizonyítási lehetősége van.⁵²⁴ Fabinyi arra is rámutat, hogy alkalmazást nyerhet az 1871. évi VIII. tc. fent idézett szakasza a választottbíró vonatkozásában is, csak éppen az eljárás egy másik szakaszában. Fabinyi érvelése szerint a két törvényhely együttes értelmezése és egymáshoz való viszonyítása alapján a megfelelő interpretáció az lehet, hogy a választottbírónak a választás elfogadásából való kötelezettsége a Plósz féle Pp. 773. §-a szerint az, hogy a bíraskodást elvállalja, és az, hogy e kötelezettségét nem vagy nem megfelelően teljesíti, valójában azt jelenti, hogy a bíraskodást megtagadja, vagy nem jár el az ügyben. Fabinyi a Pp. 773. §-ban meghatározott súlyos kártérítési kötelezettséget ezen magatartásokhoz kapcsolja, míg az 1871. évi VIII. tc. által szabályozott kártérítési felelősség csak az ítélethozatalra vonatkozhat.

Fabinyi szerint ezen második felelősségi alakzat a Plósz féle Pp. 773. §-ában szabályozottakhoz képest feltétlenül enyhébb, a felelősség ugyanis csak szándékosság vagy gondatlanság esetén állhat fenn, a kártérítést követelő félnek kell a kárt bizonyítania, szemben a másik felelősségi alakzatban szereplő exkulpációs bizonyítással.⁵²⁵ Fontos feltétel továbbá az is, hogy ezen, az 1871. évi VIII. tc. által szabályozott felelősség alkalmazásának az is előfeltétele, hogy a bekövetkezett kár a törvényben meghatározott perorvoslással ne legyen elhárítható, amely a választottbírói eljárásban egyértelműen az érvénytelenítési keresetre utal.⁵²⁶ Az érvénytelenítési eljárás vonatkozásában kiemelendő, hogy lényeges szabály, hogy a Plósz féle Pp. szerint az állami bíróságnak lehetősége volt arra, hogy a választottbírói ítélet vagy egyezség végrehajtásának ideiglenes felfüggesztését kérelemre az ellenfél meghallgatása

⁵²³ Lásd: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=91100001.TV&targetdate=&printTitle=1911,+%C3%A9vi+I,+t%C3%B6rv%C3%A9nyek&referer=1000ev> (A letöltés ideje: 2022. 07. 22.)

⁵²⁴ Lásd: FABINYI: *A választottbíráskodás*. 159 – 160. o. Fabinyi Tihamér *A választottbíráskodás* című könyve második kiadásának recenzióját lásd: VINCZENTI: *Dr. Fabinyi Tihamér...* 126 – 128. o. Fabinyi Tihamér munkásságának bemutatását lásd: HAMZA: *Feljegyzés Fabinyi Tihamér....* Lásd: <http://jesz.ajk.elte.hu/hamza56b.pdf> (A letöltés időpontja: 2023. 07. 26.)

⁵²⁵ Lásd: FABINYI: *A választottbíráskodás*. 161. o.

⁵²⁶ A Plósz – féle Pp. által szabályozott érvénytelenítés vonatkozásában lásd különösen: BOÓC: *Remarks on the....* 167. o.

nélkül is elrendelhesse, ha az előterjesztett adatokból a kereset sikere valószínűnek mutatkozott.⁵²⁷

Fabinyi – megítélésünk szerint nagyon helyesen – arra is utal, hogy az a tény, hogy a törvény a választottbíróra egyes esetekben az állami bíróhoz hasonló rendelkezéseket állapít meg, nem jelentheti azt, hogy a választottbíró a rendes bíróval azonos jogállású lenne, hiszen a választottbíró eljárása lényegében a felekkel kötött jogügylet alapján történő szerződéses eljárás. Ugyanakkor Fabinyi azt is elismeri, hogy ha a rendes bíró eljárásánál bevett és elfogadott az, hogy nincs arra lehetőség, hogy az ítélethozatal során elkövetett legcsekélyebb gondatlanság kártérítési felelősségéhez vezetne, akkor ez a felfogás az eltérő státusban – a felek megállapodásából eredő módon működő – választottbíró esetében is helytálló. Említést érdemel, hogy – nemzetközi kitekintésként – Fabinyi utal arra, hogy a korabeli német gyakorlat akként foglalt állást, annak ellenére, hogy erre konkrét törvényi rendelkezés nem volt, hogy az ítélethozatalnál elkövetett kötelességsértés miatt a választottbíró csak ugyanazon korlátok között vonható felelősségre, mint az állami bíró.⁵²⁸

Ezzel kapcsolatban célszerű Fabinyi Tihamér hivatkozott munkájából az alábbiakat idézni: „(...) megállapítható, hogy a választottbíró azon a címen, hogy az ítélethozatalnál valamely anyagi jogszabályt mellőzött vagy helytelenül alkalmazott, csak igen ritkán lesz kártérítési felelősségre vonható, mert tulajdonképpen csak azokhoz a jogszabályokhoz van szankció terhével kötve, amelynek alkalmazását a szerződésben kifejezetten vagy hallgatólagosan kinyilvánított akaratuk szerint maguk a felek tették az ő kötelességévé.”⁵²⁹ Ennek a gondolatmenetnek különös jelentősége lehet a választottbíróválasztási felelősség modern vizsgálata során, hiszen számos irányadó elmélet és szabályozás esetében hasonló álláspont megjelenésével lehet találkozni. Ujlaki Géza nézete hasonló Fabinyi véleményéhez, kiemelve, hogy a választottbíró természetesen köteles a választottbíróválasztási ítéletek érvénytelenítésére alkalmas okokat ismerni, ezek ismeretében eljárni, ugyanakkor a jogszabályok eltérő magyarázata, ha a választottbíróválasztási ítéletében szereplő álláspont vitatható is, nem képezhet okot a választottbíró vonatkozásában a vétkeesség megállapítására.⁵³⁰ Szintén Ujlaki idézi a Budapesti Tábla IV.12472/1926/15. sz. alatt közzétett – a mai napig is sok tekintetben aktuális problémával foglalkozó – döntését, amely szerint az alperesnek mint a választottbíróválasztási elnökének kifejtett tevékenységéért fizetett bírói költség visszatérítését a felperes a választottbíróválasztási ítélet érvénytelenítése alapján azért sem követelheti, mert, ha a költségek a választottbíróválasztási tagjai részére a választottbíróválasztási ítéletben kerültek is volna megállapításra, az érvénytelenítési ítélet a választottbírákra nem terjed ki, hiszen ők perben nem álltak. Ujlaki

⁵²⁷ Ezzel kapcsolatban lásd továbbá: BOÓC: *A választottbíróválasztási ítéletek...* 146. o.

⁵²⁸ A Reichsgericht LXV. 176. és XLI. 215. sz. határozatokat idézi: FABINYI: *A választottbíráskodás.* 163. o.

⁵²⁹ Lásd: FABINYI: *i. m.* 163. o.

⁵³⁰ Lásd: UJLAKI: *A választottbíráskodás kézikönyve.* 177. o.

a bíróság ítéletével ellentétes, lényegében vagyoni jogi megközelítést alkalmaz, ugyanis megítélése szerint, ha a kár jogalapja fennáll, akkor helye van a kártérítésnek, és szerinte vizsgálni kell, hogy a választottbíró szándékossága vagy vétkes gondatlansága okozta-e a választottbírói ítélet érvénytelenítését.⁵³¹

Fabinyi Tihamér és Ujlaki Géza nyomán a választottbíróval szemben a két jogszabályhely (a Pp. 773. §-a és az 1871. évi VIII. tc. 66. §-a) alapján indítható kártérítési perek legfőbb eltérései – összefoglaló jelleggel – az alapvetők.

Mindkét szerző álláspontja az, hogy a Pp. alapján indítandó kártérítési per jogalapja az, hogy a választottbíró kötelezettségének nem tett eleget, vagy teljesítésével késedelmeskedett, és ebből származott a kár, addig az 1871. évi VIII. tc. szerint a kárnak feltétlenül az ítélethozatallal kell bekövetkeznie. Ujlaki ezzel kapcsolatban kifejezetten utal a IV. 4500/1927. sz. elvi határozatra, mely szerint nem a Pp. 773. § (4) bekezdése, hanem az 1871. évi törvény vonatkozik arra az esetre, ha az eljárás tárgyául szolgáló jogot a választottbíró ítéletével eldöntötte.⁵³² Dolgozatunk későbbi részében kitérünk arra, hogy ezen felfogással szemben mennyiben eltérő, különböző álláspontot alkalmaz a mai hatályos gyakorlat.

A felelősség mértéke vonatkozásában a Pp. szigorúbb szabályt tartalmaz, hiszen itt a *culpa levis* is megalapozhatja a felelősséget, és a választottbíró eljárási helyzete is nehezebb, ugyanis a korábban írtak szerint e perekben exkulpációs bizonyítási lehetősége van a választottbírónak, és – szemben az 1871. évi VIII. tc. alapján indított perrel – ezekben a perekben azt sem kell bizonyítani, hogy a kár rendes perorvoslással nem volt elhárítható.

A két eljárás közötti további lényeges különbség lelhető fel a jogosult személye vonatkozásában. A Pp. 773. §-a szerinti eljárásban a peres felek indíthatják a kártérítési pert, míg az 1871. évi VIII. tc. szerint nem szükséges peres félnek lenni a keresetindításhoz, hanem bárki lehet, aki a törvényhely szerint kárt szenvedett.⁵³³ Ujlaki véleménye szerint a Pp. 773. §-a értelmezése alapján a rendes bíróság pénzbírságban marasztaló jogerős végzése *res iudicata* a választottbíró vétkessége kérdésében és ugyanakkor előfeltétele a kártérítési pernek, míg az 1871. évi VIII. törvényénél nem szükséges ilyen előzetes eljárás.

Különbség lelhető fel továbbá az elévülési idő tekintetében is, ugyanis az 1871. évi VIII. törvény a hivatali büntettek kivételével a magánfél vonatkozásában igen rövid, egyéves elévülési időt ismer.

⁵³¹ Lásd: UJLAKI: i. m. 178. és 181. o.

⁵³² Lásd: UJLAKI: i. m. 176. o.

⁵³³ Lásd: UJLAKI: i. m. 177. o.

Álláspontom szerint a rövidebb elévülési idő jelentőségét az adja, hogy habár a választottbíró felelőssége szigorúbb a Pp. szerinti kártérítési eljárás esetén, de az 1871. évi VIII. törvény szélesebb felperesi perbeli legitimációt biztosít, amelynek egyfajta ellentételezését jelentheti a rövid elévülési idő. Ezen rövid elévülési idő kapcsán szükséges megítélésem szerint kiemelni azt, hogy az 1900. évi, a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete szerint az elévülés ideje 10 év volt, míg a az 1913. évi Tervezet 20 évre emelte fel.⁵³⁴ Ezzel szemben az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat 1283. §-a 32 évet határozott meg általános elévülési időként.⁵³⁵ Az elévülés időtartamának változása kapcsán érdemes felhívni a figyelmet a modern szakirodalomból Pusztahelyi Réka megállapítására, mely szerint az elévülési időtartam egyes változásai az intézmény érzékenységet is mutathatják a politikai célkitűzésekre.⁵³⁶ A választottbíró felelősségével kapcsolatos igényérvényesítés kapcsán az elévülési időnek jelentős szerepe volt a 6280/1932. XXVII.712. sz. döntésben – melyet Ujlaki Géza idéz –, amely akként foglalt állást, hogy a választottbírószám tagjai ellen kártérítési kereset azon az alapon, hogy jegyzőkönyvet nem készítettek és az ügy iratait a rendes bírósághoz nem terjesztették be, egy év alatt indítható meg a mulasztás elkövetésétől számítva.⁵³⁷

A választottbírák büntetőjogi felelősségének korabeli magyar szabályozása kapcsán ismét érdemes figyelembe venni a már hivatkozott 1871. évi VIII. törvénycikket, melynek 3. §-a a törvénycikk hatályát a választottbírákra is kiterjeszti. Ugyanezen jogszabály 8. §-a kifejezetten a választottbírák tekintetében egy speciális mellékbüntetést is – a választottbírói képesség elvesztését – tartalmaz. Lényegében a választottbírói tisztségtől történő megfosztás kerül mint mellékbüntetés meghatározásra. Arra figyelemmel, hogy e törvény a hivatali bűncselekmények vonatkozásában azonosnak kezeli a választottbírákat és a rendes állami bíróságot, a választottbírói státusz szempontjából is érdemes mélyebben megvizsgálni a törvény szabályozási hátterét. Homoki-Nagy Mária tanulmányában idézi az 1871. évi VIII. törvény tárgyalásának törvényhozási vitáját, ahol is Bittó István, a korabeli igazságügyminiszter (későbbi miniszterelnök) a bírák függetlenségének és felelősségének kérdését hangsúlyozta.⁵³⁸ Nagyon lényeges – és a választottbírói működés szempontjából is fontos – megállapítás az, amely a felelősség kérdését a bírói (választottbírói) függetlenség fogalmával társítja.⁵³⁹

⁵³⁴ Az 1900. évi Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezete 1326. §-a szerint: *Követelések, amelyekre nézve a törvény mást nem rendel, 10 év alatt elévülnek.* Lásd: <https://ia800905.us.archive.org/21/items/amagyaraltalnosp00hunggoog/amagyaraltalnosp00hunggoog.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 07. 26.)

⁵³⁵ Lásd: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92800000.TVJ&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D52> (A letöltés ideje: 2022. 07. 26.)

⁵³⁶ Lásd: PUSZTAHELYI: *A magánjogi...* 133 – 135. o.

⁵³⁷ Lásd: UJLAKI: *A választottbíráskodás kézikönyve.* 182 – 183. o.

⁵³⁸ Lásd: HOMOKI-NAGY: *A bírói felelősség az 1869...* 65 – 66. o.

⁵³⁹ Bittó Istvánról lásd különösen: EÖTVÖS: *Bittó István a...* 187 – 194. o.

Az 1871. évi VIII. törvénycikk ugyanakkor a Büntető Törvénykönyv, az 1878. évi V. tc. (Csemegi-kódex) hatályba lépésével hatályát veszítette. A Csemegi-kódex XLII. fejezete szabályozza a hivatali és ügyvédi büntetteket és vétségeket. A kódex 461. §-a a közhivatalnokokat – akikre a fejezet hatálya kiterjed – olyan módon határozza meg, hogy a választottbírákra nem vonatkozik.⁵⁴⁰ Fabinyi Tihamér ugyan utal arra, hogy felmerültek olyan értelmezési lehetőségek, melyek szerint, mivel a választottbíró a felek révén ugyan, de az államtól nyer megbízást az állam bírói hatalmának gyakorlására, így a 461. § fogalma alá beleérthető a választottbíró is, de ez széles körben nem nyert elfogadást.⁵⁴¹

Érdekes sajátosság, hogy a Csemegi-kódex indokolása ugyanakkor a tőzsdebírósnál működő választottbírákat beleérti a 461. § szerinti közhivatalnok fogalmába.⁵⁴² Az indokolás ugyanis a tőzsdei választottbírósgot olyan különös intézménynek tekinti, melynek választottbíró tagjai visszaélésük esetén a polgárok számára olyan súlyos sérelmeket tudnak okozni, mintha állami bírák lennének. Lényeges arra is utalni, hogy a büntetőjog alapvető elvei szerint nem lehetséges a választottbírákat a Csemegi-kódex szerinti közhivatalnoknak tekinteni.

Említést érdemel, hogy a választottbíráskodás modern hazai szakirodalmában Kecskés László kiemeli azt, hogy Magyarországon a tőzsdének és a kereskedelmi- és iparkamaráknak a választottbírósgok működésében jelentős szerep jutott. Kecskés László utal arra, hogy tőzsde először 1854-ben létesült Magyarországon, amikor a Lloyd's hozott létre Budapesten egy gabonatőzsdét, majd 1864. január 18-án a budapesti árutőzsde mellett került megalapításra az első jelentős hazai szervezett választottbírósg. Később a vidéki termény- és gabonacsarnokok mellett is működni kezdtek ilyen jellegű jogvitarendező fórumok.⁵⁴³

A korabeli ítélkezési gyakorlatot is megvizsgálva arra a megállapításra lehet jutni, hogy a választottbíró büntetőeljárásban lényegében csak akkor volt felelősségre vonható, ha a cselekménye nem hivatali bűncselekményt valósít meg. Ujlaki Géza a Kúriabüntető tanácsának 151. sz. ítéletére utal, mely szerint a választottbírák nem közhivatalnokok, de a megbízójával szemben hűtlenül eljáró, a megbízóját szándékosan megkárosító választottbíró kétségtelenül bűncselekményt követ el, nem közhivatalnoki, hanem közönséges bűncselekményt.⁵⁴⁴ Ujlaki helyesen utal arra, hogy a megbízó kifejezés azért pontatlan, mert a

⁵⁴⁰ Lásd: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=87800005.TV&txtreferer=94500007.TV> (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.)

⁵⁴¹ Lásd: FABINYI: *A választottbíráskodás*. 164. o.

⁵⁴² Lásd: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KI-1875_09/?pg=384&layout=s (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.)

⁵⁴³ Lásd: KECSKÉS: *A választottbíráskodás jogi szabályozása....* 55. o.

⁵⁴⁴ Lásd: UJLAKI: *A választottbíráskodás kézikönyve*. 186. o.

választottbíró – megválasztását, a tisztség elfogadását követően – a peres féltől teljes mértékben függetlennek tekintendő.

Megemlítendő ugyanakkor, hogy az 1871. május 15-én elfogadott, és 1872. január 1-je óta – módosításokkal – ma is hatályban lévő német Büntető Törvénykönyv (*Strafgesetzbuch*) korabeli (1871 és 1869 között hatályos) verziójának 336. §-a a választottbírói kötelezettségszegést meghatározott esetben pönalizálta.⁵⁴⁵ A német Büntető Törvénykönyv e rendelkezése mind a hivatalnokra, mind a választottbíróra vonatkozik, és kimondja, hogy amennyiben egy választottbíró eljárása vagy döntése során szándékosan egyik fél hátrányára vagy előnyére jár el, az jogferdítést (*Beugung des Rechtes*) követ el, és öt évig terjedő fegyházzal büntethető.

A ma hatályos belföldi és nemzetközi választottbírószági gyakorlatban jelentős szerephez jutó titoktartás, semleges eljárás kérdésköre a korabeli hazai gyakorlatban is megjelent mint a választottbíró felelősségét felvető jelenség. A IV.1644/1942. sz. alatt közzétett – szintén Ujlaki által idézett – jogeset szerint az alperesként beperelt választottbíró a választottbírószági per egyezségi befejezésének ajánlásával kapcsolatban tett azon nyilatkozatának a megtételénél, hogy a per kedvező kimenetele a választottbírószági per alpereseire nézve nem egészen bizonyos, mert a perbeli szerződés érvényes, nem azt jelenti, hogy a választottbíró az a szándék vezette, hogy a választottbírói tisztéből folyó titoktartási kötelezettségét az egyik fél javára és a másik fél terhére megszegje, hanem az, hogy a per mindkét fél érdekében állónak tartott befejezését előmozdítsa.⁵⁴⁶

A választottbírák felelőssége ugyanakkor a korabeli gyakorlatot is vizsgálva esetenként egyes, a választottbírák kizárásával, vagy a választottbírói ítélet érvénytelenítésével kapcsolatos ügyekben is felmerülhet. Erre szolgálhat példaként egy 1940-ben eldöntött jogeset, melyet Ujlaki Géza dolgozott fel.⁵⁴⁷ Ezen esetjogi példából is jól látható, hogy a szabályozás – mindegyik vizsgált jogrendszerben – a visszaélésszerű joggyakorlást kívánja megakadályozni azzal, hogy nem teszi azt lehetővé, hogy egy választottbírószági ítélet érvénytelenítését valamelyik fél olyan kizárási okra alapítsa, amely már ismert volt a választottbírószági eljárás folyamán is, és akkor a fél a kizárási kérelem előterjesztését elmulasztotta. Habár az ítélet elsődlegesen a felperes felelősségét emeli ki a tekintetben, hogy úgy terjesztette elő a választottbírószági ítélet elleni érvénytelenítési keresetet, hogy még a választottbírószági ítélet meghozatala előtt tudomást szerzett arról, hogy az egyik választottbíró személyében kizárási ok áll fenn, arra is fel kell hívnunk a figyelmet, hogy az ügy – bizonyos tekintetben – a választottbírói felelősséget is felveti, hiszen a választottbírónak is (és vélhetően neki a

⁵⁴⁵ Lásd: <https://lexetius.com/StGB/336,5> (A letöltés ideje: 2022. 07. 26.)

⁵⁴⁶ Lásd: UJLAKI: i. m. 182. o.

⁵⁴⁷ A IV. 348/1940. sz. jogesetet bemutatja: UJLAKI: i. m. 456. o.

leginkább) tudomással kellett bírnia arról, hogy ő az ügyben összeférhetetlenség miatt nem járhatna el, és ezt feltétlenül jeleznie kellett volna.

A modern választottbírói joggyakorlatban jól ismert nemzetközi iránymutatás az összeférhetetlenség kapcsán, az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* természetesen ma már egy választottbírónak is segítséget nyújthat abban a tekintetben, hogy esetleges bizonytalansága esetén eldönthesse, az általa ismert körülmény ténylegesen képez-e összeférhetetlenségi okot, és mindez természetesen a választottbíró felelősségének eliminálásához is hozzájárulhat.⁵⁴⁸

5.2 A választottbírói felelősségre irányadó hatályos magyar szabályozás és a vonatkozó bírói gyakorlat áttekintése

A 2017. évi Vbt. a választottbírói felelősség vonatkozásában egy felhatalmazó szabályt tartalmaz az 57. § (3) bekezdésében, mely a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásért való felelősség kivételével lehetőséget ad a választottbírói felelősség kizárására.⁵⁴⁹ A Vbt-hez fűzött miniszteri indoklás arra mutatott rá, hogy a törvényjavaslat a szerződésszegés jogkövetkezményeinek korlátozását a Ptk. 6:152. §-ban foglalt szabályhoz képest szűkebb körben teszi lehetővé, mivel nemcsak a szándékosan, hanem a súlyos gondatlanságból eredő károkozásért fennálló felelősséget sem lehet kizárni, illetve korlátozni a felek és a választottbírói bíróság által kötött szerződésben.⁵⁵⁰ Témánk szempontjából az indoklás azért is releváns, mert a választottbírói felelősségnek egyértelműen kontraktuális alapon történő szabályozását támogatja. Megítélésünk szerint a miniszteri indoklásból is jól kiolvasható a választottbírói felelősség önálló alakzatként történő szabályozásának igénye, melyre konkrét javaslatot a dolgozat végén teszünk.

Murányi Katalin a választottbírák esetleges felelősségre vonásával kapcsolatban utal az MKIK (régi) Eljárási Szabályzatának 56. §-ra, mely a felelősségkorlátozás intézményét tartalmazza, mellyel kapcsolatban azt a – kritikai – észrevételt fogalmazta meg, hogy álláspontja szerint a felelősségkorlátozás intézménye nem maradhat fenn.⁵⁵¹

⁵⁴⁸ Az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* szövegét lásd: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=e2fe5e72-cb14-4bba-b10d-d33dafce8918> (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.). Az *IBA Guidelines* és a választottbírói felelősség összefüggései kapcsán lásd: BOÓC: *Észrevételek a választottbíró...* 535 – 543. o.

⁵⁴⁹ Kiemelést érdemel, hogy a Vbt. eredeti, 2018. 01. 01. napjától hatályos verziójában e szabály a (4) bekezdésben szerepelt.

⁵⁵⁰ Lásd: <http://www.parlament.hu/irom40/15361/15361.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 02. 14.)

⁵⁵¹ Lásd: MURÁNYI: *Az állami bíróságoknak...* 353. o.

Az MKIK – Murányi Katalin által felhívott – (rég) 56. §-a akként rendelkezett, hogy sem a választottbírák, sem az MKIK, sem annak szervei nem felelősek a választottbíráskodással kapcsolatos tevékenységükért vagy mulasztásukért.⁵⁵²

Eme – a választottbíróági tevékenységgel kapcsolatos felelősséget jelentősen korlátozó – rendelkezéshez hasonló tartalmú szabály olvasható az ICC 2012. évi Eljárási Szabályzatának 40. cikkelyében. Az ICC szabályozásában az MKIK Eljárási Szabályzatához képest fontos eltérés az, hogy a felelősségkorlátozás annyiban nem alkalmazható, amennyiben ilyen felelősségkorlátozást az alkalmazandó anyagi jog kizár.⁵⁵³

A régi MKIK Eljárási Szabályzata 56. §-ának lényeges értelmezését adja a Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.22.234/2013. sz. ügyben született ítélete, melyben I. r. alperes a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara volt:

„A választottbíróság ugyanis az ítélete mint eredmény szempontjából nem minősülhet a két ellenérdekű fél megbízottjának, hiszen a döntésével nem a felek – egymással ellentétes – utasításai szerint és érdeküknek megfelelően [Ptk. 474. § (2) bekezdés] jár el, hanem tőlük független. Ezért ha a választottbíróság a Vbt. 58. §-a értelmében a rendes bíróság jogerős ítéletével azonos hatályú jogerős ítélete kárt okoz, ennek a kárnak a bekövetkeztével szerződésen kívüli, a Ptk. 349. § (3) bekezdése és 339. § (1) bekezdése szerinti kárkötelmi viszony keletkezik. Erre a kötelekre a szerződéses jellegű jogviszony tartalmává vált eljárás szabályzat 56. §-a nem alkalmazható. A szerződéses jogviszony léte nem zárja ki a szerződésen kívüli felelősség alkalmazását, ha a konkrét, adott esetben az ítélet tartalmában megjelenő magatartás, a nyilvánvalóan téves jogalkalmazás, a szerződéstől függetlenül is jogellenes. Ez utóbbi feltétel pedig fennáll a választottbíróságok ítélkező tevékenysége kapcsán.”

Álláspontunk szerint az ítélet a választottbíróági jogviszony egészének természete – és ebből következően az esetleges felelősségi kérdések vonatkozásában is nagyon lényeges, fontos megállapításokat tesz. Az ítélet ugyanis rámutat arra az egyébként a római jog óta a választottbíróági jogviszonyt meghatározó jellemzőre, mely szerint a választottbíróági jogviszony alapvetően egy szerződéses jellegű, a megbízás jegyeit magán viselő jogviszony.⁵⁵⁴ A szerződéses jelleget emeli ki az 1282/B/1993. sz. alkotmánybíróági határozat is, mely kimondja, hogy a választottbíróági eljárás két szerződésen, a felek választottbíróági szerződésén és a felek által a választottbíróással kötött szerződésen alapul.

⁵⁵² Az MKIK régi Eljárási Szabályzatához lásd: KECSKÉS: *Arbitration Proceedings*. 692 – 698. o.

⁵⁵³ Lásd: WEBSTER – BÜHLER: *Handbook of ICC Arbitration* 610. o.

⁵⁵⁴ Ezzel kapcsolatban lásd különösen: UJLAKI: *A választottbíróági szerződés...* 216 – 225. o.

Ennek megfelelően eme szerződéses jogviszonynak egyebek mellett részét képezi az Eljárási Szabályzat, mely a szerződés általános feltételrendszerét tartalmazza, így az 56. §-ban szereplő felelősségkorlátozás is idetartozik. Ezt hangsúlyozza az idézett rész ama fordulata, mely az 56. §-t a szerződéses jellegű jogviszony tartalmává vált rendelkezésnek minősíti. Ez azt is jelenti, hogy a választottbíróági eljárásban mint alaki jogviszonyban lévő felek azzal, hogy az állami bíróság joghatósága alól a választottbíróóság joghatósága alá helyezik magukat, a választottbíróági szerződés, az irányadó Vbt. és az Eljárási Szabályzat elfogadásával kijelölik azokat a határokat, amelyek jogviszonyukat szabályozzák, annak keretét adnak.

A hivatkozott ítéltáblai ítélet szerint azonban a jogviszony jellege megváltozik akkor, amikor a választottbíróóság ítéletet hirdet. Az ítéltáblai ítélet szerint ugyanis a választottbíróági ítéletre ez a szerződéses jelleg már nem irányadó, így az MKIK Eljárási Szabályzatának a felelősség kizárását tartalmazó 56. §-a sem alkalmazható. Az ítéltáblai ítélet – helyesen – utal arra, hogy a választottbíróóság ítélete az állami bíróság ítéletével azonos hatályú, ezzel implicite az kerül kimondásra, hogy közhatalmat gyakorol a választottbíróóság akkor, amikor ítéletet hirdet. Az elemzett ítéltáblai ítélet ezzel kapcsolatban akként foglal állást, hogy a választottbíróági eljárásban az ítélet előtti szakaszra igaz lehet a szerződéses jogviszony, és az ekkor keletkezett kár esetében valóban a szerződésszegés szabályai szerint lehet eljárni, ha azonban maga a választottbíróági ítélet okozza a kárt, akkor a szerződésen kívüli kártérítés szabályai szerint kell eljárni.

Az esetjogban van olyan bírói döntés is, amely egyáltalán nem szerződéses, hanem deliktális alapon kezelte a választottbírói felelősséget.⁵⁵⁵ E felfogással szemben a dolgozat végén található, a választottbírói felelősség szabályozására irányadó javaslatunk némiképpen ellentétes álláspontot képvisel, ugyanis álláspontunk szerint a választottbíró *sui generis* felelőssége elsődlegesen kontraktuális, és csak bizonyos elemeiben van jelen a szerződésen kívüli felelősség.

A 2017. évi Vbt. 67. § (8) bekezdése alapján a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Mellett Működő Állandó Választottbíróóság 2018. év elején megalkotta Eljárási Szabályzatát, melynek utolsó módosítása 2022. 12. 31. napi hatállyal történt meg.⁵⁵⁶ (Az új módosításoknak a választottbírói felelősségre vonatkozó részeit a későbbiekben tárgyaljuk.)

⁵⁵⁵ Lásd ezzel kapcsolatban: LÁJER: *A választottbíró jogviszonyainak...* 191. o.

⁵⁵⁶ A 2022. 12. 31. napjától hatályos Eljárási Szabályzatot lásd: <https://mkik.hu/eljarasi-szabalyzat-20221231> (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.). A Vbt. angol nyelven történő bemutatásához lásd különösen: VARGA I.: *Hungary: Chapter 4*, 281 – 398. o. Lásd továbbá: VARGA: *A választottbíróági eljárásjog megújulása...* 1. o.; VARGA: *A választottbíróági eljárásjog...* 21. o.

Ennek 50. §- a a felelősségkorlátozást akként szabályozza, hogy a választottbírák, az MKIK alkalmazottai, szervei vonatkozásában a választottbíróági eljárással összefüggő cselekményért vagy mulasztásért kizárt a felelősség, kivéve a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásért való felelősséget.

A korábbi – fent ismertetett – rendelkezéssel szemben a lényeges különbség az, hogy a felelősségkorlátozás a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásra már nem vonatkozik. Sárközy Tamás arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a hatályos Ptk. kárfelelősségi szabályaival összhangban áll.⁵⁵⁷

Röviden utalnunk kell arra, hogy a fenti felelősségkorlátozási szabály a választottbírói jogviszony fennállása alatti időszakra vonatkozik. Felmerül a kérdés, hogy a választottbíró szerződésen kívüli felelősségére, különös tekintettel a jogviszony kezdete előtti prekontraktuális jogviszonyra vonatkozhat a felelősségkizárás. Álláspontunk szerint *stricto sensu* a felelősségkizárás a *culpa in contrahendo* jogviszonyra nem vonatkozhat, különös figyelemmel arra a helyzetre, ha a későbbiekben nem jön létre a választottbírói jogviszony.

Fentiek alapján alappal merül fel a kérdés, hogy az új Ptk. hatálya alatt ez jelentheti-e azt, hogy az ítélettel okozott kár tekintetében a közhatalmi aktussal okozott kárért való felelősséget (Ptk. 6:549.§) lehet-e alkalmazni. Az új Ptk. Kommentárja e felelősségi alakzatnál a választottbíróági felelősséget nem említi, utal ugyanakkor például a Legfelsőbb Bíróság 3/2004. sz. Polgári jogegységi határozatára, mely kimondja, hogy a közjegyző közokiratkészítő tevékenységével okozott kárért a régi Ptk. 349. § (3) bekezdése szerint felel.⁵⁵⁸ Azzal, hogy a fenti ítélet értelmében a választottbíróági jogviszony ezen kettős természetéről lehet beszélni, az állami bírósági tevékenység és a választottbíróági tevékenység egy újabb, a meghozott – állami úton kikényszeríthető – ítélettel okozott kárért való felelősség esetében lényeges találkozási pontjáról lehet beszélni.

Lényegében hasonló álláspontra helyezkedik Szakál Róbert is, akként fogalmazva, hogy a választottbírák az eljárás folyamán az általános szabályok szerint, míg a jogerő, a véglegesség és a végrehajthatóság közhatalmi joghatásával felruházott ítélettel okozott kárért viszont a közhatalommal okozott károk szabályai szerint felelnek.⁵⁵⁹

Kiemeljük, hogy nem a választottbírói ítékezés, hanem a választottbírói tevékenység tekintetében az alábbiakra hívja fel a figyelmet a BH 2010.96. sz. határozat: „... *ha a választottbíró a vállalásának – azaz a választottbíróági ügyben való eljárásának és a döntési*

⁵⁵⁷ Lásd: SÁRKÖZY: *Választottbírói helytállás – felelősség...* 24. o.

⁵⁵⁸ Lásd: OSZTOVITS: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény...* 213.o.

⁵⁵⁹ Lásd: SZAKÁL: *Gondolatok a választottbíráskodás...* 150. o.

kötelezettségének – nem tesz eleget és ezzel a szerződésszegésével valamelyik félnek kárt okoz, azért a polgári jogi kártérítési felelősség általános szabályai szerint (Ptk. 339. §) felelősséggel tartozik.” A Fővárosi Ítélőtábla a BDT 2014.317. sz. alatt közzétett döntésében ugyanakkor azt mondja ki, hogy az ítélet vonatkozásában már semmilyen körülmények között nem tekinthető a felek megbízottjának a választottbíró, ugyanis „*a választottbíróság az ítélete mint eredmény szempontjából nem minősülhet a két ellenérdekű fél megbízottjának, hiszen a döntéséért nem a felek – egymással ellentétes – utasításai szerint és érdeküknek megfelelően jár el, hanem tőlük függetlenül.*”⁵⁶⁰

A magyar bírói gyakorlat által kidolgozott megoldást vélhetően a Fővárosi Ítélőtábla fent részletesen hivatkozott, 5.Pf.22.234/2013. sz. ítéletének indokolásából kiolvasható megközelítés jellemzi, mely szerint a választottbíróági eljárásra, tevékenységre még esetlegesen alkalmazható a szerződéses, vagy szerződéses jellegű jogviszony egy kárfelelősség tekintetében is, azonban az ítéletre, annak közhatalmi természete miatt semmiképpen sem. A bíróság szerint a választottbírói tevékenység e része tehát egy más szintet testesít meg, eltérő jogi természettel bír, így itt az esetleges felelősségi kérdést a közhatalom gyakorlásával okozott kárért való felelősségi szabályok rendezhetik.

László András Dániel a Fővárosi Ítélőtábla e döntését – hivatkozva a BH 2010. 96. sz. eseti döntésre – igen éles kritikával illette.⁵⁶¹ Érvelésének szellemes része a letéti szerződésre mint hasonló helyzetre történő hivatkozás, ahol is a letéteményes a korábbi szerződéses rendelkezést a konkrét helyzetre alkalmazva kiadja a letétet az egyik félnek, a másik fél esetleges érdekére tekintet nélkül. László András Dániel leszögezi – mely állítással lényegében mi is egyetértünk, és a dolgozat végén szereplő *de lege ferenda* javaslatnál ki is fejtjük –, hogy nincs olyan jogpolitikai indok, amely alátámasztaná az eltérő szabályok alkalmazását az eljárási szabálysértésekre és a téves ítélettel okozott kárra.

Szintén a hazai bírói gyakorlatból érdemes megemlíteni egy, ugyancsak a választottbíróság (az eljáró választottbíróági tanács) felelősségének elemzésével foglalkozó ügyet. A kérdéses ügyben a Győri Törvényszék járt el első fokon P.20.661/2016. sz. alatt, az első fokon meghozott ítéletet a Győri Ítélőtábla a Pf.III.20.071/2017/3/I. sz. végzésével helyezte hatályon kívül és az elsőfokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasította. A megismételt eljárásban született elsőfokú ítéletet (P.20.465/2018/4.) a Győri Ítélőtábla a Pf.V.20.031/2019/6/I. sz. ítéletében hagyta helyben. Fontos kiemelni, hogy az ügy érdemi elemzése szempontjából sem irreleváns az, hogy az ügyben a Győri Törvényszék, ill. Győri Ítélőtábla járt el.

⁵⁶⁰ Az ítéletek – kritikai jellegű – elemzését lásd: LÁSZLÓ: *Felelősség választottbíráskodási tevékenységgel...* 162 – 165. o.

⁵⁶¹ Lásd: LÁSZLÓ: i. m. 164. o.

A kérdéses ügy további érdekes sajátossága, hogy a választottbíróság ellen nem valamelyik peres fél, hanem az eljárás egy másik szereplője, az ügyben kirendelt igazságügyi szakértő indított kártérítési pert. Az ügy tényállása szerint a kirendelt szakértő 2015. 06. 23-i keltezéssel elkészítette az igazságügyi szakértői véleményt, és emellett az 1.591.985 Ft összegre vonatkozó szakértői díjjegyzékét is előterjesztette. A Választottbíróság ugyanakkor a 2015. 11. 03. napján kelt végzésében a felperes részére szakértői díjat nem állapított meg, a szakvéleményt a bizonyítékok köréből kirekesztette, és felhívta a szakértőt, hogy az eljárás során keletkezett, valamint a nála lévő iratokat szolgáltatassa vissza a választottbíróság titkárságára. A végzés indokolása szerint a szakértő a titoktartási kötelezettségét megszegte eljárása során, a szakértelmén túlmutató kérdéskörben történő közreműködésért egyetemi munkatársaihoz fordult, amelyről sem a feleket, sem a választottbíróságot nem tájékoztatta. A végzés indokolása azt is tartalmazza, hogy a szakvéleményen belül nem volt lehetséges elkülöníteni az aggályos és az esetleg aggályt nem keltő részeket, ezért az egész szakvéleményt ki kellett zárni a bizonyítékok köréből.

A szakértő álláspontja szerint ő a titoktartási kötelezettségét nem szegte meg. Petitumában az 1.591.985 Ft összegű szakértői díjat és késedelmi kamatának megfizetését kérte, elsődleges kereseti kérelmében bírósági közhatalmi jogkörben okozott kárfelelősség jogcímen, míg másodlagosan szerződésen kívüli általános kárfelelősség jogcímen.

Egy hatásköri előkérdés eldöntését követően eljáró első fokú bíróság, a Győri Törvényszék arra a következtetésre jutott, hogy amennyiben a felperes szakértőnek lehetősége van arra, hogy jogellenes magatartásra hivatkozással rendes bíróság előtt kártérítési igénnyel lépjen fel, akkor ennek az igénynek a jogcíme csak bírósági (közigazgatási) jogcímen okozott kártérítési igény lehet, hiszen ellenkező esetben nem tartozna a jogvita törvényszéki hatáskörbe.

Az elsőfokú bíróság ezért a jogvitát közigazgatási jogkörben okozott kártérítés jogcímén bírálta el. Az elsőfokú bíróság az alperest, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarát elmarasztalta, és kimondta, hogy nemcsak az ítélet tartalmában jelenhet meg a téves jogalkalmazás, hanem a végzés tartalmában megjelenő, nyilvánvalóan téves jogalkalmazás is minősülhet jogellenesnek, ezért megalapozhatja a közhatalom gyakorlása miatti kártérítési igényt.

A fellebbezés nyomán az ítéletábra végzésében az ítéletet hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította. Elöljáróban rögzítette, hogy az a tény, hogy az ítéletábra egy korábbi végzésében azt állapította meg, hogy a perbeli jogvita nem választottbírószági eljárással kapcsolatos, és ezért az áttételt mellőzte, nem jelentheti azt, hogy a kereset e jogcímen való előterjesztése magát a keresetet is megalapozottá teszi. A

másodfokú bíróság elvi éllel foglalt állást akkor, amikor kimondta, hogy az elsőfokú ítélettel szemben a választottbíróság által meghozott végzés tekintetében a közhatalmi jelleg nem áll fenn, hiszen nincs kényszerintézkedésre lehetőség, a felek gyakorlatilag bármely eljárási kérdésről megállapodhatnak, az eljárás rendjét nem törvény, hanem saját eljárási szabályzata szerint alakítja. Ugyanakkor az indokolás kiemeli, hogy az ítélethez ugyanis közvetlenül állami kényszer (végrehajtás) kapcsolható, ezért az ítélet közhatalmi jellegére, végrehajthatóságára tekintettel lehet és kell alkalmazni a Ptk. 6:548-549. §§-ait.⁵⁶²

Az indokolás komoly elméleti megalapozottságot mutat, egyebek mellett a választottbíráskodás kapcsán a szerződési szabadság alapelvét is felhívja.⁵⁶³

A bírósági eljárás a Győri Ítéltábla hatályon kívül helyező végzését követően folytatódott. A megismételt eljárásban a Győri Törvényszéknek az Ítéltábla itt elemzett hatályon kívül helyező végzésére is figyelemmel a másodlagos kereseti kérelemmel – a témánk szempontjából kiemelten fontos – szerződésen kívüli általános kárfelelősséggel kellett foglalkoznia. A megismételt eljárásban a Győri Törvényszék elutasította felperes keresetét a deliktualis felelősség alapján. Az ítélet indokolása szerint, abban az esetben amennyiben a választottbíróság által kirendelt felperes mint igazságügyi szakértő által készített szakvéleményt érintő jogvita nem minősül választottbírósági ügynek, amikor a választottbíróság részletesen megindokolt, de jogorvoslati jogot nem tartalmazó végzésével mellőzte a választottbírósági ügy bizonyítékai közül a felperes által készített szakértői véleményt, és ezen tevékenysége során nem gyakorolt közhatalmi felelősséget, akkor felelőssége az általános kárfelelősségi szabályok szerint sem állhat fenn a felperes szakértő irányában. Utalt az elsőfokú bíróság arra is, hogy a választottbírósnak a szakértői vélemény mellőzéséről szóló végzése nem tartalmaz jogorvoslatot, így amennyiben e tevékenység nem felülbíráható, akkor nem tehető megállapítás sem a károkozás mint tény fennállása és a választottbíróság eljárásának jogellenessége tekintetében sem.

A másodfokú bíróság, a Győri Ítéltábla az ítélet rendelkező részével egyetértett, tehát a kereset elutasítását hatályában fenntartotta, ugyanakkor az indokolást jelentős mértékben megváltoztatta, kiegészítette. Megvizsgálta, hogy a Ptk. 6:519. §-ában szereplő klasszikus deliktualis kárfelelősségi alakzat alapján fennállhat-e a károkozó felelősség az ügy tényállása alapján, azaz teljesülnek a deliktualis felelősség megállapításához szükséges feltételek. Ebben a tekintetben az Ítéltábla kifejezetten utalt a szakértőt kirendelő végzés negyedik oldalára,

⁵⁶² A Győri Ítéltábla Pf.III.20.071/2017/3/I. sz. végzését a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság Titkársága bocsátotta rendelkezésünkre.

⁵⁶³ A szerződési szabadságról az újabb magyar irodalomban lásd: TÖRÖK: *A szerződési szabadság gazdaságsszabályozó...* Lásd: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2014/a_szerzodesi_szabadsag_gazdasagszabalyozo_szerepe/; (A letöltés ideje: 2022. 07. 29.)

ahol az alulról számított negyedik bekezdés – a választottbíróági eljárásban bevett módon – a társszakértők vonatkozásában az alábbiak szerint fogalmaz: „A Választottbíróóság felhívja a szakértőt, hogyha netán valamely kérdés megválaszolásához társszakértő bevonása válna szükségessé, erről a Választottbíróóságot tájékoztassa.” Utalt ezzel kapcsolatban a választottbíróági eljárásban közismert, mind a régi Vbt-ben, mind az új Vbt-ben szabályozott, az eljárási szabályzatokban is szereplő bizalmas ügykezelési szabályra, amely a választottbíróági eljárás egyik alapértékét, a bizalmasságot juttatja érvényre.⁵⁶⁴

Az ítéleti indokolás utal arra, hogy maga a kérdéses szakvélemény mondja ki azt, hogy mivel a felvetett kérdések számos szakterületet érintenek, így a szakértő minden esetben a győri Széchenyi István Egyetem illetékes karainak a kérdésben jártas tanszékeihez fordult. A tényállás teljességéhez hozzátartozik, hogy a választottbíróági perben a választottbíróági per felperese a szakértővel szemben a választottbíróági perben kifogást emelt a zárt iratkezelés szabályainak megsértése okán, egyebek mellett arra történő hivatkozással, hogy a választottbíróági per alperesének egyik igazgatósági tagja egyúttal a győri Széchenyi István Egyetem munkatársa is.

Az Ítélet tábla álláspontja szerint a fentiek alapján nem áll fenn alperes, azaz a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara deliktualis kárfelelőssége sem, hiszen alperes a Ptk. 6:519.§-a alapján a felelősség alól kimentette magát, és bizonyította, hogy azon magatartása nem volt neki felróható, amellyel a felperes részére szakértői díjat nem állapított meg az elkészített szakvéleményért. A felperes ugyanis a kárát lényegében saját felróható magatartásával saját maga okozta, hiszen megszegte a titoktartási kötelezettségét, és anélkül konzultált egyéb szakértőkkel, hogy erről a választottbíróóságot tájékoztatta volna, holott a kirendelő végzés előírta, hogy társszakértő bevonása esetén a választottbíróóság hozzájárulását szükséges kérni. Így a választottbíróóság felelőssége deliktualis alapon sem állhatott fenn, hiszen a jogellenesség nem volt megállapítható, ellenben egyértelmű módon fennállt a károsulti önhiba. A magunk részéről itt az ítélet táblai ítéletnek a deliktualis felelősségre történő utalásával nem értünk egyet, hiszen ha a választottbírói testület a választottbírói mandátum hatálya alatt – lényegében annak keretei között járt el – akkor eljárását elsődlegesen a kontraktualis szerződésszegés szabályai alapján lenne lehetséges megítélni.

⁵⁶⁴ A választottbíróági eljárásban érvényesülő bizalmas ügykezelés, titkosság kapcsán lásd különösen: GELLÉRT: *Új törvény a...* 451 – 452. o.

5.3 A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választottbíróság 2002. december 31. napja óta hatályos, a választottbírói felelősségre vonatkozó szabályainak áttekintése

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választottbíróság Eljárási Szabályzata 2022. december 31. napjával módosításra került. A módosítást a Választottbíróság Elnöksége fogadta el, a Varga István professzor által vezetett munkacsoport javaslatai alapján.

A módosított rendelkezések között több olyan is akad, amely a választottbírói felelősség kérdését közvetlen vagy közvetett módon érinti, így jelen dolgozatban a módosított Eljárási Szabályzatnak kizárólag a választottbíró felelősségét esetlegesen befolyásoló rendelkezésekkel foglalkozunk.⁵⁶⁵

Az Eljárási Szabályzat 22. § (1) bekezdése kiegészült, illetve egy új (3) bekezdés jött létre. Az (1) bekezdés a választottbírói elfogadó nyilatkozat megtételére előírt egy 30 napos határidőt, az újonnan beiktatott (3) bekezdés alapján pedig a választottbírói megbízatás elfogadásával a választottbíró vállalja, hogy a választottbírói kötelezettségének az Eljárási Szabályzat rendelkezéseinek betartásával eleget tesz.

A Választottbíróság Elnöksége részére készített belső munkaanyag (melyhez a Választottbíróság Elnöksége jóvoltából jutottunk hozzá) szerint e módosítások indoka akként foglalható össze, hogy az (1) bekezdésben szereplő, az elfogadó nyilatkozat Választottbíróság részére történő benyújtását szabályozó határidő, illetve az új (3) bekezdés a tanács megalakulásának és az eljárás lefolytatásának hatékonyságát és további gyorsítását hivatott biztosítani.

Ezzel az indokolással magunk is egyetértünk, ugyanakkor két lényeges kérdésre kívánjuk a választottbíró felelőssége szempontjából a figyelmet felhívni. Amennyiben elfogadjuk azt a lényegében általánosnak tekinthető szabályt, hogy a választottbírói szerződés a választottbírói nyilatkozat aláírásával – és értelemszerűen a választottbíró által a felek vagy a választottbírói intézmény részére történő átadásával – jön létre, akkor az a kötelezettség, amely szerint a választottbírónak meghatározott határidőn belül át is kell nyújtania az elfogadó nyilatkozatot az intézmény számára az első tényleges választottbírói kontraktuális kötelezettségnek tekinthető. Megítélésem szerint ez már azért a szerződéses és nem a prekontraktuális jogviszony részét képezi (mely utóbbira a *culpa in contrahendo* lehetne alkalmazandó), ugyanis a Választottbíróság az elfogadó nyilatkozat kézhez vételét követően már érdemi,

⁵⁶⁵ Az Eljárási Szabályzat módosításának teljeskörű bemutatásához lásd: SCHMIDT: *More Than a Facelift?* <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2023/01/05/more-than-a-facelift-new-hungarian-arbitration-rules-take-off-in-2023/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)

joghatás kiváltását eredményező nyilatkozatot nem fog tenni a választottbírói jogviszony vonatkozásában. Utalni kívánunk itt arra, hogy nem minden választottbírói intézmény esetében ilyen jellegű a szabályozás. A nagy nemzetközi választottbírói intézmények közül példaként az ICC-re utalunk, ahol is a választottbíró kiválasztási folyamatának lényeges eleme az, hogy a felek által külön-külön vagy közösen jelölt választottbírárt az ICC főtitkárának (*Secretary General*) a tisztség betöltéséhez kifejezetten meg kell erősítenie. Az ICC 2021. évi Eljárási Szabályzata (a korábbiakhoz hasonlóan) a 13. cikkely (2) bekezdésében ezzel kapcsolatban úgy rendelkezik, hogy a főtitkár abban az esetben fogja megerősíteni a választottbírárt tisztségében, ha az általa benyújtott elfogadó nyilatkozat nem tartalmaz minősítést a függetlensége vagy pártatlanságának hiánya vonatkozásában, vagy olyan minősítést tartalmaz, amely nem adott okot kifogás emelésére.⁵⁶⁶ Abban az esetben, amennyiben a főtitkár úgy gondolja, hogy egy választottbíró, egyesbíró vagy egy testület elnöke megerősítésének nem lenne helye, úgy ezzel a kérdéssel a Választottbírói Szabályzat foglalkozni. Mindennek témánk szempontjából azért van relevanciája, mert fentiek tükrében az ICC rendelkezései szerint önmagában a választottbíró által tett választottbírói elfogadó nyilatkozat nem hozhatja még létre a választottbírói szerződést, ugyanis ahhoz a Választottbírói Szabályzat általi jóváhagyásra van szükség. Ebből az is következik, hogy megítélésem szerint, amíg erre nem kerül sor, addig szerződés létezéséről nem, legfeljebb prekontraktuális viszonyról beszélhetünk egy ICC választottbírói eljárásban, aminek a jogviszony eme szakaszában lehet kihatása a választottbírói felelősségre is.

A másik megjegyzésünk az Eljárási Szabályzat 22. § új (3) bekezdésével áll összefüggésben. Az, hogy a választottbírói megbízatás elfogadásával a választottbíró vállalja, hogy a választottbírói kötelezettségének az Eljárási Szabályzat rendelkezéseinek betartásával eleget tesz, annak a kinyilvánítása, hogy a választottbírói szerződésnek az Eljárási Szabályzat – annak minden rendelkezésével, így a felelősségkorlátozásra vonatkozó szabállyal is – egyértelmű részét képezi. Több választottbírói intézmény (például ICC, AAA) vonatkozó szabályát elemezve ugyanezt hangsúlyozza Emilia Onyema monográfiájában is.⁵⁶⁷

A 43. és a 44. paragrafus az ítélettel összefüggésben került módosításra. A 43. § (2) bekezdése kiegészült egy lényeges fordulattal, mely szerint az ítéletet több választottbíró eljárása esetén elegendő a tagok többségének aláírnia, feltéve, hogy az elmaradt aláírás hiányának okát a Választottbírói Szabályzat feltünteti és igazolja az ítéleten.

⁵⁶⁶ Az ICC 2021. évi Eljárási Szabályzatának magyar nyelvű bemutatásához lásd: BOÓC: *Észrevételek az ICC...* 47 – 56. o.; KOROM: *Az ICC Nemzetközi Választottbírói Szabályzat...* 8 – 10. o. Az ICC 2021 évi Eljárási Szabályzat szövegét lásd: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)

⁵⁶⁷ Lásd: ONYEMA: *International Commercial Arbitration...* 104 – 117. o.

A Választottbíróság Elnöksége részére készített belső munkaanyagban szereplő indokolás szerint a Választottbíróság tekintélyét és integritását óvja az, ha intézményesült módon – a Választottbíróság által deklaráltan – kerül az dokumentálásra, hogy valamely választottbíró miért nem írta alá az ítéletet. Ebből az is következik, hogy az aláírás hiányának dokumentálása nem az aláírást és/vagy a döntéshozatalban való részvételt megtagadó, vagy abban akadályozott választottbírótól függ.

A 44. § a (3) bekezdéssel egészült ki, melynek értelmében a választottbíró által írt különvéleménybe indokolt esetben a választottbíróság elnöke engedélyezhet betekintést. A különvélemény nem tartalmazhat a választottbírák belső tanácskozására vonatkozó információt.

Ez a rendelkezés szintén a Választottbíróság tekintélyének és integritásának megőrzését célozza, és azt kívánja megakadályozni, hogy – miként a munkaanyag fogalmaz – nehogy sor kerülhessen olyan, a gyakorlatban előfordult és megengedhetetlen választottbírói magatartásra, amely a tanácskozási titok nyilvánossá válásához vezetett.

Ezen módosítás előzményéhez meg kell ismerni az MKIK erre vonatkozó gyakorlatát, melyről egy írásában Burai-Kovács János, az MKIK Választottbíróságának elnöke adott tájékoztatást, rögzítve, hogy a különvélemény írásban, lezárt formában került az ügy aktájába, ugyanakkor utalt arra, hogy az érvénytelenítési eljárások során az ügyben eljáró bírák kinyitattják a különvéleményt, és a felek számára megismerhetővé teszik. Burai-Kovács János írása azt is hangsúlyozza, hogy a különvélemény önálló, eltérő szakmai véleményt jelent, amelynek közlésére a választottbíráknak joguk van.⁵⁶⁸

Nagyon érdekes a különvélemények vonatkozásában a német jog álláspontja. Maga a német választottbíróági jog nem rendelkezik a választottbírói különvélemény kérdéséről. A frankfurti felsőbíróság (*Oberlandesgericht Frankfurt*) egy 2020. 01. 16. napján kelt végzésében (OLG Frankfurt, 26 Sch 14/18) *obiter dictum* kimondta, hogy a különvélemény közzététele a belföldi választottbíróági eljárásokban elfogadhatatlan, és sérti a belföldi választottbíróságokra alkalmazandó tanácskozási titoktartást.⁵⁶⁹

A gyakorlatban, ha egy választottbíró különvéleményt fogalmaz meg, az ítéletben általában szerepel, hogy a határozat a többségi döntésen alapul, külön különvélemény nélkül. Alkalmanként, az összes választottbíró beleegyezésével, a felek számára különvéleményt is ki lehet adni.⁵⁷⁰

⁵⁶⁸ Lásd: BURAI-KOVÁCS: *A megújult Kereskedelmi...* 133. o.

⁵⁶⁹ Az OLG Frankfurt 26 Sch 14/18. sz. ügyben hozott végzést lásd: https://www.ibr-online.de/IBRUrteile/index.php?S_Aktenzeichen=26%20Sch%2014%2F18&S_Submit=suchen&Treffermarkierung=Aus (A letöltés ideje: 2023. 05. 09.)

⁵⁷⁰ Lásd: <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/commercial-arbitration/report/germany> (A letöltés ideje: 2023. 05. 09.)

Mindez természetesen indokolja az új Eljárási Szabályzatnak a fentiek szerinti módosítását. A választottbíró felelősségével kapcsolatban pedig az a kérdés merül fel, hogy amennyiben a választottbíró szándékosan megszegi a zárt tanácskozás szabályait, azaz például tájékoztatást ad a különvéleményről, akkor az ezzel okozott kárért felelhet, hiszen az 50. §-ban szereplő felelősségkorlátozás alóli kivétel (szándékosság vagy súlyos gondatlanság) kerülhet alkalmazásra. Megítélésem szerint elméletileg az a helyzet is előállhat, hogy a tanácskozási titok megsértésével kár nem csupán a választottbírószági eljárásban részt vevő felek, hanem harmadik, külső felek vonatkozásában is keletkezik, és ebben az esetben is a Szabályzat 50. §-ának alkalmazására kerül sor az itt részletesen kifejtettek szerint.

Az Eljárási Szabályzat 2. mellékletében (Díjtáblázat) szereplő 53. § kiegészült egy (4) bekezdéssel, melynek alapján a Választottbírószág jogosult a tanácsot megillető tiszteletdíj csökkentésére, amennyiben a választottbírószági tanács az előírt 45 napon belül az ítéletet nem adja át a Választottbírószágnak, és nem kérte a határidő meghosszabbítását. (A tiszteletdíj-különbözet a tartalékalapba kerül helyezésre.)

Miként az a dolgozatban több helyen is részletezésre került, a választottbíró egyik legelemibb kötelezettsége az ítélet meghozatala. Ahogyan az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó szabályozását és gyakorlatát feldolgozó fejezet is bemutatja, az egyébként széleskörű választottbírói immunitást biztosító amerikai jogban azonosítható olyan esetjogi példa, ahol is az ítélet meghozatalát elmulasztó választottbíróval szembeni felelősség érvényesítésre került, ebben a körben munkánk másik fejezetében részletesen bemutatott *Baar v. Tigerman* ügyre utalunk, ahol is a választottbíró részére megfizetett választottbírói díj visszafizetésének kérdése is mint igény megfogalmazódott. Az Eljárási Szabályzat itt idézett új rendelkezése és a *Baar v. Tigerman* ügy között nem lehetséges teljes azonosságot felfedezni természetesen, hiszen a *Baar v. Tigerman* ügyben a választottbíró egyáltalán nem hozott ítéletet, és ezért került a felelőssége megállapításra, a magyar Eljárási Szabályzat pedig a késedelemről, és annak a választottbírószági díjat csökkentő következményéről szól. Ami mindenképpen közös az amerikai jogesetben és az új magyar szabályozásban, az az, hogy a választottbíró egyik legalapvetőbb kötelezettsége az általa ellátott ügyben a választottbírószági ítélet meghozatala, amelynek elmulasztásáért (vagy késedelmes teljesítéséért) felelősség terheli, és ezen mulasztás feltétlenül jogkövetkezményekkel jár. Hangsúlyos álláspontom egyébként az, hogy a választottbírói késedelem nem csupán az ítélet meghozatalával, hanem az eljárás egyéb eljárási cselekményeivel is okozhat kárt a feleknek, ennek a magyar szabályozásra vonatkozó *de lege ferenda* javaslatomban teret is szentelek.

Fontos utalni arra, hogy az 53. § új (4) bekezdéséhez hasonló szabály más választottbírószági intézmény eljárási szabályzatában is fellelhető. Példaként ismételt az ICC-re utalok. 2015. december 17-én a Választottbírószág (*Court of Arbitration*) Irodája (*Bureau*) meghozott

döntése, amelyet a Választottbíróság szintén aznap tartott plenáris ülése hirdetett ki, a választottbírák által jogszerűtlenül késedelmesen a Választottbíróság részére megküldött ítélettervezetekkel összefüggő jogkövetkezményekről szól. Az ICC választottbírósági rendszerében az ítélettervezeteket a választottbíráknak a Court részére meg kell küldeniük, ahol is a *scrutiny*-eljárás keretei között az ítélet a véglegesítése előtt áttekintésre kerülnek.

A döntés lényege, hogy az ICC szabályrendszere szerint eljáró választottbírósági testületeknek az utolsó érdemi szóbeli tárgyalás vagy – a perköltségfelszámítást ide nem számítva – az utolsó érdemi irat benyújtásától számított három hónapon belül meg kell hozniuk az ítéletet. Egyesbíró esetében ez az időtartam két hónapban kerül meghatározásra.

Amennyiben az ítéletet ezen időszakot meghaladóan küldik meg a választottbírák, a Választottbíróság – hacsak nem találja úgy, hogy a késedelem a választottbírák ellenőrzési körén kívül álló tényezők okán indokolt, vagy kivételes körülmények állnak fenn – a választottbírói díjakat az alábbiak szerint csökkentheti. A szabályozás szerint minél később küldik meg az ítéletet, a csökkentés annál nagyobb mértékű, több, mint 10 hónapos késés esetében több, mint 20 %-kal is csökkenthető a díj.⁵⁷¹

A magyar szabályozás nem tartalmaz összecszerűséget a csökkentés vonatkozásában, mint ahogyan nem ad lehetőséget a gyorsan teljesítő választottbírói testület számára a választottbírói díj növelésére. *Prima facie* a választottbírói díj csökkentése egyfajta késedelmi kötbér jellegű szankciónak tűnik – hiszen *implicite* elismerésre kerül az, hogy a késedelem az ítélethozatalban kárt okoz – ugyanakkor lényeges, hogy a levont díjat nem a peres felek kapják meg, akiket vélhetően kár ért. Ha és amennyiben azonban erre a késedelemre a választottbírói felelősséget kizáró klauzula valamilyen okból nem alkalmazható – a magyar Eljárási Szabályzat 50. §-a értelmében például azért, mert a szándékosság vagy súlyos gondatlanság fennáll – akkor a késedelem következtében eszközölt díjlevonás egy kártérítési perben véleményem szerint kiváló bizonyítékként szolgálhat a jogellenes károkozás tényének bizonyítására. Természetesen ezt a feltevést a magyar jogban a szabály újszerűsége okán a joggyakorlat jelenleg még nem tudja alátámasztani.

Emanuela Truli utal arra, hogy saját értelmezése szerint az IBA Rules of Ethics a választottbírói vétkes eljárásból fakadó kár megtérítésére alternatív megoldásként a választottbírói díjra való jogosultság elvesztését javasolja.⁵⁷² Truli álláspontja szerint ez azonban egy nem elégséges jogorvoslat. Habár a sérelmet szenvedett feleknek a kárt okozó

⁵⁷¹ Lásd ezzel kapcsolatban: <https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/icc-court-announces-new-policies-to-foster-transparency-and-ensure-greater-efficiency/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)

⁵⁷² Az IBA Rules of Ethics for International Arbitrators szövegét lásd: https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2021/03/iba_publications_ethics_arbitrators_1987.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)

választottbíró díját nem kell ugyan megfizetniük, állniuk kell a többi, a választottbíráskodással kapcsolatban felmerült költséget, csakúgy, mint a késedelemből származó következményeket. Ez a jogorvoslat a választottbíró is csak kis mértékben ösztönzi a kötelezettségszegés elkerülésére, mivel azon fél, akinek haszna származott a választottbírói kötelezettségszegésből, akár hajlandó is lehet a választottbírárt kártalanítani, díját más módon megfizetni. Ekként a választottbíró akár voltaképpen le is mond az alapügyben a fentiek szerint a választottbírói díjazásról annak érdekében, hogy esetleg jövőbeni választottbírói megbízásokat kapjon attól a féltől, amely a választottbírói kötelezettségszegésből hasznot húzott.⁵⁷³

Habár ezen választottbírói magatartás alapvetően egy feltételezésen alapul, azzal feltétlenül egyet lehet érteni, hogy önmagában a választottbírói díj visszavonása nem kompenzálhatja a választottbírói eljárásból okozó károkat. Ismételten utalunk arra, hogy a magyar Eljárási Szabályzat itt elemzett új rendelkezése szerint, az ítélet késedelmes meghozatalából adódó díjcsökkentés nem az eljárásban részt vevő feleket fogja illetni, hanem a Választottbírárság tartalékalapjába kerül, amelynek célja, hogy az esetleges érvénytelenítési eljárást követő megismételt választottbírársági eljárásokban egy új testület választottbírói tiszteletdíjának legyen fedezete. A magyar jogi szabályozás és gyakorlat, illetve a jogösszehasonlító kutatás eredményeképpen a jelen dolgozat utolsó, az összegzést tartalmazó fejezetében teszünk javaslatot a választottbírói felelősség *de lege ferenda* szabályozására a magyar jogban.

⁵⁷³ Lásd ezzel kapcsolatban: TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial...* 19 – 20. o.

6. Néhány nemzetközi, a választottbírói felelősség, immunitás szabályozására irányuló elmélet bemutatása.

6.1 Bevezetés

Elsődlegesen az alapvetően az abszolút immunitást alkalmazó amerikai tételes jogi szabályozás, illetve a kialakult amerikai joggyakorlat alapján számos (nem kizárólag amerikai) szerzőben, választottbíróági specialistában merült fel az, hogy a kortárs amerikai tételes jog megoldástól és gyakorlattól eltérő elméleti módon lenne szükséges szabályozni a választottbírák felelősségét. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – néhány erre vonatkozó elméleti modellt mutatunk be, és megfogalmazzuk a velük kapcsolatos észrevételeinket, esetlegesen kritikáinkat.

Ezen elméleti modellek bemutatása, elemzése megítélésünk szerint azért lényeges, mert nem kizárólag az USA esetleges jövőbeni törvényhozására, hanem a választottbírói felelősség nemzetközi szabályozására is hatással lehetnek, amely azért is jelentős kérdés, hiszen mint dolgozatunk bevezetésében említésre került, az UNCITRAL Mintatörvény sem tartalmaz rendelkezést a választottbíró felelőssége vonatkozásában, és az immunitás kapcsán sem alkalmaz egységes megközelítést. (Ugyanakkor figyelemmel az amerikai joggal foglalkozó fejezetben ismertetett, 2023-ban kiadott *U.S. Law of International Commercial and Investor-State Arbitration Restatement* alapján úgy tűnik, egyelőre érdemi változás nem várható az amerikai jogban a választottbírói felelősség kapcsán, vagyis továbbra is az abszolút immunitás tana kerül alkalmazásra.)

6.2 Susan D. Franck elmélete

Susan D. Franck, az American University, Washington College of Law professzora elméletét ugyan a nemzetközi választottbírák felelősségére dolgozta ki, de az elmélet jelentős mértékben támaszkodik az amerikai szabályozásra és gyakorlatra.⁵⁷⁴ Franck álláspontja szerint sem a korlátlan felelősség, sem az abszolút immunitás nem megfelelő megoldás. Véleménye szerint – mellyel egyetértünk – a korlátlan felelősségnek a választottbíróági eljárás integritására lehet negatív hatása, mivel az elégedetlen felek egyfajta fenyegetésként használhatják a potenciális perindítást, és ezzel a döntéshozatali mechanizmust befolyásolják. Az abszolút immunitás pedig Franck szerint azért nem megfelelő, mert nincs megfelelő ösztönző ereje a választottbírák irányában, hogy felelősséget viseljenek tetteikért a felek felé, akik végső soron a tiszteletdíjukat fizetik, vagy, hogy kellően felelősen járjanak el a konkrét

⁵⁷⁴ Az elmélet bemutatására lásd: FRANCK: *The Liability of International...* 54 – 59. o.

választottbírósi eljárásban a nemzetközi választottbírósi rendszer integritásának érdekében. Az abszolút immunitás Franck álláspontja szerint a választottbírákat akkor is védelmezi, ha az esetleges diszkrecionális jogkörükkel való visszaélést választják. Ennek veszélyességét Franck egyfelől a választottbírói ítéletek szűk körben történő jogorvoslati lehetőségében (érvénytelenítés), másfelől a választottbírákkal szembeni fegyelmi intézkedések lehetőségének teljes körű hiányában látja.

Fentiek alapján Franck professzor egy minősített immunitási rendszer bevezetését javasolja a nemzetközi választottbírák részére (mely vélhetően az amerikai választottbírák számára is mérvadó lenne). Franck indokolása szerint a választottbírákkal szembeni perindítás előtt ki kell méríteni az összes lehetséges jogorvoslati lehetőséget, és meg kell bizonyosodni arról, hogy a felek nem mondtak-e le a tiltakozás jogáról. Ezért fogalmazza meg a javaslatát a nemzetközi választottbírák részére azzal, hogy ezt az egyes államok a nemzetközi választottbírósi eljárásokra irányadó jogszabályaikban használják, de álláspontunk szerint ez természetesen – esetlegesen módosításokkal – alkalmazható lehet a belföldi választottbíráskodásra is. Franck saját javaslatát akként indokolja meg, hogy egy megfelelő egyensúlyt kell találni a választottbírákkal szembeni, a szándékos és visszaélésszerű jogellenes magatartásokat szankcionáló, ugyanakkor a számukra az indokolatlan pereskedéssel szemben védelmet nyújtó, a pártatlan döntéshozatalt mint quasi bírói funkciót lehetővé tevő szabályok között.

Ezen, Franck által szövegszerűen is megfogalmazott javaslat magyar nyelven az alábbiak szerint foglalható össze: *„Javasolt szabályozás: Minősített immunitás nemzetközi választottbírák részére. (1) Általános szabály. A nemzetközi választottbírák immunitást élveznek a választottbírósi megállapodásban részes felekkel szemben a polgári jogi felelősség tekintetében minden, választottbírósi tisztségükkel összefüggő cselekedetük vagy mulasztásuk vonatkozásában, a (2) bekezdésben meghatározott kivételekkel. (2) Kivételek. A választottbíró felelős lesz akkor, ha jogtalan módon elmulaszt az ügyben ítéletet hozni. A választottbíró felelős lesz a választottbíróként tanúsított rosszhiszemű eljárásáért. A rosszhiszemű eljárás jelenthet szándékos cselekedetet, mely nem kizárólagos módon magában foglalja a csalást és a korrupciót.”*⁵⁷⁵

Franck kiemeli, hogy az általa javasolt szabályozás a *Common Law* jogrendszerű országoknak az immunitásra vonatkozó elvárását, valamint a kontinentális és egyes iszlám jogrendszereknek a rosszhiszemű eljárással összefüggő szabályozási elvét egyaránt figyelembe veszi. Saját véleményünk szerint ugyanakkor a bemutatott javaslat elsődlegesen az amerikai választottbírói immunitási szabályok erőteljes kritikájaként értékelhető. A kivétel

⁵⁷⁵ Lásd: FRANCK: i. m. 58. o.

szabályok között szereplő azon kitétel, mely szerint az ügyben történő ítélethozatal elmulasztásáért felelősség terheli a választottbírót, egyértelműen a *Baar v. Tigerman* ügy hatását tükrözi.

Álláspontunk szerint ugyanakkor alappal merül fel az a kérdés is – és ez részben Susan D. Franck elméletének egyfajta kritikájaként fogható fel –, hogy esetleg az járhat-e a választottbíró kártérítési felelősségével, amennyiben ugyan késedelmesen, de meghozza a választottbíróvási ítéletet, azonban a késedelem ténye már önmagában kárt okoz a feleknek, és a késedelem alapvetően a választottbíró számára felróható. Álláspontunk szerint igen, ezért nemcsak az ítélet meghozatalának elmulasztásáért, hanem annak késedelmes meghozataláért is felelősséggel tartozhat egy választottbíró. Mindezt részletesen a magyar szabályozást *de lege ferenda* tárgyaló fejezetben fejtjük ki.

Franck elméletét az amerikai szakirodalomban is éri kritika. Ekként kritikával illeti Peter Rutledge (akinek a saját elméletét szintén bemutatjuk), mivel álláspontja szerint, figyelemmel a választottbíróvási eljárásban előforduló számos lehetséges mulasztásra és jogellenes tetre, eleve nehéz az absztrakció szintjén általános szabályt alkotni. Rutledge kiemeli továbbá, hogy a Franck által ajánlott szabály nyomán a választottbírák a *vexatious litigation*, a zaklató pereskedés kockázatának továbbá is ki vannak téve, és a javaslat nem tartalmaz megfelelő szankciót a választottbírákat bíróság elé szólítani kívánó rosszindulatú pereskedők vonatkozásában.⁵⁷⁶

A minősített immunitás vonatkozásában érdemes utalni az újabb szakirodalomban megjelenő szlovén – azaz kontinentális jogi – álláspontra is. A szlovén jogot elemezve Agata Cevc kiemeli, hogy habár a szlovén jogban nincsen bírói gyakorlat a választottbíró felelősségével kapcsolatban, a megfelelő megközelítés a minősített immunitás lenne, amely az esetleges kárfelelősség és a választottbírói függetlenség között egyensúlyt biztosít. Cevc álláspontja szerint a bírói szerepükben a választottbíráknak immunitást kellene élvezniük, amely alól a családság, illetve a bírói kötelezettségek szándékos és súlyos megsértése lenne kivétel. Cevc azon a véleményen van, hogy az egyszerű gondatlanság a közrend védelme – a választottbírói függetlenség – miatt az immunitás minimális standardjához tartozik, tehát ezért nem tartozna felelősséggel a választottbíró. A közvetlenül nem a jogvita eldöntéséhez tartozó tevékenységgel összefüggésben a választottbíró az általános szerződéses felelősségi szabályok szerint felelne.⁵⁷⁷ Itt utalunk vissza a svájci részben részletesen kifejtett, Nadia Smahitól származó azon javaslatra, mely szerint indokolt lenne a svájci jogba bevezetni a minősített immunitás fogalmát a választottbírói felelősség terén. Mindez arra szolgál példaként, hogy bár

⁵⁷⁶ Lásd: RUTLEDGE: *Toward a Contractual...* 184. o.

⁵⁷⁷ Lásd: CEVC: *Civil Liability of...* 417 – 418. o.

a választottbírói immunitás angolszász jogi fogalom, de vannak olyan elméleti javaslatok is, amelyek e fogalmat a kontinentális jogrendszerekbe is beépítenék.

6.3 Christian Hausmaninger elmélete

Christian Hausmaninger osztrák jogász 1990-ben megjelent tanulmányában egyértelműen akként foglal állást, hogy a választottbírák felelősségére vonatkozó USA-szabályozást felül kell vizsgálni. Érdekes megjegyzése, hogy a széleskörű immunitás egyik lehetséges magyarázata az lehet, hogy a nagyszámú belföldi választottbírói ügy miatt a választottbírák a felelősségükkel összefüggő pereknek a kontinentális jogrendszerekhez képest nagyobb mértékben vannak kitéve, és az immunitás e pereknek, azok jogkövetkezményeinek kivédését célozza. Hausmaninger álláspontja szerint az európai szabályozáshoz hasonló módon az amerikai választottbíráknak is a szerződéses kötelezettségeik szándékos vagy súlyos hanyagsággal történt megszegéseikért felelősséggel kellene tartozniuk.⁵⁷⁸ A Hausmaninger által megalkotott javaslat a felelősség szabályozására szintén alapvetően a nemzetközi választottbírákra vonatkozik, de jelentős mértékben reflektál az amerikai szabályozásra, így nyilvánvalóan a szerző szándéka az amerikai szabályozás befolyásolására is irányul. Hausmaninger nem titkoltan javaslata megalkotásához felhasználta az International Bar Association 1987. évi, nemzetközi választottbírák számára készített etikai szabályzatát (*Rules of Ethics for International Arbitrators*).⁵⁷⁹

Hausmaninger javaslatának lényege az, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbírák a polgári jogi felelősség alól a nemzeti jogokban immunitást élveznek, kivéve a szerződéses kötelezettségeik szándékos vagy nagyfokú gondatlansággal történő megszegését, abban az esetben, amennyiben e kötelezettség megszegése vagy a választottbírói eljárás időelőtti befejezéséhez, vagy a végső ítélet érvénytelenítéséhez vezetett.⁵⁸⁰ A javaslat szerint a választottbíró az ítélet megalkotásával kapcsolatos hibáért nem tehető felelőssé, kivéve, amennyiben ez a hiba az alkalmazandó jog nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásában (*manifest disregard of applicable law*) testesül meg.

⁵⁷⁸ Lásd: HAUSMANINGER: *Civil Liability of...* 46 – 47. o.

⁵⁷⁹ Az 1987. évi *Rules of Ethics for International Arbitrators* bevezetése a nemzetközi választottbírák felelőssége kapcsán kiemeli, hogy a nemzetközi választottbírák számára szükséges a nemzeti jogok alapján megadni az immunitást, néhány extrém helyzetet kivéve, mint például a jogi kötelezettségeik szándékos megszegése. Lásd: https://www.trans-lex.org/701100/_iba-rules-of-ethics-for-international-arbitrators-1987/#head_1 (A letöltés ideje: 2022. 11. 24.) Ezzel kapcsolatban lásd: TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial...* 4. o.

⁵⁸⁰ Lásd: HAUSMANINGER: *Civil Liability of...* 48. o.

Megítélésünk szerint az egy kifejezetten lényeges pontja a javaslatnak, hogy a választottbírói felelősségre vonást vagy az eljárás idő előtti befejezéséhez, vagy – ami talán gyakoribb – az érvénytelenítéshez köti. Ennek elsődleges indoka az lehet, hogy ezzel lehetséges esetleg megszüntetni az értelmetlen, zaklató jellegű pereket (*vexatious litigation*). Ugyanakkor ez a kitétel azt is jelenti, hogy a választottbíróval szembeni kártérítési kötelezettség érvényesítésének előfeltétele az, hogy a választottbíró ítélete rendes bíróság előtt érvénytelenítésre kerüljön. (Utalunk arra, hogy ez az osztrák joggyakorlat hatását tükrözi, melyet az Ausztriával foglalkozó fejezetben ismertetünk.) Ezzel kapcsolatban az a kérdés merül fel, hogy a választottbírói felelősség vajon kizárólag akkor áll-e fenn, ha a választottbíró ítéletét érvénytelenítették, azaz, más szavakkal, nem lehet-e akként választottbíráként kárt okozni, és azért felelősséggel tartozni, hogy maga a választottbíró ítélet érvénytelenítésre nem került. Amennyiben a választottbírói ítélet késedelmes meghozatala okozhat adott esetben kárt a peres feleknek, jól látható, hogy elképzelhető olyan esetkör is, ahol a választottbíró eljárása alapján meghozott ítélet érvénytelenítése ugyan nem lehetséges, de a károkozás megvalósul. Ezért megítélésünk szerint bár érthető az az álláspont, hogy a zaklató jellegű pereskedést megelőzheti a választottbíró ítéletének érvénytelenítése, mint előfeltételnek a megkövetelése, de ez a fenti példa alapján nem minden esetben megfelelő megoldás. Az érvénytelenítés és a választottbírói felelősségre vonás közötti lényeges eltérésre mutat rá egyebekben Emanuela Truli is, aki szerint az érvénytelenítés a nem megfelelő ítélet joghatásának megsemmisítésére alkalmas eszköz, ugyanakkor a választottbírói jogellenes eljárással szemben nem a legadekvátabb jogérvényesítési lehetőség.⁵⁸¹

Kiemelendő továbbá, hogy Hausmaninger javaslatának másik fontos eleme, mely szerint a választottbíró az ítélet megalkotásával kapcsolatos hibáért nem tehető felelőssé, kivéve, amennyiben ez a hiba az alkalmazandó jog nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásában (*manifest disregard of applicable law*) testesül meg, szintén a felelősségre vonás és az érvénytelenítés kapcsolatára mutat rá az Egyesült Államok jogrendszere vonatkozásában. Az amerikai esetjogban a választottbírói ítéletek érvénytelenítése esetén igen gyakran találkozunk a *manifest disregard of law* fogalmával, mely fogalom az FAA normaszövegében ugyan nem szerepel, mégis az ítéleti indokolások rendszeresen hivatkoznak rá.⁵⁸² A *manifest disregard of law* jelentős esetjogi gyakorlattal rendelkező, az amerikai törvénykezést befolyásoló fogalom. Az, hogy Hausmaninger a nemzetközi választottbírákra irányadó javaslatában erre a

⁵⁸¹ Lásd: TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial...* 19. o. Lásd továbbá: OKEKEIFERE: *The Parties' Rights...* 129 – 144. o.; VÁRADY: *Control of...* 435 – 451. o.

⁵⁸² Lásd: BOÓC: *A választottbírói ítéletek...* 128 – 136. o. Kiemelendő, hogy elméleti szempontból az az egyik legfontosabb kérdés, hogy a *manifest disregard of law* vajon beilleszthető-e az FAA tételes normaszövegében szereplő érvénytelenítési okok közé, azaz valamelyik esetkör alá szubsumálható-e, avagy egy, elsősorban a bírói gyakorlat által kialakított, de esetlegesen egyéb jogi hagyományokból, például a kontinentális *ordre public* jelentéstartalmából is építkező fogalomról van szó.

fogalomra is hivatkozik, egyértelmű jele annak, hogy javaslata lényegében vonatkoztatható az amerikai jogrendszerre.

6.4 Mark Sponseller elmélete

Szintén az amerikai korlátlan immunitás jelentős kritikusa Mark Sponseller. 1993-ban megjelent cikkében a kaliforniai törvényhozás reformját kívánja előmozdítani.⁵⁸³ Az, hogy a javaslat a kaliforniai törvényhozás módosítására irányul, részben a *Baar v. Tigerman* ügy egyik következményének is tekinthető.

A tanulmány megjelenési évszámának azért van jelentősége, mert miképpen a korábbiakban már bemutatásra került, Kaliforniában 1996-ig a választottbírák megillető immunitás vonatkozásában egy átmeneti rendelkezés volt hatályban, mely már hatályát veszítette, és jelenleg eme immunitási szabályok kizárólag a nemzetközi választottbíróági eljárásokban hatályosak.

Mark Sponseller utal arra, hogy a tanulmány megírásának időszakában Maryland állam rendelkezett olyan szabályozással, mely az egészségügyi műhibák választottbíróság útján történő elbírálása esetén a választottbíró immunitását rosszhiszeműség fennállása esetén nem tette lehetővé.⁵⁸⁴

Sponseller saját javaslatának megalkotása kapcsán utal a *Wyatt v. Cole* ügyre, mellyel kapcsolatban megemlíti, hogy az ügy tárgyalja a *Common Law*-ból származó immunitás fejlődését a minősített immunitás irányába. Sponseller idézi is az ügyet, melynek indokolása szerint a diszkrecionális jogkört gyakorló kormányzati tisztségviselőket az immunitás pajzsa mindaddig védelmezi a polgári jogi kártérítéssel szemben, amíg eljárásuk nem sért egyértelműen megalapozott, törvényen alapuló, vagy alkotmányos jogokat, melyekről egy észszerű személynek (*reasonable person*) tudnia kellett volna.⁵⁸⁵ Habár a *Wyatt v. Cole* nem választottbíráskodással összefüggő ügy, Sponseller fontos hivatkozási pontként tekint rá a választottbírói abszolút immunitástól a minősített immunitás felé történő elmozdulás tekintetében.⁵⁸⁶

⁵⁸³ Lásd: SPONSELLER: *Redefining Arbitral*... 446 – 447. o.

⁵⁸⁴ Lásd: SPONSELLER: *I. m.* 442. o.

⁵⁸⁵ Lásd: SPONSELLER: *i. m.* 443. o.

⁵⁸⁶ A *Wyatt v. Cole*, 112 S.Ct. 1827, 1835 (1992) ügyben keletkezett ítéletet lásd: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/158/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 25.)

Sponseller viszonylag hosszú, a választottbírák és a választottbírószervezetek minősített immunitására (*qualified immunity*) vonatkozó javaslata az alábbiak szerint foglalható össze. A választottbíró a polgári jogi felelősség alól immunitással rendelkezik, amennyiben eljárása az objektív és szubjektív rosszhiszeműségtől mentes, *quasi* bírói eljárásnak minősíthető és a választottbírószervezeti eljárás keretein belül valósul meg.⁵⁸⁷ Annak megítélése, hogy a választottbíró rosszhiszeműen járt-e el, a javaslat szerint akként vizsgálható, hogy a választottbíró eljárása bármilyen olyan észszerű ok nélkül történt-e, amely az esetleges rosszhiszeműséget az ügy összes – a választottbíró eljárásakor fennálló – körülmények ismeretében megalapozhatja. Amennyiben a választottbírával szemben eljárás kezdeményezésére kerül sor, a választottbíró csakis abban az esetben kényszeríthető arra, hogy tanúvallomást, vagy bármilyen más, tanúvallomáshoz hasonló nyilatkozatot (*affidavit*) tegyen, amennyiben valamilyen objektív bizonyíték létezik a választottbírói jogellenes eljárás észszerű feltételezésére. A választottbírói szervezetek, amelyek támogatják vagy listájukon szerepeltetik a választottbírákat, a választottbíróval szemben előterjesztett károkért közösen és egyetemlegesen felelnek. Ezzel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy az amerikai esetjog számos esetben a választottbírói szervezet számára a választottbíróhoz hasonló immunitást adott, Sponseller az egyetemleges felelősségre vonatkozó javaslatát erre is figyelemmel fogalmazta meg.

A kérdéskör álláspontunk szerint felveti azt az általános problémát, hogy a választottbírói szervezet és a választottbíró közötti jogviszonyra figyelemmel e fenti felelősségi tényállás értelmezhető-e a másért való felelősségnek a kontinentális jogrendszerekben kialakult felfogása szerint. Természetesen elsődlegesen az a kérdéskör merül itt fel, hogy a választottbíró és a választottbírói intézmény között fennálló jogviszonyt miként minősítjük, és ez milyen relációban áll a peres felek jogviszonyával. Miként arra Emilia Onyema rámutat, a választottbírói intézmény a választottbíróval a szerződést akár mint megbízó (*principal*) akár mint megbízott (*agent*) kötheti, a peres felek eldöntendő jogviszonyára is figyelemmel. Amennyiben a választottbírói intézmény megbízóként köt szerződést, akkor – Onyema szerint – felelős lehet a választottbírák irányában a választottbírói tiszteletdíj vonatkozásában. Amennyiben a választottbírószervezeti intézmény megbízotti oldalon jár el, úgy a peres felek közvetlenül felelősek a választottbíró felé a díj megfizetése irányában.⁵⁸⁸ A díjfizetési kötelezettség kérdéskörétől függetlenül az leszögezhetőnek tűnik, hogy a választottbírószervezeti intézmény és a választottbíró között egyfajta megbízási jellegű jogviszony áll fenn, ezért amennyiben a választottbírószervezeti intézménynek a választottbíró eljárásával kapcsolatos felelősségét keressük, úgy vélhetően a másért való felelősségnek a megbízási szerződéssel összefüggő alakzatait kell vizsgálnunk. Fontos kiemelni, hogy ebben az esetben a választottbírószervezeti intézménynek a mögöttes felelősségét vizsgáljuk és nem a károkozást

⁵⁸⁷ Az objektív és szubjektív jóhiszeműség fogalmához átfogóan lásd: FÖLDI: *A jóhiszeműség és...*

⁵⁸⁸ Lásd ezzel kapcsolatban: ONYEMA: *International Commercial Arbitration...* 76. o.

megalapozó, saját tetteiből következő felelősséget. Mint egyes jogesetek kapcsán – például a *Baar v. Tigerman* esetben – láthattuk, időnként a választottbírószági intézmény önálló felelőssége is felmerült, a kérdéses esetben a megfelelő választottbíró kiválasztása vonatkozásában. (Itt az az érdekes dogmatikai kérdés, hogy a választottbírószági intézmény quasi bírói szerepben vagy adminisztratív jogkörben jár-e el, és amennyiben a jogköre adminisztratív, akkor erre a választottbíró megillető – a bírói funkcióból eredeztetett – immunitás vélhetően nem terjed ki.)

Ha a választottbíró és a választottbírószági intézmény közötti megbízási jellegű jogviszonynak az intézményre háruló mögöttes felelősségét vizsgáljuk elméleti szempontból, fontos annak római jogi alapjaira figyelemmel lenni, mellyel kapcsolatban a modern magyar szakirodalomban a témát monográfiában vizsgáló Földi András kiemeli, hogy a római jog szerint a megbízó nem felelt a megbízott által az ügyellítés során harmadik személyek sérelmére elkövetett deliktumokért.⁵⁸⁹ A felelősségi konstrukció külön érdekessége, hogy itt a választottbíró által okozott kár a peres felek számára a választottbírói jogviszonyával összefüggésben keletkezik, ezért igencsak kérdéses, hogy ezt deliktuális jellegű kárként vagy a választottbírói jogviszonyra tekintettel kontraktuális jogkörben okozott kárként értelmezzük. Római jogi kontextusra kivetítve talán nem anakronisztikus módon az is megállapítható, hogy dogmatikai helyét tekintve ez a típusú választottbírói károkozás hasonlóságot mutat a római jogból ismert, *iudex qui litem suam fecit* elvével, melynek értelmében azon bíró ellen, aki az eljárási szabályokat megsértve járt el, és ezzel a másik félnek kárt okozott, a károsult fél pert indíthatott.⁵⁹⁰

A javaslatban szerepel továbbá, hogy az a fél, aki keresetet terjeszt elő a választottbíró felelősségének megállapítása céljából, igazolni köteles, hogy legjobb tudomása, információi és meggyőződése szerint, amelyre észszerű tudakozódás után jutott, a kereseti követelés ténybeli alapja adott, azt az érvényes jogszabályok alátámasztják, vagy az érvényes jogszabályok kiterjesztésére, analógia alkalmazására jóhiszemű érvrendszer áll rendelkezésre, és a kereset előterjesztésre nem irányul visszaélészerű joggyakorlásra és nem is minősíthető annak. A javaslat szerint amennyiben a keresetet ezen elv megsértésével terjesztik elő, úgy az eljáró bíróság, vagy a másik fél kérelmére vagy saját meggyőződéséből szankciót alkalmazhat a keresetet előterjesztő féllel szemben, amely magában foglalhatja a másik félnek a kereset előterjesztésével összefüggésben felmerült észszerű költségeinek megfizetését, beleértve a jogi képviselője tiszteletdíját is.

A javaslat lényeges eleme, hogy egy választottbírószági szervezet adminisztratív aktusa, amelyet nem lehetséges *quasi* bírói aktusnak minősíteni, nem élvezhet immunitást. A

⁵⁸⁹ Lásd: FÖLDI: *A másért való felelősség...* 218. o.

⁵⁹⁰ Lásd: FÖLDI – HAMZA: *A római jog...* 579. o.

választottbírói szervezet ezen felelőssége elválik a választottbíró felelősségétől, és függetlenül a választottbíró felelősségének megállapításától vagy a megállapítás elmaradásától, fennáll. Sponseller álláspontja szerint a választottbírói ítéletek érvénytelenítése előtt álló eljárási akadályok, a választottbírói és a rendes bírósági eljárások közötti különbségek, illetve a választottbírói jogellenes magatartással szembeni magánjogi vagy közjogi jogérvényesítési lehetőségek hiánya külön-külön és összességében is szükségessé teszik a javaslatában megfogalmazott minősített választottbírói immunitás (*qualified arbitral immunity*) bevezetését.⁵⁹¹ Miként erre már utaltunk, a kaliforniai törvényhozás e javaslatot nem vette át.

Fontos utalnunk arra, hogy Sponseller javaslatának azon része, mely akként rendelkezik, hogy a keresetet előterjesztőnek lényegében szavatolnia kell azt, hogy a keresettel érvényesíteni kívánt jog megfelelő jogi és ténybeli alappal rendelkezik, Sponseller által is tudatosan hivatkozott módon nem új elem, hanem a *Federal Rules of Civil Procedure* Rule 11 számú fejezetének b) pontjából származik.

Kiemelendő, hogy az ott szereplő követelmények megszegése esetén szankcióként szerepel a másik fél pereskedéssel kapcsolatos költségeinek, továbbá az ügyvédi költségeknek a megtérítése is.

A *Federal Rules of Civil Procedure* az Egyesült Államok Szövetségi Kerületi Bíróságain (*United States Federal District Courts*) szabályozza a polgári peres eljárást. Kiemelhető, hogy bár ezeket a szabályokat az összes kerületi bíróságon alkalmazni szükséges, egyes bíróságok létrehozták saját szabályaikat, amelyek speciális eljárási követelményeket tartalmaznak, melyeknek meg kell felelniük a peres feleknek az adott bíróság előtti eljárásuk során.⁵⁹²

6.5 Peter Rutledge elmélete

A választottbírói immunitással kapcsolatos amerikai elméletek közül feltétlenül kiemelést érdemel Peter Rutledge 2004-ben napvilágot látott teóriája. Rutledge amellett, hogy az általunk is elemzett egyes elméleteket észrevételekkel látja el, saját elképzelése szerint nem egy, az immunitásra – felelősségre vonatkozó szövegszerű jogszabály-javaslatot készített, hanem azt teljes mértékben szerződéses alapra helyezve kívánja szabályozni. Felfogása szerint tehát az immunitás, illetve felelősség kérdését a választottbírói szerződésben kell szabályozni. Elmélete erőteljesen hordoz magában gazdasági szempontokat. Megítélése szerint amennyiben a választottbírói piacot egy teljesen kompetitív piacnak fogjuk fel, úgy

⁵⁹¹ SPONSELLER: i. m. 447. o.

⁵⁹² A *Federal Rules of Civil Procedure* általános bemutatásához lásd: <https://www.federalrulesofcivilprocedure.org/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 25.)

a választottbírói immunitás doktrínája a választottbíróvási eljárás költségét csökkentő tényezőként jelentkezhets. Ezt Rutledge egy példával szemlélteti, mely szerint a felek és a választottbíró között létrejött megállapodás alapján a választottbíró megillető tiszteletdíj összege p egy immunitás nélküli jogi környezetben. Ebben az esetben azonban Rutledge véleménye szerint a p összegnek egy fontos eleme az az x nagyságú összeg, amely annak a biztosítási szerződésnek a díjfedezetére szolgál, mellyel a választottbíró az esetleges perfenyegetettség kapcsán biztosítja magát. Amennyiben a választottbíró megilleti az immunitás, úgy a feleknek a választottbíróval szemben nincsen lehetőségük a felelősség érvényesítésére, ebből következően a választottbírónak nincs szüksége biztosítania magát a felelősség kockázatával szemben. Így a választottbírói tiszteletdíj alacsonyabb lehet, hiszen az x komponens a p összegből kivonható.⁵⁹³

Rutledge ugyanakkor kiemeli azt is, hogy a jelenlegi amerikai jogi környezetben az immunitás – abból az okból, hogy minden választottbíró megillet – nincs jelentős hatással a választottbírói tiszteletdíjak alakítására. Rutledge gazdasági megközelítésének második lényeges szempontja, hogy azáltal, hogy a választottbírói immunitás adott, nem kell a választottbírónak meggyőznie a feleket arról, hogy annak érdekében, hogy a fentiekben említett képlet alapján a választottbírói díj a felelősségbiztosítás összegével csökkenni tudjon, járuljanak hozzá az immunitáshoz, illetve a felelősségkorlátozáshoz.⁵⁹⁴ Míg Rutledge ezen érvelésével – figyelembe véve annak gazdasági megközelítését – egyet lehet érteni, megítélésem szerint azon észrevétele, mely szerint az immunitás akadályozza új résztvevők belépését a választottbíróvási piacra azon okból, hogy az új résztvevők kis mértékben tudják az immunitás kötelező és egyetemes sajátosságai miatt más, már ismertséggel rendelkező versenytársaktól magukat megkülönböztetni, kevésbé meggyőző. Álláspontom szerint, ha az immunitás mint jogintézmény helyességének a megítélése a cél, akkor ennek vizsgálata szempontjából az nem releváns, hogy akadályozza az új piaci szereplők belépését, és nem is feltétlenül helytálló. Abban az esetben ugyanis, amennyiben a választottbíróvási piac minden résztvevőjét megilleti a választottbírói immunitás a jogszabályi környezet okán, úgy az új piaci belépőt ezáltal nem fogja hátrány érni. Úgy lehetne fogalmazni, hogy legfeljebb olyan előny nem fogja érni, hogy mint új piaci résztvevő nem tudja a felek számára annak a lehetőségét felajánlani, hogy a felelősségkorlátozásért vagy annak elmaradásáért cserében a választottbírói díjazásán módosítson.

Fentiekkel kapcsolatban értelemszerűen az a kérdés is felmerül, hogy egyáltalán a választottbíróvási piac valóban kompetitív piacnak minősül-e, azaz megfelel-e a kompetitív piac sajátosságainak. Mint ismeretes, a kompetitív piac sajátossága a piac méretéhez képest sok, kis méretű vevő és eladó, a termék vagy szolgáltatás vonatkozásában jelentkező

⁵⁹³ Lásd: RUTLEDGE: *Toward a Contractual...* 191. o.

⁵⁹⁴ Lásd: RUTLEDGE: *i. m.* 192. o.

homogenitás, a piaci szereplők vonatkozásában a tökéletes informáltság, az externális hatások hiánya, a piacra való be- és kilépés korlátozásának hiánya, továbbá a csökkenő határhaszon és határtermelékenység. Ennek megfelelően egyensúlyi helyzetben eggyel több jószág előállítása egyre többbe kerül, továbbá eggyel több jószág elfogyasztása egyre kevesebb haszonnal jár.⁵⁹⁵ Habár ez dolgozatom szűkebb témájával csak távolabbi módon áll összefüggésben, megítélésem szerint figyelembe véve a fenti karakterisztikákat a választottbírói piac nem feltétlenül tekinthető kompetitív piacnak, hiszen például az externális hatások hiánya, illetve a csökkenő határhaszon és határtermelékenység elve nem jellemzik e piacot.

Fentiektől függetlenül Rutledge elmélete kapcsán az emelhető ki, hogy nézete szerint a választottbírói felelősség kontraktuális modell alapján kell, hogy működjön, és a választottbírói immunitásról rendelkező jogszabály nem szükséges. A peres felek tökéletesen képesek arra, hogy beegyezzenek-e a választottbírói szerződésben a felelősségről való lemondásba, és a választottbírók is alkalmasak arra, hogy egy ilyen szerződéses feltétel szükségességét megítéljék. Felmerül ugyanakkor Rutledge szerint az a kérdés is, hogy törvényi szabályozás hiányában mi legyen a *default rule*, vagyis a felek kifejezett szerződéses rendelkezése hiányában a felelősség vonatkozásában milyen szabály érvényesüljön. Rutledge álláspontja szerint ugyan két elméleti út lehetséges, jelesül, az egyik *default rule* az immunitás, míg a másik a felelősség lehet. Rutledge – itt bemutatott fejtegetései nyomán nem meglepő módon – azon a határozott véleményen van, hogy a *default rule* egyértelműen a felelősség kell, hogy legyen. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a felek, illetve a választottbíró nem állapodnak meg a felelősség – felelősségről történő lemondás kérdéséről, akkor a választottbíró felelőssége mint szabály érvényesülne, vagyis jogellenes, károkozó cselekedeteiért felelősséggel tartozna.

Ez a szabály – amely a jelenlegi amerikai szabályozással, gyakorlattal és jogfelfogással éles ellentétben áll – feltétlenül arra ösztönözné a feleket és a választottbírókat, hogy szerződésükben igenis kiemelt módon foglalkozzanak a választottbírói felelősség szabályozásával. Rutledge maga utal arra, hogy ez a kontraktuális felfogás ugyan kifinomult jogi tudással és jogi szakmai háttérrel rendelkező felek esetében hasznos lehet, ugyanakkor egy fogyasztói szerződés esetében a fogyasztóra nézve hátrányos, hiszen a fogyasztó feltehetően nem rendelkezik olyan alapos tapasztalattal és tudással, hogy ebben a kérdésben felelősen tudjon dönteni. Rutledge véleménye szerint, ha és amennyiben a kontraktuális modell kerül alkalmazásra, akkor a felelősség mint *default rule* előnyösebb a fogyasztó számára, mivel ebben az esetben a választottbíróval szemben – külön, a *default rule*-nak

⁵⁹⁵ Lásd: FARKASNÉ FEKETE – MOLNÁR: *Közgazdaságtan I.* 34 – 35. o.; lásd továbbá: https://fogalomtar.aeek.hu/index.php/T%C3%B6k%C3%A9letesen_versenyz%C5%91_vagy_kompetit%C3%A1_Dv_piaci_szerkezet (A letöltés ideje: 2022. 12. 02.)

ellentmondó szerződéses kikötés hiányában – van lehetőség felelősségi alapon a jogérvényesítésre.

Fontos megemlíteni, hogy Rutledge utal arra, hogy a fogyasztói szerződések vonatkozásában a megfelelő választottbíróági klauzula fogyasztók számára gazdasági előnyökkel jár. Rutledge a hitelkártyák piacára utal, és azt állítja, hogy azokban az esetekben, ahol megfelelően végrehajtható választottbíróági szerződések kerülnek megkötésre, a bankok kisebb kamatokat szabnak a hitelkártyákra, mint azokban az esetekben, ahol is a joghatósági kikötés bizonytalan, ugyanis a bizonytalan, esetlegesen végrehajthatatlan joghatósági kikötésekből származó kockázatokat a pénzintézetek magasabb kamatok formájában árazzák be, és ez értelemszerűen a fogyasztók számára lesz hátrányosabb.⁵⁹⁶

Rutledge elmélete kapcsán összefoglaló jelleggel elmondható, hogy amennyiben azt a feltevést elfogadjuk, hogy célszerűbb az immunitást biztosító szabály helyett alapvetően a felek szerződési akaratára bízni a választottbírói felelősség szabályozását, akkor érdemes lehet *default rule*-ként valóban a felelősség meglétét alkalmazni, hiszen ellenkező esetben az a paradigmaváltás, melyet vélhetően el kívánt érni Rutledge a javaslatával, nem lenne kivitelezhető.

6.6 Maureen A. Weston elmélete

Maureen A. Weston 2004-ben közzétett elmélete szintén kiemelést érdemel, egyebek mellett azért, mert a korábbiakban ismertetett elméletekből számos elemet szintetizál, ugyanakkor azokat új elemekkel is gazdagítja. Alapfelvetése az, hogy az amerikai szabályozás és az arra épülő esetjog a választottbíró abszolút immunitásának elvét vallja. Az esetjog alapján ezzel kapcsolatban három olyan esetkört különít el, amikor a választottbíró a felelősség alól az immunitás nem illeti meg: (i) a választottbírói nem-teljesítés, amikor is a választottbíró egyáltalán nem hoz döntést az ügyben, (ii) amikor a választottbíró valamely fél *agent*-jének tekinthető, (iii) amikor a választottbíró teljes mértékben a joghatóságán kívül jár el.⁵⁹⁷ A jelen dolgozatban megvizsgált amerikai jogesetek alapvetően ezen állítást alátámasztják.

Weston három lehetséges megoldási utat vázolt fel:⁵⁹⁸

- a) *A bírói immunitáson alapuló status quo fenntartása*: Ezen megoldás első olvasatra igencsak sajátos, hiszen a Weston által az abszolút immunitással szemben

⁵⁹⁶ Lásd: RUTLEDGE: *Toward a Contractual...* 198 – 199. o.; DRAHOZAL: *Unfair Arbitration Clauses*. 765 – 766.

o.

⁵⁹⁷ Lásd: WESTON: *Reexamining Arbitral...* 493. o.

⁵⁹⁸ Lásd: WESTON: *i. m.* 511 – 515. o.

megfogalmazott kritikával ellentétben látszónak tűnik. A megoldás lényege az, hogy maradna a hagyományosnak tekinthető abszolút választottbírói immunitás, azzal, hogy a piac igényei és reakciói, a piaci önszabályozó mechanizmusok előbb-utóbb kiszűrik azokat a választottbírákat, akik visszaélnék a választottbírói immunitással. Megjegyzendő, hogy az elmélet ezen része jelentős mértékben emlékeztet Peter Rutledge fent részletezett, piaci alapú teóriájára. Weston maga is utal arra, hogy például azon fogyasztók részére, akik egy általános szerződési feltétel által meghatározott – általuk át nem tárgyalt – választottbírói klauzulán keresztül kerülnek bele a választottbírói eljárásba, és vélhetően egy választottbírói ügyük van, a piac önszabályozó mechanizmusa, amelynek az a lényege, hogy az idő múlásával, több választottbírói eljárás lefolytatásával a nem megfelelő választottbírák kiszűrésre kerülnek, nem jelent reális alternatívát. Weston megjegyzi, hogy a neves választottbírói intézmények által kidolgozott viselkedési és szakmai-etikai standardek fontos lépésnek tekinthetők, de önmagában nem elégségesek.

- b) *Az egyéb professzionális szolgáltatókkal analóg szabályozás:* Ez a megoldás abból indul ki, hogy a választottbírákat mint önálló iparági szereplőket kezeli és a többi szellemi szolgáltatáshoz hasonló módon kívánja tevékenységüket szabályozni. Megítélése szerint az egyéb szellemi szolgáltatási szektorban szereplő hivatások esetében (pl. könyvvizsgálók) alkalmazott jelentéstételi kötelezettségek, az egyes visszaélésekkel kapcsolatos nyilvános bejelentési lehetőség, a tevékenység engedélyhez kötése, esetleges képzettségi előírások a választottbírák esetében is hasznosak lennének, és megítélése szerint nincs olyan ok, amely miatt a választottbírákat ezen hivatásoktól eltérő módon lenne szükséges kezelni. Megjegyezzük, hogy Weston ezen alternatívája csak az általánosságok szintjén tud javaslatot tartalmazni, hiszen ebben a körben – például, hogy a választottbírói tevékenységet lehetséges-e engedélyhez kötni, és amennyiben igen, úgy milyen engedély szükséges – az egyes nemzet jogalkotói hatásköröket feltétlenül figyelembe szükséges venni.
- c) *A törvényhozói megoldás, a választottbíró minősített immunitásának szabályozása:* Weston harmadikként javasolt megoldási javaslata lényegében azonos a fenti elméletekben hivatkozott lehetőségekkel. Weston ugyanis a választottbírák tekintetében a minősített választottbírói immunitás bevezetését veti fel. Indokolása szerint a minősített választottbírói immunitás megfelelő egyensúlyt teremthet a választottbírák jogvita-eldöntési szerepkörének védelme és elsődlegesen a

választottbírói intézményeknek adminisztratív, szerződésen alapuló kötelezettségeivel kapcsolatos jogérvényesítés között.⁵⁹⁹

Fontos kiemelni, hogy Weston az itt ismertetett elméletén kívül, ha nem is szövegszerű, de igen konkrét javaslatot fogalmaz meg a RUAA, illetve annak az egyes tagállamok átvétele esetén a tagállami szabályok módosítása vonatkozásában. Weston rögzíti, hogy az immunitásnak kifejezetten minősítettnek (*expressly qualified*) kell lennie, és nem abszolút jellegűnek. Weston szerint meg kell határozni a bírói aktus fogalmát, melyet a választottbíró a joghatóságán belül akként gyakorol, ahogyan azt a választottbírói szerződés lehetővé teszi. A jogszabálynak továbbá ki kellene fejeznie, hogy azok a független igényérvényesítésre vonatkozó követelések, melyek nincsenek a bírósági aktussal összefüggésben, nem tilalmazottak. Weston hangsúlyosnak tartja a RUAA költségallokáló szabályozásának módosítását. Miként a fentiekben ismertetésre került, a RUAA 14. cikkelyének e) pontja akként rendelkezik, hogy amennyiben a választottbíróval, választottbírói szervezettel szemben indított perben a bíróság azt állapítja meg, hogy a választottbíró vagy a választottbírói szervezet immunitással rendelkezik a polgári jogi felelősség alól, úgy a bíróság a választottbíró vagy a választottbírói szervezet mint alperes részére az észszerű ügyvédi költséget és a pereskedés egyes költségeit megítéli. Weston véleménye szerint ez a fogyasztókra nézve különösen hátrányos és visszaélésekre adhat alkalmat, ezért e rendelkezés módosítását javasolja. Minimumszabályként javasolja Weston annak rögzítését, hogy a fél számára a választottbírói tiszteletdíj visszajárjon abban az esetben, amennyiben a választottbírói ítéletének érvénytelenítésére az etikai előírások megszegése vagy választottbírói visszaélés okán került sor.⁶⁰⁰ Megítélésem szerint a javaslat ezen része akár úgy is értelmezhető, hogy dogmatikai szempontból a választottbírói tiszteletdíj visszafizetése egyfajta átalánykártérítésnek tekinthető, ugyanakkor az is valószínű, hogy amennyiben a választottbíró tevékenysége ténylegesen kárt okozott, akkor a választottbírói tiszteletdíj visszafizetése aligha lesz alkalmas a kár teljeskörű megtérítésére.

Fontos szempont az is, hogy amennyiben a választottbíró felelősségbiztosítást köt választottbírói tevékenységére, az azzal okozott károk megtérítésére, akkor ez a felelősségbiztosítás vajon kiterjedhet-e a választottbírói tiszteletdíj mértékére. (Ezzel a kérdéssel a következő fejezetben foglalkozunk részletesebben.) Lényeges kiemelni azt is, hogy Weston javaslata – szemben például Christian Hausmaninger fent bemutatott javaslatával – nem tenné kötelező előfeltétellé a választottbírói ítélet érvénytelenítését vagy a választottbírói eljárás idő előtti befejezését a választottbíróval szembeni kártérítés igény érvényesítéséhez. Sőt, arra figyelemmel, hogy nem tilalmazná a választottbíróval szemben a

⁵⁹⁹ Lásd: WESTON: i. m. 515. o.

⁶⁰⁰ Lásd: WESTON: i. m. 516. o.

nem kifejezetten a bírói aktussal összefüggő károkozó magatartással szembeni fellépést, az igényérvényesítés lehetősége e körben kifejezetten szélesebbé válna.

Fentiek alapján jól látható, hogy a legtöbb szerző, eltérő módokon, de elsősorban a minősített immunitás fogalma alapján alkotta meg a választottbírói felelősségre vonatkozó elméletét. Serhii Lashyn LLM értekezésében szintén foglalkozik a minősített immunitás problémájával, a fentiekben említett szerzők egy részére hivatkozik is. Álláspontja szerint ugyanakkor a minősített immunitás a választottbírói felelősség szabályozására nem lehet alkalmas, többek között azért, mert az egyes szerzők között számos fogalmi különbséget vél felfedezni, és nem lát egységes lehetőséget a minősített immunitás szabályozására.⁶⁰¹ Lashyn két megoldást javasol, az *equitable relief* és a *piercing the immunity shield* elvét.

Az *equitable relief* mint angolszász jogintézmény, amely egy monetáris kötelezettséget teremtő ítélet helyett igyekszik egy méltányos jogi orvoslást biztosítani, Lashyn szerint alkalmas lehet arra, hogy a választottbírói immunitást megkerülve tudjon jogi megoldást kínálni a választottbírával szemben jogot érvényesítő fél számára. Ennek alapjául két amerikai ügyre, a *Trans. World Airlines, Inc. v. Anthony V. Sinicropi* és a *Paul S. Kemner v. District Council of Painting and Allied Trades* ügyre hivatkozik, melyek alapján széles körben tenné alkalmazhatóvá az *equitable relief* jogorvoslatát a választottbírói felelősség kapcsán.⁶⁰²

A Lashyn által javasolt másik megoldás a *piercing the corporate veil* elvének analógiája alapján a *piercing the immunity shield* alkalmazása, melynek lényege, hogy adott esetben, amennyiben a választottbíró visszaélne az immunitás elvével, lenne lehetőség áttörni az immunitás elvét, és ezen módszer szerint – szemben az *equitable relief* alkalmazásával – pénzbeli kártérítést is lehetne kérni. A *piercing the immunity shield* vonatkozásában Lashyn a *National Arbitration Forum Trade Practices Litigation* ügyre utal. Az *equitable relief* esetében lényegében a választottbíró által hozott igazságtalan ítélettől lehetne megszabadulni Lashyn szerint.⁶⁰³

A Serhii Lashyn által javasolt megoldásokkal kapcsolatban az alábbi kritikai észrevételeink vannak. Egyfelől nem osztjuk Lashyn azon álláspontját, mely szerint a minősített immunitás kategorikusan nem lenne megfelelő megoldás a választottbírói felelősség szabályozására.

⁶⁰¹ Lásd: LASHYN: *Immunity of Arbitrators*. 51. o.

⁶⁰² A *Trans World Airlines, Inc. v. Sinicropi*, 887 F. Supp. 595 (S.D.N.Y. 1995) ügyben született ítéletet lásd: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/887/595/2269936/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.) A *Paul S. Kemner v. District Council of Painting and Allied Trades*, No 36, 768 F.2d 1115, 1116 (1985) ügyet lásd: <https://casetext.com/case/kemner-v-dist-coun-of-paint-allied-trades> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.) Lásd: LASHYN: i. m. 52 – 54. o.

⁶⁰³ A *National Arbitration Forum Trade Practices Litigation*, 704 Supp. 2d 832 (D. Minn. 2010) ügyet lásd: <https://case-law.vlex.com/vid/in-re-national-arbitration-887100062> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.) Lásd: LASHYN: i. m. 56 – 58. o.

Másfelől a Serhii Lashyn által proponált módszerek közül az *equitable relief* kifejezetten az angolszász jog intézménye, mely egy kontinentális jogrendszerre és jogi gondolkodásra nehezen lenne átültethető, továbbá valójában nem annyira a választottbíró felelősségét ragadja meg, és egy esetleges kártérítést alkalmaz, hanem inkább egy további okot teremt a választottbírói ítélet érvénytelenítésére, amely azonban számos esetben a választottbírói tevékenységgel okozott kár megtérítésére nem alkalmas.⁶⁰⁴

A *piercing the corporate veil* elv bizonyos formában a kontinentális jogrendszerekre is áterjedt, ekként a *piercing the immunity shield* elve egy kontinentális jogrendszerben is jobban alkalmazható, annak a kritériumrendszernek a felállítása tűnik problematikusnak, hogy minek alapján lehetséges a felelősség-áttörés. Könnyen lehet ugyanis, hogy ezek az elvek a minősített immunitás elvével, vagy a választottbírói felelősség egyes országokban alkalmazott szabályaival mutatnak majd hasonlóságot, ezért nem biztos, hogy az egyébként nagyon szemléletes megfogalmazású *piercing the immunity shield* valóban képes újszerű megoldást teremteni.

⁶⁰⁴ Ugyanezt az álláspontot vallja Emmanuela Truli is. Lásd e dolgozat bevezetésében, illetve Lásd: TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial...* 19. o.

7. A felelősségbiztosítás és a választottbírói felelősség kapcsolata

7.1 Elméleti kérdések a választottbírói felelősségbiztosítás kapcsán, kitékintéssel egyes külföldi felelősségbiztosítási modellekre

A választottbírák felelősségbiztosításával kapcsolatban a neves angol választottbíró és választottbírószaki specialista, Julian D. M. Lew egy 1990-ben megjelent – azaz még nem a hatályos angol jogi helyzetet alapul vevő – írásában utalt arra, hogy egyes angol választottbírószaki intézmények – így a *Chartered Institute of Arbitrators* és a *London Maritime Arbitration* – a tagjaik részére a lehetséges felelősség kapcsán felelősségbiztosítás megkötését javasolták. Lew ezzel kapcsolatban megemlítette, hogy a választottbírószaki szakma egyes képviselői – nem minden logikát nélkülözve – azon az állásponton voltak, hogy egy ilyen felelősségbiztosítás megkötésének a lehetősége egyfajta ösztökélésként fog szolgálni a választottbírószaki eljárással elégedetlen feleknek, hogy pert indítsanak a választottbírával szemben, hiszen tudatában vannak ama ténynek, hogy amennyiben a per sikeres, úgy a biztosítás okán lesz fedezet a választottbíró által okozott kár megtérítésére.⁶⁰⁵

Ramon Mullerat spanyol ügyvéd és jogászprofesszor álláspontja az, hogy eltekintve az ilyen biztosítások költségeitől, amelyeket végül a feleknek kell vállalniuk, amennyiben a választottbírák biztosítással rendelkeznek, az több követelés benyújtását eredményezné, mivel köztudott, hogy a biztosítótársaságok inkább rendezik a követeléseket, mintsem hosszadalmas bírósági eljárásokba bocsátkozzanak.⁶⁰⁶

A magyar Vbt. eredeti, 2018. 01. 01. napjától hatályos rendelkezése a választottbírószaki ítélet érvénytelenítése okán megismételt eljárással kapcsolatos költségek tekintetében az 57. § (2) bekezdésében akként rendelkezett, hogy az érvénytelenített ítélettel megszűnt választottbírószaki eljárás választottbírói díjmentes, az érvénytelenített ítéletet hozó választottbírószaki tanácsot díj nem illeti meg.

Philippe Cavalieros ezen rendelkezés kapcsán fogalmazott akként, hogy az alkalmas a választottbírói felelősséggel kapcsolatos jogviták feltüzelésére, és ezt azzal indokolja, hogy a szabály szerint az érvénytelenítés okán megismételt választottbírószaki eljárás mindenképpen

⁶⁰⁵ Lásd: LEW: *Immunity of Arbitrators*... 21. o.

⁶⁰⁶ Lásd: MULLERAT: *The Liability of Arbitrators*... 22. o.

díjmentes, függetlenül attól, hogy milyen – esetlegesen a választottbírák tevékenységétől teljesen független – okból került sor az ítélet érvénytelenítésére.⁶⁰⁷

A 2019. évi LXVI. törvény a Vbt. 57.(2) bekezdését akként módosította, hogy a megismételt eljárásban a peres fél újabb díj fizetésére nem kötelezhető, viszont nem szerepel benne, hogy a díj nem illeti meg az érvénytelenített ítéletet meghozó választottbírói tanácsot. Az új választottbírói tanács tiszteletdíjának fedezésének érdekében a fentiekben hivatkozott, 2019. évi LXVI. törvénnyel beiktatott módosítás a Vbt. 62. § (1) bekezdés g) pontja alapján a Választottbírói Tanács Elnökségének feladatává teszi, hogy az Eljárási Szabályzatban írja elő elkülönített tartalékalap képzését a felek által meg nem térítendő díjak és költségek fedezése céljából, valamint dönt az elkülönített tartalékalap terhére történő kifizetések teljesítéséről az eljárási szabályzatban meghatározott rend szerint.

Fentiek alapján a Kereskedelmi Választottbírói Tanács Eljárási Szabályzatának 2. sz. melléklete akként módosult, hogy a 2019. 09. 01. napja óta kezdeményezett választottbírói eljárásokban a pertárgy értékének 2 %-a mint tartalékalap költsége fizetendő, amelyet abban az esetben kell felhasználni, amennyiben egy választottbírói ítélet érvénytelenítésre kerül, és új választottbírói tanács jár el, melynek tiszteletdíja eme tartalékalapból mint egyfajta közös kockázati fedezetből kerül kifizetésre.

Érdemes figyelemmel lenni ezzel kapcsolatban Kecskés László álláspontjára, aki akadémiai székfoglalói előadásában e jogalkotói megoldás ellen foglalt állást, és helyette a szakmai felelősségbiztosítást mint lehetőséget veti fel:

„Elvileg egyet lehet érteni ezzel a megoldással, viszont a Kereskedelmi Választottbírói Tanács jelenlegi roppant csekély ügyforgalmi adatait figyelembe véve és ismerve a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara vezetésének az anyagi igényeit a választottbíráskodással kapcsolatban, a jogkereső felek számára ez a megoldás aligha megnyugtató. A felek számára hasznosnak, biztonságosnak tűnő megoldást mindenképpen a szakmai felelősségbiztosítási konstrukciók irányában indokolt keresni.”⁶⁰⁸

Kecskés László akadémikus azon állásfoglalása, mely szerint a választottbírák számára szakmai felelősségbiztosítás kötése lenne üdvös, a nemzetközi szakirodalomban, nemzetközi ajánlásokban, sőt egyes jogrendszerekben is fellelhető. Az ICC 1996-ban közzétett, nemzetközi kutatásokon és felméréseken alapuló jelentése a választottbíró státusáról kiemeli, hogy a választottbíró számára a polgári jogi felelősség tekintetében kifejezetten fontos a felelősségbiztosítás megkötése, intézményes választottbírói Tanács esetében pedig a

⁶⁰⁷ Lásd: CAVALIEROS: *Le nouveau droit Hongrois...* 441. o.

⁶⁰⁸ Lásd: KECSKÉS: *Választottbíráskodás...* 20. o.

választottbírói központ kötheti ezt meg a választottbíró javára. A jelentés egy fenntartást is tartalmaz, jelesül azt, hogy egyes jogrendszerek a szándékos károkozással összefüggő biztosítást nem teszik lehetővé. A Jelentés ezzel kapcsolatban példaként a francia jogra utal.⁶⁰⁹

Említést érdemel, hogy Ahmed Fathy Mohamed El Shourbagy 2021-ben a Rotterdami Egyetemen megvédett doktori disszertációjában egy általa elvégzett empirikus kutatásról számolt be egyes választottbírói intézményeknél, illetve biztosítótársaságoknál a választottbírákra vonatkozó felelősségbiztosítás vonatkozásában.⁶¹⁰ Ennek a kutatásnak az volt a célja, hogy egy kérdőív segítségével arra találjon választ, miképpen viszonyulnak az egyes választottbírói intézmények a felelősségbiztosítás kérdéséhez, azt milyen módon alkalmazzák.⁶¹¹ A kérdőív számos lényeges kérdést tartalmaz, egyebek mellett a biztosítási politika (*claims-made policy*, *occurrence-made policy*) jellege, az igényérvényesítés elévülése, illetve a viszontbiztosító igénybevétele vonatkozásában.

Az empirikus kutatás során a következő választottbírói intézmények kerültek megkeresésre: ICC (*International Chamber of Commerce*), NAI (*Netherlands Arbitration Institute*), CRCICA (*Cairo Regional Centre for International Commercial Arbitration*), DIAC (*Dubai International Arbitration Centre*). Shourbagy empirikus kutatásaival a következő biztosítótársaságokat kereste meg: Aon, Market International Netherlands.

Az ICC által adott válasz kiemelte, hogy mind a választottbírói intézmény, mind a választottbírák számára lényeges kérdés a felelősségbiztosítás. A válasz szerint az ICC rendelkezik egy általános biztosítással, melynek része a választottbírói tevékenység is. Egy adott ügy vonatkozásában a biztosítás hatálya akkor kezdődik, amikor a testület tagjai elfogadják megbízatásukat és az ítélet meghozataláig tart. Fontos kiemelni, hogy arra a kérdésre, hogy amennyiben a választottbíró is rendelkezik saját felelősségbiztosítással, az ICC intézményi felelősségbiztosítása mennyiben tekinthető kiegészítő jellegűnek, a válasz szerint az ICC felelősségbiztosítása alapvetően nem szubszidiárius természetű, azaz a kárigény jellegétől függően, a választottbíróval történt egyeztetésen alapulva a választottbíró saját felelősségbiztosításától független módon van lehetőség az ICC felelősségbiztosításából történő kárrendezésre. Az ICC válasza szerint kivételesen van lehetőség csalárd vagy rosszhiszemű magatartás tanúsítása esetére is biztosítást kötni.

A legnagyobb holland választottbírói intézmény, a NAI (*Netherlands Arbitration Institute*, *Stichting Nederlands Arbitrage Instituut*) a megkeresésre akként nyilatkozott, hogy a

⁶⁰⁹Lásd: ICC *Final Report...* https://library.iccwbo.org/content/dr/COMMISSION_REPORTS/CR_0009.htm#footnote15 (A letöltés ideje: 2023. 01. 27.)

⁶¹⁰ Lásd: SHOURBAGY: *Arbitrator and Arbitral...* 217 – 236. o.

⁶¹¹ A kérdőívet lásd: SHOURBAGY: *i. m.* 267 – 269. o.

választottbíróági intézmény rendelkezik egy évente megkötésre kerülő általános, az intézményre, az elnökség tagjaira, a választottbírákra és az igazgatóra kiterjedő biztosítással, amely az intézmény vonatkozásában testreszabásra kerül az esetleges igény betérjesztése esetén (*claims-made basis*).⁶¹² Lényeges különbség az ICC és a NAI eljárása között a felelősségbiztosítás vonatkozásában, hogy a NAI a biztosítást szubszidiárius jellegűnek tekint abban a vonatkozásban, hogy abban az esetben, ha a választottbírák rendelkeznek saját biztosítással, akkor esetleges kárigény esetén a saját biztosításukra kell hagyatkozniuk, mielőtt a NAI biztosítása alkalmazásra kerülhet. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a NAI választottbíróági eljárásában választottbíráként történő eljárásnak előfeltétele lenne az, hogy a választottbíró rendelkezzen biztosítással. Amennyiben nincs biztosítása, úgy káresemény bekövetkeztekor a NAI biztosítása kerül alkalmazásra. A NAI válaszában azt is kifejtette, hogy a felelősségbiztosítás alapvetően a gondatlanságból, nagyfokú gondatlanságból okozott, a választottbírói tevékenységgel összefüggő károkra vonatkozik, és semmiképpen nem terjed ki a bűncselekményekkel (pl. korrupció) összefüggő polgári jogi igényekre. A biztosítás földrajzi korlátozása kapcsán kiemelés érdemel, hogy a NAI által adott válasz szerint a biztosító szolgáltatási kötelezettsége – az eltérő jogrendszer, eltérő jogérvényesítési módok miatt – nem áll be akkor, amennyiben a keresetet az USA vagy Kanada bíróságai előtt terjesztik elő.

A NAI-val szemben előterjesztett, a felelősség megállapítására vonatkozó bírósági ügyként említést érdemel az *ASB Greenworld v. NAI* ügy, melyben Hollandia Legfelsőbb Bírósága (*Hoge Raad der Nederlanden*) 2009. december 4-én hirdetett ítéletet.⁶¹³

A Greenworld által a választottbírák és a NAI ellen – felelősségük megállapítására irányuló – keresetnek az volt a lényege, hogy a Greenworld álláspontja szerint a választottbírák kifejezetten jogellenesen jártak el akkor, amikor egy, a rendes bíróság által érvénytelennek minősített választottbíróági megállapodás ellenére megállapították a joghatóságukat. A Greenworld a NAI felelősségét pedig abban látta megragadhatónak, hogy megítélése szerint a NAI nem felügyelte megfelelő módon a választottbíróági eljárást. A bíróság elutasította a felperesi keresetet. A Legfelső Bíróság indokolása szerint a Greenworld felperes azon állításából, hogy a választottbírák tévesen állapították meg joghatóságukat, nem következik az, hogy olyan alapvető jogelvek figyelmen kívül hagyására került sor, amelyek alapján már nem lehet azt állítani, hogy az ügy tisztességes és pártatlan tárgyalására került volna sor. Az indokolás utalt arra, hogy annak megválaszolásához, hogy a választottbírák jogellenesen jártak-e el, és emellett felelősök-e döntésük következményeikért, ugyanazt a mércét kell

⁶¹² A NAI (*Netherlands Arbitration Institute, Stichting Nederlands Arbitrage Instituut*) honlapját lásd: <https://www.nai-nl.org/en/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)

⁶¹³ Az ECLI:NL:HR:2009:BJ7834 sz. ügyben meghozott ítéletet lásd: <https://www.omgevingsweb.nl/jurisprudentie/eclinlhr2009bj7834/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)

alkalmazni, mint a rendes bírák esetében, mellyel kapcsolatban utalt a holland Legfelső Bíróság 1971. december 3. napján kelt ítéletére (LJN AB6788, NJ1972, 137). Ezen határozat analógiája kapcsán az indokolás azt mondja ki, hogy azért, mert egy ítélet elleni fellebbezés eredményeképpen egy ítéletet hatályon kívül helyeznek (esetünkben a választottbíróági ítéletet érvénytelenítik), nem jelenti azt, hogy az eredeti ítélet biztosan helytelen volt, még kevésbé azt, hogy az ítéletet meghozó személyek jogellenesen jártak el. Az ítélet arra a következtetésre jut, hogy a választottbírák csak akkor vonhatók személyes felelősségre, ha a megsemmisített határozat tekintetében szándékosan vagy tudatosan gondatlanul jártak el, vagy nyilvánvalóan súlyosan figyelmen kívül hagyták a feladataik megfelelő ellátásához szükséges tényeket, bizonyítékokat.⁶¹⁴

Megítélésünk szerint ebből az következik, hogy a holland Legfelső Bíróság ezen álláspontja igen közel van a francia bírói gyakorlathoz, mely a választottbírói döntéshozatal vonatkozásában csak nagyon szűk körben teszi lehetővé a választottbíró felelősségre vonását.

Érdemes figyelemmel lenni továbbá a NAI Eljárási Szabályzatának 61. cikkelyére, mely felelősségkorlátozást tartalmaz. Ennek értelmében a NAI, annak igazgatósági tagjai és személyzete, a tanácsadó és felügyelő bizottság tagjai, a bizottság tagjai, a választottbíró vagy választottbírák és az esetlegesen kinevezett titkár, a 39. cikkben említett harmadik személy, valamint bármelyikük vagy mindegyikük által az ügybe bevont bármely más személy sem szerződés alapján, sem más módon nem felelősek a saját vagy bármely más személy cselekedetei vagy mulasztásai által okozott, vagy a választottbíróági eljárás során vagy azzal összefüggésben alkalmazott segítők által okozott károkért, kivéve, ha és amennyiben a kötelezően alkalmazandó holland jog kizárja a felelősség korlátozását. A NAI, annak igazgatótanácsi tagjai és személyzete nem felelős semmilyen olyan összeg kifizetéséért, amelyet a felek által letétbe helyezett összeg nem fedez.⁶¹⁵ Nagyon lényeges az is, hogy az anyagi felelősség mértéke limitálva van, azaz nem haladhatja meg a felek által előlegként, letétként megfizetett összeget.

A CRCICA (*Cairo Regional Centre for International Commercial Arbitration*) által adott válasz szerint a CRCICA azért nem rendelkezik felelősségbiztosítással, mert az elmúlt évtizedekben semmilyen felelősségre vonással kapcsolatos pert nem indítottak a CRCICA ellen, egyetlen, 2011-es ügy kivételével.⁶¹⁶

Az 594/2011. sz. ügyben – mely a Kairó-i Déli Bíróság előtt volt folyamatban – a felperes nem egy választottbíróági peres fél, hanem egy választottbíró volt, aki a CRCICA-val

⁶¹⁴ Az ügghöz lásd: MAISNER: *Liability and Independence...* 163 – 164. o.

⁶¹⁵ A NAI Eljárási Szabályzatát lásd: <https://www.nai-nl.org/en/documents/rules/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 02.)

⁶¹⁶ A CRCICA weboldalát lásd: <https://cricica.org/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)

szemben keresetet nyújtott be, kérve, hogy a teljes díjazását fizessék meg a testületből történt – állítása szerint – tisztességtelen, a CRCICA által történő elbocsátása miatt. A Kairó-i Bíróság elutasította a keresetet, azzal az indokkal, hogy gondatlan volt a választottbíró abban a tekintetben, hogy az egyes választottbíróági üléseken megfelelő időben nem jelent meg. Kiemelést érdemel továbbá, hogy a CRCICA Eljárási Szabályzatának 16. cikkelye fontos felelősségkorlátozó szabályt tartalmaz, mely szerint a szándékos károkozás kivételével sem a választottbírák sem a választottbírói központ, azok alkalmazottjai, sem a választottbíróági testületek által kinevezett bármilyen személy nem lesz felelős a választottbíráskodással összefüggő cselekmény vagy mulasztás miatt. Lényeges ezzel kapcsolatban, hogy itt a felelősségkizárás alóli kivételként kizárólag a szándékos károkozás szerepel, nem található például a nagyfokú gondatlanság, vagy az a – más Eljárási Szabályzatokban (pl. ICC Eljárási Szabályzata) olvasható – kitétel sem, mely szerint a kizárás nem vonatkozik arra az esetre sem, ha az az alkalmazandó joggal ellentétes lenne.⁶¹⁷

A Dubaji Nemzetközi Választottbíróági Központ (*Dubai International Arbitration Centre, DIAC*) válaszában azt a tájékoztatást adta, hogy a központ maga nem rendelkezik biztosítással és a választottbírák saját diszkrecionális jogköre annak eldöntése, hogy kötnek-e biztosítást.⁶¹⁸ Ugyanakkor abban az esetben, ha a DIAC Választottbíróági Eljárási Szabályzata szerint kijelölt választottbírával szemben kezdeményeznek eljárást, a DIAC gondoskodik a választottbíró jogi képviseletéről. Lényeges kiemelni, hogy a Dubaji Nemzetközi Választottbíróági Központ 2022. évi Eljárási Szabályzatának 41. cikkelye teljes körű felelősségkizárást tartalmaz. A 41. cikkely első bekezdése szerint sem a választottbíró, sem a választottbíróág, sem bármilyen alkalmazottja a bíróságnak semminemű felelősséggel nem tartozik a választottbíróági eljárás során folytatott tevékenységével kapcsolatban, és ugyanez vonatkozik a Választottbíróági Központra akkor is, amikor választottbírást kijelölő hatóságként jár el. A 41. cikkely második bekezdése szerint sem a választottbírói testület, sem a Központ tagjai, alkalmazottjai nem járnak el tanúként a Központ által szervezett választottbíróági eljárással, vagy választottbíró kijelölési eljárással kapcsolatos jogi eljárásokban, peres eljárásokban.⁶¹⁹ A 2007. évi Eljárási Szabályzat ennél kevésbé részletesen, de ugyanúgy a teljes felelősségkizárás szabályát tartalmazza.⁶²⁰ (Annyiban szűkszavúbb a 2007. évi szabályozás, hogy nem tér ki arra, hogy a választottbírák, a központ tagjai, alkalmazottjai nem lehetnek tanúk a választottbíráskodással összefüggő peres eljárásokban.)

⁶¹⁷ A CRCICA Eljárási Szabályzatát lásd: https://crica.org/rules/arbitration/cr_arb_rules_en.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.) Az egyiptomi választottbíróági jog vonatkozásában összefoglalóan lásd: SHEHATA: *Arbitration in Egypt...* Az iszlám jog és a választottbíráskodás viszonyáról magyar nyelven lásd: VISEGRÁDY: *Az alternatív vitarendezés jogbölcséleti...* 22 – 23. o.

⁶¹⁸ A DIAC weboldalát lásd: <https://www.diac.com/en/home/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 03.)

⁶¹⁹ Lásd: <https://www.diac.com/en/adr-services/arbitration/diac-arbitration-rules-2022/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 03.)

⁶²⁰ Lásd: <https://www.diac.com/wp-content/uploads/2022/10/DIAC-Rules-2007-1.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 07. 03.)

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy a felelősségre irányadó szabály a DIAC eljárásokban ennél összetettebb. A 34/2021. sz. Rendelet a DIAC vonatkozásában (a DIAC-ot eredetileg a 10/2004. sz. rendelet hozta létre) a 24. cikkelyében szintén tartalmaz egy felelősségkizáró szabályt, ennek szövegezése azonban eltér az Eljárási Szabály szövegétől. E rendelkezés szerint ugyanis a választottbírói testület tagjai, a Választottbírószág elnöke, az Igazgatótanács tagjai, az adminisztratív alkalmazottak abban az esetben mentesülnek a felelősségre vonás lehetősége alól, ha a cselekmény vagy a mulasztás véletlen hiba következménye.⁶²¹ Ebből az következik, hogy ha nem is az Eljárási Szabályzat, hanem a 34/2021. sz. Rendelet alapján felelősségre vonható a választottbíró például szándékos károkozás esetében.

A rendelkezésre álló dubaji esetjogból érdemes utalni a Dubaji Legfelső Bírószág döntésére a 212/2014. sz. ügyben. Ebben az ügyben a felperes kártérítést kért az egyedüliként eljáró választottbírótól 7 millió AED összegben az egyedüli választottbíró állítólagos mulasztása által okozott károkért, hogy felfüggesztette az ügyet, amíg a dubaji bíróságokhoz benyújtott, a DIAC végrehajtó bizottságainak a végleges ítélet meghozatalára vonatkozó határidő-hosszabbításával összefüggő kérelme folyamatban volt.

A Dubaji Legfelső Bírószág fenntartás nélkül támaszkodott az Art. 24. cikkére, amelyet a DIAC alapszabályának 40. cikkével együttesen kell értelmezni, és azt a következtetést vonta le, hogy a rendelkezések alapján a választottbíró nem felelős a nem szándékos tévedésért a hatályos jogszabályok alapján, amelyek szerint a bírói hatáskör a választottbíró mérlegelési jogkörébe tartozik. Ez azt jelenti, hogy a választottbíró feladatai ellátása során a törvény védelmét élvez, kivéve, ha a választottbíró alapvető hibát követ el. Alapvető hibának minősül az egyértelmű jogi elvek figyelmen kívül hagyása vagy az evidens tények figyelmen kívül hagyása, miközben az ítélet meghozatala a választottbíró mérlegelésére van bízva.

Fentiekből az következik, hogy a Dubaji Legfelső Bírószág álláspontja szerint a súlyos (szakmai) gondatlanságot el nem érő hiba nem vonja maga után a választottbíró felelősségét a DIAC-szabályok alapján. A DIAC szabályai szerint eljáró választottbírónak mérlegelési mozgástér áll rendelkezésére az előtte lévő eljárési és anyagi kérdésekben való döntéshozatal során, és csak abban az esetben, ha a hiba "alapvető", vonható felelősségre a választottbíró. Ennek tükrében alapvető hiba lehet, ha a választottbíró szándékosan figyelmen kívül hagyta az alapul szolgáló tényeket (és így szándékosan félreértelmezte a bizonyítékokat), vagy ha a jogot nem megfelelően alkalmazta.⁶²²

⁶²¹ Lásd: [https://dlp.dubai.gov.ae/Legislation%20Reference/2021/Decree%20No.%20\(34\)%20of%202021.pdf](https://dlp.dubai.gov.ae/Legislation%20Reference/2021/Decree%20No.%20(34)%20of%202021.pdf) (A letöltés ideje: 2023. 07. 05.)

⁶²² Az ügy elemzését lásd: BLANKE: *The Liability of Arbitrators...* Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2016/03/28/the-liability-of-arbitrators-in-the-uae-quod-novi-sub-sole/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 05.)

A 284/2015. sz. ügyben a felperes 50 millió AED összegű kártérítést követelt a DIAC háromtagú választottbíróági testületétől, amiért (i) nem függesztette fel a választottbíróági eljárást egy párhuzamos választottbíróági eljárás befejezéséig; (ii) nem tartotta tiszteletben a választottbíróági felek között kötött titoktartási megállapodás feltételeit, és (iii) túllépte a választottbírói megbízás kereteit. A Dubaji Legfelső Bíróság helyben hagyta a felperes követeléseinek alsóbb fokon történő elutasítását azon az alapon, hogy a felperes nem (i) nyújtott be elegendő bizonyítékot követeléseinek alátámasztására, és (ii) nem állapította meg a választottbíróág deliktuális felelősségét. Az indokolás szerint az esetleges deliktuális felelősséget megalapozó feltételek nem állnak fenn.

Gordon Blanke a két fenti eset elemzése kapcsán azt emeli ki, hogy kérdéses annak a megítélése, hogy az Egyesült Arab Emírátság joga szerint az eljáró választottbíró felelőssége kontraktuális vagy deliktuális. Lehet érvelni amellett, hogy a gondossági kötelelem vajon a választottbíró szerződéses megbízásából vezethető-e le a DIAC Eljárási Szabályzata alapján, melynek alkalmazását a felek a választottbíróági szerződés megkötésekor elfogadták, és melynek a felelősségre vonatkozó részét együtt kell értelmezni a Rendelet fent idézett szabályaival, vagy pedig a gondossági kötelelem a választottbíróági testületnek a felek felé fennálló deliktuális felelősségéből vezethető-e le. Blanke utal arra is, hogy elméleti szempontból nehéz lehet deliktuális alapon egy szerződéses fél ellen, azaz a szerződéssel megbízott választottbíróági testülettel szemben pert indítani, főleg akkor, ha a testület magatartásából az Egyesült Arab Emírátság szerződéses joga megsértése is levezethető.⁶²³

A felmérésben érintett biztosítótársaságok előadták, hogy a választottbíróági felelősségbiztosításoknak két nagy csoportja van, az egyik, amelyik egy személyes biztosításként a választottbíróra terjed ki, míg a másik, amelyik a választottbíróági szolgáltatásokat nyújtó választottbíróági intézményre vonatkozik. A biztosítási típusok közül a *claim-made policy* a preferált az *occurrence-made policy*-val szemben. A biztosítási díj kialakításánál a választottbíróági intézmény vonatkozásában az intézmény méretének, illetve annak van szerepe, hogy az intézmény foglalkozik-e nemzetközi választottbíróági ügyekkel, vagy csak belföldi ügyeket lehet a választottbíróág elé vinni. Hasonló a helyzet a választottbíró személyéhez köthető biztosítás esetében, itt is lényeges, hogy a választottbíró foglalkozik-e nemzetközi ügyekkel vagy sem, illetve a biztosítási díj kialakításánál itt annak is van szerepe, hogy a választottbíró milyen ipárral foglalkozik eljárásai során (pl. építőipar, telekommunikáció). Az egyes konkrét biztosítási szerződések kialakítása szempontjából természetesen annak is van jelentősége, hogy a biztosítani kívánt személy milyen biztosítási előtörténettel rendelkezik, hiszen amennyiben voltak korábbi káresemények, e tény értelemszerűen növelheti a fizetendő biztosítási díj mértékét.

⁶²³ Lásd: BLANKE: i. m. Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2016/03/28/the-liability-of-arbitrators-in-the-uae-quod-novi-sub-sole/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 05.)

Témánk szempontjából ugyanakkor kiemelkedőbb jelentősége van annak a ténynek, mely szerint Ahmed Fathy Mohamed El Shourbagy kimutatja azt, hogy egyértelmű korreláció, azaz fordított arányosság figyelhető meg a választottbíróági immunitás foka és a biztosítási díj mértéke között.⁶²⁴ Alacsony fokú immunitás esetén magas biztosítási díj várható, míg magas fokú immunitás esetén alacsonyabb biztosítási díj. Másképp fogalmazva ez azt jelenti, hogy a választottbíró helytállási kötelezettsége egyenes arányban áll a biztosítási díj mértékével, hiszen kis mértékű helytállási kötelezettség (magas fokú immunitás) kisebb összegű biztosítási díjfizetéssel, nagyobb mértékű helytállási kötelezettség (alacsony fokú immunitás) nagyobb összegű biztosítási díjfizetéssel jár. Mindez természetesen a biztosítási logikából következik, hiszen az egyes biztosítási díjak meghatározására a lehetséges kockázatok allokálásával kerül sor.

A szakmai felelősségbiztosítás vonatkozásában – fentiek tükrében – két pontra mindenképpen figyelemmel kell lenni. Elsősorban a szakmai felelősségbiztosításra is jellemző közgazdasági elmélet alapján az ügyfelek kockázatkerülő magatartása lényeges, hiszen nagyon fontos az, hogy a jövőbeli kár várható mértékéhez képest a biztosítási díj mértéke az ügyfél számára megfelelő legyen, mert a túlzott mértékű biztosítási díj képes lehet az ügyfél kockázatkerülő magatartásának saját maga által történő átértékelésére. Másodsorban egy szakmai felelősségbiztosítás esetében a múltbeli károkra vonatkozó információk felhasználhatósága a károk jövőbeli bekövetkezési valószínűségének meghatározásánál azért sajátos, mert biztosítási szempontból az adott történés káreseményi minőségként történő értékeléséhez – a biztosítási politika függvényében – egy jogerős bírósági döntés, peren kívüli megegyezés lényeges lehet.⁶²⁵

A fentiekben kiemelt választottbíróági intézmények tekintetében alapvetően az ICC és a NAI mutat hasonlóságot a felelősségbiztosítások vonatkozásában. Ezzel kapcsolatban különösen az alábbiakat érdemes kiemelni. Alapvetően mindkét intézmény által alkalmazott felelősségbiztosítás esetében a csalárd magatartás és a szándékos kötelezettségszegés kizárt kockázatként kerül meghatározásra, bár az ICC szerint kivételesen van lehetőség csalárd vagy rosszhiszemű magatartás tanúsítása esetére is biztosítást kötni. Mindkét választottbíróági intézmény esetében kizárt kockázatként kerül meghatározásra a bűncselekménnyel kapcsolatos polgári jogi igényérvényesítés. Hasonlóan mindkét intézmény esetében beszélhetünk földrajzi korlátozásról, ugyanis a biztosító helytállása az USA, ill. Kanada területén érvényesített kárigényre egyik esetben sem vonatkozik. Szerintem ugyanakkor lényeges különbség az, hogy míg a NAI biztosítása a választottbíró által megkötött

⁶²⁴ Lásd: SHOURBAGY: *Arbitrator and Arbitral...* 228. o.

⁶²⁵ Lásd ezzel kapcsolatban: DEÁK: *A szakmai (közjegyzői) felelősségbiztosítás...*

biztosításhoz képest szubszidiárius biztosítás, addig az ICC biztosítását abban az esetben is lehetséges alkalmazni, ha rendelkezik maga a választottbíró is felelősségbiztosítással.

Tadas Varapnickas litván jogász egy, a választottbírói felelősségbiztosítás lehetőségeit vizsgáló cikkében megemlíti a spanyol jogot, ahol is a választottbírói törvény 21. cikkelyének (1) bekezdése a választottbírák számára kötelezővé teszi, hogy felelősségbiztosítást kössenek vagy azzal egyenértékű biztosítékot szolgáltassanak.⁶²⁶ Ezzel kapcsolatban jegyzi meg Loretta Malintoppi azt – miként arra is mi is utaltunk –, hogy ismeretei szerint a spanyol az egyedüli olyan jogrendszer, amely kötelezővé teszi a felelősségbiztosítást a választottbírák részére.⁶²⁷ Varapnickas álláspontja az, hogy amennyiben a választottbírák felelősségbiztosítást kötnek, arra nézve a hagyományos ügyvédi felelősségbiztosítás nem megfelelő, ugyanakkor határozott véleménye szerint a választottbírák számára a kötelező szakmai felelősségbiztosítás bevezetése nem lenne szerencsés megoldás. Varapnickas így az ICC fent idézett ajánlásában foglaltakat nem tartja követendőnek. Megemlíti, hogy ha a választottbíró a saját helyzetét egy felelősségbiztosítással kényelmesebbnek érzi, akkor az önkéntes felelősségbiztosítás alkalmazása lenne megfelelő, amennyiben azt az alkalmazandó jog is lehetővé teszi. Varapnickas szerint a kötelező felelősségbiztosítás az elérni kívánt célok beteljesítésére nem lenne képes. Ezt azzal indokolja, hogy a választottbíró felelősségére általában irányadó szabályok okán, egy esetlegesen előterjesztett kereset vonatkozásában is kicsi az esély arra, hogy a választottbíró felelőssége megállapítást nyerjen, ezért Varapnickas a spanyol jogalkotó által alkalmazott megoldást, a kötelező felelősségbiztosítás előírását választottbírák részére nem tartja követendő példának.

Loretta Malintoppi – aki maga is gyakorló választottbíró – a választottbírói felelősségbiztosítás vonatkozásában jelentős problémának ítéli meg a felelősségbiztosítási díj mértékét, amely – jelentős összegű kárfedezet esetén – igen magas lehet. Szintén gondot jelent álláspontja szerint az, hogy a felelősségbiztosítási szerződési feltételek kitárgyalásakor az egyéni választottbírák a biztosítótársaságokkal szemben – összehasonlítva például egy intézménnyel – nehéz helyzetben vannak, továbbá utal arra, hogy az ügyvédként is praktizáló választottbírák adott esetben privilegizált státusban lehetnek, hiszen könnyen lehetséges, hogy elegendő lehet a már meglévő felelősségbiztosításuk kiterjesztése a választottbírói tevékenységre.⁶²⁸ Éppen ezért Malintoppi álláspontja az, hogy míg a biztosítás jó válasznak tűnik a jogi igényekkel szembeni fenyegetettségre, nem tekinthető *panacea*-nak, bizonyos kérdések tisztázására feltétlenül szükség van. Álláspontja szerint megoldást jelenthetne az is,

⁶²⁶ Lásd: VARAPNICKAS: *To Insure or Not...*

<https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2019/11/08/to-insure-or-not-to-insure-should-arbitrators-be-obliged-to-insure-their-civil-liability/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 27.)

⁶²⁷ MALINTOPPI: *Don't Shoot the Sheriff...* 499. o.

⁶²⁸ Lásd: MALINTOPPI: *i. m.* 499. o.

ha minden esetben a választottbírói intézmények kötnének biztosítást a választottbírákra és az intézményekre is.

A biztosítási díj egyfajta fedezetül pedig szolgálhatna a felek által megfizetésre kerülő választottbírói adminisztratív díj bizonyos százaléka. Fontos kiemelni, hogy mindez egybevág azzal a megállapítással, melyet Kecskés László akadémikus tett az MKIK Eljárási Szabályzatának a tartalékalapra vonatkozó, jelen fejezetben elemzett rendelkezésével kapcsolatban, mely szerint a választottbírák vonatkozásában a szakmai felelősségbiztosítási konstrukció alkalmazása megfelelő lehet. Ez nem mond ellent Malintoppi véleménye azon részének, hogy a felelősségbiztosítási díj fizetése bizonyos mértékben a felekre hárítható.⁶²⁹

Varapnickas doktori disszertációjában arra a következtetésre jut, hogy a választottbíró jogi helyzete *sui generis* státusz, ugyanis a választottbíró megítélése szerint nem átlagos szerződéses szolgáltató, sem nem bíró. Véleménye szerint ugyanakkor a választottbíróval megkötésre kerülő szerződés legközelebb a szolgáltatói szerződéshez áll, ezért megítélése szerint e szabályok alkalmazása lenne *mutatis mutandis* szükséges. Varapnickas a litván választottbírói törvény kiegészítésére szövegszerű javaslatot is tesz az alábbiak szerint: „*a választottbíró nem lesz felelős a kárért, amelyet a választottbíró tevékenysége vagy mulasztása okozott, kivéve azokat az eseteket, amikor bizonyítást nyer, hogy a kárt a választottbíró szándékossága vagy nagyfokú gondatlansága okozta.*”⁶³⁰

7.2 A választottbírói felelősségbiztosítás lehetséges megvalósítása a magyar jogban

A fenti – Varapnickastól származó és a felelősségbiztosításra vonatkozó – felvetés nyomán azt kívánjuk az alábbiakban megvizsgálni, hogy a magyar jogban miképpen lehetne a választottbírói felelősségbiztosítást szabályozni, és annak milyen lényeges, a választottbírói tevékenység sajátosságaiból adódó elemei állnak fenn. Habár egyetértünk azzal, hogy a választottbírói tevékenység az ügyvédi tevékenységgel nem azonosítható, ezért nem lehetséges az ügyvédi felelősségbiztosítást teljes mértékben alkalmazni a választottbírói felelősségbiztosításra, kiindulásképpen mégiscsak az ügyvédi felelősségbiztosítás szabályait szükséges figyelembe venni, azzal, hogy annak alapján lehetséges megalkotni a választottbírói felelősségbiztosítás szabályait is. Megjegyzendő, hogy az ügyvédekről szóló 2017. évi LXXVIII. törvényből (Üttv.) is egyértelműen következik az, hogy – amennyiben egyáltalán lehetséges – miért szükséges a választottbírói felelősségbiztosítás önálló, az ügyvédi felelősségbiztosítástól különböző szabályozása. Az Üttv. 24. § (1) f) pontja az ügyvéd által az ügyvédi tevékenységen kívül gyakorolható tevékenységek között szabályozza a

⁶²⁹ Lásd: MALINTOPPI: *i. m.* 500. o.

⁶³⁰ Lásd: DRUKTEINIENĖ –ŠALTINYTĖ: *Lithuania*. 400. o.

választottbírói tevékenységet, azaz nem esik a 23. § (1) c) pontja szerinti tilalom (minden más, munkavégzési kötelezettséggel járó és ellenérték fejében végzett tevékenység) alá.⁶³¹

Fentiekből szerintem az következik, hogy bár a törvényi szabályozás alapján is a két tevékenység jól elkülöníthető, de joganalógia alkalmazásával – a hivatásos bírák felelősségbiztosításának hiányában (mely a bírói szolgálati viszony jellegére figyelemmel nem is lenne lehetséges) – a választottbírói felelősségbiztosítás szabályainak megalkotásakor figyelembe lehet venni az ügyvédi felelősségbiztosítás rendszerét. Kitekintésszerűen jegyezzük meg, hogy az amerikai szakirodalomban van olyan vélemény, amely szerint a jogi szolgáltatások meghatározása magában foglalja a választottbírói tevékenységet is.⁶³²

Ha az ügyvédi felelősségbiztosítás konstrukciójából kívánunk kiindulni a választottbírói felelősségbiztosítás meghatározásához, akkor érdemes lehet a Magyarországon legelterjedtebb ügyvédi felelősségbiztosító, a Magyar Ügyvédek Kölcsönös Biztosító Egyesülete (MÜBSE) biztosítási feltételeit alapul venni. A MÜBSE helyzetével kapcsolatban a magyar ügyvédi felelősségbiztosítási piacon László Petra tanulmányára utalunk, amely számszerű adatokkal támasztja azt alá, hogy a MÜBSE Magyarországon az ügyvédi felelősségbiztosítás területén piacvezető.⁶³³ Mindez indokolhatja, hogy MÜBSE biztosítási feltételei alapján célszerű elemezni az ügyvédi és az esetleges választottbírói felelősségbiztosítás összefüggéseit.

A MÜBSE biztosítási feltételeinek II.1. bekezdése szerint biztosítási esemény a biztosított ellen érvényesített kár, amelyet a biztosított vagy alkalmazottja jogellenesen, az ügyvédi tevékenységre az Üttv. 2.§. (1) bekezdés a)–f) pontjában meghatározott tevékenység gyakorlása közben a vonatkozó szabályok megsértésével – ide értve a jogszabály, valamint a bírói gyakorlat ismeretének hiányát is (műhiba) – okozott.⁶³⁴ Megjegyezzük, hogy ha eltérő megfogalmazásban is, de hasonló szabályozási elveket követ a többi ügyvédi felelősségbiztosítást kínáló biztosítótársaság is.⁶³⁵

⁶³¹ Az ügyvédi felelősségbiztosításról átfogó jelleggel a magyar jogban lásd: SÁNDOR – SZÜCS: *Az ügyvédi felelősség...*

⁶³² Lásd: BEXHED – MARIAN: *Insurance for International Arbitrators...* www.transnational-dispute-management.com (A letöltés ideje: 2023. 01. 30.)

⁶³³ Lásd: LÁSZLÓ: *Felelősségbiztosítás a közjegyzői...* <https://kbj.hu/felelossegbiztositas-a-kozjegyzoi-es-az-ugyvedi-hivatasban/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 01.)

⁶³⁴ Lásd: <https://mubse.hu/Mubse/Letoltesek.aspx> (A letöltés ideje: 2023. 01. 30.) A biztosítási feltétel II. pont 2. bekezdése az ügyvédi tevékenységhez képest kiegészítő tevékenységként ellátott feladatokra terjeszti ki a biztosítási esemény fogalmát, de ez a jelen téma vonatkozásában irreleváns.

⁶³⁵ Példaként a Colonnade Biztosítóra utalunk, mely társaságnak az ügyvédi felelősségbiztosításra vonatkozó szabályai az alábbiakban találhatóak: https://www.colonnade.hu/cdn/65b2eb68-cf8e-0106-94e7-7fcbfbaa6c5e/03e85df9-dba2-4532-b502-f7811a2a3068/Colonnade_Ugyvedek-alapfedezetet-kiegeszito-szakmai-felelossegbiztositasa_IPID-es-Biztositasi-feltetelek_003-2017.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

Mint minden biztosítási feltételnél, az ügyvédi felelősségbiztosításnál is értelemszerűen szabályozásra kerülnek a kizárt kockázatok. Ezek jellemzően nem kifejezetten az ügyvédi tevékenységhez kapcsolódó aktusokat jelentenek, a biztosított hozzátartozója, ügyvédjelöltje, ügyvédtársa részére okozott károkat jelentik, de ide tartozik az a kár is, amely a biztosított által vállalt, a jogszabályban megállapított felelősségnél szigorúbb helytállási kötelezettségen alapul, illetve szintén kizárt kockázatként került meghatározásra a biztosított ügyvéd részére ügyvédi munkadíjként kifizetett összeg is.⁶³⁶

Már most szükséges azt jelezni, hogy a választottbírói felelősségbiztosítás esetében a kizárt kockázat fogalmát az ügyvédi felelősségbiztosítástól eltérő módon szükséges megfogalmazni. Ugyanakkor a szakmai felelősségbiztosításra vonatkozó esetleges kizárási rendelkezések jogszerűségének a választottbírói felelősségbiztosítás tekintetében is megvan a létjogosultsága. Ezzel kapcsolatban Bata Zoltán álláspontjára utalunk, aki szerint kötelező szakmai felelősségbiztosítás esetében nincs olyan jogszabályi rendelkezés, mely tiltaná, hogy a biztosító szakmai alapon bizonyos kockázatokat kizárjon a fedezeti körből.⁶³⁷ Bata álláspontja szerint adott esetben kifejezetten szükséges az, hogy egy biztosító – kifejezetten szakmai szempontból – ilyen döntést hozzon.

A fenti álláspontból témánk szempontjából az emelhető ki, hogy a választottbírói tevékenységre jellemző specifikumok alapján teljes mértékben lehetséges az, hogy a felelősségbiztosító szakmai alapon zárjon ki bizonyos kockázatokat a fedezeti körből. Ezzel tehát indokolható lehet az is, hogy egy választottbírói felelősségbiztosításban különös, csak erre a tevékenységre jellemző kizárások kerüljenek megfogalmazásra.

A választottbírói felelősségbiztosítás esetleges tartalmi kérdéseire rátérve – továbbra is az ügyvédi felelősségbiztosításból kiindulva – az alábbiak szögezhetőek le. Az ügyvédi felelősségbiztosítás szabályainál láttuk azt, hogy káreseményként kerül rögzítésre a jogszabály, valamint a bírói gyakorlat ismeretének hiánya is (műhiba). Megítélésem szerint a választottbírói felelősségbiztosítás tekintetében ez csak korlátozottan alkalmazható, hiszen miként az már részletesen, jogösszehasonlító szempontok alkalmazásával is kifejtésre került, a választottbíró a jogszabály alkalmazásával, joggyakorlati ismeretével kapcsolatos tévedésért általában felelőssé nem tehető.

Saját álláspontom szerint a választottbírói felelősségbiztosítás főbb szabályozási csomópontjai az alábbiak szerint írhatóak le. (Kiemelendő, hogy mivel a választottbírói felelősségre teszek

⁶³⁶ A Biztosítási Feltétel IX. pontja tartalmazza a kizárt kockázatok listáját.

⁶³⁷ Lásd: BATA: *A kizárás jogszerűsége...* <https://kbj.hu/a-kizaras-jogszerusege-kotelezo-szakmai-felelossegbiztositasi-szerzodesben/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

egy *de lege ferenda* javaslatot is, így a szabályozás elvei és egyes elemei a felelősségbiztosítás és a normaszöveg tervezet vonatkozásában szükségképpen találkozni fognak.)

1. *Késedelemmel, határidővel összefüggő kérdések:* A választottbírói eljárás során a választottbíró bizonyos döntés meghozatalával eshet késedelembe, és ez adott esetben a felek számára kárt okozhat. Az ügyvédi felelősségbiztosításhoz hasonló módon a választottbírást az ilyen jellegű mulasztása esetén a felelősségbiztosítás mentesítheti a kártérítés alól.
2. *Joghatósággal kapcsolatos döntés:* A fentiekben utaltunk arra, hogy a választottbíró a jogban való tévedéséért általában felelőssé nem tehető. Ez alól megítélésem szerint egyetlen lényeges kivétel lehet, ez pedig a joghatósággal kapcsolatos döntés. Biztosítási eseményként határozható az meg, amikor a választottbíró a joghatóságában tévesen dönt, azaz vagy tévesen határozza meg a joghatóságát, vagy tévesen állapítja meg joghatósága hiányát. Ezekben az esetekben a kár jelentkezhethet egy olyan ítélet meghozatalában, amely a későbbiekben a magyar jogban a Vbt. 47. § (1) bekezdés aa) pontja alapján érvényteleníthető. E körben megjegyezzük, hogy az UNCITRAL Mintatörvény 34. cikk (2) a) i) pontja ezzel azonos tartalmú rendelkezést tartalmaz.⁶³⁸ Az a körülmény, hogy a választottbíró ítélete akkor is érvényteleníthető, ha a választottbírói szerződés annak a jognak a szabályai szerint, amelynek alávetették, ilyen alávetés hiányában pedig a magyar jog szerint nem érvényes, fontos kérdést vet fel és nem függetleníthető a nemzetközi választottbíráskodásban ismert alapelvtől, a *Kompetenz-Kompetenz* elvétől.⁶³⁹ Megjegyzendő, hogy a választottbírói szerződés érvénytelensége lehet olyan kérdés, amelyről valóban a fél hitelt érdemlő és valós bizonytságot csak az ítélet kézhezvételével szerez. Figyelemmel arra, hogy – szemben az adott jogvita eldöntéséhez szükséges anyagi jogi problémákkal – a joghatóság kérdésében való döntés következménye jól látható, hiszen helyes döntés esetén a választottbíró vagy jogosult eljárni, vagy megállapítja joghatósága hiányát és nem járhat el, addig a helytelen döntésből eredő károkozás viszonylag jól érzékelhető. Ez indokolhatja azt, hogy e kérdést lehetséges biztosítási eseményként kezelni, és arra a felelősségbiztosító fedezetet is képezhet.

A választottbírói felelősségbiztosítás esetén kizárt kockázatként a szándékos károkozásnak értelemszerűen szerepelnie szükséges. Megítélésem szerint kizárt kockázatként szükséges

⁶³⁸ Az UNCITRAL *Model Law és Explanatory Note* magyar nyelvű fordítását lásd: <https://mkik.hu/uncitral-mintatorveny-kommentar> (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.) A magyar nyelvű fordítást Schmidt Richárd és Gritta Péter készítette. Az UNCITRAL Modell törvény és magyarázatának magyar nyelvű fordításának a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara honlapján való közzétételével teljesül a Vbt. 3. § (3) bekezdésében szereplő feltétel. Kiemelendő, hogy e törvényhely a saját értelmezésére, egy az UNCITRAL által készített – műfaját tekintve – lényegében nemzetközi ajánlást ír elő.

⁶³⁹ A *Kompetenz-Kompetenz* elvhez lásd különösen: KECSKÉS – NEMESSÁNYI.: *Veszélybe került a választottbíráskodás....* 14 – 23. o.

szerepeltetni akár a választottbírói megbízatás elfogadása előtti időszakban akár már az eljárás folyamatban léte alatt a feltárási kötelezettség megszegésével esetlegesen okozott kárért történő felelősséget. Ezen esetkörnek mint kizárt kockázatnak az indokoltságát Bata Zoltán fenti álláspontja is alátámasztja, mely szerint a felelősségbiztosítónak joga, illetve lényegében kötelezettsége az, hogy a biztosítási szakmai alapelvek alapján kalkulálhatatlan és emiatt biztosíthatatlan kockázatokat a fedezetből kizárja. Bata Zoltán fent kifejtett álláspontjára – szintén a Kártérítési és Biztosítási Jog című folyóirat hasábjain – Bárdos Péter reflektált.⁶⁴⁰ Reflexiójának lényege, hogy a prudens működés elvéből kifolyólag egy biztosítótól kizárólag a biztosítási értelemben kalkulálható károk fedezete várható el.

Álláspontom szerint Bárdos Péter itt idézett véleménye azért rendkívül fontos témánk szempontjából, mert arra az állításra, hogy egy biztosítótól csak a biztosítási értelemben kalkulálható károk fedezete várható el, kiváló példa a feltárási kötelezettség megszegésével esetlegesen okozott kárért történő felelősség, és ezzel indokolható az is, hogy miért szükséges ezt kizárt kockázatként kezelni.

A választottbírói kárfelelősség vonatkozásában a választottbírárt megillető díj visszakövetelhetősége érdekes kérdésként merül fel. Az ügyvédi felelősségbiztosítás esetében ez egyértelműen kizárt kockázatként jelentkezik. Megítélésem szerint ezt nem lehet a választottbírói díj esetében ennyire egyértelműen kimondani. Számos olyan nemzetközi példa is létezik, ahol a választottbíró az általa okozott kár esetén éppen a választottbírói tiszteletdíj összegével felelt. Ezzel kapcsolatban az Osztrák Legfelső Bíróság 2014. 02. 17. napján meghozott döntésére utalunk. Ebben az ügyben az Osztrák Legfelső Bíróság a felperes azon kereseti kérelme tárgyában döntött, mely a sikeresen kizárt választottbíró részére megfizetett választottbírói tiszteletdíj visszafizetésére és a kizárással, valamint az új választottbíró kijelölésével okozott károk, illetve a kizárási eljárás költségeinek megtérítésére irányult. A Legfelső Bíróság álláspontja szerint a választottbíró csak tiszteletdíjának a felére volt jogosult, az egyéb kártérítési követelések elutasításra kerültek.⁶⁴¹ Habár a fenti példa alapvetően nem feltétlenül a klasszikus magánjogi károkozással, hanem a választottbíró kizárásával van összefüggésben, mégis azt gondolom, hogy jól szemlélteti azt a kérdést, hogy a választottbíró tiszteletdíja – az ügyvédi munkadíjjal szemben – nem feltétlenül a kizárt kockázatok kategóriájába kell, hogy tartozzon.⁶⁴²

⁶⁴⁰ Lásd: BÁRDOS: *Megjegyzések Bata Zoltán...* <https://kbj.hu/megjegyzések-bata-zoltan-tanulmanyahoz/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 01.)

⁶⁴¹ Lásd: SIWY: *Fees of the Successfully...* <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2015/01/13/fees-of-the-successfully-challenged-arbitrator/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁶⁴² A választottbíró kizárásához az osztrák jogban magyar nyelven lásd: BOÓC: *Megjegyzések az osztrák...* 9 – 24. o.

Fentiek alapján saját álláspontunk az, hogy amennyiben a választottbíró által okozott károk rendezését felelősségbiztosítás igénybevételével kívánjuk rendezni, akkor erre kizárólag egy önálló, a választottbírói pozíció sajátosságait maximálisan figyelembe vevő választottbíróági felelősségbiztosítás lehet alkalmas.

8. Összegzés, *de lege ferenda* javaslat a magyar szabályozásra

8.1 Elméleti előkérdések

Az eddigieket összefoglalva álláspontunk szerint alapvetően a választottbírói felelősség kontraktuális, és – megítélésünk szerint – egy *sui generis* jogviszonyon alapul, azzal azonban, hogy némely elemében a deliktuális felelősség nyomai is fellelhetők benne. A választottbírói intézmény vonatkozásában szintén a kontraktuális felelősséget tekintjük adekvátnak.

A legújabb magyar szakirodalomban Fuglinszky Ádám is foglalkozott a választottbírák felelősségének elméleti kérdéseivel. Vizsgálódásának elsődleges tárgya az, hogy a választottbírói felelősségre csak a szerződéses felelősség szabályai alkalmazandóak, avagy a korábbiakban már hivatkozott, Ptk. 6:549.§-a szerinti deliktuális felelősségi szabály a megfelelő jogi norma. Fuglinszky abban a tekintetben utal a választottbírói jogviszony kétarcúságára, mely a választottbírói eljárás valóban szerződéses jellegében és az ítélethez kapcsolódó közhatalmi viszonyrendszerében ragadható meg. Fontos érve a közhatalmi tevékenységhez kapcsolódó kárfelelősségnek a választottbírói ítéletre történő alkalmazhatósága mellett az, hogy indokolatlan privilégiumot jelentene, ha a választottbírói ítélet ugyanúgy végrehajtható, mint az állami bíróságé, teljesen felelőtlenül fejthetné ki tevékenységét. Fuglinszky utal arra is, hogy a rendes bíróság felelősségét sem zárja ki az, ha a felek alávétetéses illetékességet alkalmazva az eljáró bíróságot szerződésben jelölik ki.

Fuglinszky végső álláspontja ugyanakkor a szerződéses felelősség preferálása. Szellemes hasonlattal Mátyás király és az okos leány meséjére utalva rámutat arra, hogy megítélése szerint a Ptk. 6:549. § alkalmazásának van egy belső ellentmondása is. Egyfelől megengedi a jogalkotó a kisorszódást az állami igazságszolgáltatási rendszer alól, és az ítéletek ellen érvénytelenítést csak kivételes jelleggel engedélyez, másfelől quasi másodlagos jogvédelemként tenné lehetővé a választottbírákkal, választottbírói ítélettel szemben a kártérítési igényérvényesítést.⁶⁴³

Varga István a választottbírák felelősségéről szóló tanulmányában szintén alapvetően a választottbírák szerződéses felelősségét hangsúlyozza, utalva arra, hogy annak, aki a

⁶⁴³ Lásd: FUGLINSZKY: *Kártérítési jog*. 564. o.

választottbíróval szemben fellép, komoly perjogi nehézségei is lehetnek, például a választottbírárt terhelő titoktartási kötelezettség vonatkozásában.⁶⁴⁴

László András Dániel – a jelenleg hatályos Vbt. elfogadását követően megjelent – tanulmányában azt emeli ki, hogy az új Vbt. szövegéből az tűnik ki, hogy a választottbírák és a választottbírószéki intézmények felelősségét a szerződésszegés határozhatja meg, és a deliktális felelősségre vonás nem alkalmazható.⁶⁴⁵

Fuglinszky Ádám és Varga István megközelítésében – tudományos érdeklődésüknek megfelelően – érzékelhető eltérést látunk, hisz míg Fuglinszky anyagi jogi oldalról, addig Varga István eljárásjogi oldalról közelíti meg a felelősség kérdését. A végső megállapításuk lényegében azonos: nem tartják helyesnek a választottbírói felelősségre alkalmazni a Ptk. 6:549. §-t, a felelősséget alapvetően kontraktuális alapon látják megragadhatónak, ugyanakkor az lényeges, hogy mindkét vélemény kifejezi azt az igényt, hogy vannak a választottbírószéki jogviszonynak olyan speciális elemei, melyek a választottbírószéki felelősség különös szabályozását igénylik.

Határozott álláspontunk az, hogy miként a választottbírói szerződés – a nemzetközi szakirodalom több képviselője szerint is – *sui generis* szerződés, úgy a választottbíró felelőssége is *sui generis* felelősségi alakzat, amely önálló szabályozást érdemel. A magyar szakirodalomban – többek között – Lájér Zsolt emeli azt ki, hogy a választottbírói szerződés önálló szerződés, amelynek sajátos szabályait meg kell alkotni.⁶⁴⁶ Varga István szintén nagy hangsúlyt fektet a választottbírói szerződés *sui generis* jellegére.⁶⁴⁷

8.2 De lege ferenda javaslat a magyar szabályozásra és a javaslat magyarázata

Fentiekhez kapcsolódóan nem a teljes választottbírói szerződés, hanem szűkebb témánk, a választottbírói felelősség vonatkozásában önálló – alapvetően a Polgári Törvénykönyvben elhelyezésre kerülő – szabályozást javasolunk, melyre szövegjavaslatot is teszünk. A felelősség alapvetően kontraktuális jellegű, de a (3) és a (6) bekezdésben a deliktális felelősség egyes elemei is szerepet kapnak.

A szövegjavaslat elkészítésekor támaszkodtunk a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbírószék Eljárási Szabályzatának 50. szakaszára, azt azonban nagy mértékben átdolgoztuk, kibővítettük.

⁶⁴⁴ Lásd: VARGA: *A választottbírák felelőssége*. 12. o.

⁶⁴⁵ Lásd: LÁSZLÓ: *Felelősség választottbíráskodási tevékenységgel...* 166. o.

⁶⁴⁶ Lásd: LÁJÉR: *A választottbíró jogviszonyainak...* 198 – 199. o.

⁶⁴⁷ Lásd: VARGA: *A választottbírák felelőssége*. 10. o.

.. § [A választottbíró felelőssége]

- (1) *Az akár eseti választottbíróként, akár választottbírószági intézmény választottbírájaként eljáró választottbíró kártérítési és bármilyen egyéb jogkövetkezésménnyel járó felelőssége, továbbá bármilyen jogcímen történő megtérítési, helytállási kötelezettsége kizárt minden, a választottbírószági eljárással kapcsolatban felmerült cselekményért vagy mulasztásért, az e szakaszban meghatározott kivételekkel.*
- (2) *A választottbíró felel a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásért.*
- (3) *A választottbíró a függetlenségével, pártatlanságával összefüggő feltárási kötelezettségének megsértéséből eredő kárért a választottbírói szerződés létrejöttét megelőzően a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabályai szerint, a választottbírói szerződés létrejöttét követően pedig a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel.*
- (4) *Amennyiben a választottbíró eljárása során akár egyes eljárási cselekményeivel, akár az ítélet vagy az eljárást befejező egyéb határozat meghozatalával késedelembe esik, a késedelemért a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel.*
- (5) *Amennyiben a választottbíró a választottbírószági eljárás során önhibájából nem hoz ítéletet vagy az eljárást befejező egyéb határozatot, a választottbírószági eljárásban részt vevő felek irányában a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel.*
- (6) *Amennyiben a választottbírószág ítélete, eljárást befejező egyéb határozata – avagy ezek meghozatalának elmaradása – az eljárásban részt vevő feleken kívüli harmadik személynek kárt okoz, azért a választottbíró a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel.*
- (7) *Amennyiben a választottbíró és az eljárásban részt vevő felek a választottbírói szerződésben ekként állapodnak meg, vagy a választottbírószági intézmény eljárási szabályzata tartalmazza, a választottbíró a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel azért, hogy a választottbírószág ítélete, eljárást befejező egyéb határozata a választottbírószági eljárás során megismert és a választottbírószági eljárás által érintett államokban (ideértve a választottbíráskodás helyszínét is) végrehajtható legyen.*
- (8) *A jelen szakasz (1) bekezdésében meghatározott szabályoktól a választottbírói szerződés vagy a választottbírószági intézmény eljárási szabályzata a választottbírói eljárásban részt vevő felek javára eltérhet.*
- (9) *A jelen szakasz (2), (3), (4), (5), (6) bekezdésében meghatározott szabályoktól való eltérés a választottbírói szerződésben vagy a választottbírószági intézmény eljárási szabályzatában, vagy bármilyen egyéb megállapodásban semmis.*

- (10) *A jelen szakaszban a választottbírárt érintő felelősségi szabályok irányadóak a választottbíróvási intézmény szerveire és az alkalmazásában álló személyekre is.*

A fenti javaslattal kapcsolatos magyarázatokat az egyes bekezdésekhez igazodva az alábbiak szerint foglaljuk össze.

Ad (1): A javaslat első bekezdése az MKIK Választottbíróvási Eljárási Szabályzatának 50. szakaszán alapul. A javaslat szerkezetének lényeges eleme, hogy ezt tekinti főszabálynak, azzal, hogy az egyes kivételek külön bekezdésekben kerülnek szabályozásra. Ennek a szabályozási struktúrájának talán az is az előnye, hogy amennyiben egy későbbi módosítás eredményeképpen a kivétel-szabályok bővülnek, akkor egyszerűen lehet a javaslatban átvezetni a változtatásokat. Tartalmi szempontból pedig általános jelleggel azt lehet elmondani, hogy ez a javaslat szakít a magyar bírói gyakorlatban fellelhető, a jelen dolgozatban is elemzett felfogással a választottbírói jogviszony, eljárás természetéről.⁶⁴⁸ Ennek a felfogásnak – miként a korábbiakban már ismertetésre került – az a lényege, hogy a választottbíróvási eljárás sajátos természetű, magára az eljárásra igaz lehet az, hogy a felek választottbíróvási szerződésén és a feleknek a választottbíróvási szerződéssel kötött szerződésén alapszik. A bírói gyakorlatban észlelhető eme nézet szerint mindez a választottbíróvási ítéletre már nem vonatkozik, hiszen az ítélet szempontjából a választottbíróvási eljárás nem a két fél ellenérdekű megbízottja. Ezen felfogás értelmében, amennyiben a választottbíróvási eljárás a rendes bíróság jogerős ítéletével azonos hatályú jogerős ítéletével kárt okoz, ennek a kárnak a bekövetkeztével a szerződésen kívüli, a Ptk. szerinti közhatalmi (bíróvási) jogkörben okozott kárkötelelem keletkezik.

Fentiekkel szemben az általunk tett javaslat lényege, hogy a választottbírói jogviszony *sui generis* szerződésen alapul, ezért önmagában véve sajátos jogviszony, amellyel kapcsolatban a felelősség szabályozását külön, önálló felelősségi alakzatként kell szabályozni. Miként a jelen javaslatból is kitűnik, felfogásunk szerint a választottbírói jogviszony alapvetően szerződéses jogviszony, ezért – néhány kivételes esettől eltekintve – a szerződéses felelősség szabályaiból kiindulva szükséges szabályozni a választottbírói felelősséget. Nem vitatható az, hogy a választottbírói ítélet hatálya egyezik a rendes bíróság ítélet hatályával – ez a választottbíróvási vitarendezés egyik alappillére, hiszen a peres felek is alapvetően azért kötnek ki választottbíróvási eljárást szerződésükben, mert céljuk az, hogy jogvita esetén a választottbíróvási eljárásban végleges és a felek számára kötelező ítélet szülessen.⁶⁴⁹

⁶⁴⁸ Lásd például a Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.22.234/2013. sz. ügyben született ítéletét és a Győri Ítéltábla Pf.III.20.071/2017. sz. ügyben hozott végzését.

⁶⁴⁹ Ezt a véleményt osztja a Redfern – Hunter féle tankönyv is, lásd: BLACKABY – PARTASIDES – REDFERN – HUNTER: *Redfern and Hunter on...* 513. o.

Ugyanakkor nem következik megítélésem szerint ebből az, hogy a választottbíróság által az ítélethozatal kapcsán esetlegesen okozott kár a közhatalmi jogkörben okozott kár felelősségi szabályait lenne szükséges alkalmazni, szerintem ez az analógia nem megfelelő.

A dolgozat egyéb részeiben kifejtettük a választottbíró és a bíró státusza közötti alapvető különbségeket, e különbségek is szolgálhatnak érvként amellet, hogy a választottbíróság ítéletével esetlegesen okozott kár tekintetében miért nem szerencsés a közhatalmi jogkörben okozott kárért való felelősség szabályait alkalmazni. Kiegészítjük ezt az érvelést azzal a további argumentummal, hogy ezen felelősségi szabály alkalmazása a választottbíróság esetében azért sem lenne szerencsés, hiszen a választottbíróság az eljárása során korántsem rendelkezik olyan közhatalmi jogosítványokkal, mint egy rendes bíróság. Erre példaként hozhatjuk fel azt, hogy míg egy rendes bíróság a tanúkkal, szakértőkkel szemben rendelkezik bizonyos kényszerítő jogosultságokkal, úgy erre egy választottbíróságnak semmilyen lehetősége nincsen. Így tehát egy választottbíróság abban az esetben például, ha egy tanú nem jelenik meg a választottbíróságon, azon túlmenően, hogy az esetlegesen – az angol-szász választottbíráskodásban bevett módon – előzetesen megküldött írásbeli tanúvallomást nem veszi figyelembe vagy annak csekélyebb jelentőséget tulajdonít, egyéb szankciót nemigen alkalmazhat.⁶⁵⁰

Erre is figyelemmel méltánytalan lenne egy választottbíróságra éppen az ítélet vonatkozásában a közhatalmi kárfelelősség szabályait alkalmazni akkor, amikor a választottbíróság az eljárása – vagyis az ítélethez vezető út – során éppen nem rendelkezik azokkal a közhatalmi eszközökkel, melyek egy állami bíróság részére rendelkezésre állnak, és melyek adott esetben az állami bíróság részére megkönnyíthetik a bizonyítás lefolytatását. Ezzel kapcsolatban olyan extrém elméleti példa is elképzelhető, hogy egy választottbíróság ítélete – éppen az eljárás megfelelő lefolytatásához szükséges (és egy állami bíróság esetében rendelkezésre álló) – kényszerítő eszközök hiányában okoz kárt a feleknek. Elképzelhető ugyanis a választottbírósági eljárásban olyan gerilla taktika, amely éppen a választottbírósági eljárás jogszerű lefolytatását törekszik megakadályozni.⁶⁵¹

Figyelemmel arra, hogy a felek, amikor a választottbírósági megállapodást megkötötték, szerződéses privátautonómiájukat gyakorolva jártak el, tudomásul vették és tudomásul is kellett venniük azt, hogy a választottbíróság a saját eljárási szabályai szerint, a választottbíráskodás jogintézménye természetének megfelelően jár el, így például a tanúk, szakértők vonatkozásában kényszerítő eszközöket nem alkalmazhat. Erre figyelemmel tehát

⁶⁵⁰ Lásd: ARANTXA: *Fact Witness*. <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-fact-witness> (A letöltés ideje: 2023. 02. 01.)

⁶⁵¹ A gerilla taktikáról a választottbírósági eljárásban magyar nyelven lásd: MOHAI: *Gerilla taktikák...* 203 – 211. o.; KECSKÉS: *Választottbíráskodás...* 19 – 20. o.

valóban méltánytalan és igazságtalan lenne az, hogy a választottbíróági eljárási szabályokat ismerő felek kezébe egy számukra kedvezőtlen ítélet esetén olyan jogérvényesítési lehetőséget ad, amely a rendes állami bíróság által meghozott ítélet esetén állna rendelkezésre. Bizonyos értelemben véve egy ilyen eljárás az előnyök szerzése érdekében a saját felróható magatartásra történő hivatkozás tilalmába ütközik, hiszen a választottbíróági megállapodás megkötésekor a felek tudomással bírtak arról, hogy esetükben egy közhatalmi jogosítványokkal nem bíró választottbírói testület fog eljárni, így az ítélet meghozatalát követően a rendes bírósággal szemben rendelkezésre álló jogérvényesítő eszközt – a közhatalommal okozott kár megtérítésére irányuló eljárást – nem alkalmazhatják a választottbíróssággal szemben.⁶⁵²

Ad (2): A szándékos vagy súlyos gondatlanságból történő károkozásért a választottbírónak felelnie kell, ez az MKIK Választottbíróssága Eljárási Szabályzatában is ekként kerül meghatározásra, illetve több európai állam vonatkozó szabályozásával egyezik. Az angolszász jogra hivatkozva utalunk – a dolgozat egy másik fejezetében részletesen bemutatott – angol *Arbitration Act*-re, melynek 29. szakasza a rosszhiszeműen eljáró választottbíró felelősségét állapítja meg. Ebből is következően a javaslat lényeges eleme a szándékos vagy súlyos gondatlanságból történő károkozásért való választottbírói felelősség.

Ad (3): Ebben a bekezdésben a szerződésen kívül okozott kárért és a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai kerülnek vegyítésre a feltárási kötelezettség vonatkozásában. A kezdeti és folyamatos feltárási kötelezettség lényege – miként azt az MKIK Választottbíróssága Eljárási Szabályzatának 23. § (1) bekezdése is meghatározza –, hogy az a személy, akit a felek választottbírósnak jelölnek vagy a Választottbírósság választottbírósnak jelöl ki, köteles feltárni azokat a körülményeket, amelyek jogos kétségeket ébreszthetnek pártatlansága vagy függetlensége tekintetében. A választottbíró a jelölésétől, illetőleg a kijelölésétől kezdődően az eljárás teljes tartama alatt köteles haladéktalanul feltárni minden ilyen körülményt. Magánjogi szempontból kiemelhető, hogy a választottbíró megválasztását megelőzően a feltárási kötelezettség megszegéséből eredő kárért a *culpa in contrahendo* elvéből adódóan a szerződésen kívül okozott kárra vonatkozó felelősségi szabályok szerint, míg a választottbírói szerződés megkötését követően egyértelműen kontraktuális alapon felel. A választottbíróssági felelősségbiztosítás bemutatásánál kiemelésre került, hogy amennyiben e jogintézményről egyáltalán szó lehet, akkor a feltárási kötelezettség megszegése miatt szükséges, hogy feltétlenül a kizárt kockázat kategóriájába essen. Az ott felsorolt érvek lényegében ugyanúgy megindokolják, hogy ennek a kifejezetten a választottbírókra jellemző kötelezettségnek a megszegéséért miért szükséges a választottbírósnak mindenképpen felelnie. Mint ismeretes, a választottbíróssági eljárás

⁶⁵² Az előnyök szerzése érdekében a saját felróható magatartásra történő hivatkozás elvével kapcsolatban a magyar jogban lásd különösen: BENKE: *A „venire contra factum proprium”*... 3 – 23. o.

integritásának, a választottbíróági eljárás fair mivoltának egyik leglényegesebb eleme a független és pártatlan választottbírák részvétele az eljárásban. Lényeges hangsúlyoznunk, hogy ez nem csupán a felek, hanem a teljes választottbíróági processzus szempontjából kulcsfontosságú kérdés. Miként a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás alapvető jelentőségű munkája, a Redfern – Hunter kézikönyv is kiemeli, az eljáró választottbíróági testület minősége az, amely a választottbíróági eljárást megtörni képes, vagy azt a jogvita megfelelő módjává alakítja.⁶⁵³ A választottbírák kiválasztásának kérdéskörével kapcsolatban fontos utalnunk Várady Tibor megállapítására, aki a választottbírák megválasztását az egyik leglényegesebb olyan sajátosságként határozza meg, amely a választottbíróági eljárást a rendes, állami bírósági eljárástól megkülönbözteti.⁶⁵⁴ Amennyiben a választottbíró a feltárási kötelezettségének nem tesz eleget, úgy a feleket éppen attól a lehetőségtől fosztja meg, hogy a választottbíró pártatlanságának és függetlenségének kérdésének megítéléséhez a szükséges körülmények birtokába kerülhessenek.⁶⁵⁵ Ezzel pedig a fair választottbíróági eljárás lefolytatása igencsak megnehezül, majdhogynem lehetetlenné válik.⁶⁵⁶ Ma már a választottbírói érdekkonfliktusok vizsgálatához megfelelő nemzetközi ajánlás, az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* áll rendelkezésre, melynek vonatkozásában kifejezetten elvárható, hogy azt minden választottbíró ismerje.⁶⁵⁷ A saját függetlenségével, pártatlanságával összefüggő kérdéseket – hiszen ezek mindenféleképpen a választottbíró személyi körülményeit képezik – az érintett választottbírónál jobban senkise ismerheti, a feltárási kötelezettség elmulasztásánál nehéz úgy érvelni, hogy a szándékosság, de legalább a súlyos gondatlanság ne állna fenn. Lényegében az *argumentatio a maiore ad minus* jogdogmatikai elvéből is következik, hogy ha a választottbírónak a felelőssége a szándékos vagy súlyos gondatlanságból okozott kárért fenn kell, hogy álljon, akkor a feltárási kötelezettség megszegésével kapcsolatban is fenn kell állnia a felelősségnek, hiszen az itt leírtakból egyenesen következik, hogy ezen kötelezettségszegés a súlyos gondatlanság vagy a szándékosság jegyeit viseli magán.

Ad (4): Ez a bekezdés a késedelemmel megtett eljárási cselekmények és meghozott ítéletek (eljárást befejező határozatok) vonatkozásában akként rendelkezik, hogy a késedelemért a szerződésszegésért való felelősség szabályai szerint felel a választottbíró, így amennyiben a késedelem kárt okoz, úgy azért felelősséggel fog tartozni.

⁶⁵³ Lásd: REDFERN — HUNTER: *Law and Practice*... 182. o.

⁶⁵⁴ Lásd: VÁRADY – BARCELO III – MEHREN: *International Commercial Arbitration*. 343. o.

⁶⁵⁵ A választottbírói függetlenségről és pártatlanságról a magyar szakirodalomban összefüggően lásd: BOÓC: *A nemzetközi kereskedelmi...*; PAP: *A tudomány beszennyez?* 113 – 120. o.

⁶⁵⁶ A tisztességes választottbíróági eljárás fogalmához az újabb magyar irodalomból lásd: NOCHTA: *Thesis About Guarantees*... 381 – 385. o.; NAGY: *Szokatlan helyzetek szokásos*... 105. o.

⁶⁵⁷ Az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* vonatkozásában magyarul lásd: BOÓC: *The IBA Guidelines*... 281 – 291. o.

A javaslat ezen eleme szükségességének alátámasztására a magyar hatályos jogból egy konkrét választottbíróági jogeset alapján kívánunk példát hozni.⁶⁵⁸ Az ügy tényállása szerint a felperes az alperes beruházásában megvalósuló, új építésű társasházban kívánt ingatlant vásárolni. A felek még az építkezés folyamán előszerződést kötöttek az ingatlanra. Az előszerződés hatálya alatt a társasház építése befejeződött, a társasház a használatbavételi engedélyt megkapta. A felek között a végleges szerződés megkötése kapcsán jogvita keletkezett, az alperesi beruházó az előszerződéstől elállt. Figyelemmel a szerződésben szereplő választottbíróági klauzulára, a vevő választottbíróági pert kezdeményezett, melyben a választottbíróaságot az elállás jogszerűtlenségének megállapítására és az előszerződés alapján az adásvételi szerződés létrehozására kérte.

A perben elsődlegesen jogkérdések merültek fel, ezért terjedelmesebb bizonyítási eljárásra nem volt szükség. A peres eljárás időtartamának ugyanakkor az alábbiak okán volt kiemelt jelentősége. Az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény (ÁFA törvény) 86. § (1) j) ja) és jb) pontja akkor biztosította az adómentességet, ha az ingatlan első használatbavétele még nem történt meg, vagy első rendeltetésszerű használatbavétele megtörtént, de az arra jogosító hatósági engedély véglegessé válása, vagy használatbavétel-tudomásulvételi eljárás esetén a használatbavétel hallgatással történő tudomásulvétele és az értékesítés között még nem telt el 2 év, vagy beépítése az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény szerinti egyszerű bejelentés alapján valósult meg, és a beépítés tényét igazoló hatósági bizonyítvány kiállítása és az értékesítés között még nem telt el 2 év.

A perbeli esetben, amennyiben nem került volna sor egyezség kötésére és a választottbíróaság az egyébként a felperesi petitumnak helyt adó ítélet meghozatalával olyan módon esett volna késedelembe, hogy az adásvételi szerződést akként hozza létre, hogy a kedvezményes adózást lehetővé tevő két év eltelik a használatba vételi engedély és az értékesítés között (hiszen itt a felek közötti szerződést lényegében a választottbíróaság ítélete hozta volna létre), akkor megítélésünk szerint a választottbíróaság felelőssége a felperest ért adóhátrány vonatkozásában akár fel is merülhetne. Értelemszerűen a felperesnek itt minden kétséget kizáróan kellett volna bizonyítania azt, hogy a késedelem kifejezetten a választottbíróaságnak felróható és nincsen olyan körülmény, mely a késedelem kimentésére alkalmas. Fentiekkel azt kívántuk igazolni, hogy a felek számára nem feltétlenül csak a választottbíróaság ítéletének elmaradása, hanem annak, a felek számára az időmúlás tényéből folyó kifejezetten hátrányos jogkövetkezményt okozó késedelmes meghozatala is okozhat kárt.

Feltétlenül kiemelést érdemel, hogy egy, a közelmúltban bekövetkezett jogszabályváltozás okán az itt említett kérdéskörnek ma is lehet jelentősége. Az Áfa tv-t ugyanis a 2022. évi XLV. törvény 2023. január 1-jei hatályba lépéssel módosította. A módosítás lényegi eleme, hogy a

⁶⁵⁸ Figyelemmel arra, hogy a konkrét választottbíróasági ügy egyezséggel zárult, nem született ítélet, így – a választottbíróasági eljárás természetére is figyelemmel – a választottbíróasági ügy ügyszáma nem publikus és nem idézhető.

kedvezményes adómérték 2024. december 31. napja után is alkalmazható a már megkezdett projektekre egészen 2028. december 31-ig, ha az építési engedély legkésőbb 2024. december 31-én véglegessé vált, vagy az építést eddig az időpontig bejelentették az egyszerű bejelentés szabályai szerint. Ebből az következik, hogy a fenti jogesetben szereplő tényállás ebben az időintervallumban is teljes mértékben megismétlődhet, és egy késedelem esetén a tényálláshoz hasonló módon merülhet fel a választottbírói felelősség.

Ad (5): A választottbíró tevékenységének kétségtelenül leglényegesebb eleme az, hogy a felek jogvitáját ítélettel, vagy az eljárást befejező egyéb határozattal lezárja. A felek megbízása a választottbíró felé voltaképpen éppen erre irányul. Ezért a választottbíró legelemibb szerződéses kötelezettsége az ügy eldöntése, más szavakkal pedig ez azt jelenti, hogy a legelemibb választottbírói szerződésszegés az ügy eldöntésének, befejezésének elmulasztása. E munka egy másik fejezetében részletesen bemutatásra kerül, hogy a választottbíró számára világviszonylatban is roppant széleskörű immunitást biztosító amerikai jogban is van olyan esetjogi példa – jelesül a *Baar v. Tigerman* ügy – ahol is a választottbírói eljárásban az ítélet meghozatalát elmulasztó választottbíró felelőssége megállapításra kerül. Tekintettel arra, hogy a magyar jog sem jelenlegi formájában, sem pedig az általam előtárt javaslatban közel sem biztosít az amerikai joghoz hasonló széleskörű immunitást a választottbíró részére, mindenképpen lényeges ezen felelősségi tényállás önálló szabályozása. A tényállás logikai felépítését tekintve is kitűnik az a jelen javaslatra jellemző szemlélet, mely a választottbírói ítéletet a választottbírói szerződéssel keletkeztetett jogviszony részének tekinti, és elveti azt (miként az fentebb részletezésre került), hogy a választottbírói ítélettel okozott kár a közhatalommal okozott kárra vonatkozó kárfelelősségi szabályokat lenne szükséges alkalmazni.

Ad (6): A választottbírói eljárás egyik nagyon fontos – közismert – jellemzője a bizalmas jelleg. A választottbírói tárgyalás zártkörű, azon a feleken, a választottbírói eljárásban és a választottbírói eljárás egyes alkalmazottain kívül további személyek csak a felek engedélyével vehetnek részt. A választottbírói eljárás határozatait csak úgy teheti közzé, hogy a felek érdekei a legkisebb mértékben sem szenvedhetnek sérelmet. A választottbírói eljárásokban a résztvevő feleknek komoly érdekük fűződik ahhoz, hogy az eljárás bizalmas jellegű legyen. Ezen a választottbírói eljárásban valóban egyértelműnek tűnő elvhez képest – vélhetően kivételes jelleggel – mégis előfordulhat az, hogy a választottbírói ítélet (vagy eljárást befejező egyéb határozat) a feleken kívüli további személyek számára kárt okoz. Arra tekintettel, hogy e személyek a választottbíróval, választottbírói eljárással semmilyen kontraktuális viszonyban nem állnak, velük szemben a választottbíró a deliktuális kárfelelősség szabályai szerint tartozhat felelősséggel.

Ad (7): Azon túlmenően – miként az a javaslat (5) bekezdésében szabályozásra is kerül – hogy egy választottbíró számára elemi kötelezettség az, hogy a választottbíróági jogvitát ítéletével eldöntse, vagy az eljárást más határozattal befejezze, lényeges elem az is, hogy az ítélet (tartalmától független módon) végrehajtható is legyen. Ezzel kapcsolatban a Redfern – Hunter féle kézikönyv akként fogalmaz, hogy egyetlen választottbíróági tanácstól sem várható el annak garantálása, hogy a választottbíróági ítélet a győztes fél által választott bármely államban végrehajtható lesz.⁶⁵⁹ A kézikönyv hangsúlyozza, hogy minden választottbíróági testületnek legjobb tudása szerint kell törekednie az ítélet végrehajthatóságának biztosítására.

Miként a Redfern – Hunter féle kézikönyv is utal rá, fentiekhez hasonló iránymutatást több választottbíróági intézmény Eljárási Szabályzata is tartalmaz. A kézikönyv az ICC régebbi, már nem hatályos Eljárási Szabályzatára utal, ugyanakkor a jelenleg hatályos, 2021. évi Eljárási Szabályzat is a korábbival azonos rendelkezést tartalmaz e tekintetben 42. cikkben, kiemelve, hogy a választottbíróági testületnek törekednie kell a végrehajtható határozat meghozatalára.⁶⁶⁰

Fentiek alapján számonkérhető jogi kötelezettségként a végrehajtható ítélet meghozatala nem jelentkezik, ugyanakkor érthető elvárás fogalmazódik meg a választottbírói testülettel szemben, hogy minden igyekezetükkel azon legyenek, hogy az általuk meghozott ítélet végrehajtható legyen. Ezzel szemben Dario Alessi a választottbírák felelősségét elméleti szemszögből vizsgáló tanulmányában a végrehajtható ítélet meghozatalának kötelezettségét a fentieknél szigorúbb módon határozza meg.⁶⁶¹

Alessi álláspontja lényegében az, hogy figyelemmel arra, hogy a végrehajtható ítélet az egész választottbíróági processzus alapköve, így a választottbíró kötelezettségét képezi, hogy érvényes és végrehajtható ítéletet hozzon az eljárás végén. Alessi szerint ehhez a választottbírónak bizonyos egyéb járulékos kötelezettségeket is teljesítenie kell, jelesen: (i) követnie kell az alkalmazandó formális követelményeket, (ii) a felek megállapodásának vagy a *lex arbitrii* előírásainak megfelelően kell eljárnia, továbbá (iii) figyelemmel kell lennie a *lex arbitrii* kötelező rendelkezéseire, illetve a végrehajtás vélhető helyszínének szabályaira is. Alessi álláspontját kicsit részletesebben elemezve rájöhethetünk arra, hogy a kötelezettség terjedelmét tekintve lényegében ő maga is bizonytalan kissé. Míg a citátum első részében a végrehajtható ítélet meghozatalát mint alapvető – és lényegében korlátozás nélküli –

⁶⁵⁹ Lásd: BLACKABY – PARTASIDES – REDFERN – HUNTER: *Redfern and Hunter on...* 516. o.

⁶⁶⁰ Lásd: https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/#article_35 (A letöltés ideje: 2023. 02. 07.)

⁶⁶¹ Lásd: ALESSI: *Enforcing Arbitrator's Obligations...* 766. o. Lásd továbbá: HORVATH: *The Duty of Arbitral Tribunals...* 143 – 148. o.

kötelezettséget határozza meg, addig a gondolatmenete részletes kifejtésénél ezt már a végrehajtás vélhető helyszínére korlátozza.

A fenti, egymással nem teljes mértékben egyező álláspontokat figyelembe véve (hiszen, szemben Alessivel, mind a Redfern – Hunter féle tankönyv, mind az ICC Eljárási Szabályzatának idézett rendelkezése kerüli a végrehajtható ítélet meghozatala vonatkozásában a kötelezettség megfogalmazását), saját álláspontom az, hogy nyilvánvalóan nem lehet jogi módon számon kérhető kötelezettséggé tenni azt, hogy a választottbíróság ítélete minden joghatóságban a végrehajtás próbáját kiállja. A választottbíróági ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1958. évi New York-i Egyezmény nemzetközi gyakorlata éppen azt mutatja, hogy még az Egyezményben részes tagállamok között is a külföldön meghozott választottbíróági ítéletek végrehajtása során komoly problémák alakulhatnak ki. Kiemelendő, hogy a New York-i Egyezmény a választottbíráskodásra irányadó nemzetközi egyezmények közül minden szempontból az egyik legfontosabbnak és legsikeresebbnek tekinthető.⁶⁶² Az Egyezmény legfontosabb rendeltetése, hogy lehetővé teszi azt, hogy egy külföldön meghozott választottbíróági határozat egy másik államban – praktikusán a határozat által kötelezett személy székhelyének országában – elismerhető és végrehajtható legyen.⁶⁶³

A New York-i Egyezmény vonatkozásában újonnan megjelent kommentár a választottbíróági ítélet elismerésének és végrehajtásának fontosságát hangsúlyozza.⁶⁶⁴ A kommentár szerzői – köztük a neves, New Yorkban oktató olasz professzor, Franco Ferrari – kiemelik, hogy egyfelől az elismerés és végrehajthatóság hiányában a választottbíróági megállapodás, illetve a meghozott választottbíróági ítélet jogi kötőerővel nem rendelkezik, másfelől utalnak arra, hogy a választottbíróági megállapodások és szerződések végrehajthatósága a nemzetközi választottbíráskodás előnyei közül az egyik legmagasabbra értékelt a nemzetközi felmérések szerint.⁶⁶⁵

A New York-i Egyezmény hiányában ugyanis a külföldi választottbíróági határozat egy másik államban nem lenne elismerhető és végrehajtható, mely ebből a szempontból a jogérvényesítés igen fontos gátját képezné. Ilyen értelemben véve a New York-i Egyezmény az a nemzetközi instrumentum, mely a választottbíróági eljárást a nemzetközi vitarendezés

⁶⁶² A New York-i Egyezménnyel kapcsolatos jogesetek elektronikus adattárát lásd: <https://www.newyorkconvention.org/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 08.).

⁶⁶³ A New York-i Egyezmény átfogó és egyben gyakorlatorientált bemutatását lásd: GAILLARD – PIETRO (ed.): *Enforcement of arbitration...* Lásd továbbá: *ICCA's Guide...*; *ICC Guide to...*; Magyar nyelven lásd: KECSKÉS – KOVÁCS: *A választottbíráskodás XX. századi...* 74 – 81. o. Az újabb magyar szakirodalomból lásd: A New York-i Egyezmény hazai gyakorlatára a legújabb magyar szakirodalomból lásd: SCHMIDT: *A New York-i választottbíróági...* 208 – 228. o.; Uő: *60 ans de la Convention...* 1 – 24. o.

⁶⁶⁴ Lásd: FERRARI – ROSENFELD – KOTUBY: *Recognition and Enforcement...* 2. o.; Lásd továbbá: FERRARI – ROSENFELD: *International Commercial...* 197 – 201. o.

⁶⁶⁵ A Ferrari – Rosenfeld – Kotuby kommentár által is idézett felmérést lásd: [https://arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey---The-Evolution-of-International-Arbitration-\(2\).PDF](https://arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey---The-Evolution-of-International-Arbitration-(2).PDF) (A letöltés ideje: 2023. 02. 09.)

legmegfelelőbb módjává képes tenni, melyhez az is hozzátartozik, hogy az állami bíróságok által meghozott ítéleteknek nincsen hasonló, globális jellegű jogérvényesítési rendszere.⁶⁶⁶

Ugyanakkor azzal is egyet lehet érteni, hogy a választottbírói eljárás tényleges célja valóban egy végrehajtható választottbírói ítélet meghozatala, hiszen a felek éppen ezért fordulnak választottbíróhoz, számukra a választottbírói szerződés lényeges eleme az, hogy az eljárás végrehajtható ítélettel záruljon le.

E két pólusra is figyelemmel szerepel a tervezetben egy kompromisszumos javaslat, melynek értelmében ha a megkötött választottbírói szerződés, vagy ha a kikötött választottbírói intézmény eljárási szabályzata ezt tartalmazza, akkor a választottbíró a szerződésszegéssel okozott kár szabályai szerint felel azért, hogy a választottbírói ítélete (vagy eljárást befejező más határozata) a választottbírói eljárás során megismert és a választottbírói eljárás által érintett államokban (ideértve a választottbíráskodás helyszínét is) végrehajtható legyen. Ennek a szűkítésnek éppen az az értelme, hogy a választottbíró felelősségi köre jól körülhatárolható legyen. Ha a választottbírói tevékenységet kifejezetten a szerződéses jogviszony szemszögéből vizsgáljuk, akkor arra juthatunk, hogy a szerződés alanyai, a peres felek, a választottbíró – intézményesített választottbíráskodás esetén a választottbírói intézmény – a szerződés megkötésekor egy meghatározott célt kívánnak elérni, a jogvita lezárását, az ítélet meghozatalát. Evidens elvárás a peres felek részéről, hogy az ítélet végrehajtható legyen, ugyanakkor a szerződéses keretrendszer ismerete – vagyis, hogy milyen joghatóságok számára megfelelő ítéletet kell hozni az eljárásban – a választottbíró számára kell, hogy evidens elvárás legyen, hiszen, gyakorlati kifejezéssel élve a választottbírónak is tudnia kell, hogy mire szerződik, azaz a szerződés tartalmi kérdéseivel tisztában kell lennie. Ezért szerepel a tervezetben az, hogy a felelősség az ítélet végrehajtásával kapcsolatban a választottbírói eljárás során megismert, és az eljárás által érintett államok vonatkozásában állhat fenn, továbbá a felelősség érvényesítésére szerződésszegés szabályai szerint van lehetőség, így a kimentésre a kontraktuális felelősségre irányadó szabályok irányadóak.

Ezzel kapcsolatban kell kiemelni, hogy az a kötelezettség, hogy egy ítélet minden joghatóság által végrehajtható legyen, a választottbíráskodással kapcsolatos problémákon túlmenően polgári jogi szempontból is aggályos, ugyanis véleményem szerint egy ilyen felfogás ellentétes lehet a Ptk. 6:143. § (2) bekezdésével, amely az előreláthatósági korláttal foglalkozik.⁶⁶⁷ Ha a választottbíró az eljárás kezdetén nem tudja, hogy a jövőbeni ítéletet mely jogrendszerben kell majd végrehajtani, illetve ez az eljárás folyamán (lényegében az eljárás

⁶⁶⁶ Lásd: ROWLEY – MENDELSON (ed.): *Arbitration World*.. cxliv. o.

⁶⁶⁷ A Ptk. 6. 143. § (2) bekezdéséhez az újabb magyar irodalomból lásd: VÉKÁS: *Előreláthatósági klauzula...* 513 – 526. o.; FUGLINSZKY: *Az előreláthatóság egyes kérdései...* 412 – 425. o.; UŐ: *Az előreláthatósági klauzula...* 1 – 7. o. Az előreláthatósági korlát gyökereire a francia jogban hívja fel a figyelmet Prugberger Tamás és mutatja be azt, hogy miként került bevezetésre a magyar jogban. Lásd: PRUGBERGER: *Az előreláthatósági klauzula...* 100 – 101. o.

berekesztéséig) nem jut a tudomására, akkor szerintem az, ha az ítélet meghozatala után egy addig az eljárás során fel sem merült joghatóságban kívánná valamelyik fél az ítéletet végrehajtani, és az sikertelen lenne, akkor a választottbíróval szembeni felelősségérvényesítés egyebek mellett az itt említett előreláthatósági korlát miatt sem lenne lehetséges.

Megjegyzendő, hogy az a kritériumrendszer, melyet a fenti idézetben Dario Alessi járulékos kötelezettségként (*ancillary obligation*) említett a végrehajtható ítélet meghozatalához, ugyanakkor korántsem biztos, hogy önmagában elégséges ahhoz, hogy a választottbírói ítélet ténylegesen végrehajtható legyen, mindenesetre általános iránymutatásnak megfelelő lehet.

Ad (8) és ad (9): A nyolcadik bekezdésben a javaslat arra biztosít lehetőséget, hogy az (1) bekezdésben meghatározott szabályoktól választottbírói szerződésben vagy választottbíróági eljárási szabályzatban kizárólag a peres felek javára el lehessen térni, azaz a nyolcadik bekezdés klauzikálisan kógens szabályozást tartalmaz. A (9) bekezdésben azonban kógens rendelkezés található, vagyis a javaslat (2), (3), (4), (5), (6) bekezdéseiben található szabályoktól nem lehetséges az eltérés. Ezek a pontok ugyanis az (1) bekezdésben meghatározott szabályhoz képest olyan kivételeket tartalmaznak, melyek a választottbírói vitarendezés jellegére figyelemmel a felelősség meghatározása szempontjából nélkülözhetetlenek. Álláspontunk szerint, ha e rendelkezések nem minősülnek kógensnek, akkor valójában a választottbírói felelősség önálló alakzatként történő szabályozásának nem lenne sok értelme.

Ad (10): A tizedik bekezdés az MKIK választottbíróági Eljárási Szabályzata 50. szakaszát alapul véve a felelősségi szabályok alkalmazását a választottbíróági intézmények alkalmazottaira, szerveire, azaz magára a választottbíróági intézményre is kiterjeszti. Ez az első olvasatra talán technikainak tűnő szabály korántsem csak formai jellegű. A választottbíróági intézmény szerveinek lehetnek olyan döntései – például a választottbíró kijelölése, vagy az eljárásból való kizárása vonatkozásában –, melyek felvethetnek felelősségi kérdéseket és ebben az esetben feltétlenül szabályozni szükséges az intézményi felelősség kérdését is, melyre a javaslat analóg módon a választottbírói felelősség szabályait rendeli alkalmazni.⁶⁶⁸ A választottbírák kijelölési folyamata kapcsán Várady Tibor azt jegyzi meg, hogy ez az egyik leggyakoribb probléma, amelynek jellegzetessége, hogy a választottbíróági megállapodást egy bizonyos távolságba helyezi a létrehozott választottbíróági testülettől, amely a tényleges igazságszolgáltatási tevékenységet ellátja.⁶⁶⁹ Mindez szintén fontossá teszi a választottbíróági intézmény felelősségének szabályozását. Az ilyen módon szabályozott felelősség esetén bekövetkező kárért történő helytállás adott esetben rendezhető ugyan

⁶⁶⁸ Az MKIK választottbíróági Eljárási Szabályzata az Elnökség számára a választottbíró kijelölése, az eljárásból való kizárása vonatkozásában komoly jogköröket ad. Lásd ezzel kapcsolatban: Eljárási Szabályzat 21. § és 28. § (4) bekezdés. Lásd továbbá: VARGA: *The New Rules of...* 355. o.

⁶⁶⁹ Lásd: VÁRADY: *On Appointing Authorities...* 311. o.

felelősségbiztosítás útján, de ehhez figyelembe kell venni azon súlyponti kérdéseket, melyeket jelen dolgozatban a felelősségbiztosítás vonatkozásában kifejtettünk.

Fentiek alapján álláspontunk szerint az általunk javasolt, a választottbírák *sui generis* felelősségét megteremtő szabály tulajdonképpen teljesen más felfogásban és más megközelítésben hasonló célt érhet el, mint az értekezés számos részében hivatkozott, angolszász eredetű, de több szerző által a kontinentális jogokra is alkalmazhatónak vélt minősített immunitás intézménye.

Egyértelműnek tűnik, hogy a választottbírói felelősség kontraktuális jellegű meghatározása, illetve az immunitás tana olyan jogi – és nem feltétlenül kizárólag jogi – tartalommal telített fogalmak, amelyek értelmezése egy adott jogi kultúra, jogcsalád sajátosságaitól és hagyományaitól teljes mértékben nem elválasztható. A választottbírói felelősség megfelelő szabályozása – különösen a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás szintjén – e két nagy szélső fogalom mint Szkülla és Kharübdisz között a megfelelő egyensúly megtalálásával lehetséges, melyhez reményeink szerint e dolgozatunkkal, ha szerény mértékben is, de hozzá tudunk járulni.

Irodalomjegyzék

- ABRAMS: *The Integrity of the Arbitral Process*. R. I. ABRAMS: *The Integrity of the Arbitral Process*. 76 Michigan Law Review. Vol. 76 (1977). 231 – 264. o. Lásd: <https://repository.law.umich.edu/mlr/vol76/iss2/2> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)
- ALESSI: *Enforcing Arbitrator's Obligations...* D. ALESSI: *Enforcing Arbitrator's Obligations: Rethinking International Commercial Arbitrators' Liability*. Journal of International Arbitration 31. (2014). No. 6. 735 – 784. o.
- ARANTXA: *Fact Witness*. C. ARANTXA: *Fact Witness*. <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-fact-witness> (A letöltés ideje: 2023. 02. 01.)
- AVERDIECK: *Die Haftung des Schiedsrichters...* O. AVERDIECK: *Die Haftung des Schiedsrichters für einen unrichtigen Schiedsspruch nach gemeinem Recht und nach bürgerlichem Gesetzbuche*. Leipzig, 1904.
- AVRE-BULLE: *Le mandat d'arbitre*. E. AVRE-BULLE: *Le mandat d'arbitre*. Genève, 2020. Lásd: <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:148086> (A letöltés ideje: 2023. 07. 12.)
- AYED: *L'application du règlement...* A.B. AYED: *L'application du règlement Bruxelles I bis à l'action en responsabilité dirigée contre l'arbitre pour manquement à son obligation de révélation* Lásd: <https://larevue.squirepattonboggs.com/lapplication-du-reglement-bruxelles-i-bis-a-laction-en-responsabilite-dirigee-contre-larbitre-pour-manquement-a-son-obligation-de-revelation.html> (A letöltés ideje: 2023. 04. 20.)
- BAIER – TROFAIER: *Austria* A. BAIER – M. T. TROFAIER: *Austria*. In: *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons*. (ed.: J. W. ROWLEY – MC. B. MENDELSON). London, 2006². 17 – 31. o.
- BAIZEAU: *Liability of Arbitral...* D. BAIZEAU: *Liability of Arbitral Institutions: Increased Scrutiny by the Courts of the Seat?* ASA Bulletin 1/2009. 383 – 386. o.
- BÁRDOS: *Megjegyzések Bata Zoltán...* BÁRDOS P.: *Megjegyzések Bata Zoltán „A kizárás jogszerűsége kötelező szakmai felelősségbiztosítási szerződésben” című tanulmányához*. Kártérítési és Biztosítási Jog (3) 2021 1. sz. <https://kbj.hu/megjegyzesek-bata-zoltan-tanulmanyahoz/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 01.)
- BASEDOW: *EU Law in International...* J. BASEDOW: *EU Law in International Arbitration: Referrals to the European Court of Justice*. Journal of International Arbitration 32 (2015) No. 4. 367 – 386. o.

- BATA: *A kizárás jogszerűsége...* BATA Z.: *A kizárás jogszerűsége kötelező szakmai felelősségbiztosítási szerződésben.* Kártérítési és Biztosítási Jog (3) 2021 1. sz. <https://kbj.hu/a-kizaras-jogszerusege-kotelezo-szakmai-felelossegbiztositasi-szerzodesben/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- BAUM: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration...* A.H. BAUM: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration: Some Aspects of United States Practice.* In: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration. ASA Swiss Arbitration Association. Conference in Zurich of January 26, 2001. Reports and Materials.* (ed.: P. A. KARRER). Basel, 2001. 7. – 23. o.
- BELL – LICHÈRE: *Contemporary French Administrative...* J. BELL – F. LICHÈRE: *Contemporary French Administrative Law.* Cambridge, 2022.
- BELLET: *René David: L'arbitrage dans le...* P. BELLET: *René David: L'arbitrage dans le commerce international.* Revue International de Droit Comparé 34 (1982) No. 4. 1295 – 1297. o.
- BĚLOHLÁVEK: *Application of Law in Arbitration.* A. J. BĚLOHLÁVEK: *Application of Law in Arbitration, Ex Aequo et Bono and Amiable Compositeur.* In: *Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration Volume III 2013 Borders of Procedural and Substantive Law in Arbitral Proceedings (Civil versus Common Law Perspectives.)* (ed.: A. J. BĚLOHLÁVEK – F. Č. N. ROZEHNALOVÁ). Huntington, New York, 2013. 25 – 53. o.
- BENKE: *A „venire contra factum proprium”...* BENKE J.: *A „venire contra factum proprium” általános magánjogi tilalma egy indukcióval kialakított középkori jogelven alapuló 21. századi magánjogi tilalom dedukció útján megállapítható alkalmazási lehetőségeiről.* Állam- és Jogtudomány 59 (2018), 4. sz. 3 – 23. o.
- BERMANN – COE – DRAHOZAL – ROGERS (ed.): *Restatement of the Law...* G. A. BERMANN – J. J. COE – C. DRAHOZAL – C. ROGERS (ed.): *Restatement of the Law, The U.S. Law of International Commercial and Investor-State Arbitration.* Philadelphia, 2023.
- BERMANN: *The American Law Institute Goes...* G. A. BERMANN: *The American Law Institute Goes Global: The Restatement of International Commercial Arbitration* Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution 16 (2008) 300 – 320. o.
- BERNET – ESCHMENT: *Die Haftung des Schiedsrichters...* M. BERNET – J. ESCHMENT: *Die Haftung des Schiedsrichters nach Schweizer Recht, Grundlagen und Grenzen von Schiedsrichterprivileg bzw. – Immunität.* In: *Tatsachen Verfahren Vollstreckung. Festschrift für Isaak Meier zum 65. Geburtstag.* (hrsg.: P. BREITSCHMID – I. JENT-SORENSEN – H. SCHMID – M. SOGO). Zürich – Basel – Geneva, 2015. 41 – 56. o.
- BEXHED – MARIAN: *Insurance for* J.M. BEXHED; C. MARIAN: *Insurance for International Arbitrators: Immunity From Liability, Existent Coverage, Exclusions and Control of Risk.*

- International Arbitrators...* Transnational Dispute Management 2 (2011). www.transnational-dispute-management.com (A letöltés ideje: 2023. 01. 30.)
- BLACKABY – PARTASIDES – REDFERN – HUNTER: *Redfern and Hunter on International Arbitration*. Oxford, 2009.
- BLANKE: *The Liability of Arbitrators...* G. BLANKE: *The Liability of Arbitrators in the UAE: Quod novi sub sole?* Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2016/03/28/the-liability-of-arbitrators-in-the-uae-quod-novi-sub-sole/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 05.)
- BLESSING: *Introduction to Arbitration...* M. BLESSING: *Introduction to Arbitration – Swiss and International Perspectives*. Basel, 1999.
- BÓDINÉ BELIZNAI: *A bírói felelősség* BÓDINÉ BELIZNAI K.: *A bírói felelősség szabályozása Magyarországon 1871-ben*. Jogtörténeti Szemle, 2019 évi 2. szám. 19 – 28. o.
- BOIKO: *Liability in Arbitration*. M. BOIKO: *Liability in Arbitration*. LLM Paper. Ghent 2021. https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/003/008/031/RUG01-003008031_2021_0001_AC.pdf (A letöltés ideje: 2022. 12. 06.)
- BOÓC: *Megjegyzések a...* BOÓC Á.: *Megjegyzések a választottbíróknak az eljárásból való kizárásáról*. Állam- és Jogtudomány 47 (2006). 445 – 467. o.
- BOÓC: *Megjegyzések az osztrák...* BOÓC Á.: *Megjegyzések az osztrák választottbírói jog reformjához a választottbírák megválasztása és kizárása kérdésében*. Közjegyzők Közlönye 2007. évi 4. sz. 9 – 24. o.
- BOÓC: *A nemzetközi kereskedelmi...* BOÓC Á.: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás. A választottbíró megválasztása és kizárása*. Budapest, 2009.
- BOÓC: *A választottbíró megválasztása és...* BOÓC Á.: *A választottbíró megválasztása és kizárása az angol jogban*. Jogtudományi Közlöny 64 (2009). 160 – 169. o.
- BOÓC: *A választottbíró megválasztása, kizárása...* BOÓC Á.: *A választottbíró megválasztása, kizárása az American Arbitration Association eljárási szabályai tükrében*. Jogtudományi Közlöny. 64 (2009). 279-286. o.
- BOÓC: *Arbitration in South America...* Á. BOÓC: *Arbitration in South America – with Special Regard to the Appointment and Challenge of the Arbitrator*. Acta Juridica Hungarica, 50 (2009) No 2. 177 – 211. o.
- BOÓC: *Észrevételek a közrend...* BOÓC Á.: *Észrevételek a közrend (ordre public) fogalmához a svájci választottbírói jogban*. In: *Prudentia Iuris Gentium Potestate. Ünnepi tanulmánykötet Lamm Vanda tiszteletére*. (ed.: NÓTÁRI T. — TÖRÖK G.) Budapest, 2010. 31 – 42. o.
- BOÓC: *A* BOÓC Á.: *A választottbírói ítéletek érvénytelenítése a közrendre (public*

választottbíróvági ítéletek érvénytelenítése a közrendre...	policy) hivatkozással az Amerikai Egyesült Államokban. In: Ünnepi tanulmányok Sárközy Tamás 70. születésnapjára. (szerk.: NÓTÁRI T.) Szeged, 2010. 33 – 47. o.
BOÓC: <i>Observations on the...</i>	Á. BOÓC: <i>Observations on the Definitions of Public Policy (Ordre Public) in Swiss Arbitration Law.</i> Acta Juridica Hungarica, 53, No. 3. (2012) 181 – 192. o.
BOÓC: <i>The IBA Guidelines...</i>	BOÓC Á.: <i>The IBA Guidelines on Conflict of Interest in International Arbitration – Gondolatok az első évek gyakorlata alapján.</i> In: <i>Állam és magánjog. Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keresztmetszetében.</i> (szerk.: CSEHI Z. – RAFFAI K.) Budapest, 2014. 281 – 291. o.
BOÓC: <i>A választottbíróvági ítéletek...</i>	BOÓC Á.: <i>A választottbíróvági ítéletek érvénytelenítése.</i> Budapest, 2018.
BOÓC: <i>Remarks on the...</i>	Á. BOÓC: <i>Remarks on the New Hungarian Act on Arbitration from a Historical-comparative Perspective.</i> Journal on European History of Law 9 (2018). No. 2. 166-175.o.
BOÓC: <i>Észrevételek a választottbíróvági ítéletek...</i>	BOÓC Á.: <i>Észrevételek a választottbíróvági ítéletek érvénytelenítéséhez az új magyar Vbt. vonatkozásában.</i> In: <i>A Kereskedelmi Választottbíróvági évkönyve 2018.</i> (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2019. 134 – 149. o.
BOÓC: <i>Észrevételek a választottbíró...</i>	BOÓC Á.: <i>Észrevételek a választottbíró felelősségéhez.</i> Magyar Jog 67 (2020). 535 – 543. o.
BOÓC: <i>Észrevételek a választottbíráskodás ...</i>	BOÓC Á.: <i>Észrevételek a választottbíráskodás fejlődéséről szlovák, kárpátaljai területeken az I. világháború után.</i> Glossa Iuridica 8 (2021) 3. sz. 161 – 180. o.
BOÓC: <i>A svájci nemzetközi választottbíróvági...</i>	BOÓC Á.: <i>A svájci nemzetközi választottbíróvági eljárási szabályok módosításáról.</i> Gazdaság és Jog 29 (2021). 7-8. sz. 1 – 6. o.
BOÓC: <i>Észrevételek az ICC...</i>	BOÓC Á.: <i>Észrevételek az ICC 2021. évi Választottbíróvági Eljárási Szabályzatához (ICC Arbitration Rules 2021).</i> In: 70 Studia in Honorem Imre Szabó (szerk.: UDVARY S.) Budapest, 2021. 47 – 56. o.
BOÓC: <i>Néhány észrevétel az...</i>	BOÓC Á.: <i>Néhány észrevétel az ügyvédi felelősségbiztosítás és a COVID-19 világjárvány vonatkozásában.</i> In: <i>Studia in honorem István Stipta.</i> (szerk.: BIRHER N. – MISKOLCZI-BODNÁR P. – NAGY P. – TÓTH J. Z.) Budapest, 2022. 131 – 138. o.
BORN: <i>International Commercial I...</i>	G. BORN: <i>International Commercial Arbitration.</i> Vol. I. The Hague, 2009.
BORNHAK: <i>Schiedsvertrag und</i>	C. BORNHAK: <i>Schiedsvertrag und Schiedsgericht nach geschichtlicher Entwicklung und geltendem Recht.</i> Zeitschrift für Zivilprozess 30 (1902) 1 – 46.

- Schiedsgericht...* o.
- BÖCKSTIEGEL: *Status, Aufgaben, Rechte...* K. H. BÖCKSTIEGEL: *Status, Aufgaben, Rechte und Pflichten des Schiedsrichters.* Bonn, 1997.
- BRANSON – WALLACE: *Immunity of Arbitrators...* D. J. BRANSON – R. E. WALLACE: *Immunity of Arbitrators Under United States Law.* In: *The Immunity of Arbitrators.* (ed.: J. D. M. LEW). London, 1990. 85 – 96. o.
- BRICKER: *The Arbitral Judgment Rule...* M. BRICKER: *The Arbitral Judgment Rule: Using the Business Judgment Rule to Redefine Arbitral Immunity.* Texas Law Review 92 (2013). 197 – 229. o.
- BROGGINI: *Iudex Arbiterve.* G. BROGGINI: *Iudex Arbiterve. Prolegomena zum Officium des römischen Privatrichters.* Köln – Graz 1957.
- BROWN: *Expansion of Arbitral...* J. BROWN: *Expansion of Arbitral Immunity: Is Absolute Immunity a Foregone Conclusion?* Journal of Dispute Resolution 1 (2009). 225 – 238. o.
- BURAI-KOVÁCS : *A Kereskedelmi Állandó Választottbíróóság szervezete és ügyrendje. Az első lépések a Választottbíróóság versenyképességének fokozása érdekében.* In: *A Kereskedelmi Választottbíróóság évkönyve 2018.* (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2019. 150. o. 105 – 110. o.
- BURAI-KOVÁCS: *A megújult Kereskedelmi Választottbíróóság első három évének gyakorlati tapasztalatairól – Ajánlások.* In: Jogi Tájékoztató Füzetek. (szerk.: SZAKÁL R.) 342 - 352. Budapest, 2022. 113 – 140. o.
- BURIÁN – KECSKÉS – VÖRÖS: *Magyar nemzetközi kollíziós...* BURIÁN L. – KECSKÉS L. – VÖRÖS I.: *Magyar nemzetközi kollíziós magánjog.* Budapest, 1997.
- BURIÁN: *Gondolatok a közrend...* BURIÁN L.: *Gondolatok a közrend szerepéről.* In.: *Magister artis boni et aequi. Studia in Honorem Németh János.* (ed.: KISS D., VARGA I.) Budapest, 2003. 99 – 122. o.
- BUTLER – PRASAD: *A Study of International...* P. BUTLER – D. PRASAD: *A Study of International Commercial Arbitration in the Commonwealth.* Commonwealth. 2020. Lásd: https://production-new-commonwealth-files.s3.eu-west-2.amazonaws.com/migrated/key_reform_pdfs/A%2BStudy%2Bof%2BInternational%2BCommercial%2BArbitration_PDF_-compressed.pdf (A letöltés ideje: 2023. 07. 12.)
- CALAVROS – PETROCHILOS: *Greece. A Pioneering Arbitration Act.* ICC Dispute Resolution Bulletin. No. 1. 2023 23 – 25. o.
- CARBONNEAU: *Alternative Dispute Resolution. Melting the Lances and Dismounting the Steeds.* Chicago, 1989.

Resolution...

- CASTELLANE: *The New French Law...* B. CASTELLANE: *The New French Law on International Arbitration. Journal of International Arbitration* 28(2011) No. 4. 371–380. o.
- CASTRES SAINT MARTIN: *Les conflits d'intérêts...* C. CASTRES SAINT MARTIN: *Les conflits d'intérêts en arbitrage commercial international*. Thèse de Doctorat. Paris, 2025. Lásd: <https://docassas.u-paris2.fr/nuxeo/site/esupversions/4c1fdb14-4bb3-43cc-bf7e-eb62743059de?inline> (A letöltés ideje: 2023. 07. 04.)
- CAVALIEROS: *Le nouveau droit Hongrois...* P. CAVALIEROS: *Le nouveau droit Hongrois de l'arbitrage sous le prisme de la responsabilité de l'arbitre*. In: *A Kereskedelmi Választottbírószág évkönyve 2018*. (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2019. 441 – 455. o.
- CEVC: *Civil Liability of...* A.CEVC: *Civil Liability of Arbitrators*. EU and Comparative Law Issues and Challenge Series 3 (2019). 405 – 421. o.
- CHAYKIN: *Mediator Liability – a New Role...* A.A. CHAYKIN: *Mediator Liability – a New Role for Fiduciary Duties?* University of Cincinnati Law Review. 53 (1984). No. 3. 731 – 764. o.
- CLAPP: *Dictionary of the...* J. E. CLAPP: *Dictionary of the Law. The New Authority on Traditional and Modern Terms*. New York, 2000.
- CLAVIÈRE-SCHIELE – DAMÉ – NATHAN – TOUZET – GRIVNOVA: *French case law on...* A. CLAVIÈRE-SCHIELE – P. DAMÉ – E. NATHAN – J. TOUZET – E. GRIVNOVA: *French case law on arbitration: In-depth review* Lásd: <https://journal.arbitration.ru/reviews/french-case-law-on-arbitration-in-depth-review/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 29.)
- CLAY: *L'arbitre,* T. CLAY: *L'arbitre*. Paris, 2001.
- CLAY: *L'arbitre est-il un...* T. CLAY: *L'arbitre est-il un être normal?* In: *Mélanges en l'honneur de R. BADINTER L'exigence de justice*. Paris, 2016. 225 – 249. o.
- COING: *Zur Entwicklung des...* H. COING: *Zur Entwicklung des Schiedsvertrages im Ius Commune. Die amicable compositio und der Schiedsspruch ex aequo et bono*. In: *Festschrift für Heinz Hübner zum 70. Geburtstag am 7. November, 1984*. (hrsg.: G. BAUMGÄRTEL - E. KLINGMÜLLER - H. J. BECKER - A. WACKE.) Berlin – New York, 1984. 35 – 46. o.
- CONTINI: *Contribution à l'étude...* S. CONTINI: *Contribution à l'étude de l'arbitrage en procédure civile vaudoise*. Lausanne, 1951.
- COULSON: *American Arbitration Association...* R. COULSON: *American Arbitration Association and Immunity of Arbitrators*. In: *The Immunity of Arbitrators*. (ed.: J. D. M. LEW). London, 1990. 97 – 103. o.
- CREMADES: *Should Arbitrators Be...* B. M. CREMADES: *Should Arbitrators Be Immune From Liability?* 10 International Financial Law Review 32 (1991). 32 – 33. o.
- CREMADES: *Spain* B. M. CREMADES: *Spain*. In: *The Immunity of Arbitrators*. (ed.: J. D. M. LEW).

London, 1990. 71 – 79. o.

CSEHI: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*

...

DAVID–BRIERLEY: *Major Legal Systems...*

DAVID: *L'arbitrage dans le...*

DEÁK: *A szakmai (közjegyzői) felelősségbiztosítás*

...

DELVOLVÉ: *France.*

DOMKE: *Commercial Arbitration*

DRAHOZAL: *Unfair Arbitration Clauses.*

DRUKTEINIENĖ – ŠALTINYTĖ: *Lithuania.*

DUTILLEUL – DELEBECQUE: *Contrats civils...*

DUTSON – SCHUMAN – DUNNING – JONES: *After Brexit: the...*

EINHORN: *The Recognition and Enforcement...*

EL-AHDAB: *Arbitration with the...*

ELLIOT – QUINN: *English Legal*

CSEHI Z.: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás egyes időszerei kérdései – törekvések az eljárási szabályok feletti kulturális dominanciára.* Magyar Jog 53 (2006) 10. sz. 622 – 629. o.

R. DAVID – J. E. C. BRIERLEY: *Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Comparative Study of Law.* New York, 1978².

R. DAVID: *L'arbitrage dans le commerce international.* Paris, 1982.

DEÁK I.: *A szakmai (közjegyzői) felelősségbiztosítás néhány kérdéséről.* Köztes-Európa (társadalomtudományi folyóirat) 7 (2015). No. 1-2. 119-129. o.

J.L. DELVOLVÉ: *France.* In: *The Immunity of Arbitrators.* (ed.: J. D. M. LEW). London, 1990. 29 – 38. o.

M. DOMKE: *Domke on Commercial Arbitration. The Law and Practice of Commercial Arbitration.* (rev. ed. G. WILNER). Minnesota, 2003.

C.R. DRAHOZAL: *Unfair Arbitration Clauses.* University of Illinois Law Review, 2001. 695 – 787. o.

S. DRUKTEINIENĖ – L. ŠALTINYTĖ: *Lithuania.* In: *European Tort Law Yearbook 2019.* (ed.: E. KARNER – B. C. STEININGER). 369 – 400. o.

F. C. DUTILLEUL – PH. DELEBECQUE: *Contrats civils et commerciaux.* Paris, 1991.

S. DUTSON – J. SCHUMAN – W. DUNNING – E. JONES: *After Brexit: the new landscape for English Arbitration.* *Global Arbitration Review.* Sept. (2021). <https://globalarbitrationreview.com/article/after-brexit-the-new-landscape-english-arbitration> (A letöltés ideje: 2023. 02. 27.)

T. EINHORN: *The Recognition and Enforcement of Foreign Judgments on International Commercial Arbitral Awards (October 1, 2010).* Yearbook of Private International Law, Vol. 12, 2010. 43 – 65. o. Lásd: <https://ssrn.com/abstract=1925208> (A letöltés ideje: 2022. 11. 11.)

A.H. EL-AHDAB: *Arbitration with the Arab Countries.* Deventer, 1990.

C. ELLIOT – F. QUINN: *English Legal System.* London, 1996.

System.

- EÖRSI:
*Összehasonlító
polgári jog.* EÖRSI GY.: *Összehasonlító polgári jog.* Budapest, 1975.
- EÖTVÖS: *Bittó István a...* EÖTVÖS K.: *Bittó István a főrendiházban.* In: Eötvös Károly munkái V. Magyar alakok. Budapest, 1901. 187-194. o. Lásd: <https://archive.org/details/munki02degoog/page/n5/mode/2up?view=theater> (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.)
- ERDŐS: *A megújult választottbírói...* ERDŐS É.: *A megújult választottbírói eljárás.* Miskolci Jogi Szemle 14 (2019). 1. különszám, 38 – 49. o.
- F. ROZSNYAI – KOÓSNÉ MOHÁCSI: *6. cikk: Tisztességes tárgyaláshoz való jog.* In: *Az Emberi Jogok Európai Egyezményének kommentárja.* (szerk.: SONNEVEND P. – BODNÁR E.) Budapest, 2021. 103 – 173. o.
- FABINYI: *A választottbíráskodás.* FABINYI T.: *A választottbíráskodás.* Budapest, 1926².
- FAIN: *Accountant Liability.* C. F. FAIN: *Accountant Liability.* Ohio Northern University Law Review 21 (1994) 355 – 402.
- FARAGÓ: *Nemzetközi választottbíráskodás.* FARAGÓ L.: *Nemzetközi választottbíráskodás.* Budapest, 1966.
- FARKASNÉ FEKETE – MOLNÁR: *Közgazdaságtan I.* FARKASNÉ FEKETE M. – MOLNÁR J.: *Közgazdaságtan I. Mikroökonómia.* Debrecen 2007. <https://jogikar.uni-miskolc.hu/files/8649/18-Mikroekonomia.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 12. 02.)
- FASCHING — KONECNY: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen.* H. W. FASCHING — A. KONECNY: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen.* Wien, 2003².
- FASCHING: *Schiedsgericht und Schiedsverfahren...* H. W. FASCHING: *Schiedsgericht und Schiedsverfahren im österreichischen und im internationalen Recht.* Wien, 1973.
- FASCHING: *Zivilprozessrecht.* H. W. FASCHING: *Zivilprozessrecht.* Wien, 1990².
- FEIT – TERRAPON M. FEIT – C. TERRAPON CHASSOTT: *The Swiss Federal Supreme Court Provides*

- CHASSOTT: *The Swiss Federal Supreme Court...* *Guidance on the Proper Use of Arbitral Secretaries and Arbitrator Consultants under the Swiss lex arbitri: Case Note on DFC 4A_709/2014 dated 21 May 2015.* ASA Bulletin 33 (2015). No 4. 897 – 917. o.
- FERRARI – ROSENFELD: *International Commercial...* F. FERRARI – F. ROSENFELD: *International Commercial Arbitration. A Comparative Introduction.* Cheltenham – Northampton, 2021.
- FERRARI – ROSENFELD – KOTUBY: *Recognition and Enforcement...* F. FERRARI – F. ROSENFELD – C. T. KOTUBY: *Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. A Concise Guide to the New York Convention' Uniform Regime.* Northampton (Massachusetts), 2023.
- FILHO: *Administração Pública e arbitragem...* M. J. FILHO: *Administração Pública e arbitragem: o vínculo com a Câmara de Arbitragem e os árbitros.* Revista brasileira da advocacia. 1 (2016) 103 – 150. o.
- FORGÓ: *Egyensúly a játékelméletben...* FORGÓ F.: *Egyensúly a játékelméletben. Egzisztencia és általánosítások.* Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2014. http://real-d.mtak.hu/728/7/dc_837_14_doktori_mu.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 12.)
- FORNBACHER – KNIEL: *Judicial Immunity versus...* K. FORNBACHER – I. KNIEL: *Judicial Immunity versus Contractual Liability.* In: *Czech and Central European Yearbook of Arbitration - 2012: Party Autonomy versus Autonomy of Arbitrators.* (ed.: A. J. BĚLOHLÁVEK – N. ROZEHNALOVA). Huntington, New York, 2012. 211 – 227. o.
- FOROUZAN: *The Officer Has No...* S. FOROUZAN: *The Officer Has No Robes: A Formalist Solution to the Expansion of Quasi-Judicial Immunity.* Emory Law Journal 66 (2016). 123 – 160. o.
- FOUCHARD: *Relationships Between the...* PH. FOUCHARD: *Relationships Between the Arbitrator and the Parties and the Arbitral Institution.* In: *ICC Special Supplement 1995: The Status of the Arbitrator.* (ed.: CH. HAUSMANINGER – A. R. PARRA – A. REDFERN) Paris, 1996. 12 – 23. o.
- FÖLDI – HAMZA: *A római jog...* FÖLDI A. – HAMZA G.: *A római jog története és intézményei.* Budapest, 2022²⁶.
- FÖLDI: *Megjegyzések a...* FÖLDI A.: *Megjegyzések a legis actiók kérdéséhez.* Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae 29 (1987). 47 — 64. o.
- FÖLDI: *Kereskedelmi jogintézmények...* FÖLDI A.: *Kereskedelmi jogintézmények a római jogban.* Budapest, 1997.
- FÖLDI: *A* FÖLDI A.: *A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római*

jóhiszeműség és ...	jogtól napjainkig. Budapest, 2001.
FÖLDI: <i>A másért való felelősség...</i>	FÖLDI A.: <i>A másért való felelősség a római jogban.</i> Budapest, 2004.
FRANCK: <i>The Liability of International...</i>	S. D. FRANCK: <i>The Liability of International Arbitrators: A Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity.</i> NYLS Journal of International and Comparative Law Vol. 20. No.1 (2000) 1 – 59. o. https://digitalcommons.nyls.edu/journal_of_international_and_comparative_law/vol20/iss1/ (A letöltés ideje: 2022. 08. 02.)
FUGLINSZKY: <i>Az előreláthatóság egyes kérdései...</i>	FUGLINSZKY Á.: <i>Az előreláthatóság egyes kérdései, avagy kinek, mikor és mit kell előre látnia.</i> Magyar Jog 58 (2011) 412–425. o.
FUGLINSZKY: <i>Kártérítési jog</i>	FUGLINSZKY Á.: <i>Kártérítési jog.</i> Új magánjog sorozat 7. Budapest, 2015.
FUGLINSZKY: <i>Az előreláthatósági klauzula...</i>	FUGLINSZKY Á.: <i>Az előreláthatósági klauzula értelmezésének újabb dilemmái.</i> Gazdaság és Jog 2019/7-8. 1-7. o.
FULLELOVE – HAMZI – HARRISON (ed.): <i>International Arbitration in...</i>	G. FULLELOVE – L. HAMZI – D. HARRISON (ed.): <i>International Arbitration in England: Perspectives in Times of Change.</i> Alphen aan den Rijn, 2022.
FUSCO: <i>Studi sul compromissum...</i>	S. FUSCO: <i>Studi sul compromissum arbitri. I. La letteratura e l'exceptio pacti.</i> JUS- ONLINE 5/2020 Rivista di Scienze Giuridiche a cura della Facoltà di Giurisprudenza dell'Università Cattolica di Milano https://jusvitaepensiero.mediabiblos.it/news/allegati/3%20Fusco.pdf (A letöltés ideje: 2023. 03. 24.)
GAGLIARDI: <i>Zur Figur des...</i>	L. GAGLIARDI: <i>Zur Figur des iudex privatus im römischen Zivilprozess Eine historisch-soziologische Untersuchung auf der Grundlage literarischer Quellen.</i> RIDA 55 (2008). 241 – 266. o.
GAILLARD – SAVAGE: <i>Fouchard, Gaillard, Goldman on...</i>	E. GAILLARD – J. SAVAGE: <i>Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration.</i> Alphen aan den Rijn, 1999.
GAILLARD – PIETRO (ed.): <i>Enforcement of arbitration...</i>	E. GAILLARD – D. PIETRO (ed.): <i>Enforcement of arbitration agreements and international arbitral awards: the New York Convention in practice.</i> London, 2008.
GAILLARD: <i>A nemzetközi választottbíráskodás</i> ...	E. GAILLARD: <i>A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete.</i> (ford.: KOROM V. – METZINGER P.) Budapest, 2013.
GAILLARD: <i>Sociology of</i>	E. GAILLARD: <i>Sociology of International Arbitration.</i> Arbitration International 31

- International...* (2015). 1 – 17. o.
- Gaius.* *Gaius.* (kézirat). (ford.: BRÓSZ R.). Budapest, 1995.
- GAL: Die Haftung des...* J. GAL: *Die Haftung des Schiedsrichters in der internationalen Handelsschiedsgerichtsbarkeit.* Tübingen, 2009.
- GARCÍA: Receptum arbitri* C. E. G. GARCÍA: *Receptum arbitri.* Anales de la Universidad de Alicante. Facultad de Derecho. No. 6, 1991. 147 – 158. o.
- GELLÉRT: Új törvény a...* GELLÉRT GY.: *Új törvény a választottbíráskodásról.* Magyar Jog 45 (1995). 451 – 452. o
- GETMAN: Labor Arbitration...* J. G. GETMAN: *Labor Arbitration and Dispute Resolution.* Yale Law Journal Vol. 88. No. 5 (1979). 916 – 949. o.
- GIOVANNINI: Immunity of Arbitrators.* T. GIOVANNINI: *Immunity of Arbitrators.* Arbitration 83 (2017) No. 4. 436 – 446. o.
- GORMLEY: International Arbitration, Liber...* W. P. GORMLEY: *International Arbitration, Liber Amicorum for Martin Domke.* (ed.: P. SANDERS) Buffalo Law Review 19 (1969). 137 – 144. o.
- GRESSLY: Die Stellung des Schiedsrichters...* W. GRESSLY: *Die Stellung des Schiedsrichters auf Grund der solothurnischen Zivilprozessordnung vom 5. Juli 1891 und des Entwurfes eine Zivilprozessordnung vom 16. April 1948/August 1954.* Diss. Bern. 1958.
- GRIGERA NAON: Argentina.* H. A. GRIGERA NAON: *Argentina.* In: *The Immunity of Arbitrators.* (ed.: J. D. M. LEW). London, 1990. 5 – 12. o.
- GROSU: Hybrid Procedures.* M.R. GROSU: *Hybrid Procedures: The Combination of Mediation and Arbitration in Resolving Commercial Disputes from Arbitrator, Mediator, Legal Representative, and Client Perspective.* PhD Dissertation. Budapest, 2021. Lásd: <https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/54725/Disszert%C3%A1lci%C3%B3.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2022. 12. 06.)
- GSCHNITZER: Österreichisches Schuldrecht...* F. GSCHNITZER: *Österreichisches Schuldrecht, Allgemeiner Teil* (2. neubearbeitete Auflage von CH. FAISTENBERGER – B. ECCHER). Wien – New York, 1991.
- HAGE-CHAHINE: Culpa in Contrahendo...* N. HAGE-CHAHINE: *Culpa in Contrahendo in European Private International Law: Another Look at Article 12 of the Rome II Regulation* Northwestern Journal of International Law & Business 32 (2012) 451 – 540. o
- HAMZA: Az európai magánjog fejlődése.* HAMZA G.: *Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján.* Budapest, 2002.

- HAMZA: *Entstehung und Entwicklung...* G. HAMZA: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition*. Budapest, 2009.
- HAMZA: *Feljegyzés Fabinyi Tihamér....* HAMZA G.: *Feljegyzés Fabinyi Tihamér (1890-1953), az MTA tiszteleti tagja (1940-1945) tudományos munkásságáról és közéleti szerepléséről*. Jogelméleti Szemle 2013. évi 4. sz. Lásd: <http://jesz.ajk.elte.hu/hamza56b.pdf> (A letöltés időpontja: 2023. 07. 26.)
- HAMZA: Márky Tamás... HAMZA G.: *Márky Tamás (Thomas Marky), a római jog Brazíliában is jól ismert tanára és művelője*. Jogelméleti Szemle 2018. évi 3. sz. http://jesz.ajk.elte.hu/2018_3.pdf (A letöltés ideje: 2023. 04. 17.) 216 – 218. o.
- HANAUSEK: *Schiedsvertrag und Schiedsgericht...* G. HANAUSEK: *Schiedsvertrag und Schiedsgericht nach österreichischem Recht*. Wien, 1914.
- HAUSMANINGER: *Civil Liability of...* C. HAUSMANINGER: *Civil Liability of Arbitrators – Comparative Analysis and Proposals for Reforms*. Journal of International Arbitration. 7 (1990). No. 4. 7 – 48.o.
- HESS: *A German Perspective...* B. HESS: *A German Perspective on Jurisdiction over Liability Claims against Arbitrators*. Lásd: <https://eapil.org/2021/04/12/a-german-perspective-on-jurisdiction-over-liability-claims-against-arbitrators/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 20.)
- HODGES: *Time to Stand Up...* P. HODGES: *Time to Stand Up for Immunity*. Arbitration International 39 (2023). 234 – 245. o.
- HOFFET: *Rechtliche Beziehungen zwischen...* F. HOFFET: *Rechtliche Beziehungen zwischen Schiedsrichtern und Parteien* Diss. Zürich, 1991.
- HOLTZMANN – NEUHAUS: *A Guide to the UNCITRAL...* H.M. HOLTZMANN – J. E. NEUHAUS: *A Guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. (Legislative History and Commentary)*. Deventer, 1989.
- HOMOKI-NAGY: *A bírói felelősség az...* HOMOKI-NAGY M.: *A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján*. In: Acta Universitatis Szegediensis. Forum, Acta Juridica et Politica 1. (2017) 45 – 68. o. Lásd: http://acta.bibl.u-szeged.hu/56961/1/juridpol_forum_007_001_045-068.pdf (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.)
- HOMOKI-NAGY: *A bírói felelősség...* HOMOKI-NAGY M.: *A bírói felelősség kérdésének megítélése a gyakorlatban*. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás 2020/3. 208 – 237. o.
- HORTOGLU: *The Law Governing...* Y. HORTOGLU: *The Law Governing the Liability of Arbitrators*. In: *Conflict of Laws in International Commercial Arbitration*. (ed.: F. FERRARI – S. KRÖLL). Huntington, 2019.
- HORVATH: *The Duty of the Tribunal...* G. J. HORVATH: *The Duty of the Tribunal to Render an Enforceable Award*. Journal of International Arbitration. 18 (2001) No 2. 135 – 158. o.
- HUNTER — LANDAU: *The* M. HUNTER — T. LANDAU: *The English Arbitration Act 1996: Text and Notes*.

- English Arbitration Act...* Hague, 1998.
- HUNTER: *Arbitration Procedure in England...* M. HUNTER: *Arbitration Procedure in England: Past, Present and Future*. Arbitration International 1 (1985). 82 – 102. o.
- HWANG – CHUNG – CHENG: *Claims Against Arbitrators...* M. HWANG – K. CHUNG – F. L. CHENG: *Claims Against Arbitrators for Breach of Ethical Duties*. In: M. HWANG: *Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation. The Fordham Papers 2007*. Leiden, 2007. 225 – 246. o.
- ICC Final Report... ICC Final Report on the Status of the Arbitrator. ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1996, vol. 7(1). Lásd: https://library.iccwbo.org/content/dr/COMMISSION_REPORTS/CR_0009.htm#footnote15 (A letöltés ideje: 2023. 01. 27.)
- ICC Guide to... ICC Guide to National Procedures for Recognition and Enforcement of Awards Under the New York Convention. Paris, 2012.
- ICCA's Guide...; ICCA's Guide to the Interpretation of the 1958 New York Convention. The Hague, 2011.
- ICKLAN: Accountants-Court-Appointed Accountants... J. R. ICKLAN: *Accountants-Court-Appointed Accountants Liable for Negligent Evaluation of Equitable Distribution Assets - Levine v. Wiss & Co.*, 97 N.J. 242, 478 A.2d 397 (1984). Seton Hall Review 15 (1985). 459 – 461. o.
- IZSÓ: *Culpa in contrahendo...* IZSÓ K.: *Culpa in contrahendo – A szerződéskötést megelőző jogviszony deliktualis vagy kontraktuális jellegének problémája*. In: *Jogi tanulmányok*. (szerk.: HARMATHY A.) Budapest, 1998., 121 – 172. old.
- JOHNS: *A Black Robe Is Not..* M. Z. JOHNS: *A Black Robe Is Not a Big Tent: The Improper Expansion of Absolute Judicial Immunity to Non-Judges in Civil-Rights Cases*, 59 SMU Law Review (2006) 265 – 319. o. <https://scholar.smu.edu/smulr/vol59/iss1/6> (A letöltés ideje: 2022. 12. 02.)
- JONES: *Arbitrator Liable in...* T. JONES: *Arbitrator Liable in Spain over Advisory Work* Lásd: <https://globalarbitrationreview.com/arbitrator-liable-in-spain-over-advisory-work> (A letöltés ideje: 2023. 07. 13.)
- KARRER: Responsibility of... P. A. KARRER: *Responsibility of Arbitrators and Arbitral Institutions*. In: *Leading Arbitrator's Guide to International Arbitration*. (ed.: L.W. NEWMAN, R. D. Hill) Huntington, 2014³. 161 – 174. o.
- KASER – HACKEL: *Das römische Zivilprozessrecht*. M. KASER – K. HACKEL: *Das römische Zivilprozessrecht*. München, 1996²
- KASER: *Römisches Privatrecht*. M. KASER: *Römisches Privatrecht. Ein Studienbuch*. München, 1968⁴.

- KAUFMANN-KOHLER – RIGOZZI: *International Arbitration, Law and Practice in Switzerland*. Oxford, 2015.
- KECSKÉS: *Perelhető-e az állam?* KECSKÉS L.: *Perelhető-e az állam? Immunitás és kárfelelősség*. Budapest, 1988.
- KECSKÉS: *A polgári jog fejlődése...* KECSKÉS L.: *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben*. Budapest - Pécs, 2004.
- KECSKÉS – NEMESSÁNYI.: *Veszélybe került a választottbíráskodás* KECSKÉS L. – NEMESSÁNYI Z.: *Veszélybe került a választottbíráskodás számára fontos „Kompetenz–Kompetenz” dogma? Kvázi hatásköri bírósággént járt el az Európai Bíróság a West Tankers ügyben*. Európai Jog. 2009. évi 3. sz. 14 – 23. o.
-
- KECSKÉS: *European Union Legislation...* L. KECSKÉS: *European Union Legislation and Private International Law*. In: *Resolving International Conflicts. Liber Amicorum Tibor Várady*. (ed.: P. HAY – L. VÉKÁS – Y. ELKANA – N. DIMITRIJEVIC). Budapest, 2009. 165 – 186. o.
- KECSKÉS: *Választottbíráskodás a középkorban és a középkorban...* KECSKÉS L.: *Választottbíráskodás a középkorban és nemzeti szabályozásainak kialakulása*. Magyar Jog 58 (2011). 711 – 721. o.
- KECSKÉS – KOVÁCS: *A választottbíráskodás XX. századi...* KECSKÉS L. – KOVÁCS K.: *A választottbíráskodás XX. századi fejlődése a nemzetközi egyezmények és dokumentumok tükrében*. In: *Választottbírók könyve*. (szerk.: KECSKÉS L. – LUKÁCS J.). Budapest, 2012. 74 – 81. o.
- KECSKÉS: *A választottbíráskodás történeti...* KECSKÉS L. : *A választottbíráskodás történeti alapjai*. In: *Választottbírók könyve*. (szerk.: KECSKÉS L. – LUKÁCS J.) Budapest, 2012. 33 – 70. o.
- KECSKÉS: *Polgári jogi fejlődés...* KECSKÉS L.: *Polgári jogi fejlődés az angol és a skót jogban*. Budapest, 2012.
- KECSKÉS: *Prof. Dr. Szász Iván...* KECSKÉS L.: *Prof. Dr. Szász Iván emlékére*. Európai Jog, 2012. évi 1. sz. 1 – 2. o.
- KECSKÉS: *Választottbíráskodás a római...* KECSKÉS L.: *Választottbíráskodás a római jogban*. Magyar Jog, 60 (2013). 193 – 204. o.
- KECSKÉS: *Arbitration Proceedings*. L. KECSKÉS: *Arbitration Proceedings*. In: *Business Law in Hungary*. (ed.: I. SÁNDOR) Budapest, 2016. 659 – 698. o.

- KECSKÉS: *A választottbíráskodás jogi szabályozása...*
KECSKÉS L.: *A választottbíráskodás jogi szabályozása Magyarországon.* In: *A választottbíráskodás és más alternatív vitarendezési eljárások jogi szabályozásának alapjai.* (szerk.: KECSKÉS L. – TILK P.) Pécs, 2018. 50 – 94. o.
<https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/2021-02/a-valasztottbiraskodas-es-mas-alternativ-vitarendezeesi-eljarasok-jogi-szabalyozasanak-alapjai.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 07. 21.)
- KECSKÉS: *Választottbíráskodás*
KECSKÉS L.: *Választottbíráskodás – A 2020. február 11-én megtartott MTA rendes tagi székfoglaló előadás.* Európai Jog, 2020. évi 3. sz. 1 – 33. o.
...
- KENDALL: *Barristers, Independence*
J. KENDALL: *Barristers, Independence and Disclosure Revisited.* Arbitration International. 16 (2000). 343 – 352. o.
- KENDERES: *A büntető kártérítés múltja, jelene...*
KENDERES A.: *A büntető kártérítés múltja, jelene és jövője.* Polgári Jogi Kodifikáció. 2008 évi 5-6. sz., 36 – 42. o.
- KESSLER: *A Sordid Case...*
L. T. KESSLER: *'A Sordid Case': Stump v. Sparkman, Judicial Immunity, and the Other Side of Reproductive Rights (March 30, 2014).* University of Utah College of Law Research Paper No. 74 Maryland Law Review 833 (2015).
Lásd: <https://ssrn.com/abstract=2417972> (A letöltés ideje: 2022. 11. 04.)
- KIENINGER – MICHAELS: *Jürgen Basedow.*
E. – M. KIENINGER – R. MICHAELS: *Jürgen Basedow.* 29. 9. 1949 – 6. 4. 2023. Rabels Zeitschrift 87 (2023) 229 – 235. o.
- KIFFER: *Comments on the Paris Court...*
L. KIFFER: *Comments on the Paris Court of Appeal Decision in SNF v. International Chamber of Commerce.* Journal of International Arbitration 26 (2009). No. 4. 579 – 589. o.
- KNOLL-TUDOR: *Recognition or Enforcement...*
I.KNOLL-TUDOR: *Recognition or Enforcement and Annulment of Arbitral Awards in France: An Analysis of the Kluwer Research Results.* Journal of International Arbitration 39 (2022) No. 3. 453 – 490. o.
- KÓCZY: *A Neumann-féle...*
KÓCZY Á. L.: *A Neumann-féle játékelmélet.* Közgazdasági Szemle, 53 (2006) 31 – 45. o.
- KOROM: *Az ICC Nemzetközi Választottbíráskodás...*
KOROM V.: *Az ICC Nemzetközi Választottbíráskodás 2021-es Választottbíráskodási Szabályzata.* Gazdaság és Jog, 2021. évi 3. szám 8 – 10. o.
- KOVÁCS: *A választottbíráskodási eljárások...*
KOVÁCS K.: *A választottbíráskodási eljárások és az eseti választottbíráskodás összefüggései Magyarországon.* <http://www.kovacskaazmer.hu/docs/eloadasok/A-valasztottbirosagi-eljarasok-es-az-eseti-valasztottbiraskodas-Magyarorszag.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- KRÜGER –
- W. KRÜGER – T. RAUSCHER (hrsg.) *Münchener Kommentar zur ZPO.* München,

- RAUSCHER (hrsg.) 2022⁶. Lásd: <http://beck-online.beck.de/Bcid/Y-400-W-MuekoZPO-G-ZPO-VOR-1-P-1034-GL-II-5> (A letöltés ideje: 2023. 05. 03.)
Münchener Kommentar....
- LÁBADY: *A magyar magánjog...* LÁBADY T.: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része.* Budapest – Pécs, 2002.
- LACHMANN: *Die Haftung des Schiedsrichters....* J. P. LACHMANN: *Die Haftung des Schiedsrichters nach deutschem Recht.*, Köln, 1997. 170 – 180.o.
- LÁJER: *A választottbíró jogviszonyainak...* LÁJER ZS.: *A választottbíró jogviszonyainak néhány kérdéséről a Vbt. 57. § alapján.* In: *Gazdasági jogi és adójogi tanulmányok.* (szerk.: BODZÁSI B.) Budapest, 2020. 175 – 199. o.
- LALIVE: *Immunity of Arbitrators...* J. F. LALIVE: *Immunity of Arbitrators Under Swiss Law.* In: *The Immunity of Arbitrators.*(ed.: J. D. M. LEW) London, 1990. 117 – 129. o.
- LALIVE: *Irresponsibility in International...* P. LALIVE: *Irresponsibility in International Commercial Arbitration.* Asia Pacific Law Review 162 (1999) No 7. 161 – 176. o.
- LALIVE: *Sur l'irresponsabilité....* P. LALIVE: *Sur l'irresponsabilité arbitrale.* In: *Etudes de procédure et d'arbitrage en l'honneur de Jean-Francois Poudret.* Lausanne, 1999. 419 – 435. o.
- LASHYN: *Immunity of Arbitrators.* S. LASHYN: *Immunity of Arbitrators.* LLM Thesis. Budapest, 2019.
- LÁSZLÓ: *Felelősség választottbíráskodási tevékenységgel...* LÁSZLÓ A. D.: *Felelősség választottbíráskodási tevékenységgel okozott károkért az új választottbírói törvény alapján.* In: *A Kereskedelmi Választottbírói évkönyve 2018.* (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2019. 159 – 167. o.
- LÁSZLÓ: *Felelősségbiztosítás a közjegyzői és az ügyvédi hivatásban...* LÁSZLÓ P.: *Felelősségbiztosítás a közjegyzői és az ügyvédi hivatásban.* Kártérítési és Biztosítási Jog (2) 2020 2. sz. <https://kbj.hu/felelossegbiztositas-a-kozjegyzoi-es-az-ugyvedi-hivatasban/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 01.)
- LAZIC – MEIJER: *The Netherlands.* V. LAZIC – G. Z. MEIJER: *The Netherlands.* In: *Practitioner's Handbook on International Commercial Arbitration.* (ed.: F. B. WEIGAND). Oxford, 2009². 617 – 693. o.
- LEAUA – BAIAS (ed.): *Arbitration in Romania...* C. LEAUA – F. A. BAIAS (ed.): *Arbitration in Romania: A Practitioner's Guide.* Alphen aan den Rijn, 2016.
- LEE: *Outrunning the Shadows...* A.J. LEE: *Outrunning the Shadows: The Arbitrator Shadowing Protocol Proposal.* The American Review of International Arbitration. 33 (2023) No. 2. 98 – 122. o.
- LEVINE: *The Immunity of Arbitrators...* M. W. LEVINE: *The Immunity of Arbitrators and the Duty to Disclose.* American Review of International Arbitration. 6 (1995) 197 – 210. o.

- LEW – MISTELIS – KRÖLL:
Comparative International Commercial...
- J. D. M. LEW – L. A. MISTELIS – S. KRÖLL: *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague, 2003.
- LEW: *Applicable Law in...*
- J. D. M. LEW: *Applicable Law in International Commercial Arbitration*. New York, 1978.
- LEW: *Immunity of Arbitrators...*
- J. D. M. LEW: *Immunity of Arbitrators under English Law*. In: *The Immunity of Arbitrators*. (ed.: J. D. M. LEW). London, 1990. 21 – 27. o.
- LIEBSCHER: *Austria adopts the...*
- CH. LIEBSCHER: *Austria adopts the UNCITRAL Model Law*. Arbitration International 23 (2007). No. 4. 523 – 552. o.
- LINARES: *Reflexión sobre la...*
- L. J. LINARES: *Reflexión sobre la Estructura del compromissum*. In: Liber Amicorum Juan Miquel. Barcelona, 2006. 565 – 604. o.
- LIONNET: *The Arbitrator's...*
- K. LIONNET: *The Arbitrator's Contract*. Journal of International Arbitration 15 (1999) No. 2. 161 – 169. o.
- LÓJA – GIACCONE: *Nash Equilibra in...*
- K. LÓJA – P. GIACCONE: *Nash Equilibra in Bandwidth Allocation for Non-cooperative peer-to-peer networks*. Journal of Systems Architecture 54 (1-2) (2008). 81 – 96. o.
- LÓJA: *Játékelméleti módszerek*.
- LÓJA K.: *Játékelméleti módszerek*. Híradástechnika 28 (2003). 4. sz. 29 – 34. o.
- LUCAS : *Code civil...*
- A. LUCAS (ed.): *Code civil*, 1990. Paris, 1990.
- LUKIC – GRILL: *Arbitrators' Liability...*
- S. LUKIC – A. K. GRILL: *Arbitrators' Liability: Austrian Supreme Court Reconfirms Strict Standards*. Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2016/09/01/arbitrators-liability-austrian-supreme-court-reconfirms-strict-standards/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 12.)
- MÁDL – VÉKÁS: *Nemzetközi magánjog és...*
- MÁDL F. – VÉKÁS L.: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, 2004⁶.
- MÁDL: *Összehasonlító nemzetközi magánjog...*
- MÁDL F.: *Összehasonlító nemzetközi magánjog – A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, 1978.
- MAISNER: *Liability and Independence...*
- M. MAISNER: *Liability and Independence of the Arbitrator*. In: Czech and Central European Yearbook of Arbitration – 2012. Party Autonomy versus Autonomy of Arbitrators. (ed.: A. BELOHLAVEK) Huntington (NY), 2012. 229 – 249. o.

- MALINTOPPI: *Don't Shoot the Sheriff...* L. MALINTOPPI: *Don't Shoot the Sheriff: the Threat of Legal Claims Against Arbitrators and Arbitral Institutions*. Arbitration International 37 (2021) 487 – 501. o.
- MARKY: *Curso elementar...* T. MARKY: *Curso elementar de direito Romano*. Sao Paulo, 1995⁸.
- MÁTHÉ: *A bírói felelősség...* MÁTHÉ G.: *A bírói felelősség és a bírákra vonatkozó főbb rendelkezések törvényi szabályozása a dualizmus első éveiben*. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Tom. 14. Budapest, 1972. 175 – 187. o.
- MELIS: *Austria*. W. MELIS: *Austria*. In: *The Immunity of Arbitrators*. (ed.: J. D. M. LEW). London, 1990. 15 – 19. o.
- MENTSCHIKOFF: *Commercial Arbitration*. S. MENTSCHIKOFF: *Commercial Arbitration*. 61 Columbia Law Review (1961). 846 – 869. o.
- MERLIN: *Recueil alphabétique de...* P. A. MERLIN: *Recueil alphabétique de questions de droit*. Bruxelles, 1829⁴.
- MEYERSON: *The Revised Uniform...* B. E. MEYERSON: *The Revised Uniform Arbitration Act: 15 Years Later*. Dispute Resolution Journal Vol. 71 (2016). No. 1. 1 – 45. o.
- MINESHEMA-LOWE: *Taft-Hartley Act...* D. MINESHEMA-LOWE: *Taft-Hartley Act of 1947 (1947)*. <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/1050/taft-hartley-act-of-1947> (A letöltés ideje: 2022. 12. 20.)
- MOBERLY: *Immunizing Arbitrators from...* M. D. MOBERLY: *Immunizing Arbitrators from Claims for Equitable Relief*. Pepperdine Dispute Resolution Journal 5 (2005) No. 2. 325 – 358. o.
- MOHAI: *Gerilla taktikák...* MOHAI M.: *Gerilla taktikák és az azokkal szembeni fellépés a nemzetközi választottbíráskodásban*. In: *A választottbíráskodás és más alternatív vitarendezési eljárások jogi szabályozásának alapjai*. (szerk.: KECSKÉS L. – TILK P.) Pécs, 2018. 203 – 211. o.
- MORWALE: *Jurisdiction Clause in the...* H. MORWALE: *Jurisdiction Clause in the Liability Limitation Provision of the New LCIA Rules 2020: Reactive to Proactive, But is That Enough*. Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/08/29/jurisdiction-clause-in-the-liability-limitation-provision-of-the-new-lcia-rules-2020-reactive-to-proactive-but-is-that-enough/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 27.)

- MULLERAT: *The Liability of Arbitrators...* R. MULLERAT: *The Liability of Arbitrators: a Survey of Current Practice*. Lásd: https://www.josemigueljudice-arbitration.com/xms/files/02_TEXTOS_ARBITRAGEM/01_Doutrina_ScolarsTexts/arbitrators_impartiality_and_independence/mullerat_liability_arbs.pdf 1 – 25. o. (A letöltés ideje: 2023. 02. 19.)
- MUNKÁCSI: *A mediáló és ítélkező...* MUNKÁCSI M.: *A mediáló és ítélkező bíró kettős szerepe, különös tekintettel a vitarendezés elősegítésének eszköztárára*. In: *Bíró és mediátor. Válogatott tanulmányok a közvetítői eljárás elméleti és gyakorlati kérdéseiről*. (szerk.: GLAVANITS J.) Győr, 2020. 75 – 92. o.
- MURÁNYI: *Az állami bíróságoknak...* MURÁNYI K.: *Az állami bíróságoknak a választottbíróságok működéséhez kapcsolatos gyakorlata és gondolatok az esetleg szükséges jogszabály módosításokról*. In: *Választottbírók könyve*. (szerk.: KECSKÉS L. – LUKÁCS J.) Budapest, 2012. 307 – 353. o.
- MURPHY: *Standards of Arbitrator...* E. A. MURPHY: *Standards of Arbitrator Impartiality: How Impartial Must They Be - Lifecare International, Inc. v. CD Medical, Inc.*, *Journal of Dispute Resolution* (1996). <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol1996/iss2/7> (A letöltés ideje: 2022. 11. 02.)
- MUSTILL – BOYD: *Commercial Arbitration*. M. J. MUSTILL – S. C. BOYD: *Commercial Arbitration*. London, 2001.
- NAGY: *Szokatlan helyzetek szokásos...* NAGY CS. I.: *Szokatlan helyzetek szokásos ügyekben: kereskedelmi választottbíráskodás az államközi konfliktusok árnyékában*. In: *Jogászegyleti Értekezések. Válság és Jog*. (szerk.: BODZÁSI B.) Budapest, 2023. 101 – 115. o.
- NOCHTA: *Thesis About Guarantees...* NOCHTA T.: *Thesis About Guarantees of a Fair Trial in Arbitration Proceedings*. In: *A Kereskedelmi Választottbíróság évkönyve 2018*. (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2019. 381 – 385. o.
- NOLAN – ABRAMS: *American Labor...* D. R. NOLAN – R. I. ABRAMS: *American Labor Arbitration: The Maturing Years*. *University of Florida Law Review* Vol. 25. No. 4. (1983). 557 – 632. o.
- NOLAN – ABRAMS: *Arbitral Immunity*. D. R. NOLAN – R. I. ABRAMS: *Arbitral Immunity*. *Industrial Relations Law Journal* Vol. 11. No. 2 (1989). 229 – 260. o.
- OBERHAMMER: *Entwurf eines neuen...* P. OBERHAMMER: *Entwurf eines neuen Schiedsverfahrensrechts*. Wien, 2002.
- OBRIST: *Die Haftung des...* A. OBRIST: *Die Haftung des Schiedsrichters*. Bern, 2013.

- OKEKEIFERE: *The Parties' Rights...* A.I. OKEKEIFERE: *The Parties' Rights Against a Dilatory or Unskilled Arbitrator – Possible New Approaches*. Journal of International Arbitration Vol. 15. (1998) No. 2. 129 – 144. o.
- OLESEN: *Baar v. Tigerman...* E. J. OLESEN: *Baar v. Tigerman: An Attack on Absolute Immunity for Arbitrators*. Western Law Review 21 (1985). 564 – 589. o.
- ONYEMA: *International Commercial Arbitration...* E. ONYEMA: *International Commercial Arbitration and the Arbitrator's Contract*. Abingdon, 2010.
- OPPENHEIM: *Választottbírótság Ausztriában.* OPPENHEIM K.: *Választottbírótság Ausztriában*. Magyar Jog 40 (1993). 732 – 735. o.
- OSZTOVITS: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény...* OSZTOVITS A. (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. IV*. Budapest, 2014.
- OTTOLENGHI: *The Law of Arbitration...* S. OTTOLENGHI: *The Law of Arbitration in Israel*. Alphen aan den Rijn, 2001.
- OUSLEY: *Arb-Med: Arbitrator* J. OUSLEY: *Arb-Med: Arbitrator Does Not Enjoy Immunity After Alleged Withdrawal* Lásd: <https://www.cpradr.org/news-publications/articles/2006-07-28-arb-med-arbitrator-does-not-enjoy-immunity-after-alleged-withdrawal-web> (A letöltés ideje: 2022. 12. 06.)
- PACIARONI – LEONELLI: *An Overview of...* R. F. PACIARONI – J. N. LEONELLI: *An Overview of Pennsylvania's New Arbitration Law*. <https://www.klgates.com/An-Overview-of-Pennsylvanias-New-Arbitration-Law-08-13-20192> (A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)
- PALÁSTI – VÖRÖS: *Európai kollíziós kötelmi jog...* PALÁSTI G. – VÖRÖS I. (szerk.): *Európai kollíziós kötelmi jog – A szerződésekre és a szerződésen kívüli jogviszonyokra alkalmazandó európai jog*. Budapest, 2009.
- PAP: *A tudomány beszennyez?* PAP K.: *A tudomány beszennyez?* Jogtudományi Közlöny 77 (2022). 113 – 120. o.
- PARK: *The Four Musketeers of...* W. W. PARK: *The Four Musketeers of Arbitral Duty: Neither One-For-All, Nor All-For-One*. In: *Is Arbitration Only as Good as the Arbitrator? Status, Powers and Role of the Arbitrator*. (ed.: Y. DERAIS – L. LÉVY). Paris, 2011. 25 – 45. o.
- PARTASIDES – C. PARTASIDES – N. BASSIRI – U. GANTENBERG – L. BRUTON – A. RICCIO: *The*

- BASSIRI –
GANTENBERG – L.
BRUTON – A.
RICCIO: *The Coming of a...*
Coming of a New Age? ICCA Congress Series no. 17 (2013) 327 – 368. o.
- PARTASIDES: *The Fourth Arbitrator?* C. PARTASIDES: *The Fourth Arbitrator? The Role of Secretaries to Tribunals in International Arbitration*. Arbitration International 18 (2002), No. 2, 147 – 163. o.
- PAUKER – ZAILER: *The Ministry of Justice Has...* S. PAUKER – D. ZAILER: *The Ministry of Justice Has Published for Comments a Draft for a New International Commercial Arbitration Law*. <https://herzoglaw.co.il/en/news-and-insights/international-commercial-arbitration-israels-step-forward/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11.)
- PEPPERMAN: *Arbitrator's Immunity...* L. J. PEPPERMAN: *Arbitrator's Immunity from Civil Liability*. <https://www.njlawblog.com/2008/03/articles/alternative-dispute-resolution/arbitrators-immunity-from-civil-liability/> (A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)
- PEROVIC VUJACIC: *Obligations of Arbitrators...* J. S. PEROVIC VUJACIC: *Obligations of Arbitrators in International Commercial Arbitration*. Revija Kopaonice Skole Prirodnog Prava. 1/2019. 131 – 166. o.
- PETSCHKE —
STAGEL: *Die österreichische Zivilprozeß.* G. PETSCHKE — F. STAGEL: *Die österreichische Zivilprozeß. Eine systematische Darstellung*. Wien, 1963.
- PILLAI: *Rethinking Judicial...* K. G. J. PILLAI: *Rethinking Judicial Immunity for the Twenty-First Century*. Howard Law Journal Vol. 39. 95 (1995). 95 – 147. o.
- POKOL: *Summa Iuridica*. POKOL B.: *Summa Iuridica*. Pályavégi összefoglalás. Budapest, 2023. Lásd: https://www.academia.edu/101759451/Summa_Iuridica_P%C3%A1lyav%C3%A9gi_%C3%B6sszegz%C3%A9s (A letöltés ideje: 2023. 07. 07.)
- POUDRET – BESSON: *Comparative Law of...* J.F. POUDRET – S. BESSON: *Comparative Law of International Arbitration*. London, 2007.
- POWER: *The Austrian Arbitration Act*. J. POWER: *The Austrian Arbitration Act. A Practitioner's Guide to Sections 577 – 618 of the Austrian Code of Civil Procedure*. Wien, 2006.
- PROL: *Summary of... Amendment of the...* F. G. PROL: *Summary of Amendment of the 2003 Arbitration Act*. Lásd: <https://prolabogados.com/> (A letöltés ideje: 2023. 03. 05.)
- PRUGBERGER: *Az előreláthatósági* PRUGBERGER T.: *Az előreláthatósági klauzula alkalmazási lehetőségének néhány problémája a polgári jogi és különösen a munkajogi szerződéses kötelek*

- klauzula... esetében. Állam- és Jogtudomány 61 (2020). 97 – 114. o.
- PUSZTAHELYI: *A magánjogi...* PUSZTAHELYI R.: *A magánjogi elévülés*. Miskolc, 2015.
- RAFFAI: *A közrend a kereskedelmi...* RAFFAI K.: *A közrend a kereskedelmi választottbíráskodásban*. Külgazdaság Jogi Melléklete. 2007/1–2, 1–12. o.
- RASMUSSEN: *Overextending Immunity: Arbitral Institutional Liability...* M. RASMUSSEN: *Overextending Immunity: Arbitral Institutional Liability in the United States, England and France*. Fordham International Law Journal 26 (2003). No. 6. 1824 – 1876. o.
- REAL: *Der Schiedsrichtervertrag...* G.K. REAL: *Der Schiedsrichtervertrag: Inhalt und rechtliche Regelung im deutschen Recht mit rechtsvergleichenden Ausblicken*. III. Köln, 1983.
- RECHBERGER: *Die Ideen Franz Kleins...* W. RECHBERGER: *Die Ideen Franz Kleins und ihre Bedeutung für die Entwicklung des Zivilprozessrechts in Europa*. Ritsumeikan Law Review 25 (2008). 101 – 110. o.
- RECHBERGER: *Kommentar zur ZPO.* W. H. RECHBERGER: *Kommentar zur ZPO*. Wien, 2000².
- REDFERN – HUNTER: *The Law and Practice of...* A. REDFERN – M. HUNTER: *The Law and Practice of International Commercial Arbitration*. London, 2004⁴.
- RHODES-VIVOUR: *Immunity of Arbitrators.* D. RHODES-VIVOUR *Immunity of Arbitrators*. Arbitration 83 (2017) Issue 4. 447 – 458. o.
- ROBINE: *The Liability of Arbitrators...* E. ROBINE: *The Liability of Arbitrators and Institutions in International Arbitrations under French Law*. Arbitration International 5 (1989) 323 – 332. o.
- ROEBUCK – LOYNES DE FUMICHON: *Roman Arbitration.* D. ROEBUCK – B. DE LOYNES DE FUMICHON: *Roman Arbitration*. Oxford, 2004.
- ROEBUCK: *'Best to Reconcile'...* D. ROEBUCK: *'Best to Reconcile': Mediation and Arbitration in the Ancient Greek World*. Arbitration. The Journal of the Chartered Institute of Arbitrators. November, 2000 27. skk o.
- ROEBUCK: *Ancient Greek...* D. ROEBUCK: *Ancient Greek Arbitration*. Oxford, 2001.
- ROMAGNOLI: *What Constitutes a* J. ROMAGNOLI: *What Constitutes a Judicial Act for Purposes of Judicial Immunity?* Fordham Law Review Vol. 53. (1985). 1503 – 1518. o. Lásd:

- Judicial...* <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol53/iss6/10>. (A letöltés ideje: 2022. 11. 04.)
- ROTH: *False Testimony at...* M. ROTH: *False Testimony at International Arbitration Hearings Conducted in England and Switzerland – A Comparative View*, Journal of International Arbitration 11 (1994), 5 – 56.o.
- ROWLEY – MENDELSON (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons*. London, 2006.
- RUTLEDGE: *Toward a Contractual...* P. B. RUTLEDGE: *Toward a Contractual Approach to Arbitral Immunity*. Georgia Law Review Vol. 39 (2004). 151 – 214. o. https://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/518 (A letöltés ideje: 2022. 08. 03.)
- RÜCKTESCHLER – STOOS: *Die vorzeitige Beendigung...* D. RÜCKTESCHLER – T. STOOS: *Die vorzeitige Beendigung der Schiedsrichtertätigkeit*. In: *National, International, Transnational: Harmonischer Dreiklang im Recht. Festschrift für Herbert Kronke zum 70. Geburtstag*. (hrsg. CH. BENICKE – S. HUBER) Bielefeld, 2020. 1517 – 1529. o.
- SALAHUDDIN: *Should Arbitrators Be...* A.SALAHUDDIN: *Should Arbitrators Be Immune from Liability?* Arbitration International 33 (2017) 517 – 581. o.
- SAMUEL: *An Introduction to...* G. SAMUEL: *An Introduction to Comparative Law. Theory and Method*. Oregon, 2014.
- SÁNDOR – SZÜCS: *Az ügyvédi felelősség...* SÁNDOR I. – SZÜCS B.: *Az ügyvédi felelősség és biztosítása*. Budapest, 2014².
- SÁNDOR.: *A svájci kereskedelmi jog...* SÁNDOR I.: *A svájci kereskedelmi jog kodifikációjának története*. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae. 35 (1995/96). 83 – 97. o.
- SANTOS: *Challenge of an ...* M. G. SANTOS: *Challenge of an Arbitration Award in the United States and the Doctrine of Manifest Disregard of Law*. Revista de Arbitragem e Mediação. 43 (2014). 307 – 326. o.
- SÁRKÖZY: *A választottbíró helye...* SÁRKÖZY T.: *A választottbíró helye az igazságszolgáltatás rendszerében*. In: *A Kereskedelmi Választottbíró évkönyve 2019 – 2020*. (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2020. 13 – 20. o.
- SÁRKÖZY: *Választottbírói helytállás – felelősség...* SÁRKÖZY T.: *Választottbírói helytállás – felelősség, különös tekintettel a választottbírói ítéletek érvénytelenítésére*. Gazdaság és Jog. 2019/7-8. 19 – 24. o.
- SAVILLE: *Departmental* L. SAVILLE: *Departmental Advisory Committee on Arbitration*. Arbitration

Advisory
Committee...

International 13 (1997). No. 3 275 – 316. o.

SCHACK:
*Internationales
Zivilverfahrensrecht
mit...*

H. SCHACK: *Internationales Zivilverfahrensrecht mit internationalem Insolvenzrecht und Schiedsverfahrensrecht*. München, 2021⁸.

SCHERER –BASSIRI –
WAHAB:
*International
Arbitration and...*

M. SCHERER – N. BASSIRI – M. S. A. WAHAB (ed.): *International Arbitration and the COVID-19 Revolution*. Alphen aan den Rijn, 2020.

SCHERER: *Remote
Hearings in
International...*

M. SCHERER: *Remote Hearings in International Arbitration: An Analytical Framework*. Journal of International Arbitration 37 (2020). 407 – 448. o.

SCHERER: *Remote
Hearings in...*

M. SCHERER: *Remote Hearings in International Arbitration: An Analytical Framework*. Kluwer Arbitration, 2020. 1 – 24. o.
https://www.viac.eu/images/COVID19/Maxi_SCHERER_Remote_Hearings_in_International_Arbitration_An_Analytical_Framework_May_2020.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 16.)

SCHERER –
SCHWARZ –ORTNER
–JENSEN: *In a ‘First’
Worldwide...*

M. SCHERER – F. SCHWARZ – H. ORTNER – J. O. JENSEN: *In a ‘First’ Worldwide, Austrian Supreme Court Confirms Arbitral Tribunal’s Power to Hold Remote Hearings Over One Party’s Objection and Rejects Due Process Concerns*.
<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/10/24/in-a-first-worldwide-austrian-supreme-court-confirms-arbitral-tribunals-power-to-hold-remote-hearings-over-one-partys-objection-and-rejects-due-process-concerns/> (A letöltés ideje: 2022. 06. 02.)

SCHLACHTA: *A bírák
és bírósági
hivatalnokok...*

SCHLACHTA B. L.: *A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. tc. képviselőházi vitája*. In: *Jog és Állam* 42. szám. XXIII. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája 2022. (szerk.: MISKOLCZI-BODNÁR P.) Budapest, 2022. 207 – 214. o.

SCHLOSSER: *Das
Recht der
internationalen...*

P. SCHLOSSER: *Das Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit*. Tübingen, 1989².

SCHMIDT R.: *A New
York-i
választottbírósági...*

SCHMIDT R.: *A New York-i választottbírósági egyezmény. 60 év a hazai joggyakorlatban*. In: *A Kereskedelmi Választottbíróság évkönyve 2021- 2022*. (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2022. 208 – 228. o.

- SCHMIDT: *More Than a Facelift?* R. SCHMIDT: *More Than a Facelift? – New Hungarian Arbitration Rules Take Off in 2023.* <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2023/01/05/more-than-a-facelift-new-hungarian-arbitration-rules-take-off-in-2023/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)
- SCHMIDT: *Több, mint ráncfelvarrás?* SCHMIDT R.: *Több, mint ráncfelvarrás? Öt újdonság a kereskedelmi választottbíróság megújult szabályzatából.* Ügyvédek Lapja. LXII. évfolyam, 2023. 03 – 04. sz. 47 – 48. o.
- SCHMIDT: *60 ans de la Convention...* R. SCHMIDT: *60 ans dans la Convention de New York en Hongrie. Une approche formaliste mais favorable à l'arbitrage.* Revue Internationale de droit comparé. 75 (2023) No. 3. 1 – 24. o.
- SCHMITZ: *Ordering Online Arbitration...* A. J. SCHMITZ: *Ordering Online Arbitration in the Age of Covid-19 ... and Beyond.* In: *The Impact of Covid on International Disputes. International and Comparative Business Law and Public Policy.* Vol. 2. (ed.: S. LALANI – S. G. SHAPIRO). Leiden, 2022. 182 – 195. o.
- SCHUPPISSE: *Das zivilprozessrechtliche Schiedsgericht...* O. SCHUPPISSE: *Das zivilprozessrechtliche Schiedsgericht, besonders seine rechtliche Struktur.* Bern, 1922.
- SEPPALA: *French Domestic Arbitration...* C. R. SEPPALA: *French Domestic Arbitration Law.* The International Lawyer 16 (1982). No. 4. 749 – 792. o.
- SHAH: *Arbitration in Flux...* C. SHAH: *Arbitration in Flux: Brexit and UK's Place in International Arbitration.* <http://arbitrationblog.practicallaw.com/arbitration-in-flux-brexit-and-uks-place-in-international-arbitration/> (A letöltés ideje: 2023. 02. 27.)
- SHARFMAN: *The Enduring Legacy of...* B. S. SHARFMAN: *The Enduring Legacy of Smith v. Van Gorkom.* Delaware Journal of Corporate Law 33 (2008). 287 – 309. o.
- SHAUGHNESSY – TUNG (ed.): *The Powers and Duties...* P. SHAUGHNESSY – S. TUNG (ed.): *The Powers and Duties of an Arbitrator. Liber Amicorum Pierre A. Karrer.* The Hague, 2017.
- SHEHATA: *Arbitration in Egypt...* I. SHEHATA: *Arbitration in Egypt: A Practitioner's Guide.* Alphen aan den Rijn, 2011.
- SHEPPARD: *England and Wales.* A. SHEPPARD: *England and Wales.* In: *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* (ed.: J. W. ROWLEY — MC. B. MENDELSON) London, 2006². 63 – 77. o.

- SHINAR: *An Angel Named The Bank...* R. P. SHINAR: *An Angel Named The Bank: The Bank's Fiduciary Duty as the Basic Theory in Israeli Banking Law*. Common Law World Review 36 (2007). Issue No. 1. 27 – 49. o.
- SHOURBAGY: *Arbitrator and Arbitral...* A. F. M. EL SHOURBAGY: *Arbitrator and Arbitral Institutions Liability and Insurance*. Thesis. Rotterdam, 2021.
- SIRONNEAU: *Le témoignage de l'arbitre...* H. SIRONNEAU: *Le témoignage de l'arbitre – Un aspect de l'immunité arbitrale vue par les juridictions américaine, anglaise et française... d'après un article de Romain Dupeyré « Arbitrators on the Witness Stand ! Comparative Approaches*. Lásd: <https://blogs.parisnanterre.fr/content/le-t%C3%A9moignage-de-l%E2%80%99arbitre-%E2%80%93-un-aspect-de-l%E2%80%99immunit%C3%A9-arbitrale-vue-par-les-juridictions-am%C3%A9ricaine-anglaise-et-fran%C3%A7aise-d-apr%C3%A8s-un-article-de-Romain-Dupeyr%C3%A9-%E2%80%99-Arbitrators-on-the-Witness-Stand-!-Comparative-Approaches> (A letöltés ideje: 2023. 07. 05.)
- SIWY: *Fees of the Successfully...* A. SIWY: *Fees of the Successfully Challenged Arbitrator?* <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2015/01/13/fees-of-the-successfully-challenged-arbitrator/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- SMAHI: *La responsabilité civile...* N. SMAHI: *La responsabilité civile et l'immunité de l'arbitre en droit suisse*. Bern, 2016.
- SMAHI: *The Arbitrator's Liability and...* N. SMAHI: *The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Law – Part I*. ASA Bulletin 36 (2016). No. 4. 876 – 896. o.
- SMAHI: *The Arbitrator's Liability and... II*. N. SMAHI: *The Arbitrator's Liability and Immunity Under Swiss Law – Part II*. ASA Bulletin 35 (2017). No. 1. 67 – 83. o.
- SMITH: *Contractual Obligations Owed by...* M. L. SMITH: *Contractual Obligations Owed by and to Arbitrators: Model Terms of Appointment*. Arbitration International 8 (1992) No. 1. 17 – 37. o.
- SMITH: *Impartiality of the Party-Appointed Arbitrator*. M. L. SMITH: *Impartiality of the Party-Appointed Arbitrator*. Arbitration International 6 (1990). 320 — 342. o.
- SORRENTE: *La responsabilité de...* J. Y. SORRENTE: *La responsabilité de l'arbitre*. Thèse de doctorat en Droit. Lyon, 2007.
- SPELLER: *England and Wales*. D. SPELLER: *England and Wales*. In: *The International Arbitration Review*. (ed.: J. H. CARTER). London, 2017⁸. 147 – 163. o.
- SPONSELLER: *Redefining Arbitral...* M. A. SPONSELLER: *Redefining Arbitral Immunity: A Proposed Qualified Immunity Statute for Arbitrators*. Hastings Law Journal Vol. 44. 2. (1993). 421 – 447. o. https://repository.uchastings.edu/hastings_law_journal/vol44/iss2/5 (A letöltés ideje: 2022. 08. 02.)
- STEIN – JONAS: F. STEIN – M. JONAS: *Kommentar zur Zivilprozessordnung., Bd. 10. §§ 1025–*

<i>Kommentar zur Zivilprozessordnung.</i>	1066. Tübingen 2014 ²³ .
STEIN: <i>Roman Arbitration...</i>	P. STEIN: <i>Roman Arbitration: An English Perspective</i> . Israel Law Review 29 (1995) No. 215 – 227. o.
STENGEL: <i>Absolute Judicial Immunity...</i>	T. M. STENGEL: <i>Absolute Judicial Immunity Makes Absolutely No Sense: An Argument for an Exception to Judicial Immunity</i> . Temple Law Review 84 (2012). 1071 – 1108. o.
STEYN: <i>England's Response to the...</i>	J. STEYN: <i>England's Response to the UNCITRAL Model Law of Arbitration</i> . Arbitration International, 10 (1994). 1 – 16. o.
STURGES – RECKSON: <i>Common-Law and Statutory Arbitration...</i>	W. A. STURGES – R. E. RECKSON: <i>Common-Law and Statutory Arbitration: Problems Arising From Their Coexistence</i> . Minnesota Law Review 46 (1962). 819 – 867. o.
STUTZER: <i>Receptum arbitri and the...</i>	H. STUTZER: <i>Receptum arbitri and the Arbitrators' Fees</i> . Lásd: https://thouvenin.com/wp-content/uploads/2013/11/20110127-receptum-arbitri-and-the-Arbitrators-fees_HJS.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 09.)
<i>Switzerland: Coriman International...</i>	<i>Switzerland: Coriman International SA v. Batima SA and Auxiba SA</i> Journal of International Arbitration 1 (1984) No. 3. 277 – 278. o.
SYTSMA: <i>Responsabilité et immunité....</i>	D. SYTSMA: <i>Responsabilité et immunité de l'arbitre</i> . Lásd: https://maciuvsq.wordpress.com/2011/01/16/responsabilite-et-immunite-de-larbitre/#_ftn6 (A letöltés ideje: 2023. 07. 03.)
SZABÓ: <i>A nemzetközi szerződésekre alkalmazandó...</i>	SZABÓ S.: <i>A nemzetközi szerződésekre alkalmazandó jog meghatározása, különös tekintettel a Róma I. rendelet alkalmazási körére és a jogválasztásra</i> . Külgazdaság, 61 (2017), 3 – 4. sz. 24 – 51. o.
SZAKÁL: <i>Gondolatok a választottbíráskodás... ...</i>	SZAKÁL R.: <i>Gondolatok a választottbíráskodás felelősségi kérdéseiről</i> . In: <i>A Kereskedelmi Választottbíráóság évkönyve 2018</i> . (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2019. 150 – 158. o.
SZALMA: <i>Culpa in contrahendo unter...</i>	SZALMA J.: <i>Culpa in contrahendo unter Berücksichtigung der Doktrin und Rechtssprechung in Serbien</i> . In: <i>Haftung aus Verschulden beim Vertragsabschluss in Zentral- und Osteuropa</i> . (Hrsg. R. WELSER). Wien, 201., 167 – 206. o.
SZALMA: <i>Felelősség a szerződésszegésért.</i>	SZALMA J.: <i>Felelősség a szerződésszegésért</i> . Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio juridica et politica, tomus XXXIII. Miskolc, 2015, 335 – 353. o.
SZALMA: <i>Rosszhiszemű</i>	SZALMA J.: <i>Rosszhiszemű szerződéskötési tárgyalás során beálló polgári jogi felelősség, – prekontraktuális felelősség – culpa in contrahendo</i> . Magyar Jog,

- szerződéskötési tárgyalás...* 2012. évi 10. sz., 577 – 588. o.
- SZALMA: *Szerződésen kívüli (deliktualis) felelősség az európai és a magyar magánjogban – különös tekintettel a magyar Ptk. újrakodifikálására.* Budapest – Miskolc – Debrecen – Újvidék, 2008.
- TALAMANCA: *Ricerche in tema di “compromissum”,* Milano 1958.
- TAMBLYN: *Arbitrator Immunity and Liability for Court Costs.* Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management. 88 (2022) No. 2. 225 – 239. o.
- TERHECHTE: *Judicial Accountability and Public Liability—The German “Judges Privilege” Under the Influence of European and International Law.* German Law Journal, 13 (2012) No. 3. 313 – 339. o.
- The Arbitrator’s Liability Report...* *The Arbitrator’s Liability Report from the Club des Juristes.* Ad Hoc Committee. Paris, 2017.
- The Principle of Arbitrator...* *The Principle of Arbitrator Immunity'* (Lawteacher.net, March 2023) <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/commercial-law/the-principle-of-arbitrator-immunity-commercial-law-essay.php?vref=1> (A letöltés ideje: 2023. 03. 02.)
- THOMAS *Textbook of...* J.A.C. THOMAS: *Textbook of Roman Law.* Amsterdam – New York – Oxford, 1976.
- THOMAS – PUTZO – REICHOLD – HÜSSTEGE: *Zivilprozessordnung. Kommentar.* München, 2005²⁷.
- TÖRÖK: *A szerződési szabadság gazdaságsszabályozó szerepe* Debreceni Jogi Műhely, 2014. évi (XI. évfolyam) 1–2. szám; Lásd: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2014/a_szerzodesi_szabadsag_gazdasagszabalyozo_szerepe/ (A letöltés ideje: 2022. 07. 29.)
- TRAKMAN: *Confidentiality in International...* L. E. TRAKMAN: *Confidentiality in International Commercial Arbitration.* Arbitration International 18 (2002) No. 1. 1 – 18. o.
- TRIEBEL–HYDEN: *Germany.* In: *The Immunity of Arbitrators.* (ed.: J. D. M. LEW) London, 1990. 39 – 51. o.
- TRIGO –GOUVEIA: *Liability of Arbitral Institutions...* A.C. TRIGO – M. F. GOUVEIA: *Liability of Arbitral Institutions: A Case Law Overview.* Revista Brasileira de Arbitragem Vol. 15, Issue 60 (2018) 59 – 79. o.

- TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial...* E. TRULI: *Liability v. Quasi-Judicial Immunity of the Arbitrator: The Case Against Absolute Arbitral Immunity*. The American Review of International Arbitration. Vol. 17 (2006). 1 – 31. o.
- TUSUN: *Independence and Impartiality of...* Ö. TUSUN: *Independence and Impartiality of Arbitrators* Lásd: https://www.academia.edu/8223273/Independence_And_Impartiality_of_Arbitrators (A letöltés ideje: 2023. 07. 04.)
- TZAKAS: *Reforming Jurisdiction in...* D.P. L. TZAKAS: *Reforming Jurisdiction in Contract A Success Story or a Painful Compromise*. ELTE Law Journal 2015/2. 51 – 65. o. Lásd: <https://eltelawjournal.hu/reforming-jurisdiction-contract-success-story-painful-compromise/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 20.)
- UJLAKI: *A választottbíráskodás kézikönyve.* UJLAKI G.: *A választottbíráskodás kézikönyve*. Budapest, 1944.
- UJLAKI: *A választottbírási szerződés...* UJLAKI L.: *A választottbírási szerződés jogági elhelyezettsége és tipológiája*. Jogtudományi Közlöny. 46 (1991). 216 – 225. o.
- ULMER: *Arbitration with the Arab...* N. ULMER: *Arbitration with the Arab Countries*. By Abdul Hamid El-Ahdab. International & Comparative Law Quarterly 40 (1991). No. 2. 521 – 522. o.
- VAN DEN BERG: *Liability of Arbitrators...* A.J. VAN DEN BERG: *Liability of Arbitrators...* In: *The Immunity of Arbitrators*. (ed.: J. D. M. LEW) London, 1990. 59 – 64. o.
- VARADY: *On Appointing Authorities...* T. VARADY: *On Appointing Authorities in International Commercial Arbitration*. Emory Journal of International Dispute Resolution 2 (1988) No. 2. 311 – 328. o.
- VÁRADY – BARCELO III – MEHREN: *International Commercial Arbitration.* T. VÁRADY – J.J. BARCELO III – A. T. VON MEHREN: *International Commercial Arbitration*. Minnesota, 1999.
- VÁRADY: *Control of...* T. VÁRADY: *Control of Arbitral Awards and the Relevance of Newly Discovered Facts*. In: *Liber Amicorum Kresimir Sajko*. (ed.: H. SIKIRIC – V. BOUČEK – D. BABIĆ) Zagreb; 2012. 435 – 451. o.
- VARAPNICKAS: *The Law Applicable to...* T. VARAPNICKAS: *The Law Applicable to Arbitrators' Civil Liability from a European Point of View*. <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2019/03/25/the-law-applicable-to-arbitrators-civil-liability-from-a-european-point-of-view/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 23.)
- VARAPNICKAS: *To Insure or Not to Insure: Should Arbitrators Be Obligated to Insure Their Civil Liability?* T. VARAPNICKAS: *To Insure or Not to Insure: Should Arbitrators Be Obligated to Insure Their Civil Liability?*

- Insure or Not...* <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2019/11/08/to-insure-or-not-to-insure-should-arbitrators-be-obliged-to-insure-their-civil-liability/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 27.)
- VARGA: *Az angol-amerikai és a kontinentális-francia...* VARGA CS.: *Az angol-amerikai és a kontinentális-francia jogi hagyományok találkozásának peremvidékén.* Jogtudományi Közlöny 57 (2002) 7 – 8. sz. 309 – 322. o.
- VARGA: *A kontinentális és...* VARGA CS.: *A kontinentális és az angolszász jogi mentalitás jövője az Európai Unióban.* Jura, 2009/1. 133 – 142. o.
- VARGA: *Konvergencia?* VARGA CS.: *Konvergencia? A kontinentális és az angolszász mentalitás sorsa.* In: VARGA CS.: *Jogrendszerek, jogi gondolkodásmódok az európai egységesülés perspektívájában.* Magyar körkép – európai uniós összefüggésben. Budapest, 2009. 51 – 75. o.
- VARGA: *Jogállamiság egy...* VARGA CS.: *Jogállamiság: egy éthosz dilemmája Átmenetek és összehasonlító jelenkori történelmi tapasztalatok.* Társadalomkutatás 29 (2011) 3. sz. 287 – 302. o.
- VARGA: *A jogrendszer reagálóképessége...* VARGA CS. (interjú): *A jogrendszer reagálóképessége és rezilienciája.* Lásd: https://www.youtube.com/watch?v=fr35Fo_onYw&t=1684s (A letöltés ideje: 2022. 11. 13.)
- VARGA: *A választottbírósi eljárás jog megújulása...* VARGA I.: *A választottbírósi eljárás jog megújulása – Új törvény, új szabályzat.* Eljárásjogi Szemle, 2018/1. sz. 1 – 24. o.
- VARGA: *A választottbírósi eljárás jog...* VARGA I.: *A választottbírósi eljárás jog újraszabályozása Magyarországon.* Közjegyzők Közlönye, 2018/4. sz. 5 – 22. o.
- VARGA: *A választottbírák felelőssége.* VARGA I.: *A választottbírák felelőssége.* Közjegyzők Közlönye. 2019/5-6 sz. 5 – 12. o.
- VARGA: *The New Rules of...* VARGA I.: *The New Rules of Proceedings of the Commercial Arbitration Court.* In: *A Kereskedelmi Választottbírói évkönyve 2018.* (szerk.: BURAI-KOVÁCS J.) Budapest, 2019. 346 – 363. o.
- VARGA: *Hungary: Chapter 4.* VARGA I.: *Hungary: Chapter 4.* In: C. LIEBSCHER – A. FREMUTH-WOLF (ed.): *Arbitration Law and Practice in Central and Eastern Europe.* Huntington (NY) 2020². 281 – 398. o.
- VARGA: *A választottbírósi szerződés...* VARGA I.: *A választottbírósi szerződés érvényességének aktuális kérdései.* In: *Jogi Tájékoztató Füzetek.* (szerk.: SZAKÁL R.) 342 – 352. Budapest, 2022. 175 – 192. o.
- VARGA: *The* ZS. VARGA: *The Effectiveness of the Köbler Liability in National Courts.* Oxford,

<i>Effectiveness of...</i>	2020.
VEEDER — DYE: <i>Lord Bramwell's Arbitration Code...</i>	V. V. VEEDER — B. DYE: <i>Lord Bramwell's Arbitration Code 1884 — 1889</i> . Arbitration International 8 (1992). 329 — 352. o.
VÉKÁS — NEMESSÁNYI — OSZTOVITS: <i>A nemzetközi magánjogról...</i>	VÉKÁS L. — NEMESSÁNYI Z. — OSZTOVITS A. (szerk.): <i>A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja</i> . Budapest, 2020.
VÉKÁS: <i>Előreláthatósági klauzula...</i>	VÉKÁS L.: <i>Előreláthatósági klauzula a szerződésszegésből eredő kártérítési igényeknél</i> . Magyar Jog 49 (2002). 513 — 526. o.
VÉKÁS: <i>About the Rome II Regulation...</i>	L. VÉKÁS: <i>About the Rome II Regulation</i> . In: <i>Resolving International Conflicts. Liber Amicorum Tibor Várady</i> . (ed.: P. HAY — L. VÉKÁS — Y. ELKANA — N. DIMITRIJEVIC). Budapest, 2009. 267 — 282. o.
VÉKÁS: <i>Az új nemzetközi...</i>	VÉKÁS L.: <i>Az új nemzetközi magánjogi törvényről</i> . Jogtudományi Közlöny, 73 (2018) 10. sz. 413 — 421. o.
VICENTE: <i>Portugal</i> .	D. M. VICENTE: <i>Portugal</i> . In: <i>International Handbook on Commercial Arbitration Looseleaf</i> . (ed.: J. PAULSSON — P. SANDERS — A. J. VAN DEN BERG). 2022. Supp. 120/1 — 52. o.
VINCZENTI: <i>Dr. Fabinyi Tihamér...</i>	VINCZENTI G.: <i>Dr. Fabinyi Tihamér: A választott bíraskodás. 2. kiadás</i> . (Könyvismertetés). Magyar Jogi Szemle 8 (1927) 3. sz. 126 — 128. o.
VISEGRÁDY: <i>Az alternatív vitarendezés jogbölcséleti...</i>	VISEGRÁDY A.: <i>Az alternatív vitarendezés jogbölcséleti dimenziói</i> . In: KECSKÉS L.: <i>A választottbíraskodás jogi szabályozása Magyarországon</i> . In: <i>A választottbíraskodás és más alternatív vitarendezési eljárások jogi szabályozásának alapjai</i> . (szerk.: KECSKÉS L. — TILK P.) Pécs, 2018. 50 — 94. o. https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/2021-02/a-valasztottbiraskodas-es-mas-alternativ-vitarendezeesi-eljarasok-jogi-szabalyozasanak-alapjai.pdf (A letöltés ideje: 2022. 07. 21.) 15 — 29. o.
WALKER (ed.): J. STAIR: <i>The Institutions...</i>	D. M. WALKER (ed.): J. STAIR: <i>The Institutions of the Law of Scotland</i> . Edinburgh — Yale (New Haven), 1981.
WALTER: <i>Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit...</i>	H. WALTER: <i>Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit in der privaten Schiedsgerichtbarkeit im deutschen und anglo-amerikanischen Recht</i> . Diss. München, 1986.
WALTON: <i>Russell on the Law...</i>	A. WALTON: <i>Russell on the Law of Arbitration</i> . London, 1979 ¹⁹ .
WARNEYER:	O. WARNEYER: <i>Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch für das Deutsche</i>

- Kommentar zum...* Reich. I. Tübingen, 1923.
- WEATHERSBY: *Two Bites at the Apple*. A. H. WEATHERSBY: *Two Bites at the Apple: The Prejudicial Burden in Arbitration Waiver*. Georgia Law Review 53 (2019) 772 – 798. o.
- WEBSTER – BÜHLER: *Handbook of ICC Arbitration*. T. H. WEBSTER – M. W. BÜHLER: *Handbook of ICC Arbitration. Commentary, Precedents, Materials*. London, 2014.
- WEHRLI: *New Swiss Law on...* D. WEHRLI: *New Swiss Law on International Arbitration*. International Business Lawyer 17 (1989) April, 165 – 167. o.
- WEINMANN: *Die Verfassung der privaten...* H. WEINMANN: *Die Verfassung der privaten Schiedsgerichte insbesondere der Schiedsrichtervertrag – an Hand von Schrifttum und Rechtsprechung*. Wien – Leipzig, 1933.
- WEIR: *Arbitration in Scotland*. M. E. WEIR: *Arbitration in Scotland*. Journal of International Arbitration 4 (1987). 35 – 49. o.
- WEIZSÄCKER: *Das römische Schiedsrichteramt...* C. WEIZSÄCKER: *Das römische Schiedsrichteramt unter Vergleichung mit dem officium judicis*. Tübingen, 1879. Lásd: http://digital.bib-bvb.de/webclient/DeliveryManager?custom_att_2=simple_viewer&pid=13418483 (A letöltés ideje: 2023. 04. 18.)
- WESTHOFF: *Das receptum arbitrii...* K. S. WESTHOFF: *Das receptum arbitrii und die Haftung des Schiedsrichters*. Leipzig, 1909.
- WESTON – BLANKLEY – GROSS – HUBER: *Arbitration. Law, Policy and Practice*. M. WESTON – K.M. BLANKLEY – J. I. GROSS – S. HUBER: *Arbitration. Law, Policy and Practice*. Durham, 2018.
- WESTON: *Reexamining Arbitral...* M. A. WESTON: *Reexamining Arbitral Immunity in an Age of Mandatory and Professional Arbitration*. Minnesota Law Review, 713. (2004). 449 – 514. o. <https://scholarship.law.umn.edu/mlr/713> (A letöltés ideje: 2022. 08. 02.)
- WIGWE: *Duties of Arbitrators in...* C. WIGWE: *Duties of Arbitrators in Arbitral Proceedings*. Port Harcourt Law Journal 4 (2012) No. 2. 242 – 249. o.
- WILLCOCKS – LAVRANOS: *Sunset clause*. W. WILLCOCKS – L. LAVRANOS: *Sunset clause*. Lásd: <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-sunset-clause> (A letöltés ideje: 2022. 11. 15.)
- WILHELMI: *How Far Is Too Far...* E. WILHELMI: *How Far Is Too Far: Reexamining the Continuing Extension of Arbitral Immunity to Arbitral Organizations*. Journal of Dispute Resolution 1

(2006). 319 – 333. o

- WITTINGHOFFER – GAYER – HERTEL – KUPKA: *The DIS Rules of Arbitration*... M. WITTINGHOFFER – C. GAYER – T. HERTEL – N. KUPKA: *The DIS Rules of Arbitration* of 2018. Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/02/15/new-dis-rules/> (A letöltés ideje: 2023. 05. 05.)
- WOLF: *Rights and Duties of...* R. WOLF: *Rights and Duties of Arbitrators*. In: M. Arroyo (ed.): *Arbitration in Switzerland II*. Alphen aan den Rijn, 2018². 2723 – 2741. Lásd: <https://ssrn.com/abstract=3277902> (A letöltés ideje: 2023. 05. 16.)
- YU – SAUZIER: *From Arbitrator's Immunity...* H. L. YU – E. SAUZIER: *From Arbitrator's Immunity to the Fifth Theory of International Commercial Arbitration*. International Arbitration Law Review 3 (2000) 114 – 121. o.
- YU: *Explore the Void...* H.L. YU: *Explore the Void – An Evaluation of Arbitration Theories: Part I*. International Arbitration Law Review 7 (2004). 180 – 190. o.
- ZIEGLER: *Das private Schiedsgericht...* K. H. ZIEGLER: *Das private Schiedsgericht im antiken römischen Recht*. München, 1971.
- ZIMMERMANN: *The Law of Obligations.* R. ZIMMERMANN: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford, 1996.

A dolgozatban szereplő honlapok⁶⁷⁰

- https://fogalomtar.aeek.hu/index.php/T%C3%B6k%C3%A9letesen_veny%C5%91_vagy_kompet%C3%ADv_pi%C3%A9r_szerk_ez (A letöltés ideje: 2022. 12. 02.)
- https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJT_20200723_OGH0002_018ONC00003_20S0000_000/JJT_20200723_OGH0002_018ONC00003_20S0000_000.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 09.)
- <http://web.cs.elte.hu/~mrobert/MEAM/04.02.%20-%20J%E1%E9kelm%E9let.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 01. 11.)
- <https://mkik.hu/mkik-vb-eljarasi-szabalyzat2019-09-01> (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)
- <https://mkik.hu/eljarasi-szabalyzat-20221231> (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)

⁶⁷⁰ Az elektronikus módon hozzáférhető jogesetek elérhetősége nem itt, hanem a jogesetek jegyzékében kerül feltüntetésre.

- <https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/icc-court-announces-new-policies-to-foster-transparency-and-ensure-greater-efficiency/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)
- https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2021/03/iba_publications_ethics_arbitrators_1987.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 25.)
- https://www.colonnade.hu/cdn/65b2eb68-cf8e-0106-94e7-7fcbfbaa6c5e/03e85df9-dba2-4532-b502-f7811a2a3068/Colonnade_Ugyvedek-alapfedezetet-kiegeszito-szakmai-felelossegbiztositasa_IPID-es-Biztositasi-feltetelek_003-2017.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- <https://mubse.hu/Mubse/Letoltesek.aspx> (A letöltés ideje: 2023. 01. 30.)
- <https://mkik.hu/uncitral-mintatorveny-kommentar> (A letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- [https://arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey---The-Evolution-of-International-Arbitration-\(2\).PDF](https://arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/2018-International-Arbitration-Survey---The-Evolution-of-International-Arbitration-(2).PDF) (A letöltés ideje: 2023. 02. 09.)
- <http://www.parlament.hu/irom40/15361/15361.pdf> A letöltés ideje: 2023. 02. 14.
- <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Law%201-2000%20of%207%20January.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 03. 10.)
- <https://www.cremades.com/es/noticias/spanish-supreme-court-declares-arbitrators-liable-for-excluding-colleague/> (A letöltés ideje: 2023. 03. 10.)
- https://legalpigeon.com/wp-content/uploads/2021/03/ley-de-enjuiciamiento-civil-de-1881_compressed_watermark.pdf (A letöltés ideje: 2023. 03. 10.)
- https://www.viac.eu/images/praesidium/Werner_Melis_Obituary_September_2022.pdf (A letöltés ideje: 2023. 04. 06.)
- <https://www.israelinsurancelaw.com/tort-ordinance-new-version-updated-to-march-2015/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 12.)
- <https://www.gutenberg.org/files/47001/47001-h/47001-h.htm> (A letöltés ideje: 2023. 04. 18.)
- https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_276.html (A letöltés ideje: 2023. 04. 26.)
- <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/commercial-arbitration/report/germany> (A letöltés ideje: 2023. 05. 09.)
- https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/de (A letöltés ideje: 2023. 05. 11.)
- <https://mkik.hu/uncitral-mintatorveny-kommentar> (A letöltés ideje: 2023. 05. 16.)
- https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000023421711/#LEGISCTA000023421730 (A letöltés ideje: 2023. 05. 31.)
- <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/challenging-and-enforcing-arbitration-awards/report/france> (A letöltés ideje: 2023. 05. 31.)
- https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/20230209/de/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-27-317_321_377-20230209-de-pdf-a.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 07.)
- <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/section/25> (A letöltés ideje: 2023. 06. 07.)

- <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/commercial-arbitration/report/france> (A letöltés ideje: 2023. 06. 13.)
- <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000028482677/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 13.)
- <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/commercial-arbitration/report/france> (A letöltés ideje: 2023. 06. 13.)
- <https://www.ciarb.org/constitution/governance/disciplinary-tribunal-decisions/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 19.)
- https://www.ciarb.org/media/1558/ciarb_bye-laws_a-pdf-jan14.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 20.)
- https://www.trans-lex.org/750200/_/icc-arbitration-rules-1998/#head_10 (A letöltés ideje: 2023. 06. 28.)
- <https://crcica.org/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
- https://crcica.org/rules/arbitration/cr_arb_rules_en.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
- <https://www.nai-nl.org/en/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
- <https://www.omgevingsweb.nl/jurisprudentie/eclinlhr2009bj7834/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
- https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006445236 (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
- <https://www.diac.com/en/home/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 03.)
- <https://www.diac.com/en/adr-services/arbitration/diac-arbitration-rules-2022/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 03.)
- <https://www.diac.com/wp-content/uploads/2022/10/DIAC-Rules-2007-1.pdf> (A letöltés ideje: 2023. 07. 03.)
- [https://dlp.dubai.gov.ae/Legislation%20Reference/2021/Decree%20No.%20\(34\)%20of%202021.pdf](https://dlp.dubai.gov.ae/Legislation%20Reference/2021/Decree%20No.%20(34)%20of%202021.pdf) (A letöltés ideje: 2023. 07. 05.)
- <https://lexetius.com/StGB/336,5> (A letöltés ideje: 2022. 07. 26.)
- <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=e2fe5e72-eb14-4bba-b10d-d33dafee8918> (A letöltés ideje: 2022. 07. 20.)
- https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/#article_6 (A letöltés ideje: 2023. 02. 01.)
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0224> (A letöltés ideje: 2023. 07. 13.)
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:62003CC0173> (A letöltés ideje: 2023. 07. 13.)

Jogesetek jegyzéke

Amerikai Egyesült Államok

Allied – Bruce Terminix Cos. V. Dobson 513 US 265 (1995)

<https://www.law.cornell.edu/supct/html/93-1001.ZO.html> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

Austern v. Chicago Bd. Options Exchange, Inc., 716 F. Supp. 121 (S.D.N.Y. 1989)

<https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/716/121/2345604/>

(A letöltés ideje: 2022. 11. 11.)

Baar v. Tigerman, 189. Cal. Rptr. 834, 839 (Ct. App. 1983.)

<https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/140/979.html> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

Babylon Milk & Cream Co. v. Horvitz, 151 N.Y.S.2d 221, 224 (N.Y. Sup. Ct. 1956)

<https://case-law.vlex.com/vid/babylon-milk-cream-co-885982599> (A letöltés ideje: 2022. 12. 13.)

Blue Cross Blue Shield of Texas v. Juneau, 114 S.W. 3d 126, 132 (Tex. App. 2003)

<https://www.casemine.com/judgement/us/5914b7d8add7b0493478183f> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

Butz v. Economou, 438 U.S. 478 (1978)

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/478/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.)

Cahn v. International Ladies' Garment Union

<https://casetext.com/case/cahn-v-international-ladies-garment-union#p114> (A letöltés ideje: 2022. 11. 18.)

Caudle v. Am. Arb. Ass'n, 230 F.3d 920, 922 (7th Cir. 2000)

<https://casetext.com/case/caudle-v-american-arbitration-assn> (A letöltés ideje: 2023. 06. 05.)

Coopers & Lybrand, v. Superior Court Civ. No. B037725 (1989)

<https://caselaw.findlaw.com/ca-court-of-appeal/1758916.html>

Corey v. New York Stock Exch., 493 F. Supp. 51 (W.D. Mich. 1980)

<https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/493/51/1558114/> (A letöltés ideje: 2022. 12. 13.)

E.C. Ernst, Inc. v. Manhattan Constr. Co. United States Court of Appeals, Fifth Circuit May 9, 1977
551 F.2d 1026 (5th Cir. 1977)

<https://casetext.com/case/e-c-ernst-v-manhattan-const-co-of-texas/case-summaries> (A letöltés ideje: 2022. 11. 14.)

Fong v. American Airlines, Inc., 431 F. Supp. 1340 (N.D. Cal. 1977)

<https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/431/1340/2184458/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

Fried Trading Company v. Austern, No. 86 C 8223 (N.D.Ill. Nov. 30, 1988)

<https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/716/121/2345604/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 11.)

Gramling v. Food Machinery & Chemical Corp.

<https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/151/853/1570245/> (A letöltés ideje: 2023. 01. 09.)

Grane v. Grane 143 Ill. App. 3d 979 (Ill. App. Ct. 1986)

<https://casetext.com/case/grane-v-grane-1> (A letöltés ideje: 2022. 11. 18.)

Griffith Co. v. San Diego College for Women 45 Cal.2d 501 (1955)

<https://casetext.com/case/griffith-co-v-san-diego-college-for-women> (A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)

Hill v. Aro Corp. 263 F. Supp. 324 (N.D. Ohio 1967)

<https://casetext.com/case/hill-v-aro-corporation-2> (A letöltés ideje: 2022. 11. 18.)

Hoosac Tunnel Dock and Elevator Company v. James W. O'Brien and another

<https://cite.case.law/mass/137/424/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

Hutchins v. Merrill, 84 A. 412, 416 (Me 1912)

<https://cite.case.law/me/109/313/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.)

In re Astoria Medical Group 182 N. E. 2d 85 (N. Y. 1962)

<https://casetext.com/case/matter-of-astoria-med-group-health-ins-1> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

International Union v. Greyhound Lines, Inc. 701 F. 2d. 1181 (6th Cir. 1983.)

<https://casetext.com/case/intl-u-united-auto-wkrs-v-greyhound-lines> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

Jones v. Brown, 54 Iowa 74 (1880)

<https://cite.case.law/iowa/54/74/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.)

Landmark v. Cohen 13 Civ. 9044 (JGK)

<https://casetext.com/case/landmark-ventures-1> (A letöltés ideje: 2023. 06. 29.)

Lauria v. Soriano, 4 Cal.Rptr. 328, 333 (Ct. App. 1960)

<https://casetext.com/case/lauria-v-soriano> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

Levine v. Wiss & Co. 97 N.J. 242 (1984) 478 A.2d 397

<https://law.justia.com/cases/new-jersey/supreme-court/1984/97-n-j-242-0.html> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.)

Lundgren v. Freeman, 307 F.2d 104, 119 (9th Circuit, 1962)

<https://casetext.com/case/lundgren-v-freeman> (A letöltés ideje: 2022. 11. 07.)

Malik v. Ruttenberg, 942 A 2d 136 (N. J. Super Ct. App. Div. 2008)

<https://cite.case.law/nj-super/398/489/> (A letöltés ideje: 2022. 12. 05.)

Mitsubishi Motors Corpn v Chrysler Soler-Plymouth Inc. 473 US 614 (1985)
<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/473/614/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

Morgan Phillips, Inc. v. JAMS/ENDISPUTE, et al., 2006 Cal. App. (Cal. Ct. App. 2006)

<https://caselaw.findlaw.com/ca-court-of-appeal/1074503.html> (A letöltés ideje: 2022. 12. 06.)

National Arbitration Forum Trade Practices Litigation, 704 Supp. 2d 832 (D. Minn. 2010)

<https://case-law.vlex.com/vid/in-re-national-arbitration-887100062> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.)

Olson v. National Association of Securities Dealers 85 F.3d 882

(8th Cir. 1996)

<https://casetext.com/case/olson-v-national-assn-of-securities-dealers> (A letöltés ideje: 2022. 12. 15.)

Pierson v. Ray, 386 U. S. 547 (1967)

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/386/547/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

Randall v. Brigham, 74 U.S. 523 (1868)

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/74/523/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 04.)

Smith v. Van Gorkom, 488 A.2d 858, 872 (Del. 1985)

<https://casetext.com/case/smith-v-van-gorkom> (A letöltés ideje: 2023. 06. 05.)

Stasz v. Schwab, Cal. Rptr. 17 Cal.Rptr.3d 116, 121 Cal.App.4th 420 (2004)

<https://case-law.vlex.com/vid/stasz-v-schwab-no-893954772> (A letöltés ideje: 2022. 11. 14.)

Stump v. Sparkman 435 U.S. 349 (1978)

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/435/349/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

Tamari v. Conrad, 552 F.2d 778, 780 (7Cir. 1977)

<https://casetext.com/case/tamari-v-conrad> (A letöltés ideje: 2022. 11. 18.)

Tobey v. County of Bristol 23 Fed. Cas. 1313 (D. Mass. 1845)

<https://law.resource.org/pub/us/case/reporter/F.Cas/0023.f.cas/0023.f.cas.1313.3.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 12. 06.)

Trans World Airlines, Inc. v. Sinicropi, 887 F. Supp. 595 (S.D.N.Y. 1995)

<https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/887/595/2269936/> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.)

Wyatt v. Arnot, 94 P. 86 (Cal. Ct. App. 1907)

<https://casetext.com/case/wyatt-v-arnot> (A letöltés ideje: 2022. 11. 08.)

Wyatt v. Cole, 112 S.Ct. 1827, 1835 (1992) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/158/> (A letöltés ideje: 2022. 11. 25.)

Anglia

Arenson v. Casson Beckman Rutley & Co. (1977) A. C. 405

Bremer Schiffban v. South India Shipping Corp. Ltd. (1981)

Compagnie Europeene de Cereals v. Tradex Export [1986] 2 Lloyd's Rep. 301

Duke of Buccleuch v Metropolitan Board of Works (Buccleuch) (1871-72) L.R. 5 H.L.

Floyd v. Barker 77. Eng. Rep. 1305 (K.B. 1607)

H v. L. [2017] EWHC 137 (Comm) ügy
<https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff76a60d03e7f57eac491> (a letöltés ideje: 2023. 02. 22.);

In Forrester v. White, 484 U.S. 219, 229-30 (1988)

<https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/484/219.html> (A letöltés ideje: 2023. 02. 17.)

K/S Norjarl A/S v. Hyundai Heavy Industries Co. Ltd. [1991]

<https://www.quimbee.com/cases/k-s-norjarl-a-s-v-hyundai-heavy-industries-co-ltd> (A letöltés ideje: 2023. 03. 01.)

Marshalsea 10 Coke's Kings Bench Rep. 68, 77 Eng. Rep. 1027 (K.B. 1612)

McC v. Mullan HL (1984)

https://swarb.co.uk/in-re-mcc-a-minor-mcc-v-mullan-hl-1984/?utm_content=cmp-true (A letöltés ideje: 2023. 02. 21.)

Sutcliffe v. Thackrah [1974] AC 727 (HL)

[https://www.trans-lex.org/311320/_/sutcliffe-v-thackrah-and-others-\[1974\]-ac-727-et-seq/](https://www.trans-lex.org/311320/_/sutcliffe-v-thackrah-and-others-[1974]-ac-727-et-seq/) (A letöltés ideje: 2023. 02. 17.)

Wicketts v Brine Builders & Siederer [2001] App.L.R.

<http://www.nadr.co.uk/articles/published/ArbLR/Wickets%20v%20Brine%202001.pdf> (a letöltés ideje: 2023. 02. 23.)

Ausztria

Chairman of Arbitral Tribunal (Austria) v. Company X (Germany) (2001). (anonimizált döntés)

OGH 18 ONc 3/20s (2020. 07. 23.)

https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJT_20200723_OGH0002_018ONC00003_20S0000_000/JJT_20200723_OGH0002_018ONC00003_20S0000_000.pdf (A letöltés ideje: 2023. 01. 09.)

OGH 2014. 02. 17.

OGH 6.6.2005 9 Ob 126/04a

https://rdb.manz.at/document/ris.jusr.JJR_20050606_OGH0002_0090OB00126_04A0000_001 (A letöltés ideje: 2023. 03. 21.)

OGH, 2016.03.22., 5 Ob 30/16x

OGH, ZBI 1929, Nr. 79

Egyesült Arab Emírségek, Dubaj

212/2014. sz. ügy

284/2015. sz. ügy

Egyiptom

594/2011. sz. ügy

Európai Bíróság

C-19/09 Wood Floor Solutions (2010)

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62009CJ0019_SUM&from=RO

(A letöltés ideje: 2023. 04. 20.)

Case C-224/01 Köbler v Austria (2003);

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0224> (A letöltés ideje: 2023. 07. 13.). *Case C-173/03 Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana* (2006);

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:62003CC0173> (A letöltés ideje: 2023. 07. 13.)

Franciaország

Annahold v. L'Oréal (TGI, 09. 12. 1992.)

CA Paris 22 mai 1991, Bompard v. Consorts C. et al.

Cass.Civ.I. 13.10.1953.

CE Ass. 29 December 1978, Darmont, no. 96004

Ceckolovenska Obcendi Banka (Cekobank) v. International Chamber of Commerce (TGI Paris, 08. 10. 1986.)

Consorts Rouny v. S.A. Holding (TGI 29. 05. 1992.)

Cour d'appel de Paris (Pôle 5 chambre 16, 16. 05. 202, 21/21189.)

Cour de Cassation, Civ. Ire, 14 mars 1984

Cour de cassation, civile, Chambre civile 1, 15. 01. 2014, 11-17.196

<https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000028482677/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 13.)

Cour de cassation, civile, Chambre civile 1, 28. 03. 2018, 15-16.909.

https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000036780098?init=true&page=1&query=15-16909&searchField=ALL&tab_selection=all (A letöltés ideje: 2023. 06. 29.)

Florange v. Brissart et Corgie (27. 09. 1978., No. 482/77.)

SNF SAS v. ICC, (Cour d'appel de Paris, 22 01. 2009.)

Société Cubic Defense Systems Inc. v. Chambre de Commerce Internationale, (Cour de Cassation. 1ere Chambre, 20. 02. 2001.)

Sociétés Raoul Duval & Mercuria Sucden (Cour de Cassation, 1ere Chambre, 16. 12. 1997 No. 93-15921)

Tribunal de Grande Instance de Paris 1987. 01. 27-i ítélete

Tribunal judiciaire de Paris, 31 mars 2021, n° 19/00795

<https://www.tribunal-de-paris.justice.fr/75/communiqués-de-presse> (A letöltés ideje: 2023. 04. 20.);

Veuve J. Houdet et Fils v. Chambre arbitrale de l'union syndicale de grains et farines de Bordeaux (Cour de Cassation 29. 01. 1960.)

Hollandia

ECLI:NL:HR:2009:BJ7834 sz. ügy (*Greenworld* v. *NAI*)

<https://www.omgevingsweb.nl/jurisprudentie/eclinlhr2009bj7834/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 30.)

LJN AB6788, NJ1972, 137 (Holland Legfelső Bíróság, 1971. 12. 03.)

Izrael

6830/00 *Baranovitz v Teomim* 57(5) PD 691, 700–1 (2003)

Írország

Manning v. Shackleton 1994 WJSC-HC 1335

<https://ie.vlex.com/vid/manning-v-shackleton-793635041> (A letöltés ideje: 2023. 08. 04.)

Redahan v. Min. for Education & ORS [No. 1434P/2001]

<https://ie.vlex.com/vid/redahan-v-minister-for-793686269> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.)

Sirros v Moore [1975] AC 118

<https://www.lawteacher.net/cases/sirros-v-moore.php> (A letöltés ideje: 2023. 08. 04.)

Kanada

Sport Maska Inc. v. Zittler (1988 1 SCR 564)

<https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/312/index.do> (A letöltés ideje: 2023. 07. 14.)

Magyarország

1282/B/1993. sz. AB határozat

33/2012. (VII. 17.) AB határozat

6280/1932. XXVII.712. sz. döntés

BDT 2014.317.

BH 2010.96.

Budapesti Tábla IV.12472/1926/15. sz. határozata

Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.22.234/2013. sz. ügyben született ítélete

Győri Ítéltábla, Pf.V.20.031/2019/6/I.

Győri Törvényszék, P.20.661/2016.

IV. 348/1940. sz. ítélet

IV. 4500/1927. sz. elvi határozat

IV.1644/1942. sz. ítélet

Kúria büntető tanácsának 151. sz. ítélete

Németország

BGHZ (*Bundesgerichtshofes in Zivilsachen*), 40, 323. sz.

Hanseatisches Oberlandesgericht, Hamburg, 1960. december 8-i ítélet, 3 U 98/60

Legfelső Bíróság (*Bundesgerichtshof*) 1954. október 6-án hozott döntése, BGZ 15,12

OLG Frankfurt, 26 Sch 14/18

Spanyolország

Puma ügy (Spanyol Legfelső Bíróság, 102/2017. 2017. 02. 15.).

Svájc

Coriman International v. Batima und Auxiba (Sem. jud. 1984)

Meuwly v. Canton de Fribourg (1957, ATF 83)

Speziali (1953, ATF 79)

Svájci Szövetségi Legfelső Bíróság DFC 4A_709/2014 sz. ítélete

Szövetségi Legfelső Bíróság 4A_391/2010; 4A_399/2010. (2010. november 10.)

https://thouvenin.com/wp-content/uploads/2013/11/20110127-receptum-arbitri-and-the-Arbitrators-fees_HJS.pdf (A letöltés ideje: 2023. 06. 09.)

Uganda

Attorney General kontra Dtt Services & 3 Ors, 55 (2013)

<https://old.ulii.org/ug/judgment/court-appeal/2013/1> (A letöltés ideje: 2023. 08. 04.)

Új-Zéland

Pickins v. Templeton [1994] 2 N.Z.L.Rb